NOVELLO

JÓKAI MÓR

NOVELLÁI.

ÁRNYKÉPEK.

PEST,
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.
1856.

ÁRNYKÉPEK.

I. KÖTET.

SZALAY ALAJOS
ÜGYVÉD
KÖNYVTÁRÁBÓL

PEST.
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.
1856.

PH
3261
A76
1856

VÁNDNROLJATOK KI!

A nagy világon e kívül nincsen számodra hely.
Vörösmarty.
Szivet cseréljen az, a ki hazát cserél
Tompa.

Vándoroljatok ki. . .

Ha a sziv mitsem érez, midőn e szóra gondol, — ha a hazát csak akkor kell szeretni, midőn ezt tenni élv és dicsőség és akkor nem, midőn a honszeretet neve keserv, — ha a távozni készülő nem hall lelkében semmi hangot, mely azt susogja: maradj, maradj!... ha számot vetve magatokkal, meggyőződtetek felőle, hogy itthon nem tudtok semmit használni többé, — ha a legszentebb remények utolsó csilláma is kihamvadt kebletekben, — ha nem szerettek senkit és semmit többé, ki utánatok itt marad, — akkor... vándoroljatok ki.

Hisz mi az a hon? Föld, melyet másutt ingyen osztogatnak. — Itt ugyan őseid vérén zöldül a fü, de amott még gazdagabb; — itt ugyan minden lépten nemzeti emlék akasztja meg pillantatod, kedves vagy bánatos, dicsőség vagy gyász emléke; egy halom, — egy diadalmező,

— egy rom vagy egy sir, — mit látsz rajtuk? kilátás van másutt is, s a kik elmultak, azoknak mindegy; akár emlékeznek rájok, akár sem.

Légy hidegvérü. Hát mi érdeme van arra e nemzetnek, hogy szeresd, hogy hozzá tartozó légy? Historiája más népnek is van, nagyobb is talán mint nekünk — jövője fényesebb akárhánynak, — gazdagabb valamennyi. S mi az a honszeretet? Lelki gyöngeség, költöi rajongás, gyermeki ösztön. Ha kérdeni találja benned valami titkos érzelem: nem látod-e ez ismerös rónákat, miknek virágait is névszerint ismered? nem andalog-e emléked azon ház küszöbén, hol gyermekéveidet eljátszottad? nem csengnek-e füledbe azon ismerös dallamok, mik a mezök virágaival együtt teremnek? nem jelennek-e meg álmaidban mindazok arczai, a kiket szerettél? nem alszol-e csendesen, azt tudva, hogy fejed szülötteföld keblén pihen? nem száll-e szivedbe büszkeség, ha a multakra gondolsz s nem dagad-e önérzettől, ha a jövöre nézesz? s mindezeket magaddal fogod-e vihetni? a délibábos rónákat, az ismerös hajlékot, az édes dallamot, a kedves arczokat, az emléket és a reményt, mely a nemzet éltéhez van kötve? — utasitsd ki ez érzelmet szivedből s hitesd el magaddal, hogy elég nagy a világ, hogy az emberek mindenütt egyenlök s hogy az mindegy az emberiségre nézve, akár van magyar nemzet a világon, akár nincs?

Vándoroljatok ki! Adjátok el földeiteket akárkinek, a ki legjobb árt ad értük, hadd jöjön helyetekbe idegen nép s ne maradjon itt más magyarnak, mint a bolondok, kik szerelmesek a földbe, s a szegények, kik kénytelenek azt szeretni. Beszélgessétek egymásnak, hogy itt az idö, melyben a nemzet megoszlattassék, hogy szétmenjen keletnek, nyugotnak, hogy ne éljen ott, a hol ösei meghaltak s ne haljon meg ott, a hol született.

Vándoroljatok ki. A ki ebben nem érez egyebet, mint az éghajlat változását, ki visszatekinthet a határról, a nélkül, hogy szemei nedvesek volnának, a kinek nincs egyéb terhe, mint az úti podgyász, a kinek nincs kedve bátor arczczal fordulni a borús idö felé s csak a napfényt keresi, az boldog ember s okosan cselekszik, ha itt hágy bennünket, kik el vagyunk szánva türni mindent, fáradni mindig és megtartani a régi szivet mindhalálig!

. . . . . .

Egy képet rajzolok elétek, olvasgassátok el, ha útban lesztek.

A levelek, mikböl e koszorú össze van állitva, három külön egyéniség kedélyét rajzolják.

Az elsö rendbeliek egy érzelemdús hölgyé, kinek családja sulyos erkölcsi kényszerüség miatt hagyta el az országot, a második egy derék vállalkozó magyar hazafié, ki egy tisztújitás alkalmával rajta történt kellemetlenségek

miatt túlment a tengeren ex nobili indignatione; a harmadik példány egy korát évekkel megelőzött, eszmékben gazdag franczia német lángelméjé, kinek egyedüli hibája az, hogy nem száz év mulva született, vagy épen soha sem.

Álljanak itt úgy, a hogy egymás után következnek.

I.

Leona Rózához.

Dower, 184—év.

Isten veled, Isten veled!

Nem irok érzelmeimről, az elválásról, távollétről, mert ha azokra gondolnék, akkor betük helyett könyeimet látnád e papiron.

— Már nyolcz napja, hogy hajón vagyunk, az ég mosolyog, a tenger hizelg, az emberek elözékenyek; mintha mindenki tudná, hogy minket vigasztalni kell. Arczunkon meg kell látszani a gyásznak, melyet belöl viselünk. Ha látnál bennünket, nem ismernél reánk. Atyám, az életvidám, öskedélyü férfi, kinek nyiltsága ismerös volt mindenki előtt, ki vele egyszer összejött, most magában zárkózott és hallgatag; egész nap cabinjában ül s mathematikai könyveket olvas, miket az előtt ki nem állhatott; velünk csak ebéd idején jön össze, akkor is különös ellenszenvet látszik a beszélgetés ellen mutatni, s ha testvéremmel találunk egymáshoz szólni, fölkel és ott hagy bennünket;

testvérem Géza lelkülete egészen másnemü változáson ment keresztül, ő, az oly gyöngéd, oly nemes érzelmü, oly lovagias ifjú, kinek költői kedélyébe mind szerelmesek voltunk, most egy keserü gúnyolódó, tele élezes epéskedéssel, minden szava sarcasmus, egész nap nem tesz egyebet, mint gunyoros persiflageokon töri fejét, miknek czéltáblájaúl azon legfájósabb érzelmeket választotta ki, melyek szivemben a hazától távolsággal együtt nönek.

Oly arczot mutat, mintha igen vig dolognak találná mindazt, a mi velünk történt, s mig atyám minden szót, minden czélzást kerülni látszik, mely e legfájdalmasabb hangot adó húrt érinthetné keblében, ő satyrákat csinál azokból.

Egyszer elém áll s elkezdi magasztos arczczal, hogy neki egy világjavitó eszméje van. Ő egy majomtelepet fog Amerikában alakitani; s ez új ivadékkal reformálandja az emberiséget, s hogy tervét megkedveltesse velem, azt rajzokkal illustrálta. Ott volt: a majom mint hös, a majom, mint statusoeconom, a majom mint versiró, a majom a szószéken, a majom mint emberbarát s több efféle torzalakok, nevetségtágyává téve a legkedvenczebb uralkodó eszméket.

Majd elöveszi azon férfiak arczképeit, kik iránt a honban vagy külföldön rokonszenvet érzek, s lerajzolja öket nekem a legnagyobb élethüséggel, egyedül azt a különbséget téve bennük, hogy R.—G. nak nyalka és neki igen jól

illő bajuszát oda rajzolja viscount Palmerston ajkára, s felöltözteté őt magyar dolmányba; viszont Sz...t bajusz és szakáll nélkül, hosszú altdeutsch frakkban állitá elém; kedves népdalaimat németre forditva énekli, francziául úgy beszél mint egy bajor, s németül a berlini kiejtéssel, s ha olykor a hajós kapitánynyal szóba ereszkedik, az angol beszéd közbe, mintha tévedésből tenné, bebecsusszant egy egy tót felsőhajtást, s mig a becsületes angol érzékenyen szoritja meg kezét, ő a leghamisabb pathosszszal mondja, hogy milyen önkénytelen rájár a szája az édes anyai nyelvre.

Ő nevet magának és én sirok, mert tudom jól, hogy ez affectált éles gúny csak takarója az éles fájdalomnak, s hogy ez a mindent sértő kaczaj csak a bánat disharmoniája.

Nem rég ábrándozva egy képet kezdtem el naplómba rajzolni. Egykori lakunkat ábrázolta az B. megyében, hol éltem legboldogabb óráit töltém. Lerajzolám a virágos erkelyt; az ismerös lugost, a rostélyon átlátszó kertet, mindent, a mit emlékem vissza tudott adni.

Valami hiányzott a képből s nem tudtam rá jönni, hogy mi? de érzettem, hogy ez igy nagyon üres, hogy látása nem adja vissza azt a méla bús benyomást, a mi felöle lelkemben élt.

Ott hagytam a képet cabinecomban s nehéz szivvel mentem ki a födözetre, s mig szemeim a változó habokba néztek, újra meg újra elő-

képzeltem minden tárgyat. Hasztalan. Nem tudtam a hiányzó vonást kitalálni.

Estenden egész csüggedten mentem vissza a cabineba, s a mint a félbe hagyott képet megpillantám, meglepetve láttam, hogy az most ki van egészitve.

Idegen kéz vonásai ki igazgatták mindazt, a mit én hibásan rajzoltam s a mit kifeledtem, a mi az egésznek azt a méla bús tekintetet megadá, oda volt rajzolva s a figyelmes kidolgozás tanusitá, hogy a kinek keze ott járt, kegyelettel nyúlt a képhez.

Ki mentem Gézát fölkeresni.

Háttal állt felém, nem látott, a keletre sietö felhökbe bámult, szemeiben láttam a könyet, mely ott ragyogott; észrevétlen melléje simultam s vállára téve kezemet megszólitám:

— Te könyezel.

Ö megdöbbenve fordult hátra s azután gúnyos tréfával viszonzá:

— A physiologia szerint ennek az az oka, hogy a szemek ducrendszere meggyengült!

— De édes testvérem, itt nem a szemekben, hanem a szivben van a baj!

Nem érezni! nem érezni! Milyen boldogság volna ez, ha lehetne. Hijába, az emlékezet a leghosszabb betegség, mert annak az idö a gyógyszere.

Isten veled; köszöntsd ismeröimet. Nem kivánom, hogy rám gondoljatok, mert az csak

fájhatna nektek. Jenönek mond azt, hogy én igen vig kedélyben vagyok, ne tudja meg soha, hogy van egy sziv, mely egy másik világrészen és egy másik életen túl sem szünt érezni, fájni, emlékezni és nem reményleni. Nem szeretném, ha azt érezné, a mit én; de azt sem, hogy elfeledjen s lelkében ne maradjon számomra egy halk hangja a csendes kegyeletnek, s ha egykor boldog leend, gyanitsa, sejtse, hogy e boldogságaert én imádkoztam az éghez.

Áldjon az ég, az a boldog, az az elhagyott ég!

II.

Tekintetes Hurday és alsó kerepesi Hurday László úr egyikéhez tekintetes nemes nemzetes és vitézlő druszáinak.

Hamburg, 184—

Servustok öcsém!

Mondtam, hogy ott hagylak benneteket, mint szent Pál az oláhokat s ha megmondtam, hát meg is teszem. Velem ugyan többet sem dibdáb ügyvéd uram, sem pitypoty notárus uram nem ül együtt a zöld asztalnál. Majd keresek én magamnak olyan országot, a hol megtudják az embert becsülni. Én megélek, fogadom, majd meglássuk szájas uraimék olyan könnyen tudnak-e engemet nélkülözni? Hát csak olyan tedd ide tedd oda ember voltam-e nektek úgy-e? Ma

megválasztottatok alispánnak azért, hogy hid legyek a három esztendö mulva utánam következönek. Jól van, majd megmutatom én nektek (nem neked szólok, hanem azoknak ott), hogy a ki embernek született, annak nem három lépés a világ. Elmegyek Amerikába, jószágomat eladtam Kirchthürmernek 80 ezer forinton. 40 ezer ugyan már feküdt rajta, de a többi még is elég arra, hogy úr legyek. Minden leszek, a mi akarok. Megveszek egy birodalmat s kikiáltom magamat benne királynak s olyan ötvenet vágatok alattvalóim talpára mindennap, mint a parancsolat, s majd ha egy pár millióm lesz, akkor leereszkedem annyira, hogy benneteket meglátogassalak, addig nem láttok, ha megbe tegesztek is értem.

Notabene, az agarászi társulat diplomáját küld utánam, meg Jancsi hajdúm liberiáját, a mit otthon felejtettem; legalább lássák az emberről, hogy valami. Én magam ugyan incognitó akarok lakni egy ideig Amerikában, de az inasomat nem akarom, hogy lenézzék.

Senkit sem köszöntetek.

III.

Citoyen Kurz egy elvbarátjának Berlinbe.

Icaria. 184—

Barátom! Megbocsáss, ha várvavárt levelemet sokáig kénytelen voltál nélkülözni. Elfog-

laltságom némileg kimentend. Elképzelheted, hogy egy város megalapitása nem csekély fáradságokkal jár. Én e müvet csak nem rég végezém be. Hirvágyó nem vagyok, ezért nem adtam saját nevemet ez általam megalapitott városnak. Fekszik az egy szabad nép, a mohavkok szomszédságában, egy kellemes völgyben, mely különösen szép fákkal bövelkedik, úgy hogy csupa campeche-fákból évenkint 2 millio dollárt vehet be ez általam alapitott status. Gazdaságunk fő főnemét azonban eddigelő a bivalyok teszik, melyek kéthárom ezernyi csordákban legelésznek buja savanáinkon, a nélkül hogy valaki örizni kénytelenittetnék őket, a lapályon fölségesen tenyészik az indigo s a napfényesebb helyeken igen sikeres kisérleteket tettem a czukornáddal, s hogy a természet minden ajándokával meg legyünk áldva, épen e napokban fedeztem fel egy gazdag rézbányát, melynek miveléséhez rögtön hozzá is fogtam, s mely évenkint körülbelül 200 ezer mázsányi érczet fog kiszolgáltatni.

Házam egy gyönyörü folyamparton épült, (nem emlitve több helyt létező nyári pavillonjaimat!) mely hely épen legalkalmasabb leend kikötőnek, már eddig is kedvencz helyük az itt keresztül hajókázó kereskedőknek, mert tudnod kell, hogy városunk piacza nemcsak terményekben, hanem transito árunemüekben is igen jeles élénkségnek örvend, itt levén egyik

rakhelye a szomszéd Mohawk fejedelemnek K a m e h a m e h á n a k, ki en passant mondva egyike a legszabadelvűbb férfiaknak s annyira nagylelkű, hogy nem rég saját leánya kezével kinált meg, melyet én is elfogadtam, nem azért mintha hiuságomnak hizelegne, fejedelmi családdal jönni rokoni összeköttetésbe, mint inkább az ajánlott hölgy, most már szeretett hitesem Urakatna, valóban megragadó személyes előnyei végett.

Kényelmünkre semmi sem hiányzik, csupán csak még egy gözös, melynek épitése iránt épen álkudozásban vagyok, s mely rögtön megérkezendik, mihelyt a folyamot szabályoztatám.

Ámde mindezek oly anyagi érdekü dolgok, melyek a te költöi kedélyedet meg nem hatják, kedves barátom. Végül hagytam a javát, mely téged is kielégitend.

Itt vagyunk végtére a honban, mely álmainkat valósulni látja, itt van a boldog Ikaria, az egyenlöség földe, hol mindenki egyforma, úr és paraszt, fehér és rézszinü, ember és barom; hol a föld mindenki számára egyenlöen terem, hol a világteremtő eszméknek nem kell küzdeniök kegyelt historiai emlékekkel, ösi szokásokkal, emberi balitélettel, legfeljebb mocsárokkal és szúnyogokkal; itt teremteni lehet, mert itt még üres a tér (a hol tudniillik a fák ki vannak vágva) az emberi teremtölélek öshonában találja magát, hol nincsenek kasztok, népkü-

lönbségek, vallásküllönbségek, hol egyenlő joga van a cselédnek a gazdával, az asszonynak a férfival, mindenki lehet az, a mi akar, teheti azt, a mit akar, párbajt vihat, feleségétől elválhatik, egyszóval itt a szabadság őshazája van, ne érts félre, nem a nyomorult spartai szabadságé, hol a vének voltak zsarnokai a fiataloknak, sem az önző római szabadságé, hol egy nép zsarnoka volt a többieknek, sem a franczia szabadságé, hol a nép zsarnoka önmagának, sem az angol szabadságé, hol a törvények zsarnokai az egész népnek, még csak nem is az amerikai egyesült statusok szabadságáé, hol szinte vannak zsarnokok, minők a pénz, a tekintélyek, a becsületesség, hazafiuság s más efféle előítéletek kényszerüsége; ez az ikáriai szabadság, melyet nem korlátol semmi, még csak törvények sem, hol az emberek annyira szabadok, hogy még önmaguknak sem parancsolnak; hol nem grassál semmiféle alkotmány, hol még a családi fensőbbség is el van törülve s a hol a birtoktekintély zsarnokságatól maga a természet óvja meg az embereket, nagyszerü nyilatkozványai, a viharok, árvizek s baromfi pusztitó állatok által hirdetve a kapzsi birtokvágyóknak, hogy itt minden a statusé!

Ezúttal ennyit elégtudnod Ikariáról, máskor többet. Kifejlödésünk oly óriási léptekkel halad előre, miszerint legkevesbbé sem kell megütköznöd rajta, ha legközelebbi levelemet három

új közbecső postállomás bélyegével ellátva találod veendni.....

Utóirat. E napokban szinte háborunk ütött ki a szomszéd l e g w a n o k k a l egy internationalis kérdés miatt. Egyike tudniillik Ikaria status polgárainak elveink szabad alkalmazása következtében a szomszédok kukoricza-telepitvényeiről találta magát ellátni, melynek következtében kellemetlen érintkezések támadtak közte és azon kukoriczaföldet monopolizáló rabszellemű népek között, s ennek megtorlásaúl már épen bloquirozni akartam fővárosukat, azonban a fenforgó viszály mégis diplomatiai úton kiegyenlittetett.

Légy boldog, — a mi azt teszi, hogy siess hozzánk.

IV.

Leona Rozához.

Washington. 184—

Túl vagyunk a tengeren, s olyanformán érezzük magunkat, mint ki valamit otthon feledett, és nem merjük magunknak megvallani, hogy ez otthon feledett tárgy: — a sziv.

Sokat irhatnék azon benyomásokról, miket az itteni dolgok újdonsága lelkünkre teendett, ha egy uralkodó fájdalom mindazokat ki nem törülné belölük.

Engem a boldogság érzete is bánt.

Más ember más körülmények közt dicsekednék azon sorssal, melyben mi vagyunk, én panaszkodom.

Mindazok, kik bennünket megismerének, kikhez utasitva voltunk, legmegelőzőbb szivességgel fogadnak bennünket; atyámat a tisztelet legőszintébb jeleivel fogadták az ország legjelesebb férfiai, s felderitésünkre a legelőkelőbb salonok nyitják meg élvezeteik minden kútforrásait, a nők részvéte, a férfiak biztatásai egy perczig sem hagynak el bennünket.

És ez a legkeserübb érzés, mikor tudjuk, hogy bennünket vigasztalnak! Az egész úton derült egünk volt, mindenki sajnál bennünket, még a természet is, mindenki iparkodik velünk feledtetni azt, a mit feledni nem lehet.

Boldogságot, jóllétet látunk körüskörül. A munkás boldogul, a szegény ápoltatik, a népkifejlödésnek semmi akadály nem áll útjában, egy gazdag mellett nincsen ezer koldus, a nemzetek testvérként laknak egy fedél alatt, mindenki szabadnak elégültnek érzi magát! Miért nem érezzük hát mi is?

Német, frank, irlandi és olasz mind úgy él itt, mintha otthon volna, hazájának nevezi a földet, melyen megtelepült és tudja azt szeretni, vagy világpolgár tud lenni s mindenütt jól érzi magát, vagy épen gyülöli azt a hazát, melyet elhagyott, mint az irlandi, ki ha elsülyedve látná azt a földet, melyen született, meg-

áldaná a tengert, mely azt elnyelé. Miért hogy egyedül a magyar nem találja fel sehol hazáján kivül hazáját?

Talán azért, mert más nép szülöttének nem kell félteni nemzetét az elenyészéstől, csupán nekünk, őket az elszaporodás aggodalma bántja, minket az elfogyásé.

Itten szabad lég fog bennünket körül, és én irigylem annak sorsát, ki otthon a börtön levegőjét szivja.

Ne forditsd le semmi nyelvre e mondatot, csak magyarul van annak értelme, ha találkozol a hazában szenvedőkkel, kik nélkülöznek, kiknek napi küzdelme a nyomor, keserv, a bujdosás, mond meg neki, hogy túl a tengereken élnek náluk szerencsétlenebbek, kik kényelem, becsülés és szabadság áldásai között őket irigylik s a boldog ég alól visszasóhajtanak ama viharokkal terhes ég alá, kiknek hijába ád nemnyországot egy új világ, lelkeik mindig hazajárnak az elhagyott hazába.

Megbocsáss, hogy e gondolataimat közlöm veled, oly mélységes idön keresztül el kelle azokat titkolnom mindenki előtt. A körülem élő világban senki sem érzi azokat, testvérem kigunyolja, atyám elitéli. Egyik kinos spártai szigort erőszakol lelkére, másik még kinosabb alakoskodást: a világ csodálja a rómait, ki karját égeté el; ők sziveiket égetik ki, de hasztalan, mert a sziv ismét újra kinő.

E napoban atyám az elnöknél volt, ki igen kedvezö ajánlatot tett neki, minélfogva egész kényelemmel élhetett volna a fövárosban, atyám e helyett azon kegyet kérte ki magának, hogy félrevonulhasson valamely magányosabb részébe az országnak s ott mezei gazdálkodással tölthesse idejét. Neki terhére van mind az, a mi öt örülni kényszeriti, fut a tisztelkedök elöl. Magam is alig várom, hogy szabaduljak e bennünket minden jósággal elhalmozó nép közül. Úgy fáj nem szerethetnem azokat, kik azt megérdemlik: mint a hogy fáj szeretnem azokat, a kiket nem szabad.

Érts meg, és sirass.

V.

Tekintetes Hurday Lássló úr levele Garmady László urhoz.

New-Yorg, 184—

No öcsém, ittam tengert! Mondhatom, hogy nem jó. Tanácslom, hogy addig Amerikába ne jöj, mig Angliától New-Yorkig hidat, vagy tunelt, vagy vasutat vagy más effélét nem épitenek, akkor is elöbb meggyónjál és testamentomot tégy s assecuráltasd az életedet. Mert az igaz, hogy sok fürdön voltam már életemben, de akkora kádban még nem fürödtem, mint most, sem mineralwassert akkora quantumban nem ittam, sem a fürdöért annyit nem fizettem, mint most.

Hamburgból két hajó indult el tele kivándorlókkal. Többnyire németek voltak, bajorok, badeniek.

Az első helyen kevés utazott, legtöbb az utolsón volt összeszoritva, külön kabinja rajtam kivül senkinek sem volt. Elindulásunk előtt valami dalt kezdtek énekelni, hanem a legtöbbnek a torkába belefagyott a hang, s az egypár, a ki még győzte magát pálinkával, mindenik másféle nótát fújt, mig abba nem hagyta.

Egy két asszonyszemély kendővel integetett visszafelé, pedig oly sürü volt a köd, hogy az ember a hajó egyik végéről a másikra sem látott s bele telt két óra, mig a kikötőből kivergődtünk, mialatt a sok lótófutó matróz szinte elütötte az embert a lábáról, taszigálva hosszú csáklyákkal a hajókat, a miknek neki mentünk, s iszonyúan dolgozva mindenféle kötelekkel és korongokkal legkisebb tekintet nélkül a publikumra. Az idő criminalis volt, a ködöt harapni lehetett, s mikor dél felé javulni kezdett, akkor eső lett belőle, s a kinek még a böre száraz volt, azt is keresztüláztatta.

Magam csak jól el lettem volna látva. Mindenről gondoskodtam Hamburgban, a mit tanácsoltak, szabattam magamra egy tengeri kutyabört, fejemen gutta-percha sipka volt, lábamon kaucsuk csizsma térden felül. Vettem dohányt a mennyivel a gőzkatlant is be lehetett

volna füteni, két tajték pipám tettem a zsebembe. Egy vizmentes táska lógott az oldalamon, abban voltak a váltóim, meg az ajánlóleveleim, másik oldalon egy kulacs, abban volt valami pálinka, melyhez képest a vitriol még savó sem lehet.

A sok kényes börü népség letakarodott lassankint az eső elől a födözet alá; magam csak megmutatom, gondolám, hogy én magyar vagyok, s föl sem véve az esőt, rágyújtottam s füstöltem, mint egy harmadik kémény, utóbb nem maradt egyéb úrféle a födözeten, mint én és a kapitány: már csak lemegyek én is, mert még azt találja gondolni, hogy én vagyok a kapitány s ő megy el. Kivertem a pipámat s befeküdtem a kabinba, Jancsinak meghagytam, hogy ne zörögjön. Egyszer fölébredek, kérdém Jancsitól, hogy hol vagyunk már.

A tengeren: felelt ő laconice.

Még nem értünk semmi státiót?

Nem ugyan hogy nem.

Én már szerettem volna, ha oda értünk volna.

Ismét kimentem véghetlenül unva magamat, most már a kapitány sem volt oda fenn, az eső szakadt, a kapitány helyén egy szép nagy hosszú szörü neufundlandi kutya ült nagyméltóságosan, oda mentem hozzá conversálni s a mint meg akartam czirógatni a fejét, úgy bekapta a kezemet, alig tudtam kijönni belőle. Neki indultam, hogy majd benézek a fedezet alá, ott tán találok valami mulatságot. Az utolsó

helyre benyitottam. Ott meg sem lehetett állapodni. Valami kétszáz férfi, asszony, gyermek és mopszli egymás mellett, hátán, ölében, aludt, pipázott, kártyázott, evett, ivott, danolt, káromkodott, pityergett, ki hogy fért egymástól.

Az ajtót becsukni! ordita rám egyszerre tizenkettő, a mint beléptem.

Mindjárt, mondék; csak előbb kimegyek.

Van is mit félteni, hogy ez a gyöngy athmosphera ki ne szaladjon innen, a mi kétszáz átázott köpönyeg, halzsiros bagaria, olajba főtt hal, foghagyma, pálinka és orrtekerő kapadohányfüstből szerencsésen conglomerálódott.

A ki ezt kiállja, az a viz alatt sem fúl meg.

Az első helyre bevetödvén, itt már tisztességesebb arczokat találtam.

Az emberek mind egy asztal körül voltak gyülekezve: ott kártyáztak.

Még közibök sem léptem, midön egy szögletből kinos sóhajtozás üté meg fülemet.

Oda tekinték s az egyik pamlagon egy fiatal hölgyet látok fetrengeni, a kin és gyötrelem legiszonyúbb kifejezéseivel arczán. Jajgatva vonta össze magát, fogait összecsikorgatva s szemeit fehérével forgatva fölfelé, minden pillanatban irtózasos görcsös erötetések kényszeriték, mik alatt meg látszott szakadni, s akármit adtak be neki a mellette ülö asszonyok, még roszabbul lett töle; a hideg izzadság verte az

arczát, kapaszkodott ide oda a legborzasztóbb halálfélelem kifejezésivel.

Egy fiatal menyecske volt az, ki férjestől Amerikába vándorolni indul.

Férje az asztalnál épen bankot adott.

Az emberek egy részét épen boszantani látszék a hölgy jajgatása, mások azonban már hozzá voltak szokva.

Én egész ijedséggel léptem oda, nincs ezen a hajón orvos? kérdém aggodalommal.

Parancsol ön valamit? kérdé tőlem egy úri ember, kártyáját gusztálva.

Én nem, hanem talán ez az asszonyság ott.

Tengeri betegség az egész, szólt ez hidegvérrel.

S azon nem lehet segiteni? kérdém.

Rögtön a mint száraz földet érünk. —

De tán csak nem lehet belehalni!

Az orvos vállat vonitott, a férj osztotta a kártyát, a hölgy nehéz nyögését néha megszakiták kinos sikoltásai.

Én is elmentem onnan. Inkább az árbocz tetejében ültem volna; mint azt a kinlódást láttam; beültem a kabinba s valahányszor el akartam szenderülni, mindig keresztül hallatszott hozzám egy egy sikoltás a födözet alól. —

Hány órája jövünk már Jancsi?

Tizenegy óta; —

Tehát még kétszáz ötven óráig megyünk, mig száraz földet érünk.

A következő éjjel nagyon roszul aludtam, a szél valami lyukat talált, melyen keresztül bedúdolt hozzám, a hajókötelek szüntelen verték a zapfenstreichot, a kátránybűzt még a dohányfüst sem birta elölni, s ha a hajó egyik oldaláról a másikra fordult, mindig azt gondoltam, hogy kiesett a világ feneke.

Másnap, harmadnap majd megevett az unalom. Én olvasni nem szeretek, könyvet nem is hoztam magammal, de negyed napra már annyira nem tudtam mit csinálni, hogy megszólitottam egy tudós forma német embert, ha nem adna-e olvasni valami könyvet? Hogy ne adott volna, még magát is idadta ráadásul. E percztől fogva a becsületes ember az én contómra eszik iszik, az én dohányomat szija, s az én csizmámat viseli. De nem sajnálom töle, mert igen mulatságos fiú. Elindult tizforinttal Hamburgból Amerikába.

Hát hogy fogunk ott megélni? kérdém töle.

Az én fiúm homlokára csapva nagy büszkén mondá: itt a capitalis.

Hát értünk valamihez, amice? kérdém töle.

Mindenhez, én az vagyok a mi akarok: ha kell müvészet, vagyok színész, szerelmes vagy énekes, akár súgó: a mire szükség van; értek a festészet minden nemeihez, a daguerreotypon kezdve a csizmatisztitásig. Nekem egyenlő feladat a philosophiából praelegálni, vagy mopszlikat aufvartolásra tanitani; ha kell könyvet

irni, én megirom, ha kell kiszedni, én kiszedem, ha kell bekötni, én bekötöm, s még ha rá kerül a sor, el is adom, meg is birálom, csupán azt nem teszem, hogy megvegyem. Én tudok mindent, a mit Bosco tudott, bort töltök üres pohárból, értek a gymnasticához, járok a kezemen, árboczokat balanciról a fogamon, kilencz golyót hajigálok a levegőbe és tartok humoristicus felolvasásokat. Én a kézi mesterségektől sem rettenek vissza, csinálok varróvánkosokat, tűtartókat, tubákos pixiseket, s úgy megvarrom a kaputot mint akárki más. Ha minden kötél szakad, találok vendéglőst, a kihez beszegődöm, esztendő mulva magam nyitok korcsmát, tudom a frankfurti virslit késziteni felségesen, s tiz év mulva úr vagyok. Nur courage!

Már ez könnyű szivvel megy Amerikába; nekem tele pénzzel á zsebem, még sem tudok aludni, ha arra gondolok, hogy miből élek meg? ennek kisebb gondja is nagyobb ennél. Itt is akadt bolondra: én reám; nem mulik el nap, hogy valamimet neki ne adjam. Ő a világért sem kér semmit, egyszer csak azt látom, hogy neki ajándékoztam. Volt egy czifra alföldi bundám. Magára vette, persze hogy iszonyatos figura volt benne. Lehetetlen volt, hogy igy meg ne mutassa magát az ismerősöknek. Azok is majd halálra nevették magukat rajta. Azóta mindig benne jár, hogy nekem és a többi utazóknak jó kedvet csináljon. Eszem ágában

sem lehet, hogy az a bunda még valaha az enyém legyen.

Azonban mindezen mulatozáson keresztül hallatszott az első helyen levő hölgy sikoltozása. Egy hétig folytonosan tartott rajta a tengeri betegség, soha egy órára sem csillapult el. Reggelenként már oly félve hallgattam, ha nem hallatszik-e keresztül a szél zúgásán az a velőkig ható nyögés. Nyolczadnap reggel már nem hallottam hogy nyögött volna, no már bizonyosan hozzá szokott, gondolám s szinte jól esett, hogy nem hallottam a vékony deszka falon át nyavalygása szavát. Pedig ekkor még nagyobb szél fújt, mint valaha; úgy jártunk Friczczel az én németemmel a födözeten, mint a részeg emberek, én ő rajta nevettem, a mint egyik hajókötéltől a másikig ugrált, ő pedig Jancsin nevetett, a ki négy kéz láb mászott ha egy tizlépésnyi expeditiora kellett neki menni. Mikor legjobban nevettünk, jön fel a lépcsőkön két matróz valami vitorla vászonba burkolt nyalábot emelve. Egy szót sem szóltak, letették a karfa mellé.

Mi az? kérdém kivánesian.

A matróz végig nézett rajtam, mintha előbb számot vetve magában, ha valljon feleljen-e? azzal félpofájába igazitva a rágott dohányesomót, phlegmatice monda:

Az a nő, a ki az éjjel tengeri betegségben meghalt.

Az inam megrogyott alattam e szavakra. Meg nem tudtam mozdulni helyemből, a matróz letérdelt a holttest mellé, s egy vastag tüvel hozzá varta a halott arczát a lepedöhöz, hajós szokás szerint, a másik egy tizenkét fontos ágyúgolyót vart a lábaihoz, s azzal megfogták két felül s belóditották a tengerbe.

Majd utána ugrottam magam is.

Egy percz mulva senki sem tudott róla többet, csupán engem lepett meg a gondolkozás, nem birtam elfeledni azt a látványt, mint csapott össze fölötte a viz, s még csak jel sem maradt utána, melyről sirját megismerjék, a hol megsirassák; a kik egy hét előtt elbucsúztak töle, kik ott álltak a parton, könyezö szemekkel kendöikkel integetve, tán atya, anya, barátnéi, tán most is forrón imádkoznak érte, mikor már ö testével a tengerfenék csodaférgeit táplálja. Öcsém ez borzasztó gondolat; nem akarom, hogy a tengeren temessenek el.

Már ekkor a sik tengeren voltunk.

Öcsém a mennyország szép dolog, a tenger is szép látmány, de a föld még is legsolidabb tünemény.

Azt látni, hogy az egész láthatáron semmi sincs azon a faalkotmányon kivül, mely talpunk alatt ingadozik, s azt tudni, hogy ez is minden perczben kílyukadhat, elsülyedhet, szétpattanhat, meggyuladhat, s ha az embert el nem nyelte a czápa, vagy a vizbe nem fult, hanem valami

tutajra menekült, ott meghallhat éhen vagy szomjan, s utóbb még egymást lesz kénytelen megenni, ez szomorú állapot.

Egy reggel szokatlan zajra ébredtem fel. Mintha nagyon sokat kiabálnának oda kinn s valaki az ablakomat beszegezné.

Mit csinálnak ott? kiálték felriadva.

Vihar lesz, az ablakokat beszegezik, hogy a viz be ne jöjön rajta, világosita fel Jancsi.

No ez lesz még szép, mondék hirtelen felöltözködve.

Alig voltam készen, épen csak a kávémat akartam meginni, az asztal előttem, a csésze a kezemben, midőn egyszerre puff! nagyot csap valami az ajtómra, én a forró kávét a nyakamba öntöm s az asztal alá esve, findzsa, tányér és csupor minden hegyibem hull, magam pedig gurulok az ágy alá.

Eleinte még azt gondoltam, Friczi bolondult meg, az csinál velem valami otromba tréfát, hanem egy másik taszitás; mely ellenkező oldalról támadván, ismét kabinetom tulsó falához vágott, tudtomra adá, hogy benne vagyunk a viharban.

No most itt az itélet napja, gondolám magamban, mikor láttam, hogy a szobám pádimentomáról egyenesen a stukaturjára esem fel, s ütödöm, verödöm mind a négy falához, mint egy csaptatóba jutott egér.

Oda kinn orditott a vihar, a habok keresztül

csapkodtak a hajón, a kapitány káromkodott, az asszonyok jajgattak, s e mellett a hajó úgy ropogott, mintha egyszeribe szétmenne minden eresztékeiből; erre felfordult velem a világ, a fejem szédülni kezdett, a gyomromban mintha malomkövek lettek volna s azok is sokalnák az ott lételt, idáig csak nevettem a tengeri betegséget, de most egyszerre elállta minden izemet úgy, hogy feküdtem bele mint egy darab fa, megfogtam a kezemmel a függő ágyamat s beleharapva eláldottam a világot olyan czifrán, hogy Jancsi térdenállva könyörgött, ne ingereljem a szenteket, mert bizonyára nem sokára meglátandom öket.

Egyszer elorditja valaki magát oda lenn a hajó fenekén: Lyuk! s rémséges hangon terjed e kiáltás egyik fedezetről a másikra, lyuk, lyuk! az emberek örjöngve nyargaltak alá s fel, csak ez egy szót ismételve mindenféle hangváltozatain az ijedelemnek.

Én a milyen fél deliriumban ott feküdtem, nem képzeltem egyebet erre a szóra, minthogy a hajó árbocza kilyukaztotta az eget.

De hisz könnyü lesz azt befoltozni, mert van miből, gondolám magamban, mig egyszerre Friczi ijedt arczczal benyit szobámba s tajtékzó szájjal beordit, mig szeme egyszerre tizenkét felé állt:

Az Istenért, ki innen, a hajó feneke lyukat kapott, már négy lábnyira van benne a viz. —

Bizony bánom is én; viszonzám, ha viz jött be az egyik lyukon, fúrjanak a fenekén másikat, s azon meg ereszszék ki s mérgesen hasra feküdtem.

Hallottam, hogy azután megint bekiáltott valaki.

Munkára minden ember! A szivattyúhoz! — De hisz azt a vizet mind megihatod, a mit én kiszivattyúzok gondolám magamban s fekve maradtam.

A betegség azonban mindig nagyobb erőt vett rajtam, s a kinok dühöngése után bekövetkezett a haláltóli félelem.

E kint nem lehet tollal leirni, az örök elkárhozott eszméje nem lehet nálánál nagyobb; a test és lélek egymással versenyez a szenvedésben, s egyik a másikat gyötri, százszor keresztülesik a halálon s megint újra kezdi. Maga előtt látja a legnagyobb irtózatokat, s nincs ereje testének megmozdulni, hogy tőlök szabaduljon, sem lelkének, hogy bátran nézzen szemeik közé. Végre hat lövést hallottam dördülni, a segélylövéseket, melyek után az ágyukat a tengerbe hányták s erre az a gondolat támadt bennem, hogy most a lőporos hordókra senki sem ügyel, egy szikra bizonyosan oda pattant, s lassanként szivárog közelebb közelebb.

E gondolat annyira kinzott, hogy felvánszorogva kinyitottam ajtómat s kibuktam a födözetre. A szél menten lekapta a sipkámat

s elvitte nem tudom hová. A födözeten dolgozott, a ki még mozdulhatott, a vitorlaköteleket vagdalták széjjel. Két árboczot már kitört a vihar, a harmadik hol jobbra, hol balra csapott hegyével a habokba, a kapitány ott állt az árboczban fogódzva, mellette a newfoundlandi, a födözet telve volt jajgató tehetetlen néppel, kik hasonló állapotban voltak mint én. A toronymagas hullám,majd a felhökig tolt bennünket, majd lehajitott a tenger mélységes fenekére: végre láttam, hogy a mentő csónakokat kezdik leoldozgatni s abban hagyják a szivattyúzást.

Tehát a hajó el fog sülyedni.

Egyszerre tódult minden ember a csónakok felé, kiki ölében vitte, a mit féltett, a mit szeretett, némelyik egy egy nagy ládát, melyet a többiek belehajtottak a vizbe, más alélt nejét, gyermekeit.

Csupán én értem nem jött senki, ott feküdtem tehetlenül a karzat mellett, Jancsit láttam egy csónakba lépni. Utána kiálltottam, hogy vigyen el engemet is, rám sem hallgatott; később megláttam Friczit, az oda ugrott hivásomra s a köpönyegemet megszabaditá, hanem engemet ott hagyott.

Ezen pillanatban egy irtózatos hullám tulcsapott a hajón s engemet fölkapva keresztül dobott a karfán bele a tengerbe.

Ez volt aztán az a fürdő, a mit nem recommendálnak az orvosok.

Kétségtelenül ott veszek, ha valaki nem könyörül rajtam, egy valaki, kiben egyedül volt emberszeretet és becsületérzés az egész nép között s ez a valaki volt a newfoundlandi kutya. Utánam ugorva, megkapta galléromat s fölemelve iszonyú torkában a viz szinére, kiúszott velem azon csónakig, melybe a kapitány szállott.

Ő volt az utolsó, a ki elhagyta a hajót; a mint félig meddig magamhoz térve láthatám, még egy darabig ingadozott az elhagyott hajó a viz fölött, azután egyszerre megállapodva, elkezdett lassan forogni, azután mindig sebesebben, egyszer körülcsapta az örvény s a hajó elbukott, helyét a tengerfenékről feljövő buborék s a födözetről fönmaradt málhakötegek úszó tömege jelelé csupán.

A megmenekült csónakokat azonban szétzavarta a vihar. Egy közülök túl levén málhával terhelve, melytől a kivándorlók makacsul nem akartak megválni, szemünk láttára süllyedt el, senki sem menekült meg belőle.

Mi és még egy másik csónak, melyen Friez és Jancsi voltak, három napig hányódtunk a tengeren, mig egy utánunk jövő brigg fölszedett bennünket.

Én ez idő alatt folyvást hagymázban feküdtem, különben nem tudom, hogy mit ettem volna, de még azt sem, hogy nem ettek volna-e meg engem; az bizonyos, hogy ki akartak

dobni a hajóból, mint beteget, de a kapitány nem engedte.

Már most ide jutottam. Első dolgom az, hogy Jancsit elcsapom, a miért ott hagyott; másik pedig az, hogy neked irok, miszerint tudasd mindazokkal, a kik utánam akarnak vándorolni, hogy előbb nézzék meg a komáromi kalendáriumból, hogy nincs-e akkorra zivatar jelentve, mert ilyen alkalommal az ember épen olyan könnyen megláthatja a más világot, mint az új világot.

VI.

Ugyanazon hazafi levele ugyanoda és onnan.

Jó napot pajtás.

A mult levelemet azon végzém, hogy Jancsit elcsapom, — már megint visszafogadtam.

Ez ugyan furcsa tudósitás neked Amerikából, ki immár Niagara zuhatagokról s rézszinü emberekről szerttnél hallani, de e körül fordul meg minden; csak engedd, hogy elől kezdjem, a dolgot.

Megérkezvén New-Yorkba, minden málhám odaveszett a tengerbe, az antik gombos diszmentémet kivéve, a mit Jancsi, mikor minden veszni indult felöltött mágára, szerencsémre a váltóim mindig velem voltak a táskámban, azokat tehát rögtön siettem pénzzé tenni.

Inasom nem levén, egy hôtel garniban fog-

hattam helyet, a hol az ember table d'hote-nál eszik. Amerikában annyira szokás sietni, hogy itt az ember este reggelizik és reggel vacsorál. Ezt megértve magam is iparkodtam az első harangszóra, mely a vellás reggelit jelenté a közösétterembe. Az egész sokaság a kandalló tüze körül volt seregelve, egyik lehúzta csizmáit s a talpait fölrakta a kandalló rácsára, a másik szétvetette lábait előtte, s frakkja szárnyait széthúzva, háttal melegedett nála, a harmadik köpködött jobbra balra, a mi alkalmat adott a negyediknek és ötödiknek igen ügyesen kapkodni félre lábaikat, kettő három neki állt a falaknak s egy darab szénnel számokat irt rá, azokat összeadták; én köszöntem egyiknek is másiknak is, egyik sem fogadta el, a minél sokkal jobban boszontott még az, hogy akármennyit figyeltem a beszédjökre, úgy hadartak, úgy össze vissza nyelték a szót, hogy daczára két évi angolul tanulásomnak, egy hangot nem birtam belőle megérteni, s ha valamelyikhez szóltam, úgy, a hogy én tanultam angolul beszélni, egyenesen az orrom alá nevetett.

Végre felhozták az ételeket és italokat, alét, portert, melasset, rhumot, halból csinált kocsonyát, hideg marha pecsenyét, vastag hurkákat, sajtot, halikrát és mindenféle salátát.

Tudod, hogy én az itt elősorolt elementumokat otthon nézni sem tudtam, nemhogy meg-

enni és inni. De az éhség most rá fanyalitott. A harmadszori csengetésre egyszerre felugrott valamennyi a kandallótól s rohant az asztalhoz, a nélkül, hgy nekem valaki azt mondaná: tartson velünk.

Én azt hittem, hogy majd az ételeket sorba fogják adni, s nagy álmélkodással vettem észre, hogy a ki minő tálat elfoghatott, annak neki állt és abból regalirozta magát, egyik jól lakott a cáviarral, másik a kocsonyával, némelyik a hurkák által boldogult, mire észrevettem magamat, nekem nem maradt egyéb, mint egy tál saláta, meg valami hideg sós hal, a minek a javát kiválogatta más.

Evés alatt kiki csak a körmeit használta, evés után vett mindenki egy vellát, azzal szétfeküdvén ki az ablakba, ki a székekre, úgy hogy a lábai a székkarján lógtak alá, mindenki elkezdte a vellákkal előbb nagy hangosan a fogait piszkálni, azután meg a körmeit.

Gondolhatod, hogy ezt a mulatságot már nem vártam végig.

Felmentem a szobámba, s előhivatva a pinczért, megparancsoltam, hogy süttessen nekem pecsenyét, meg hozzon bort.

Öt percz mulva visszajött.

Mi ez? kérdém megtekintve azt a gömbölyü hús darabot, mely még annyira élni látszott, hogy tán elbödül, ha a vellát bele szúrom.

Ez beafsteak! felelt a pinczér.

Jól van, hanem én a hust csak sülve szeretem, vidd vissza, süttesd meg. Hát a bor hol van?

Erre elém tett egy kis orvosságos üveget.

Hát itt a bort talán a patikában árulják, minden órában egy evőkanállal beveendőt? Hozz legalább egy iteczét.

Ujabb öt perez mulva aztán ebédeltem, elköltvén mellette négy olyan kis orvosságos üveg tartalmát.

Nálunk lehetett volna ez a bor 12 váltókrajczár, itt fizettem érte négy pengő forintot.

Azért irtam le e dolgokat oly körülményesen, mert becsületes organismusu embernél nagy rubrika a gyomor, a ki tehát utánam akar jöni, előbb szokjék el a szegényes magyar eledelektől, mert azok itt csak nagy urnak valók.

Az nap mindjárt rábiztam a kijáró legényre, hogy keressen nekem egy butorozott szállást, mintegy öt szobából állót, meg egy inast, a ki ételt hordani, ruhát tisztitani, dohányt vágni 's más efféléket értsen.

Egy óra alatt készen volt a commissióval, a sietség ellen itt nincs panasz.

A szobák és hely leirása után megvoltam elégedve a talált szállással s rögtön felpénzt adtam rá.

A legény targonczára rakta holmieimet s egy jó fél óra mulva egy szép tágas utczában állt meg velem, egy magas ház előtt, melynek lehetett legalább hat emelete.

Nini! kiálték megijedve, — melyik emeletben fogok én itt lakni?

A legény azt felelte: a melyikben tetszeni fog. —

Nem értettem.

De hát a szállás árára nézve mindegy, akármelyik emeletet foglalom lakásul?

Tökéletesen. —

Ugy bolond volnék, ha nem az első emeletben laknám —

Az természetes. —

A legény hivására azután előjött a kulcsárné s miután megtudta, hogy én vagyok, a ki a szállást fölvettem, maga után intett, hogy majd megmutogatja szobáimat. Legelőbb is a földszinten fölnyitott egy boltot s inte, hogy nézzek bele. —

Lelkem! nem vagyok én sem mesterember, sem kereskedő, nekem nem kell a bolt. —

Együtt jár a szállással. — Lön a felelet. —

No hát isten neki, csak a többi legyen alkalmatos.

A boltból egy facsiga lépcső vezetett fel az első emeletbe. Csinos, fával kitáblázott szobába juttottunk, melylyel megvoltam elégedve, s kérdtem, hogy honnan nyílik a többi?

A kulcsárné ismét egy csigalépcsőhez vezetett, mely a második emeletbe vitt föl.

Hát ez micsoda? tán a másik szobám meg

a második emeletben van, és a harmadik a harmadikban, negyedik a negyedikben.

Ugy volt, a szobák mind egymás tetejében következtek, az ötödik szoba a padláson nézett ki.

Ez itt igy szokás, magyarázá ciceroném, földszint a bolt, első emeletben a salon, másodikban az ebédlő, harmadikban a hálószoba, padláson a cselédszoba, ez igy legkényelmesebb.

Szépen van.

Tehát ha az egyik szobámból a másikba akarok menni, huszonkét lépcsőt kell felmásznom, s ha itt vagy ott feledtem valamit, egész nap szaladgálhatok létrán fel, létrán le.

Ez az egész ház igy van felosztva, nem keresztben, hanem hosszában.

Mulatságom java azonban még csak ezután következett.

Jött a megrendelt inas, egy nagy vörös képü siheder, beállt hozzám, leült egy székre minden kinálás nélkül, egyik lábát a másikra tette, szivarát a szája végébe nyomta s elkezdtünk alkudni.

Ő kiválogatta, hogy mit tesz meg és mit nem tesz meg, s azután megmondta a szabott dijat, melyen alul nem szegődik; csekélység biz az, annyi fizetésem nekem is volt főszolgabiró koromban.

Egy pár napig jól megvoltam vele, elvégzett mindent, csakhogy egészen ugy bánt velem, mintha nem is volnánk ur és szolga, hanem

csupán két szerződő fél, kik közül az egyik fizet, a másik dolgozik, de mindketten egyenlő rangban állnak.

Harmadnap vasárnap volt. A legény délelőtt elvégezte egész napravaló munkáját; s felszólitott, hogy ha még valami dolgom van, mondjam meg eleve, mert nála délután társaság fog lenni, theaestélyt ád, s akkor nem fog rá érni, hogy velem bajoskodjék.

Nagy szemeket mereszték. Még ezt sem hallottam többet, még csak az van hátra, hogy most én szolgáljak neki.

Azt gondoltam, csak tréfál velem. Délután csöngetek, valamire volt szükségem, az én inasom nem jön, a csengetyühuzót is összetéptem, még sem jön. Erre egészen felindulva rohanok fel a lépcsőkön, benyitok a szobájába, s csakugyan egy egész társaságot találok nála, melylyet haragos megjelenésem még csak meg sem látszott zavarni.

Az én legényem a theát töltögette a csészékbe.

Hát kend nem hallotta, hogy csengettem? orditék reá, reszketve a méreg miatt. —

Az felesleges volt; felelt ő hidegvérrel, miután holnapreggel ismét szolgálatára állok készen, addig pedig saját vendégeimmel vagyok elfoglalva. —

Mit? hát ki itt az ur? én-e vagy kend? —

Ur? szólt czifra hangnyomattal az én legényem s olyan grimászokat csinált, hogy elfu-

tott bele a méreg, kikaptam a számból a pipaszárat s kettőt hármat olyat raktam vele a ficzkó nyaka közé, hogy csakugy porzott a liberiája.

Nesze semmirevaló! kiálték, ha te megtanitottál engemet a te szokásodra, majd megtanitalak én tégedet az enyimre.

Ezzel bevágtam rá az ajtót s lementem a szobámba.

Még ki sem fujhattam magamat, midön egy uniformisos egyéniség benyit hozzám s nyájasan tudtomra adja, hogy a városnegyed békebirája igen örülne, ha személyesen szót válthatna velem.

Én rögtön vele mentem, bérkocsin a békebiró lakára hajtattunk, ki is igen szivesen fogadott magánál, s miután leültetett, kérdezé hogy ki és mi vagyok?

Mondám, hogy engem Hurday Lászlónak irnak.

Kért, hogy állásomat, mesterségemet, vagy czimeimet mondjam el.

Mesterségem nincs, czimeim igen is vannak, itt a passusom.

A biró most még kevésbbé tudta, hogy ki legyek hát voltaképen? utóbb is beirt notabilitásnak.

Azután inte egy uniformisos legénynek, ki által megvert inasom elő vezettetvén, megkérdezé tőlem, ha ismerem-e ez embert és igaz-e, hogy ütlegekkel illetém?

Hogy ne vertem volna meg, mikor visszafelelgetett! —

Az önbiráskodás itt tilos, visszonzá a biró, e rendkivüliségért fizet ön uram 25 dollárt. —

De legalább kényszeritse ön ezt a ficzkót, hogy kövessen meg! —

Azzal valóban nem tartozik. —

Egy szót sem szóltam többet, kifizettem a 25 dollárt, még 25-öt téve melléje, hogy Jancsi hajdum hollétét kitudakolván, hozzák vissza hozzám.

Ezóta ismét együtt vagyunk.

Én pedig föltevém magamban, hogy egy óráig sem maradok tovább olyan helyen, a hol az ember egy qualificatióban van a cselédjével.

Épen apropos érkezett erre hozzám Friczi.

Rajtam rontott, s mielőtt védhettem volna magamat, nekem esett, összecsókolt, agyonölelt s leült mellém.

A kaputtól kezdve a mellényig minden öltözete az én köpönyegemből készült rajta. De nem juthattam szóhoz, mire ő elkezdé, mennyire csodálatosan járt ő én velem, hogy mikor megakart menteni, a galléromat megragadva, azt hivé, magam is benne vagyok, s csak a csónakban vette észre, hogy üres a köpönyeg. Azt azután haragjában a vizbe hajitotta, elnyelte valami czethal.

Igy tudni hazudni csakugyan szeretreméltó tulajdonság.

No de hagyjuk ezt, szólt az én geniusom, beszéljünk komolyabb tárgyakról. Ön roszul érezheti itt magát, ön földmiveléshez van szokva, nekem van egy jó barátom, egy Berlinből emigrált franczia, citoyen Kurcz, ki ezelőtt tiz évvel vándorolt ki, azóta városokat épitett, statusokat alapitott, a mint ön az itt fekvő levelekből átláthatja, elmegyünk oda s ott megtepedünk.

S itt egy csomólevelet nyomott a markomba, miket citoyen Kurcz irt Amerikából europai elvbarátainak s mikből csoda dolgokat olvastam ki, s miket lemásoltattam, hogy nektek megküldhessem.

Öcsém, ezek csodálatos elöremenetelek!

Alig várom, hogy szemeimmel győződhessem meg rólok, előre képzelem magamnak azokat a nagyszerü városokat, mik itt oly hirtelen támadnak a földből, mint nálatok a vakandturás, a pompás erdőket, mikben csupa kávé és szerecsendió terem; arany fövényen jár az ember s ha megszurja a fa oldalát, tej folyik belőle.

Ikariának nevezik azt az országot.

Már nincs nyugtom, mig ott nem leszek. Előre örülök neki. Nem sokára utban leszek, a hely nem igen lehet messze, s meglehet, hogy mire mi megyünk, már akkorra gőzhajó is fog járni oda.

Mehetnék ugyan Uj-Telepre is, a hova az öreg Széki vonult, de nem akarok olyan helyre

menni, a hol magyar embert lelek, meg aztán Széki régi antagonistám, s nem bizok olyan vállalathoz, a mibe magam fajta ember kap. Lám ez a németbe oltott franczia tegnapelőtt teszi le a lábát az üres földre s ma már városokat számlál.

Hijába! nem érthet mindenki mindenhez.

VII.

Leona Rózához.

Uj-Telep, 184—

A ki azt hiszi, hogy Amerika az igéret földe, hol munka nélkül terem a kenyér, az itt keserüen fog vissza sóhajtani az egyiptomi bográcsok után.

Ide, hol az emberi kéz oly kevés, s hol a földet magát is nyomról nyomra kell ujjá teremteni, pihenni senki nem jöhet.

Én szeretem a munkát, mert elfoglalja lelkemet, de te el fogsz komorodni rajta, ha megmondom, miszerint én mindazon foglalkozást teljesitem, mikben otthon a cselédek is válogatni szoktak.

Cselédet mi csak az esztendő azon szakában tartunk, mikor a legsürgősebb mezei munka ideje van, az ember itt drága, egyébkor makunkra vagyunk szorulva.

Én főzök, edényeket takaritok, a szobákat

tisztogatom, a veteményeskertet mivelem, fejem a teheneket, öltönyöket varrok, fehérneműt mosok, azt magam kimángorlom, s ha látnál aratáskor a mezőn dolgozni, felgyürt ingujjal, karjaim barnára égetve a naptól, nem ismernél reám.

Atyám és bátyám szántanak, épitenek; háziszereket faragnak, hetekig megtart nekik, mig egy holdföldet, a hol semmi erdő nincsen, használhatóvá birnak tenni, s ha bevetteték, sövényt kell fonniok körüskörül, hogy a bölények rá ne menjenek; néha egész éjjel vadászni járnak; itt egyébiránt a házi állatok is ugy elvadulnak, hogy löni kell rájok

Atyám maga is a legkeményebb munkákat teljesitve, elvből szoktat engem mindazokhoz; a mütét sikerül: a mint megkeményednek kezeim, akként keményedik meg szivem is.

Már ezen levelemben kevesebb nyomát találod az érzelgésnek, mint az előbbieknél. Főzésről és aratásról beszélek. Nem ábrándozom többé, csupán álmomban. Csak akkor álmodom magam haza, s ha ilyenkor fölébredek, gyakran ugy képzelem édes családásomban, mintha most is otthon volnék, csendes ismerős szobámban, s csak akkor veszem észre boldog tévedésemet, midőn az ablakon kitekintek s megpillantom az idegen növényzetet, mely házunk körül tenyész. Pompás növényzet az, költöi remeklése a természetnek; fák, miket virágnak

nevezhetsz, körüldongva, körülrepkedve tarka colibriktól, mik olyanok, mintha a madaraknak pillangókkal párosodásukból eredtek volna. És e pompás növényzet között, ha itt ott egy törpe nyirfát vagy egy szomorú tölgyet pillantok meg, azt ugy üdvözlöm, miként rokonomat, s ha e tarka madársereg közől egy egy sötét fecske néha ablakom alá száll fecsegni, annyit el-beszélek hozzá, mintha e vándormadár túl a tengeren mindazt elfecsegné másnak.

E napokban Géza vadászni járt; visszajövén bejött hozzám s azt mondá, hogy nekem is hozott valamit, de nem adja ingyen, hozományát egy mosolylyal kell jutalmaznom.

Egy tavaszi ibolyaszál volt az, minő e világrészen alig látott ritkaság.

Oh a cserébe adott mosoly őszinte volt!

Lelkem vágyódásaiból eredett virág, melynek alakja, illata mult boldogságomra emlékeztet, ezer szóra, ezer tárgyra, a mit el nem feledek soha, csókjaim alatt hervadott el, egy egész elmult szivvilágot szoriték benne ajkaimhoz. Akkor imakönyvembe tettem, most megszáradva neked küldöm el. Itt nem lehet hazámbeli virágokat tartanom, atyám nem türheti az érzelgés semmi jelenségét maga körül.

Isten veled!

VIII.

Hurday László úr tekintetes Garmady László úrhoz.

Ikaria, IX-dik esztendő 237-ik napján.

Sokáig hallgattam, csupán azért, hogy annál többet beszéljek egyszerre.

A dátumról láthatod, hogy nem erről a világról irok.

A mappán ne keress, mert a hol én vagyok, oda okos ember nem jár.

Ha ez a levelem hozzád jut, az csak a csodálatos isteni gondviselés munkája lesz, mert mi kivül vagyunk valamennyi világrészen, a honnan még a folyóviz sem megy ki.

Elindulásunk előtt egy feliratot intéztünk citoyen Kurczhoz, melyben felszólitók, hogy kiván-e bennünket statusa polgáraivá felvenni? mire ő sajátkezü válaszában felelt, biztositva bennünket azon rendkivüli kegyéről, miszerint nemcsak hogy örül bennünket elfogadni, söt a statusához legközelebb esendő városig elénk fog jöni s személyesen vezetni bennünket saját fővárosáig.

E készség szeget ütött a fejembe.

Hogy egy statusfő ráérjen az indigenáknak személyesen comitivául szolgálni, ezt még az a nagy tisztelet sem motiválhatta, a mivel ilyen

két nagy ember irányában, mint én és Friczi, tartozott.

Tizenkét napig utaztunk vasuton, azontul hol kocsin, hol lovon, mindinkább vaduló tájékok mélységébe: oly helyeken keresztül, a hol még vadember sem lakik.

Végre eljutottunk az utolsó városba, a hol patronusunkat feltalálandók valánk.

Ez egy olyan város, a hova csak kaucsuk gyüjtéskor szokott kijárni a kereskedő nép, egy pár hónapi időre, azontul nem lakik benne senki egyéb, mint nehány fogadott csősz, kiknek ott rendkivül kevés őrzeni valójok lehet, miután a házak igen czélszerüen nélkülöznek minden ajtót és ablakot.

Szerencsénkre a szomszéd telepitvényen keresztüljöttünkben figyelmeztettek bennünket, hogy ha odább akarunk menni, vegyünk kocsit, lovat és ökröket, s ámbár Friczi váltig állitotta, hogy lesz ott minden, a hova mi megyünk, mégis jónak láttam ilyes marháfélével ellátni magamat.

De minek ez? monda Jancsi, ha ott ezrével vannak a bivalyok és egész ménesek vadlovakból, majd fogjunk onnan.

Megérkezve az emlitett nyári városba, el nem tudtuk gondolni, hogy hol fogunk itt citoyen Kurczra ráakadni?

Minden házba benéztünk, sehol egy lélek sem volt, az egész város állt három utczából,

mi végre utóbb azt határozók el, hogy én elindulok a középsön, Jancsi balra, Friczi jobra, a város tulsó végén megint összejövünk, s ha azalatt találkozunk valakivel, megtudakoljuk, merre van citoyen Kurcz országa?

Mindenikünk találkozott egy bakterral. Az enyim azt felelte, hogy csak menjek egyenesen, Jancsinak azt felelték, hogy tartson jobbra, Friczinek pedig, hogy térjen balra. Ebből megtanultunk annyit, hogy akár ott maradjunk. Nem volt mit tenni mást, mint citoyen Kurczot minden áron bevárni.

Letelepedtünk egy üres házba, ott vártunk öt napig, azalatt megettünk és ittunk mindent, a mit magunkkal hoztunk, s már én bölesen vissza akartam fordulni, midön este felé nagy triumphussal jelenti Friczi, hogy a citoyen a város végén jön.

Nosza én is siettem magamat hirtelen gálába csapni, előszedtem a prémes mentémet s iparkodtam egy rég betanult instellationalis dictiót emlékezetbe hozni, hogy e nagy férfiut kellőleg üdvözölhessem, s a mint kiállok nagy prosopopocával az ajtóba, ime látok az uteza végéről nagy koczogva közeledni egy fakó szamarat, melyen csak amugy a szőrén ülve lötyögött egy kicsiny ember; ha gyalog jön, azt hiszem, hogy pávián, szakálla, haja hosszu volt, fésü zsarnokságát soha nem ismerve, képe fekete, mint a kiről nyolczszor lehámlott már az euro-

pai bör. Tagjait igen czélszerü öltönyök fedezték, két egyszerü hüvely, állatok böréből szabva, melyet egy ugrással föllehett venni, fején egy spárgából font sapka, a hátán egy puska, az övében két pisztoly egy vadászkés, meg egy villa. Kezeinek egyikében, mely semmivel sem volt piszkosabb mint a másik, egy hosszu póznát viselt, a mivel a szamár fejét innen onnan ütögette.

— Hát ez citoyen Kurcz? mondék Friczihez fordulva; Jancsi tedd el a mentémet! A citoyen meglátva bennünket, oda akart szamaragolni, de a nemes állat szabad hajlamai követésének nemes érzetében, neki vitte őt a keritésnek s annak neki fenve, kényszerité a lovagot lemaradni a hátáról s gyalog tenni meg a további utat. —

Ah! ti már itt vagytok, szólt a citoyen kezét nyujtva felénk s elébb engem azután Friczit, végre Jancsit csókolgatva össze. Ti pontosan megtartátok szavaitokat, én nem. Az adott szó megtartása egy neme a privát rabszolgaságnak és mi a rabszolgaságot nem türjük.

De barátom, mondék, charakteres ember megtartja a szavát! —

Erre ő szent meggyőződéssel viszonzá: „és a charakter egy neme a privat zsarnokságnak, melyet az ember önmaga iránt gyakorol, mely korlatólja a szabad akaratot, és mi semmi zsarnokságot, semmi korlátolást nem szivelünk!

Amint látod, ezek szeretetreméltó principiumok. De üljünk lóra. Citoyen Kurcz alig abrakolta meg paripáját s vezetett bennünket Ikaria felé.

Barátom! olyan statusban, a hol utak nincsenek, hasznos állat a szamár, citoyen Kurcz vigan poroszkált elöttünk, mig mi lovainkat gyalog vezettük magunk után.

Egy hegyre felérve, vezetönk megállita bennünket, mondván: „megálljatok, szent föld, a melyre léptek, vetközzétek le a régi embert, midön csizmáitok e határt érintik, ez Ikaria.

Friczi arczra borult s meg akarta csókolni a földet, hanem az annyira tele volt növe tüskével, miszerint e ceremóniát kénytelen volt akkorra halasztatni, mikor a legközelebbi ereszkedönél a sárban megesuszamlva, orrán száján ért le a lejtő aljába.

No most merre megyünk? kérdem a citoyentől, aggodalmasan tekintve körül a mindig sürübbé változó rengetegben; ő profétai ihlettel veregetett vállamra, mondván:

Ez a szüz természet, melynek eredeti alakját emberi kéz utakkal meg nem csufitotta —

No hát csak férjhez kell adni szaporán, mondék, a statusnak nem használ a természet hajadonsága. —

Önnek igaza lehet, szólt a citoyen helybenhagyólag, erre még nem gondoltam.

Ugy látszék, hogy sok másra nem gondolt a citoyen.

Egész óra hosszat mentünk oly bozótokon keresztül, a hol kertészkéssel kellett nyilást metélni, másutt lábtöréssel járó faomlatagokon kellett lovainkat átemelgetnünk, néhol hasoncsuszva jutottunk ki a tömkelegből, folyvást mulattatva szemünk közé mosolygó vampyrok, vadmacskák és csörgőkigyók egész corporatioitól, kiket minden lépten nyomon ütni, löni, vágni, hasogatni kellett, nem is szólva a musquitokról, melyeknek sokaságát nem szabad számokkal kifejeznem, mert az itt saját athmosphaera, egy külön neme a levegőbeli ingredientiáknak.

Akadtunk helyekre, hol a szüz természet olyan mocsárokat nyomott az utunkba, mikben nyakig járták lovaink a vizet, bőszültté téve a pióczák, kigyók és sajgató halak millióitól; egy tehenem beledült a sárba, azt ott szemem láttára ette meg valami vérpiros békahal forma féreg, mely ezrével rohant egyszerre rá s vérét kiszopta, majd ismét nyaktörő sziklagerinczeken jártunk kötéltánczot, s egy helyütt egy ölnyi széles szakadást kellett átugranunk, mely alatt száz lábnyi mélységben omlott egy rohanó patak.

Citoyen, mondék, hid kellene ide. —

Ö nagy komolyan szólt:

Mentül hozzájárulhatlanabb marad e hely,

annál biztosabbak vagyunk minden kül megtámadás ellen. —

Annyi igaz, hogy ide ugyan ágyuval utánunk nem jön senki.

Legvégre akadtunk egy olyan meredekre, melyen a lovainkat csak ugy birtuk lejuttatni, hogy egész élö fákat kötöttünk vissza forditott galylyal a farkaikra.

Már itt nem állhattam tovább.

Messze megyünk-e még, kérdém a citoyentöl; minden lovunk sántitott, az egész társaság képe tele volt improvisalt rúnákkal, miket mindenféle tüske rajzolt reá, csizmáinkon nehéz volt az agyag s el voltunk csigázva ugy, mint a ki várat ostromolt.

Attól függ, felelt a citoyen, ha be akarunk-e még ma vergödni a fővárosba, vagy statiot tartunk egy utközben eső nyári pavillonban.

Az utóbbit választók.

Még egy hosszu csavargás után elértünk az igért helyre.

Tudod, a mit az ember ohajt, arról elöre ideákat szokott magának csinálni, a mik rendesen másképen ütnek ki a valóságban; én is nyári pavillon alatt egy oszlopos, szellös hajlékot képzeltem, chinai tetövel, szunyoghállós ablakokkal, ernyös, sátoros ereszszel, a milyeneket sokszor láttam lefestve; no épen ilyen nem volt az a valóságban: hanem két faágas volt leverve a földbe, s azon egy szarufa ke-

resztbefektetve, melyhez két oldalról bambusznád-kévék voltak támogatva.

Nálunk a pásztorok és csőszök szoktak ilyen pavillonokat épiteni nádból vagy kukoriczaszárból. Az eleje el volt rekeszelve tövissel, ez volt az ajtó.

Ez a pavillon nagyon egyszerü, mondám a citoyennek. —

És czélszerü! felele ő. A legnagyobb zivatar el nem hordja, a földingás le nem dönti, a villám soha bele nem üt, s ha megázik, egy nap alatt ismét megszárad. —

A marhákat hozzákötöttük a fákhoz s magunk befeküdtünk a pavillonba.

Kérlek benneteket, szólt a citoyen, vigyázzatok ott egy lyukra, ne feküdjetek rá, meglehet ugyan hogy csak ürgelyuk, de az sem lehetetlen, hogy csörgőkigyó-tanya, s az mindjárt hibuvik, ha meleget érez.

Mit! kiálték felugorva. Én csörgőkigyókkal háljak egy födél alatt, hát ha ezt a kastélyt nekem ajándékozod! —

A citoyen nevetett, biztositva, hogy itt a csörgőkigyó oly megszokott házi állat, mint nálunk a patkány, nem kellemetes, de nem is félelmes.

De már én csak kimentem onnan Jancsival együtt, összekerestünk egy rakás száraz fát, s távol a kunyhótól tüzet raktunk, ottan viradtunk meg.

S ez bölcs gondolat volt. Mert itt a milyen

forró a nap, olyan hideg az éjszaka, s ha folyvást nem tüzelünk, minden marhánkat megeszik a vadak, miknek fertelmes orditozását s villogó szemeit egész éjjel láttuk és hallottuk tiz husz lépésnyi távolban magunk körül, mig a vampyrok oly közel repkedtek füleinkhez, hogy a susogásaikat lehetett hallani.

Fricz és Kurcz ezalatt philosophi nyugalommal horkoltak a pavillonban.

Alig szürkült, midön fellármaztam őket, hogy menjünk tovább.

Jancsi mindnyájunk számára kenyeret, szalonnát piritott, melyet a citoyen oly jeles dolognak talált, hogy azt mint kölönös uj fölfedezést rögtön uti naplójába igtatta, egész országa népével megismertetendő.

A mint látni kezdtünk, mentünk tovább.

Én aggódva kérdezém a citoyentől, ha nincsenek-e az ő statusában magyarok is? Képzelheted milyen insultus volna reám nézve, ha valami hazámfia ilyen állapotban látna meg.

A citoyen dicsöült arczczal felelt, itt nem ismertetnek a nemzetiségek, itt nincs német, nincs magyar, nincs franczia, a népek testvérek mind. —

De valami nyelven csak mégis beszélnek egymással? —

Még most mindenki a saját nyelvén kénytelen beszélni, szólt a citoyen felsohajtva, s ez az átka az emberiségnek, mely gátolja, hogy egy-

formákká lehessünk, de segitve lesz rajta, egy nagy szellem most épen egy nagyvilágnyelven dolgozik, melyen minden nemzet egyaránt megértsen, s azontul nem lesz különbség ember és ember között. —

Ez érdekes egy grammatika lehet. —

Végre egy folyamhoz értünk, melynek partján a város épült, még ezt akkor nem láthattuk.

A kérdéses folyam minden száz lépésnél tiz husz öles vizomlásokat képezett, néhol két szikla közé szorult s oly sebesen nyargalt, hogy a kövecset nem lehetett bele hajitani, másutt meg elterült száz zátonyos szigetet képezve.

Barátom, mondék, ezen a folyamon sok szabályozni való lesz, a mig gözhajók járhatnak rajta.

Elhitte az amice és nem iparkodott megczáfolni.

Most rögtön meglátjuk a várost szólt végre mihelyt ez erdőből kibukkanunk.

Én hozzá levén szokva hogy amerikai városok neve alatt hosszu egyenes utczákat, hatemletes házakat, dolgos népséget, árukkal rakott piaczot, korlátos kikötőket képzeljek, ha még annyi szemem lett volna is, mind oda irányozám a mutatott tájra, melynek sürüjéből midőn kibukkanánk, ime előttem állt mintegy kilencz tiz fakunyhó, egymástól ezer meg ezer lépésnyire, egy csoport góré és levélszin által környezve. —

Ez Ikaria! — szólt a citoyen az exaltatio gyönyörteljes hangján. —

Valóban regényes, feleltem én reá, csak hogy nálunk az ilyen residentiának tanya a neve, nem város.

Még egy örömöm volt hátra, mely tapasztalataimat megkoronázza; az indus herczegasszony, Urakatna személyes láthatása.

Annyit hallottam beszélni a délczeg indus hölgyek szépségeiről, karcsu termetükről, vadonnat villogó szemeik tüzéről, azokról a csodálatos szokatlan bájakról, miket a költök oly csabitó szépen irnak le, s mikről europai embernek fogalma sem lehet, hogy még az uton megkérdezém patronusunkat, ha feleségének nincsenek-e még több testvérei, kiket Kaméhaméha solid embereknek feleségül adna, mire ő azt válaszolta, hogy még van kilencz, s ha kivánom, számomra megkér egyet.

Megköszöntem. A mint közel értünk a citoyen hajlékához, ő mellém hajolva gyöngéd lüszkeséggel sugá fülembe: amott jön ő, hitvesem, Urakatna, a természet vadgyermeke. És jött. Egy riska tehenen ült, lábai lóggtak kétfelül, akkorák mint egy vasaló. Öltözete egyetlen darabból állott a szeretetreméltó teremtésnek, mely olyformán volt alkotva, hogy mozdulatait mentül kevesebbé korlátozza, termetének egyéb részei gyönyörü czirádákkal voltak tetovirozva, böre k volt hánytatva kék zöld tuli-

pántok s piros kacskaringókkal, a minők csak egy indus herczegasszonyt illetének. Képe valami vastag zsirral lévén lakirozva, annak alapszinét ki nem találhatám, de vonásai annál kitünőbbek voltak, szépen kiülő nagy pofacsontok, gyönyörü kisiny beesett szemek, a legszeretetreméltóbb befelé görbülő pisze orr, s alatta egy elbájoló száj egyik fültől a másikig, melynek alsó ajka egy csigahéjra ki lévén feszitve, szépen lenyult az állig, fülecskéiből, melyek tenyérnagyságra meg voltak nyujtva, egész füzérállatfogak lógtak alá, s orra porczogóján egy hosszu halcsont volt keresztül szurva, minőt a lud orrán szoktak keresztül dugni, hogy ne ehesse a vetést.

A szeretetreméltó hölgy meglátva bennünket, elbámult ránk, s a helyett hogy férje nyakába rohant volna, mind csak engem nézett, még megérem, hogy belém szeret.

A citoyennek elébb egy párt a nyaka közé kellett huzni a póznával, hogy észrevétesse magát a szeretett hitessel, ki akkor aztán leszállt a tehénről s szépen megcsókolta a lábát.

No mert, ha a képét csókolta volna meg, bizonyosan kiszurta volna a szemét azzal a plajbászszal, a mi az orrába volt dugva. —

Pajtás, mondék, mind ilyen szépek Kaméhaméha többi leányai is? —

Együl egyig! biztosita a derék férfiu.

Ez nap a citoyen vendégei voltunk. Urakatna asszonyság főzött.

Hus, hal, gyömbér, hagyma kányabogyó, tej, vaj és fagygyu volt gyönyörü tuttifruttivá összefőzve, melyből Urakatna asszonyság annyit tömött magába két marokkal, hogy majd kiugrotak a szemei belé; Jancsi az első falatnál sirva fakadt s kiment a házból, az én gyomrom is honvágyat kezde érzeni, gondolva az otthoni konyhára; rögtön utána is láttam, hogy valakit kibecsültessek telkéből s magam ura lehessek valahol. Kurcz gazda mondá, hogy van itt egy üres ház, mely a státusé, azt megvehetem s rögtön bele is szállhatók; odavezetett; nagy tengerifüzfás rekettye közt épült egy kis vityilló, keresztül kasul rakott faderekakból, melyeknek végei egymásba voltak róva, s közei kitömve mohával. Lerajzolni sokat ér, de benne lakni keveset. No de ha itt ez az architectura van divatban, hát vegyük meg!

Többek között kérdezém, hogy jutott a státus ehez a gunyhóhoz?

Hát az a család, a mely benne lakott, a napokban kihalt belőle sárgalázban. —

Sárgalázban! kiálték betéve az ajtót, hát ha ez volna a Noé bárkája, bele mennék-e lakni! már akkor csak inkább magam épitek egyet, hol van üres fundus?

Az én országfönököm bevitt az erdő közepébe, ott mutatott egy dombot, sok szerencsét kivánt s ott hagyott a Kanahán kellő közepében.

Öcsém, mindaz, a mit Robinsonról regélnek, tréfa, gyertek Ikariába; bezzeg nem azzal akadsz itt meg, a mi nincs, hanem azzal a mi van. Kapsz földet, de annyi az erdő rajta, hogy nem tudod hová tenni, kapsz embert is, a ki napszámban dolgozik, de otthon a vicispán sem kap akkora diurnumot.

Két három citoyen a szomszéd tanyákról megalázta magát az épitésnél segitségemre lenni, kiknek szivességéből nagyhamar összetákoltam valami ólat, s az épen annyi pénzembe került, mintha otthon kőházat épitettem volna, szél és eső pedig ott jött be rajta, a hol akart.

Magammal persze hogy semmit sem hoztam azt gondolva, hogy minek tengerbe hordani a vizet? minek következtében bátran visszamehettem volna oda, a honnan jöttem, ha egyike a szomszéd genieknek, (mert mi mind geniek vagyunk a kik itt egy csomóban lakunk), ki régóta azon rögeszmével küszködik, hogy mint lehetne a világról kipusztitani a pénzt s az embereket rávenni, hogy az aranyat és ezüstöt semmire se becsüljék, e napokban ősz szebeszélve Friczivel, hogy kiköltözzenek Kaliforniába, ingóságait, szerszámait, és baromfiait nekem jó pénzért el nem adta volna.

Igy legalább módomban van szántani, vet-

hetni; a meggazdagodásról hegedült szent Dávid, megköszönöm ha itt a paradicsomban éhen meg nem halok.

Az első napokban kérdőre fogtam Kurcz gazdát, hogy hol vannak azok az egész bivalcsordák, a mik itt legelnek? ő elvitt magával, s valóban alig félórai járás után rá bukkantunk egy falka fekete loboncsos állatra, mely egy szép mezőségen mintegy kétezernyi számmal legelészett.

Szeretnék belőle egy párt kiválasztani, mondék, gyerünk közelebb.

A mint azonban e szép állatok megszagolták közeledésünket, nekikerekedtek s elfutottak előlünk; egész nap szaladtunk utánuk, sehol sem érhettük utól, végre bevették magukat egy mocsárba, a hova nem követhettük őket. —

Hát öcsém, ki fejj meg ezeket a marhákat? kérdém, mikor halálra kifáradtunk a nyargalásban.

Senki sem, viszonzá ő, ezek a státus gulyái.

Következett az indigo.

Az ember elővett egy bogyót, a minek a leve előbb piros, azután megkékül, s azt mondta, hogy ebből indigo lesz.

Az bizony fagyalfabogyó! mondék neki, hisz az indigo nem cserje, s a szárát használják, nem a gyümölcsét;

Az ember elbámult.

No még csak a czukornádat ohajtottam látni;

ide adott egy valami kórót, hogy rágjam meg, nem valóságos czukornád-e?

Nádnak elég nád, hanem czukornak nagyon émelygös, hol terem ez? kérdém gyanakodva. – Eleinte titkolódzott, hanem végre fölfedezte a telepitvényt, egy egész hold volt affélével szépen beültetve.

Én majd hanyatt estem nevettemben.

Talán ismered ezt a fajját a czukornádnak? kérdé tölem aggódó ábrázattal. —

Ismerem bizony, nálunk cziroknak híják és seprüket csinálnak belöle.

Ez napságtól fogva nem megyek a citoyenhez tanácsot kérni.

Ö egész nap gépeken calculál, mikkel a holdba lehet fölrepülni, mondám neki, hogy jobb lenne annál egy száraz malom, a min a málét megöröljük, vagy pamphleteket készit az örök békéről, minél ismét jobb szeretném, ha a szunyogokat tudná rávenni, hogy kössenek fegyverszünetet. Engemet magasra becsül; a mióta a czukornádjára ismertem, minden szavam oraculum elötte, én pedig nem jól érzem magamat olyan országban, a hol magam vagyok a legokosabb ember: én ehez nem vagyok szokva.

Annyit azonban megtanultam, hogy Ikariában is csak ugy terem a föld, ha az ember szántvet rajta, s amugy Dunántuliasan hozzáfogék saját uri kezeimmel az ekeszarvához, s miután két ezer holdas birtokomban akadtam vagy ti-

zenkét holdra, melyet felbirtam szántani a nélkül, hogy egy fordulóban egyszernél többször beleszakadt volna a szántovas a sok mindenféle gyökérbe, azt szépen bevetettem buzával, kukoriczával, s már most legalább ott terem majd valami, ha a status madarai ki nem eszik a vetést, vagy a szüz természet virágos kertet nem csinál belőle. Én legalább nem csudálkoznám rajta, ha a buzavetésem helyén spanyolnádat látnék nőni.

Jancsinak egy csepp hasznát sem tudom venni.

Ezt a fiut mindennap uj meg uj csoda éri, nem küldhetem száz lépésnyire a háztól, rögtön visszaszalad, jajgatva, hogy öt soha nem látott állatok vették üldözőbe.

Eleinte csak a tigrisektől és csörgőkigyóktól ijedezett, most már a bagolyfejü pille is bekergeti a házba, s ha valami madarat hall kiabálni éjjel, ha három országot igérnél neki sem lépne ki az ajtón.

E mellett iszonyu szerencsétlen, mindenféle szép alaku bogyót megkóstol s azoktól aztán majd a kórság töri ki, vagy megszagol valami virágot, s attól ugy feldagad az orra, mint egy tülök.

A multkor kiküldtem a partra halászni, egyszer csak jön vissza nagy orditva, s elmondja, hogy leült egy lapos kösziklára, s a mint ott

halásznék, egyszerre fölemelkedik vele az egész köszikla s el kezd szaladni. —

Tekenösbéka volt az miért nem fogtad el? mondám, megettük volna. —

De majd elfogott engem egy hal, monda ö, csunya nagy fejü állat, négy lába volt és száz fog a torkában, alig tudtam elöle elfutni. Mi hal lehetett az? —

Nem mondtam meg neki, hogy majd krokodilust fogott, mert akkor magam meheték aztán a korsóval a vizre.

Öcsém, mi itt állandó ostromállapotba vagyunk téve. Bot nélkül a szobából ki sem léphetek, s a házam elé ki nem lehet ülnöm töltött puska nélkül. Szürkületkor minden barmot be kell hajtanom az aklokba, s azokat jól beretészelni s tövissel körülrakni, mert a mint lemegy a nap, elöjönnek az ikariai autochtonok, a mindenféle szinü és szagu jaguárok, macskák, párduczok, sakálok és kigyók s egész éjjel orditanak a házam körül, minden órában ki kell lövöldöznöm az ablakon, hogy elriogassam őket.

Nem rég egy kis fiatal üszömet kiköttöttem a füre legelni; egyszer Jancsi nyargal be nagy ijedten, hogy nézzem meg csak, micsoda állat lett a bornyuból; oda megyek, hát a bornyum helyén egy roppant óriás kigyót találok, akkora volt, mint egy gerendely, a mint elnyelte a bornyumat, a kötél kilógott a szájából, melynél fogva az a fához volt megkötve, s ott hevert

a kötélen csüggve, a jóllakás miatt tehetetlenül. A bornyu árában aztán confiscáltam az állat böret s most lóistrángokat szabtam belöle.

Volt vagy hatpár igen szép gyöngytyukom, azokat minden este magam hajtottam fel a padlásra. Egy éjjel nagy zajra ébredek fel. Kiküldöm Jancsit, hogy nézze meg, mi bántja a tyukokat, ő persze azt felelte, hogy semmit sem látott, reggelre minden tyukomnak el volt rágva a feje, a vérüket kiszivta valami állat.

Máskor reggel felé nagy tombolást hallok a lovaim között, magam fölkelek, kimegyek az ólba, azok folyvást kapálóztak, nyeritettek a börük reszketett s kötőfékeiket iparkodtak elszaggatni.

Meg nem foghattam, mi bajuk. Végre vissza akarok menni a hajlékomba, hát az ajtóm előtt egy akkora tigrist látok feküdni mint egy tinó.

A derék állat nyugodtan hasalt ott keresztben, farkával veregetve a földet s hosszu nyelvével körülnyalogatva pofáját. Jancsi a padlásra bujt el ijedtében s én kiszorultam a házból, miután a fenevad épen az ajtóm előtt vett állomást. Azt hittem, hogy majd csak elmegy, ha megunja magát. Nem az, ott várt késő estig, meg sem mozdulva helyéből.

Már ekkor nem volt mit tennem, mint elszánnom magam a legvégsőre, kifeszitém egy gerendát az akol hatuljából s a házam háta mögé kerültem szép csendesen, a tigris szerencsémre

nem vett észre. Ott benyultam az ablakon, s a puskámat, mely a falnak volt támasztva, kivettem.

Csak az egyik csöve volt golyóra töltve, vigyáznom kellett, hogy egy lövéssel leteritsem a fenevadat.

A mint észrevett, egyszerre fölugrott helyéből s gyanus morgással lehajolt első lábaival a földre, eltátott torkából kilátszottak fehér fogai, szőre felborzadt, zöld szemei szikráztak. Azon pillanatban, melyben nekem ugrott, szerencsésen főbe löttem; de még akkor is maradt annyi ideje, hogy egyik lábamat átkapja, s csak jó vastag csizmámnak köszönhetem, hogy azt ketté nem harapta, mig a puskaagygyal végkép agyonverém.

A tigrissel még csak elkészülnék, azt agyonlőhetem, de mit csináljak azzal a millió bogárral, miket a szüz természet az emberek kinzására talált fel.

Egész nyáron ki nem birtam pusztulni a scorpióból és scolopendrumból, miknek harapása gyilkos, szaga és alakja pedig undoritó, s még van egy másforma féreg is, mit maringoingnek hinak, ez hosszu mint a czérnaszál és szőrös s ha éjjel az embernek a böre alá befurja magát, megdühödik tőle.

A csimaz Europában a gyalogsághoz tartozik, itt az is röpül, mikor leülsz vacsorálni, eloltja a mécsedet s keresztülrágja a szunyoghálót.

A szú egesz éjjel öröl a ház oldalában, s ha valami ételt meghagysz este, reggelre megeszi a hangya.

Mielött éjjel lefeküdném, egész testemet be kell kennem valami olajjal, hogy zselléreim ne nyuljanak hozzám, s legközelebb hogy mécsemet eloltva sötétben foglaltam el ágyamat, lábaimnál valami sikos hideg testet érzék, mely oly különös hatással volt rám, hogy valahányszor elaludtam, mindig fölébresztett, végre nem állhatva tovább, tüzet gyujték, hogy majd megnézem: ki osztja fekhelyemet? s nagy ijedelmemre egy rétes formára összetekeredett kigyót látok ottan aludni, a legmérgesebb fajából a cobra capellának; szerencsémre jól volt lakva, azért nem bántott. Bizonyosan ö ette meg tyukjaimat is. Helyesen mondá Jancsi, hogy ott jöhet az be ide a faházba hol akar.

Másnap mindjárt hozzáfogtam az ujra épitéshez.

Ketten Jancsival végeztünk mindent, a hogy a Csallóközben szokás vert falat csinálni deszka között agyagból polyvával.

Egy hét alatt készen volt a házunk.

Otthon a béresek laktak ilyenben, itten ez palota, melynek a szomszédok csodájára járnak, innen legalább hermetice ki van zárva minden külső állat.

Még most élve irok a paradicsomból, nem

tudom a legközelebbi levelemet nem a mennyországból fogom-e datálni?

Notabene: ha valaki utánam akar jöni, csak biztasd hogy siessen.

IX.

Citoyen Kurcz levele berlini elvbarátaihoz.

Barátim!

A siker, melyet elveink aratnak, óriási.

Csak annyit irok, hogy országunk ismét több nagyszerü telepitvényekkel szaporodott, melyek közt legelsö helyen áll egy magyarországi férfi, Hurday László telepe.

E férfi nagyszerü statusoeconom, igen jeles földész, nagy chemicus, szerencsés speculans, bátor vadász és bámulatra való épitész.

A mióta ide jött, egész prairieket tett termékenynyé, reformálta a gazdászatot, uj tulajdonságait fedezte fel az eddigelé legfontosabb kereskedelmi szereknek, többek közt a czukornádnak, mely eddigelé csak fényüzési czikk volt, egy oly ujabb alkalmazását ismerteté meg velem, mely azt a proletariusokra nézve is közhasznuvá teszi.

Minden tenyészik kezei alatt, fövárosunk alakja egészen megváltozott, mióta ö itt van, egymásra épitvén a legczélszerübb alakzatu villákat, kastélyokat és raktárakat.

Azt mondanom sem kell, hogy e derék férfiu

egyike legjobb barátaimnak, mondhatni hódolóimnak, — s köztünk szólván, — ő, mint a szépnemnek különös tisztelője, imádott nőm, Urakatna irányában tulságosan is nagy figyelemmel látszik viseltetni, mely sejthető hajlamnak netaláni szenvedélyesebb következményeit az által reménylem megelőzhetendni, hogy a derék férfiut legközelebb, nőmnek legkellemesebb testvérével, Kaméhámcha király leányával Kingatara-Ururuth kisasszonynyal fogom összeházasitani.

Sietek, nem irhatok többet, az általános emberiség-világbékerendező fiókgyülésbe várnak. Szellemem veled!

X.

Leona Rózához.

Uj-Telep, 184—

Ma nagy öröm ért.

Este felé, midőn a közteremben családunk minden tagja együtt volt, az aratók a mezőről tértek vissza, s danolgaták szomoru melodiáju irlandi dalaikat, egyszerre ajtónk előtt egy ismerös harsány hang szólalt meg.

Egyszerre ugrottunk fel, atyám a kandalló mellől, testvérem az ablakból, én zongorámtól.

E hang, e kérdezösködő beszéd — magyarul volt mondva.

Világosan hallók, hogy valaki e szavakat mondja kivül: ki van itthon Székiek közöl?

Bátyám sietett az ajtót feltárni s mi a belépőben Hurday Lászlóra ismertünk, egyikére atyám egykori politikai ellenfeleinek, kivel egykor annyi kellemetlen összeütközése volt.

És mennyi öröm volt e találkozásban most! Atyám eléje sietett az érkezőnek s némán megrázta kezét, s a mit oly régen nem láttam szemében, mosolygott, s a mit soha nem láttam, könyezett.

Akárki lett legyen a távol hazából, egy idegen! egy ellenség! mi tárt karral fogadtuk öt, nem találtuk helyét, kedves barátunknak neveztük, boldog volt, a ki melléje ülhetett közölünk. Mintha az egyes ember is az elhagyott hazának egy vándordarabja volna, egy eleven atom az imádott nemzetből.

Mint szerettem volna nyakába borulni, s keblén kisirni magamat, kinek látása is gyülölt volt otthon előttem. Gondolj reá, mit tennék akkor, ha azokat ölelhetném, kiket otthon szerettem!

Oh elvesztett paradicsomom! Még azt a csillagot sem látom, mely fölötted ragyog!

A seb el van mérgesedve, melyet hazulról hoztam. A szív kitépetett termő földéből, de gyökerei benszakadtak. Nappal gondolataim viszik lelkemet haza, éjjel álmaim. Nem élünk, csak hervadunk e földbe átültetve. Felfogadtuk,

hogy feledni fogunk mindent s azon vesszük észre magunkat, hogy megloptuk lelkünket, hirlapokban csak azt olvassuk, a mi hazánkról beszél, ajkainkra önkénytelen jönnek a Kárpátok alatti melodiák, és azután ugy nyomja valami a szivet, mint a ki nem sirhatott köny. Nincs betegség a miénkhez hasonló.

Nem gyógyulunk.

Bátyám az örültséghez közelg, atyám a halálhoz, én a kétségbeeséshez.

Még a sir sem fog megyógyitani minket, idegen földön: ki tudna ott pihenni?

Kezünkbe szoritjuk egykori ellenségünk kezét, megbocsátánk neki, kiengesztelödtünk iránta, örülünk, hogy körünkben tarthatjuk. Oh hisz ö is magyar, ott, a hol senki sem az.

Ilyenek az én örömeim. Ilyen az a veröfény, mit az éjfélkor felmerülö nap a polusi éjszakára vet.

XI.

Hurday László Garmadyhoz.

Uj-Telep, 184—

Nem vagyok citoyen többé. Számüztem magamat Ikáriából.

Nem sokára legközelebbi levelem után beállt az esözési idöszak és nyitva voltak az égnek csatornái negyvennap és negyvenéjjel oly mér-

tékben, hogy az orrát sem üthette ki az ember a szobából.

Ilyen mulatság itt minden esztendőben kétszer tartatik.

E kellemetes farsang elmultával első dolgom volt vetéseimet megnézni.

A buzám tetejében, melyet lapályra vetettem, három ölnyi magasságu volt a viz, s azon a salamandrák legelésztek, egy domboldalba levő hat hold földem, melyet gyümöcsfákkal ültettem be, a sok esőtől átázva, lefutott kertestült együt a dombról s rámászott a rizsvetésemre, az oltványok ágaikkal lefelé s töveikkel felfelé levén szépen megforgatva.

Az esőidő elmultával jöttek a heti rendbe az irtóztató orkánok, a minőkről civilizált embernek fogalma sincs.

Egyegy zivatar, mely három napig folyvást tart, egész őserdőket pozdorjává tör össze, s a legvastagabb jegenyét ugy csavarja guzsnak, mint én egy füzfavesszőt; folyóviz megáll a szél miatt s keresztül tör a partján s a vihar addig kerülgeti az ember házának tajékát, addig próbálgatja a tetejét, mig egyszer egy iszonyu roppanásra ébred s maga felett látja a csillagos eget, mig a háztető egyes nadkévéi ezer lépésnyire repülnek szétszórva.

Ez ellen nincs más védelem, mint szépen meglapulni s vigyázni, hogy az embert agyon ne üssék a fák.

A vihar megszüntével következett az irtózatos melegség, melytől nehány nap alatt mocsárrá apadtak a vizáradások, myriadjait hozva elő a mérges kigyóknak, békáknak és bogaraknak; egy napon, hogy otthon nem voltam, a fehér hangyák megették az egész butorzatomat, nem hagytak meg egyebet mint a mi vas volt és kő.

Ez időben előjöttek azután a különbnél különbféle betegségek, a minőnek ti csak neveit hallátok: sárgaláz, fekete halál, ichthyosis, elephantiasis, scorbut, vereshimlő és gugavész s más mindenféle veszedelem, miknek leirásával restellem bántani aesthetikai érzelmeidet; elég annyit tudnod, hogy ezekből egy is elég sok arra, hogy az ember nyomoruságosan elveszszen.

Én szerencsésen keresztülláboltam ez időszakot, hanem szegény Jancsi beleveszett.

Egyszer már makacs hideglelésből gyógyitottam ki, a mi itt mindennapi dolog, de végre polypus támadt a torkában, s már annyira nem terjedt orvosi tudományom, hogy ezen segiteni tudtam volna s a szegény fiut megfojtotta a gyilkos kinövés.

De nem soká kellett a magány buslakodásain tépelödnöm.

Egy reggel, midőn épen ágyamban fekve, azon törném fejemet, hogy milyen jól van az elrendelve, hogy a magyar táblabiró universal-

genie legyen, egy kicsinyt földmives, egy kicsinyt orvor, egy kicsinyt mechanicus, jó nagyon vadász és erősen katona, különben mit csinálnék most, ha mind e férfiakat magamon kivül kellene keresnem, épen akkor hallok nagy tappogást, czammogástaz ajtóm előtt s citoyen Kurcz szavára ismerek, mely bebocsattatást kiván.

Kinyitva a mesterséges fakilincset, előbb belép a szobámba a citoyen, utána egy másik citoyen, egy hét láb magas rézszinü indus, kinek tollakból csinált koronája a pókhálókat szedte le agerendáról.

— Ez ipam, Kamékaméha, a mohavkok fejedelme, monda az öcsém, bemutatva a vadembert, ki köröskörül szépen ki volt pingálva sáfránynyal és vörös agyaggal, az orra fel volt hasitva méltóságosan, s belőle egy nagy rézperecz lógott alá, övéből köröskörül csüngöttek üstökeiknél fogva a fejbőrök, miket ellenségei koponyáiról lescalpozott, egyik kezében volt egy hosszu harminczfogu szigony, a mázsikban egy félmázsás kőfejsze. A derék ember szuszogott rettenetesen, s egész szobámat eltöltötte valami vadállati büzzel.

Fölkeltem előtte, hogy kellően üdvözölhessem, ő szuszogott és kiáltott valamit, (e nép beszéde igen rövid sententiákból áll) melynek értelmét citoyen Kurcz ilyenformám adá tudtomra:

— A nagy kaczika, ajánlataim által inditatva, elhatározá magát, hogy legkisebbik

leányát Kingatara-Ururuth kisaszszonyt neked nőül adja, el is hozta őt magával, ide künn áll az ajtóban.

Hát hijják be, inték a kaczikának, ki szavaimat megértve kinyult az ajtón s bevezette a nekem szánt mátkát, ki méröben hasonlitott nénjéhez, csakhogy még nagyobb feje volt. A menyasszonyi hozomány a nyakába volt téve, egy tarka kutya, melynek lábait két kezével fogta. A mint engem meglátott, el kezdett rugódozni, kapálózni, el akart szaladni, mig a kaczika meg nem fogta a fülét, s fülénél fogva oda nem vezette hozzám.

— Nagyon szerelmes, biztosita a citoyen, ő a természet legvadabb gyermeke, de ha egyszer megszeret, akkor el nem hágy soha.

(— De majd elhagyom én őt, mielőtt megszeretne, gondolám magamban).

A kaczika erre levette leánya nyakából a tarka kutyát, s jelek által tudtomra adá, hogy azt szokásos szertartások után együtt meg fogjuk áldozni; mire nézve nagy tüzet rakott az udvaron, s miután azt vagy tizenkétszer iszonyu kiabálás közt keresztülugrálta, s engem hasztalan biztatott, hogy szintén ugorjam át, elővette a bicskáját, a kutyát leölte vele s felhuzta azt egy fanyársra, oda tette a tüzre pirulni.

Kurcz öcsém észrevéve e szokatlan pecsenye iránt tanusitott undorodásomat, aggodalmas arczczal figyelmeztetett, hogy ebből aztán enni

kell, mert itt a kutya szent állat, és annak a husa delicatesse. —

De majd teszek én arról, mondám, s előhozva egy kulacsot tele rhummal, odanyujtám azt a kaczikának, s mig ez azzal volt elfoglalva, belerugtam a kutyát a tüzbe, ugy hogy az spodiummá égett.

A kaczika azonban ugy leitta magát, hogy el kezdett előttünk tánczolni, a fejszéjét forgatva s danolva, mintha farkasoktól tanult volna énekelni.

Végre az jutott eszébe, hogy felhivjon bennünket birkózni.

A szegény citoyen reszketve fogadott szót, s a rézszinü Goliáth ugy áthajitotta a vállán, mint egy macskát; s miután Cannibal herczeg nagy nevetés közben ugyancsak e polgártárst még egypárszor összeropogtatta s a levegőbe bukfenczeztette volna, akkor meg nekem állt, hogy én is birkózzam vele.

De már engem, teringette vadkirálya csak nem csapsz a földhöz, ha még egyszer születsz is, kiálték nekigyürközve, s derékon kapva az óriást, amugy szegedi gulyások módjára egyet lóditottam rajta, s azzal ugy teremtettem a földhöz, hogy csakugy nyekkent bele.

Erre rögtön megjuhászodott az én emberem, fejét lehájtá előttem a földre, s talpamat feltette nyakára, határtalan meghódolása jeléül; azután a citoyenhez fordult könyörögve, hogy legyen

közbenjáró nálam, hogy egymással a béke és szövetség pipáját kiszivjuk.

Pipát cseréltünk.

Ő elvette az enyimet, utolsó hetvenöt pengő forintos tajtékpipámat, melyet emlékül elhoztam hazulról, s nekem adta a magáét, mely szintén gyönyörü egy darab, állván az egy kokusdió héjából, melybe egy nád van dugva szárnak.

Mig mi az udvaron a szövetségpipát szittuk, szeretetreméltó menyasszonyom azalatt ottben a szobában kutatott.

A gerendára volt felakasztva félfont fagygyugyertya, azt mind egy szálig megette.

Leendő ipam azonban kissé magához józanodván, azt kezdte tudakolni, hogy hát én mit adok viszont nászajándékul leányaért.

Elvezettem az ólakba, megmutogattam neki lovaimat, teheneimet, biztositám, hogy ezt mind neki adom, sőt még mást mindent veszek, csak vezessen el a szomszéd városba.

Az ember majd kibujt böréből örömében s igérte, hogy rögtön elvisz, ha akarom Quebeckig.

Én pedig régen szöktem volna már innen, ha ut vezetne ki ebből az országból, de soha sem kaptam kalauzt.

Most megragadtam az alkalmat. Tüstént lóra akartam ülni.

Minek az? inté a kaczika: hagyjam itt a lovat, üljek fel az ő hátára.

Én, biztositva a citoyent, hogy mentül előbb visszajövök, felültem a kaczika nyakába s mondhatom, hogy kivált ily rengeteges országban ez a legkényelmesebb alkalmatosság, a melyen utazni lehet.

Szeretett menyasszonyom messzire elkisért bennünket, s mikor egy tó mellett elmentünk, hogy ügyességét s hasznavehetőségét bebizonyitsa előttem, beleugrott, s nagy örömmel uszott vissza, az egész kötényét tele hozva eleven békával, melyekkel nem szünt meg kinálni.

Jól van fiam, Kingatara-Ururuth, mondék neki, — csak tedd a füstre, elöveszed, mig visszajövök — s ezzel bucsut vettem töle, bucsut az egész paradicsomtól, minden muskitóival és csörgőkigyóival egyben.

Jelenleg Uj-Telepen vagyok, az öreg Széki tanyáján, kit egykori ellenségeskedésünk daczára is oly jól esett látnom, s a mint tapasztalám, ő is örömest látott engem.

Nehány napig egészen magán kivül volt az egész család öröm és izgatottság miatt.

Egy este az elnöktől különös ajándékot kapott az öreg. Egy átalag igazi magyarországi bort.

Több évi nélkülözése után e felséges italnak, ugy nyultunk ahhoz mint valami históriai szent-

séghez, s mig a nedv ajkainkat érinté, könyeink hullottak bele.

Ez ital mintha valami sajátságos uj lelket öntött volna belénk, rég elfeledett érzelmeket kezde bennünk fölébreszteni, mintha az elhagyott hon szavát hallottuk volna; ez az én vérem, melyet ha isztok, megemlékezzetek nevemről, hogy megszenteljétek azt!

Az öreg Széki oda fordult hozzám, egyenes lélekkel kérdezve:

Miért vándoroltál ki?

Jobb hazát kerestem, felelék.

És ha találtál volna, most elégült volnál, nemde? Rosz szived van. Azért hogy a haza szegény, ott kell-e azt hagyni mindjárt? Én kénytelen voltam azt tenni, de érzem, hogy bele is halok. Teged mi kényszeritett? Megszöktél gyáván a hazából, mint az öngyilkos megszökik az életből, magad után hagyva a bajt az ott maradóknak, ez a nemzet öngyilkolása. Ha valahányszor súlyos napjai voltak a magyarnak, mindannyiszor elmentek volna a házából, a kik mehetnek, hol volna most a magyar nemzet? Nem tudsz otthon használni többé? Ha elvesztettél egy tért, állj a másikra és hass ott; ha nem lehetsz egyéb, lehetsz becsületes ember s egygyel többen vagytok otthon. De te földbirtokos is voltál; földedet, mit ösöd vérrel vagy érdemmel, vagy takarékossággal szerzett, te egy idegennek engedted át. Eladtad

egy darabját a hazádnak, mely rád volt bizva. Mindennap olvasom hirlapjaitok hátulján, hogy a leggazdagabb urak, kikre legtöbb volt bizva, egész falvakat, egész tájékokat engednek át külföldi jövevényeknek. Oh! megérdemlik érte, hogy maguk is jövevények legyenek egykor idegen országban s koldusok a haza földén. Elég ugy-e, ha a szegény ember szereti a hazát, a gazdag nem tartozik neki semmivel? Most jó ürügy van megfutni minden baj elöl s nagylelküséget csinálni az önzésből, s a szivtelennek azt mondhatni, hogy ő szabadelvü! Vannak erények, melyek nemzetek éltéhez vannak kötve, ilyen a magyarnál az, hogy önmagát mindenek felett szeresse. Másutt mindenütt bün ez érzelem, de ti nektek szent legyen ez önzés, és a divatrajongások semmi faja meg ne foszszon benneteket attól, mert boldog lehet a világ, lehet szabad, lehet üdvözült a magyar nélkül, de magyar nemzet nem születik ujra, ha még egyszer ujra támad is a világ! Eredj haza, s ha nem tudsz egyebet használni, legalább tudj szeretni, addig mig van mit szeretni.

. . . . . Egy szót sem tudtam válaszolni az öregnek. Még most is gondolkozom azokon, a miket mondott. Nem tudom, mit teendek; de aligha meg nem kisértem még egyszer a tengeri utat.

Leona Rózához.

Uj-Telep, 184—

(Fekete pecsét). Atyám meghalt. Megölte a kinozott sziv. Most már csak ketten szenvedünk.

Mindig titkolta elölünk baját s az egyetlen orvosságot, a v i g a s z t a l á s t, soha sem vette be. Orvosa átismeré baját s rég megmondá elöttünk, hogy betegsége számára nem e világrész füvei termenek irt. Készen voltunk halálára, ő maga többször mondá elöttünk: a világ minden orvosszere sem gyógyit meg engem, s még csak enyhiteni sem engedte fájdalmait. Utolsó perczig megtartotta azt a catoi szigort, mely alatt összeroskadt. Nem engedett magának a hazáról beszélni soha. Midön haldokolt, bátyám félrement ágyától, siralmas sarcasmussal mondva: nem megyek hozzád közel, mert betegséged rám ragad. Engem oda vont magához a haldokló. Arczán erőt látszott venni a sokáig elkényszeritett érzelem. Fülembe sugva mondá: iróasztalomban találsz egy ezüst szelenczét, ha meghalok, nyisd fel, egy maroknyi homokot lelsz benne, onnan való föld ez! onnan hoztam azt el.... Mikor eltemettek, hintsétek arczomra, — hadd nyugodjék fejem — hazai föld alatt! . . .

XII.

Hurday Levele Garmadyhoz.

Uj Telep, 184—

Midön e levelemet kapod, már én akkor a tengeren vagyok, vagy tenger alatt.

A világ itéletével nem törödöm; mondjanak rólam a mit akarnak, de elötted bárha menteni nem is, de legalább ki akarom magyarázni magamat.

Legtöbben nevetségesnek fogják találni, hogy mint a német szóra küldött gyerek haza szökik falujába, akként én is visszafanyalodom nagy szégyenmel és pironkodással az elhagyott a megvetett hazába. De nevessetek bár akkorát, hogy ide halljam, irjatok rólam vig regényeket, fessetek rólam torzképeket, legyek példabeszéddé odahaza, mindez engem meg nem tántorit akaratomban. Én visszamegyek.

Nem rég meghalt ez öreg Széki. Halála elötti órákban megszoritá kezemet s odavont ágyához:

Ismersz-e egy balgatag embert, — kérdé tölem, — a ki legkeményebb ellenségeivel kibékült, s legjobb barátjaival haragot tart?

Többet nem szólt. Eleget is mondott vele. Az a balgatag ember én vagyok. És igy van az. Ha nem tudjátok egymást megbecsülni, csak jertek ide. Én szeretném, ha minden párt-

vezéreinket kiküldenék ide egy pár esztendei patvariára.

Az öreg Széki holta után családja sehogy sem akart elereszteni köréből, ott kellett velük maradnom. Az ifju Géza fogytig megtartá kiapadhatlan humorát, azt, mely a lélek legmélyebb keservéből támad, mig testvére Leona, oly szeretetreméltó ellentétben birta magában egyesitni a gyermeteg érzelgéseket a háziasszonyi komolysággal.

Csak azt sajnálom, hogy fiatalabb nem vagyok, hogy elvehetném, vagy vénebb, hogy apja lehetnék.

Egy estve pipázva ültünk a veranda alatt Gézával, ő kötekedve hordta fel emlékembe mindazon táblabirói anecdotákat, mit itt ott gyüléseken, tisztujitásokon, országgyüléseken történtek közöttünk. Előjött róla a szó, minő harczokat viseltünk egykor egymással a zöld asztal mellett, mire én azt találtam kiszalasztani a számon, hogy bár most is ott ülhetnénk. Erre ő vállamra üt s azt kérdi: mért nem megyek hát haza? —

De már azt nem cselekszem, mondék, soha többet! Ha eljöttem, megbántam bár, de nem vallom be; s ha itt vagyok, itt megőszülök, itt meghalok, de visza képpel sem fordulok többet, bárha itt volna is az özönviz, és ott az Ararát hegye. —

Géza mosolyogva szólt, bodor füstöt eresztve pipájából:

Tehát fogadjunk, hogy ön vissza fog menni Hunniába. —

A fejembe! —

Az nem sokat ér, de fogadjunk száz aranyba. —

Kezet adtam rá.

Ö bement a szobájába, egy percz mulva pisztolylövést hallok belülről s rá Leona kétségbeesett sikoltását.

Ijedten berontok, s im az ifjut egy pamlagra dölve találom, félkarjára támaszkodott, másikkal elájult testvére kezét tartá.

Arczán semmi változás, ajkai, szemei mosolyogtak, mint egyébkor, hanem egész mellénye el volt már boritva vérrel.

Én sietve odarohantam, hogy segitsek rajta.

Ö halkal monda:

Már ezen tul vagyunk. — Miert tevé ön ezt? kérdém én irtózattól elállva. —

Látja ön, szólt ő el-elmaradozó hangon, ez a szegény leány itt hervad miattam. Otthon jegyese van, otthon hazája van, kiket imád, kikért örökké visszasohajt, itt nincsen senkije, a kiért itt legyen, egyedül én. Most már én sem leszek. El leend hagyatva, s kénytelen lesz viszszamenni oda, hova én öt nemvezethetem többé.

Istenemre! kiálték közbe, nem lesz elhagyatva, a mig csak én élek, apja leszek neki és testvére és védelmezője. —

Az ifju hálásan szoritá meg kezemet. —

Lesz-e ön kisérője is odáig? haláig? —

Akár a más világig. —

És ha jutalom helyett önt ezért ki fogják nevetni? gunyolni? —

Nem törödöm vele.

Tehát vissza fog ön menni Hunniába? szólt haldokló hangon s mosolyogva veté utána: — és igy megnyertem fogadásomat... Azt a száz aranyat.... alapitványul hagyom.... szegény kivándorlott scythák számára... a kik vissza akarnak menni Amerikából.... Hunniába.... Perez mulva e szavak után megszünt élni.

Én megtartottam igéretemet.

Az első fájdalom elzajlása után rábeszéltem a szegény leányt, hogy hagyja el a földet, melyhez két sir fájdalmas emlékén kivül semmi sem köti többé.

Az a kegyeletteljes gond, melyet iránta tanusiték, rávevé, hogy ezentul rokonának nevezzen.

Ha arra gondolok, hogy boldogsága kutforrásához én vezethettem vissza, e gondolat minden más egyebet kitörül elmémből; most már kötelességem visszatérni, most e határozatra nem csupán szivem gyöngesége ösztönöz többé, hanem egy haldoklónak adott fogadásom s egy élő angyalnak földi üdve.

Ejh! De mit mentegetem én szivem gyöngeségét! mit iparkodom elpalástolni azt az érzést, mely előtt lelkem meghajol! Nem tagadom, haza akarok menni én is, mert szivem megren-

dül erre a szóra: haza! mert nem kell az élet, nem kell a halál, nem kell az üdvösség másutt sem testemnek, sem lelkemnek! mert nem akarok boldog lenni, nem akarok ember lenni, ha magyar nem lehetek, és ha itt volna a paradicsom, és abban ananászt teremne minden szálfü s patakban folyna tej és bor, mégis haza mennek, bárha otthon meg tövist teremne minden rög s az a négy fejér folyam az ország czimerében olyan vörös volna is a vértől, mint maga az a vörös mező, melyet keresztül szel.

Ha a magyarok istene bele nem fordit bennünket ebbe a nagy Balatonba, egy hónap mulva megláttok,

Nem bánom aztán, nevessetek ki, gunyoljatok ki, mégis jobb mint ha megsiratnátok.

Isten veled! A viszontlátásig. Az édes, kedves, annyiszor megálmodott viszontlátásig!

Vándoroljatok ki! —

ADAMANTE.

I.

A természet hallgatása egy nagy fehér könyv, teleírva láthatlan betükkel, miket csak azok olvashatnak, kik szent ihlettel nyitják fel lapjait.

A természet hallgatása nagyszerü titokteljes tanitás, melyet csak azok hallanak, kik sziveik dobbanását meg tudják érteni.

Én olvastam e könyvből, hallgatám e tanítást és megtanultam belőle: hogy az ember kicsiny, parányi.

Én jártam emberlaktalan földeken, hová a vadmadár messze hegyek közöl hordja martalékát; hallgatott a sivatag, néhány kö hervert elszórva ittamott, hajdan oszlopok lehettek, a fü túlnött rajtok, — és én megtanultam tölök, hogy az ember dicsősége felhöárnyék.

Én jártam a legmagasabb sziklaormokon éjféli holdvilágnál, hideg csöndes éjszakán, egyedül; nem hallva egyebet, mint saját lépteim kongását, a földröl oda semmi hang nem hallik; a villám is néman czikázik át a meg ritkúlt légben. — A csillagok ragyogtak; a tejút fehéren emelkedett ki a sötétkék égből,

a félhold tündérhajósként úszott észrevétlen futással ezüst csónakában, s távol, igen távol gyönyörüen fénylett a Sirius. Minden, minden azt beszélte: hogy nagy az isten!..... Csillagok futottak alá, a futó csillag akkor kezd fényleni, mikor leesik. Gondolkoztam az ember boldolságáról.

A hallgatás örök tanácsadó. Hisz a lelkek nem beszélnek egymással fenhangon.

....Gyakran, ha az ember mély erdők között jár, keresve a merre nincsen út, s véletlenül a sürü vad csalitban egy elpusztult házra, egy égett fára, egy kiszáradt kútra, egy nagy gömbölyü halomra akad; mintha egy ott lakó szellem illyenkor egész történeteket mondana neki azon elhagyott helyekről;..... az özvegyasszonyról, ki a kis házat lakta, s a szép leányról, ki szülőjétől megszökött, s nem ment vissza többet; a bujdokló rablókról, kik az égett fatörzsnél melegedtek hideg őszi éjszakán; a csendes ábrándos dalokról, miket vízhordó hajadonok énekeltek a kútra járván, s régi vad ütközetről, melynek halottait egy rakásra hányva támadt a zöld halom, mintha valami mind ezt elmondaná...

Éppen, mint midön az ember aluszik, s a nagy csöndben egy h á r f a h ú r e l p a t t a n — a hangot álmában meghallja, de nem ébred föl rá, hanem mondhatlan különös énekkel álmodik utána: mit tündérek és daemonok kara zeng

a szél besüvölt ajtaján, — s ő viharos úton álmodja magát, sötét fergeteges éjben, ázva, rettegve, erdők, mocsárok közt bújdokolva s örül, hogy nem ugy van a midőn fölébred; az éjmadár ablakára repül, egyet visít, s az ember megálmodja halála óráját.

Szélcsend van, a tenger sík, végtelen tükrében a fölötte eljáró nap nézi fényes arczát.

Sehol sem látszik partja a víznek, sehol sem látszik felhője az égnek, csak néha rémlik meg forró délutánokon a fata morgana tündér-játéka a vizek fölött, mely órákig eljátszik magában, pompás ködvárosok változó képeit mutatja, odalehelli a tündérien csodás légpalotát az égre.... s egyszerre eltünik, mint kétes álomkép.

Csupán a két nap jár egykedvü ragyogással. Az egyik az égen, a víztükrén a másik; együtt támadnak keleten, együtt hunyak el nyugaton, — emberhang nem ébred jöttükre, — harangszó nem kiséri leáldozásukat, — sugaraiknak nem örül semmi, nem zöldül, nem virágzik ki tölök, áldatlanúl járják végig a kietlen kék pusztaságot .....

... A sík tengersivatagon félig elpusztult hajó roncsolt váza úszik. Feketült vihar-szakgatta gályarom, mely hajdan tarkára volt festve, még látszanak néhol az aranyozott arabeskek

a párkányok alatt s a lőlyukaknál. Egyetlen árbocza áll csak, az is a víznek hajlik, vitorlái foszlányokra rongyolva lógnak alá, a függő vészlobogó színeit kivette a verőfény, sem a zászlót, sem a vitorlákat nem mozgatja a szél. A kormány ki van facsarva helyéből, a vihar mely bordáit összezúzta fél oldalra fektette a hajót, hogy el ne merülhessen; a párkány korlátjáról tépett kötélhágcsó s elszakadt horgony-láncz lóg alá a vízbe, a foszló gerinczekre halványzöld tengervirág indái kapaszkodnak s a megmerült hevedereken haragoszöld hinárnövényzet úszik, sürü iszapos szakállát hosszan lebegtetve a pihenő habokban, közte színes tengeri kagylók ütöttek tanyát, szivárványos csigahéjjaik tarkállanak a verőfényben. A hajó orrán egy aranyzott nőalak van kifaragva, kezében ó idomú serleggel, s egy felől a hajó oldalán még olvasható nagy aranypiros betükben e név: „Circe.“

Az egész hajó szomoru pusztulásra vált roncs; a vészmadár bátran mer leszállni árboczára, ha a szélesendet elúnta s ehező czápasereg nem kiséri bolyongó útját, megy, czéltalanúl tévelygve a végtelen oczeánon, merre a szél vakszeszélye üzi.

Némán, csöndesen, mint sápadt viaszképek, fekszik két halott az árbocz tövében: egy férfi és egy nő. Fiatalok voltak mind a ketten, de a halál vénekké tette őket. Időtől megvásott

halvány selyemköpeny fedi mind a kettőt, tarka virágos selyem: a nehéz vitorlagerenda, mely rajtok keresztül fekszik, nem engedé hogy a vihar őket is le söpörje onnan, mint a többit. Egymást átölelve tartják, arczaik sápadt vonalain még most is ott ül a fájdalom, mely több mint a halál fájdalma és rémségesebb. A nő haja szőke, a férfié fekete, kuszált és összecsapzott mind a kettőé. Látszik, hogy a férfi éppen karjain, ölébe fogva vihette legkedvesebbjét midőn a leszakadó pózna egy csapással mindkettejöknek egy halált adott. A nő feje hátra hajlik, a férfié a nő keblén pihen, és mind a kettő oly néma, oly mozdulatlan! Az aequatori égető nap mumiákká száraztá őket.

A fennálló árbocz keresztpóznája végén zöld szárnyu pirosfejü madár ül — egy kajdacs (papagáj), egyetlen élő lény, mely lakosaiból életben maradt, ott ül, körül forgatja fejét, megmeglebbenti aranynyaljátszó szárnyát s a hangtalan csendbe méla hangon e nevet kiáltja: „Adamante! Adamante"! s ismét behúzza fejét, sohajtva hörg és összegübbad, vagy bókokat csinál a légbe s bóbitájával játszik.

Olykor leszáll a hosszan aluvókhoz s a körülök döngő aranyzöld legyeket kapkodja, azokkal él, — majd fölibök röppen, szárnyaival szelet hajt arczaikra, orrával ruháikat rángatja, fejét kezeikhez dörzsöli s bús, rekedt hangon kiáltja; „Adamante; Adamante"! oly okos, oly

érző bánat látszik szemeiben, midőn a holtakat költögeti, s kedves fejét arczaikhoz nyomja. Azután ismét, beteg lankadt hibbanással fölröpül az árbocz tetejére s a távolba bámul.

*

Angol hajósok sokat tudnak beszélni egy babonás tengeri rémről, melyet „röpülő hollandinak“ neveznek, kivel a mely hajó találkozik, okvetlenül szerencsétlenség fogja érni. Ez egy hajó árnyképe, melyen ködszerü emberi alakok látszanak jöni, menni, mintha rendes matrózmunkáikat végeznék. — A kapitány a hajó fedezeten áll, hallik tompa szélcsapászerü parancsszava, hallik a hajókötelek csikorgása, a mint a póznákhoz fenődnek, hallatnak az evezők csattanásai, a hajó himbolygása, de e hajó nem jár azon az úton, mely felöl a szél fú, nem is hagy maga után a vízben barázdát; az egész csak test nélküli tünemény, eltünő ködalakja egy meghalni nemtudó kisértetnek.

Ki a repülö hollandival találkozik: vagy vihart kap, vagy hajótörést szenved, vagy rablókkal jut össze, vagy a halálos sárgahideglelés üt ki hajós népe között, de valami szerencsétlenségnek kell rajta történni; e hiedelem miatt, hol a hajós kapitány némileg babonás, minden czéltalanul bolyongó elhagyott hajóhoz nem örömest közelitenek a tengerészek.

*

Adamante!.... idegen hangzásu név.... És egy halott-arcz.

Körül a halálos hallgatás.

Hallgatás az égen, hallgatás a vízen, hallgatás a holtak ajkain,

Mi van a némaság könyvében megírva e névről „Adamante“ és ez arczról, mely ifju és halott, és e hajóról, mely ormán Circe aranyzott mellképét viseli, és e tengerről, melyen azt a kósza szellö fel- és alá üzi?...

II.

Az öreg Rynn Tamás hetvenkét esztendös volt, midön megházasodott.

Ha fiatal ember nösül, élni ohajt; ha vén ember vesz feleséget, halni készül. Amaz gyönyörteljes élettel bíztatja magát, nyugalmas meghalálozással emez. Néha aztán megforditva üt ki a dolog. Nyugtalan élet fogadja azt, ki nyugodt halálra várt; siratatlan halál, ki a boldog életet remélte.

Tizennyolcz év elött, mikor még Rynn Tamás legszebb idejében volt, ugy szolván alig 54 éves, egy éjjel csecsemö sirás verte fel álmából. Kinyitá a neszre ablakát, mely körül sürü szöllövenyigék fonódtak s a borág levelei között egy csinosan fonott kosárkát pillanta meg, melyben gondosan letakarva és bepólálva kis,

hathónapos, gyermeket ismerhete fel a kétes csillagragyogásnál. —

Rynn Tamás soha életében nem boszankodott. Soha szomoru nem volt, nem panaszkodott felebarátjaira, nem czivakodott ügyfeleivel, senkit meg nem bánta, senkit meg nem csalt, és senkit nem gyülölt. Kérni nem lehete tőle olyat a mit meg nem adott volna, és ha nem teljesithette azt, vigasztalhatlan lett utána, — s mind e mellett is különös istencsodájaként napról napra tehetősebb, gazdagabb lön; noha 54 év előtt ő is oly szegény talált fiu volt, kinek sem atyja, sem hazája, a jó istenen és az országuton kivül. De ifju éveiben kegyetlenül szorgalmas vala és takarékos; fogadott apja kereskedőnek nevelte, mely egyedüli pálya azokra nézve, kik születési előjogok, uradalmak és százados ősök nélkül születtek a világra. Törhetlen szorgalma, lelkéhez nött becsületessége s józan értelme szerzék meg azt neki, mibe más bele születik: gazdagságát s az emberek becsülését. — Maga a szerencse is különösen látszott őt kegyelni; bár mihez fogott légyen, azon isten áldása volt. Vállalatai hirhedtek voltak fényes sikerökről, s tanácsadásai aranyat értek, mint az oraculum szavai. Magánéletében maga volt a jóság és szelidség eszményképe, a legkisebb szivesség, melylyel valaki iránta viselkedék örök hálára birta őt lekötelezni; míg saját jótetteményeit oly szerényen birtá ki-

osztani, mintha ő tartotta volna szerencséjének, ha más azokat elfogadja.

Rynn Tamás vevé az ablakába tett csecsemöt, kivevé a kosárból, melybe kis rézlapra fel volt írva: hogy a gyermek leány hathónapos, meg van keresztelve, neve Adamante. A gyermek sirt, Rynn Tamás addig hizelge neki, karjain dúczolva s apró danácskákat dúdolva neki, mig elaludt, s akkor saját ágyába lefekteté, betakarta s egész éjjel ébren járt fel — s alá szobájában kezeit örömteljesen dörzsölve, s minden fordulónál le-lehajolva a kis alvóra, hogy öt megnézze; másnap beszaladgálta a félvárost azon örömhirrel, hogy az ég egy kis gyermek angyallal áldotta meg, kiben ezentúl élte vég reményeit látja felvirúlni s kit szeretni fog, mint édes gyermekét.

Tamás mind ez idöig nötelen, családtalan volt. Ifjusága sanyar és nélkülözések között folyt le; férfikora legszebb éveit álmatlan szorgalom és edző küzdelmek foglalák el, s törvénye a természetnek, hogy kiket az emberiséget szeretni hivott fel, azokat megkiméli a szerelem önző szenvedélyétől. Tartózkodó, szinte félénk magaviselete a nök irányában azon köz-hitet terjesztő felöle, mintha nökerülő lett volna; társásaságokban a kiállhatlanságig vitt szerénysége, minden jelentéktelen csekélységért alkalmatlanul hálálkodó önbecsmérlése valódi nyügévé tették öt a finomabb társalgásnak, melynek

egyik elve az: hogy az ember saját magának jelenlételét észre se vegye; ő pedig képes volt makacsul állva maradni azon szék mellett melyet egy ünnepeltebb hölgy saját kezével húzott elébe, mintsem e soha nem érdemlett kitüntetést elfogadta volna.

Ötvennégy évig nem bírta elhinni: hogy őt valaki szeretné, hogy volna rajta mit szeretni. Szivében soha asszony képe meg nem fordult; — voltak, kiket imádni tudott mint nem nélküli angyalt szokás imádni, vágy nélkül, mintha isten csak látni, és nem ölelni teremté vala őket; de az gondolatjában sem fordult meg soha: hogy ő iránta valaki érezni tudjon. — Oh higyjétek el, vannak szelid, alázatos characterek, kiknek azon érzelem beljutalma, melyet ha tetetniök kellene, ha velök nem született volna: beléhalnának.

Gyermekkorában nagy pusztitást tett Rynn Tamás arczán a himlő. Tekintete csak akkor nem volt kellemetlen, ha hideg komolyságot kellett kifejeznie, különben minden vonalm torzítva visszásan ütött ki rajta; mosolygásától éppen elfutott ki hozzá szokva nem volt. És ő ezt jól tudá. Szelid, jámbor lélek volt, de nem bárgyu, elfogadott mindent, nem panaszolt semmiért, de észrevett mindent; jól hallá sokszor mint nevetnek háta mögött fiatal gyermek-leányok, kiknek egy-egy ügyetlen bókot probált mondani. Tudta hogy őt nevetik.

Volt tehát mégis végre egy élő teremtés, kit a sors hozzá azért téveszte: hogy élte végnapjaiban szeretve legyen. Ugy kelle lennie. Ő gazdag volt, s napjai, mint hívé, számlálva voltak. Kellett egy élő lénynek támadnia, ki mind azon élvet, melyet ő félszázados élettől megvonva, félrerakott, utána örökölje s e becsületes izzadság-adta jólétért, melyet egy gyermek lelke még remélni sem bír, nem hogy számítna rá — önzéstelen ragaszkodással szeresse őt.

A szeretők szerelme hetekig, hónapokig tart, kezdete van, vége is van; — férj és nő szerelme határozatlan idő; — a gyermek addig szeret apát anyát, míg gyermek: de a szülők szerelme eltart a halálig és tán túl is rajta.

Rynn Tamás áldva találta magát e szeretetben. — A gyermek két év múlva elkezdé őt apának híni: új két év múlva térdein hallgatá tündér meséit, később apja nevét is le tudta írni, majd erszényeket s hálósüvegeket himzett születésnapjára; s midőn 16 éves volt, szendeségben és alázatosságban még fogadott apját is fölül mulá. —

És minő szép volt. Boldogságos isten! Az emberek vétkeztek: ha ő a templomba ment, mert nem néztek az oltárra, hanem ő reá.

Az örög Rynn Tamás ekkor már 70-éves volt, s egyetlen fekete szál nem volt fehér hajfürtei között. Fogadott leányát egyszerüen, pompa nélkül nevelé ismeretlenségében a jónak

és rosznak, mint szokták minden jó szülök, kik szeretik gyermekeik lelkét mezitelenül hagyni; — az ártatlanság öltözetlenül jár.

Még egy év folyt le s Rynn Tamás és Adamante életideje egyenlő szamokban iraték, azon külömbséggel: hogy egyikben a hetes szám hátul állt, másikban elül. Adamante volt 17-, Tamás 71-éves.

Tizenhét éves korában kezd a leány szivdobogásokat érezni; érzelmeket, mikkel nincs tisztában, s mik fölött magában elpirúl. Sohajtozni kezd, fájdalomérzet nélkül, s örömrepesés reszket át lényegén, melyről nem tudja, honnét jö. Az alvó forrás fölfakad, s buzogni kezd visszafojthatlanúl, s hogy életnek vagy halálnak vize lesz-e az, mit abból inni fog: az a jövendö sejthetetlen titka.

Rynn Tamás kezdé észrevenni: hogy gyermeke nem szereti többé ugy, mint azelött! Jól tudá, mert ember ismerete vén volt: hogy itt az idö, melyben a halvány szüzcsillag, mely eddig a gyermekszív ismeretlen világa fölött derengett, halványulni kezd egy hatalmasabb érzelem hajnalodó napvilágától..... s megijedt ez eszmétöl. —

Az apa megijedt azon gondolattól, hogy leánya nem gyermek többé! —

És gondolt egy balga tervet magában: —

Egyszer fölvilágosítá a lányt: hogy ö neki nem apja csak gondviselöje.

Ez volt a legelső botlás mit Rynn Tamás 72-éves életében elkövetett.

Hány emberélet, hány léleküdv lett semmivé e botlás miatt!

Ez időtől fogva Adamante selyem és bársony öltönyben kezde járni, gyémántokat és igaz gyöngyöket viselt, zörgő hintóban járt, négyszer öltözött napjában és kezdett örülni a világnak.

Tamás jól számitott. Jól, de boldogtalanul.

Félt hogy a leányt elviszik töle, s vele együtt elviszik azon egyetlen lény szerelmét, mely éltében övé volt. — De jól számitott. A leány egyenként kiadott kéröin. Gazdag őt nem vehette, mert tudva semmije sem volt; szegényhez nem mehetett, mert a kényelmet és ragyogást megszokta.

Hetvenkét éves volt Rynn Tamás, midőn megházasodott.

Megkérdé a lánytól: hogy akarja-e holtig e kényelmeket bírni, mikkel most elhalmoztatik? Van-e türelme egy vén ember súlyos napjait megosztani, annak szeszélyeit türni, betegségében ápolója lenni? öt szeretni?

A leány igent monda rá, hisz Rynn oly jó ember volt, mint senki más s azon felül jóltevője és gazdag ember. — Azt pedig senki sem mondá meg a leányuak: hogy az vétek, iszonyu kimenetelü vétek, férjül valasztani azt, ki mellett a szivben egy hang sem szóllal meg; hogy

ebből fakad minden kárhozat, minden átok, mit ember saját fejére idézhet s melyből isten sem szabadit ki, mert az megcsufolása az isten törvényének.!

III.

Büvészek és alchymisták ismernek egy mérget, mely magában használva hatástalan, ártatlan alvószer; de ha egy cseppet belőle egy pohár méz közé öntenek, s e mézet félévig hagyják állani, félév múlva a halál italává változik az. Kinek homlokára kennek belőle, iszonyuan megörül; ki meg szagolja, elszáradnak tagjai töle; ki hozzá ér, teste undok lessz és fekélyes; ki megkóstolja, kínok között halálozik meg és halál-lehelletéből ragadó pestis támad.

Látjátok, ez a méreg nem mese! — Van egy indulat, melyről nem adhat magának senki számot, hogy hol vevé? Szivében hordá-e születése óta, mint alvó szörnyeteget, melyet bübájos szem tekintete ébreszte fel, vagy véletlenül lopta magát a gyanutalan szívbe mint kigyó, mely a mezőn alvó száján belopózik? Egy cseppet e méregszenvedélyből a legtisztább női szivbe, melyből egykor angyalok olvasták ki reggeli imájokat, s mint az átkozott ingovány melynek fertője az égető nyári naptól csoda-állatokat fogamzik, — mint a cadinei kút, melybe

a ki letekinte, saját élete legborzasztóbb eseményeit látta meg benne, sötét lesz az és iszonyatokkal tele, minőkről józan léleknek fogalma nincs, minőket csak a lázbeteg háborodott phantasticus álmai mutatnak elő.... Ki még nemismeri ez indulat nevét, kinek e soha nem látott képről álmai nem beszéltek, ne ismerje azt meg soha; de ki szivében ez igézetes méreg olthatlan égetését kezdi édes kínnal élvezni, keresse fel azon helyet, hol legjobban meg szokta imáit hallgatni isten, s imádkozzék szivének meggyógyulásáért, mert őrültség, halál és örök elkárhozás magvai vannak abba elvetve.....

Rynn Tamás félév óta volt nös és mint hitte, boldog. Nejének szépsége ünnepi tünemény volt a világban, szendesége oltármalaszt férje szivében, ki hosszu életének vég alkonyán kezdé a boldogság mennyei élveit ismerni. —

Embernek, ki teljes életében sanyaru nélkülözéssel, gyötrö fáradsággal, gondokkal veszödött, hirtelen a legédesebb gyönyör teli poharát emelni ajkaihoz, élvezni azt, mi a léleknek és szivnek legmagasb öröme, bírni mindent, mit a legmerészebb fiatal sziv bübájos álmai igérnek, oh hisz ez nagyon is szép volna átmenetnek egyik életből a másikba! Minden gyönyört, mit az ember egy 70-éves életből félre tett, egy utolsó év alatt végig élvezni s azután meghalni!

Alom! Álom!

Pazar fénynyel vevé körül ifju nejét az öreg férj. A nő félgyermek vala még s örült a szédítő, ragyogásnak, melyben mint óltárkép bálványoztatott. Nem volt ohajtása, mely azon perczben midőn sejteni hagyá, ne teljesült volna. Az egykor oly takarékos Rynn szórta a pénzt neje legapróbb szeszélyeiért, ki helyzetének ujdonszerü ragyogásában a vigalomzaj mámoradó változatai közt feledé ifju ábrándjai álomképeit, mik lelkében oly szépen ragyogtak, mikor még a gyémántok ragyogásait nem ismeré.

Egyszer egy ritkaság-gyüjteményben egy gyönyörü papagájt látott meg a nő azon legritkább fajból, mely az emberi hangokat oly híven eltanúlja s annyi elmés öntudatos ösztönészszel bír, hogy szinte azon gondolatra lehet jöni, mintha e madáralakban tán egy elátkozott emberlélek volna rejtve.—Adamante rendkivül megszerette e szép állatot. A tulajdonos pedig semmi árért sem akart megválni tőle. Rynn Tamás sohajtozni látta nejét, elveszni látta arcza mosolyát, s addig hizelge neki mig elcsalta vágyainak titkát, s másnap neje szobájában volt a papagáj. Mondják: hogy mesés nagyságú pénzáldozatába került ezúttal a jó öregnek nejének visszaidézett mosolygása. —

Azonban az elkényeztetett szeszélyek örömei nem tartósak. — Néhány hét alatt Adamante

ismét bús, szorakozott kezde lenni. Méla hallgatagsága, epedő arczszíne, önfeledt sohajai, nem kerülheték ki szüntelen aggódó férje figyelmét. — „Valami hiányt érez ismét, godolá magában, valami után vágyik s nem meri megmondani; bizonyosan attól fél hogy nem fogja megnyerni.“ — S jól gondolá; vágyott a nő, de vágyait nem mondá meg a férjnek s ez nem tudta azokat kitalálni. —

A nő napról napra halványabb, epekedőbb lett: semmi nem adott neki örömet többé, semmi nem érdekelte s szemei gyakran ki voltak sírva.

Rynn Tamás szemeit pedig kerülte az álom, mert nem bírta sejteni rejtett okát e néma, szomjas epedésnek.

Egy álmatlan éjjel ugy tetszék Rynn Tamásnak, mintha nehéz nyögést hallana neje szobájában: meg-megszakgatott élénk fohászokat, mik ugy hallatszának a néma csöndös éjben, mint melyek haldokló ajkairól válnak el. Ijedten szökék föl nyughelyéről Tamás s oda sietett a nő hálóteremébe. Adamante mélyen aludt és álmodott, álmainak kinos jelenetei árulá el néha a lélegnyomás alatt küzdő kebel vad nyögése, néha egyes rebegő szó hagyá el ajkait, értetlen álomhebegés hangja. Arcza égett, keble szilajon hullámzott, majd néha hirtelen el-elmaradt sebes pihegése, mintha rögtön elhalt volna alatta minden élet, s ajkai megnyíltak és tagjai reszketének.

Beszélni kezde álmaiban.

— Ah! sóhajta—nem hallod a denevér szárnyának csapását?..... A fekete éjszakában csillagok ragyognak.... Az a fehér ott az én csillagom,..... ama sötét vörös ott a tiéd..... ne közelíts, ne közelíts; megégetsz!..... Szivemben égnek sugáraid!... A csillag meg akarja csókolni szivemet!.... El!—ne nézz rám! Feketék szemeid mint a pokol, s valami ég bennök, mint elkárhozottak lelkei a pokolban..... Hallod mit mond a halálmadár?....

„Bün, bün, bün!“..... Bünös vagy!... énis az vagyok.... Jer, rejtsük el magunkat, itt meglát az isten. Még itt is meglát.... Fekete az éj, szivem dobog, a csillagok az ablakon benéznek, a halálmadár sikolt!.... Ah takard el arczomat, ne ismerjenek rám!.... Ah! Agathodaemon! Agathodaemon!....

Nehéz veriték gyöngyözött a nő homlokán s lélekzete rövid volt és szakgatott, mint lázban beszélőké. A férj azt hive: hogy neje beteg s aggódva sietett segélyért. A mint a mellék terem ajtaját benyitá, hirtelen egy ismert hang kiálta elébe: „Lassan, lassan, Agathodaemon! az éj hallgat! az éj hallgat, Agathodaemon!“ Lóra volt az, a papagáj, mely ezt mondá....,

Tamás megdöbbenve összerezzent e szóra. — Mi ez az Agathodaemon? — Tehát e beszélő állat is eltanulta már ennek nevét? Ki ő? Kétségektől kínozva álla meg a madár előtt, mintha

ujabb szavait várná. Az pedig elkezde egy jókedvü skót népdalt énekelni és felkaczagott. „Ki ez az Agathodaemon“ kérdé öntudatlanul Tamás, mintha azt hinné, hogy e madár megérti kérdését. Ez azonban tollai közé húzta fejét: „Brrrrrr! hideg van!“ monda és lehunyta szemeit.

— Lóra, lóra! monda hizelgő hangon az öreg, a madár fejét reszkető kezekkel kezdé simogatni. Lóra felborzolá bóbitáját s elkezde oly hangokat adni, minők az ajtó nyikorgáshoz hasonlitanak, azután véghetetlen sokáig pisszegetett, majd sohajtozni kezde minden képzelhető hangváltozatokon, végre a csókolózás minden nemeit kezdé utánozni a szende olvadás hangjától a legszenvedélyesebb csattanásig s az egészet egy óriási fülijesztő csikorgással végezé be, mintha ezer ablaküveget körmöltek volna végig egyszerre: s ötöt hatot kukorított utána nevetségesnél nevetségesebb variatióiban a gyékény hangoknak.

Rynn félve, fendobogó szivvel figyelt a madárra. Ez ismét ujra kezdé a csókokat hányni s mikor belé fáradt, bohó komolysággal sohajta fel: „Ah Agathodaemon, te rosz szellem vagy!“ s erre felkaczagott gúnyos, hosszú, boszantó hahotában s végül elkezdé az „O du lieber Augustin“ nótáját fütyülni.

Rynn szörnyü sejtelmek közt hanyatlott egy

közel karszékbe. Agyában a gyanu villámai kezdék világítani az ismeretlen sötétet.

A madár ujjabb mutatványokhoz kezde. Ugy tett, mint mikor a pisztoly felhúzott sárkánya kettőt pattanik s azután felsikoltott: „Nem szabad, Agathodaemon, ne halj meg; én szeretlek; — szeretlek, Agathodaemon, ne halj meg, ne halj meg! — ne — halj — meg!“ . . . . és elkezde zokogni, szüntelen Agathodaemon nevét szöve remekül eltanult sirása hangjai közé.

Rynn megsemmisülve tántorgott vissza hálószobájába, és sírt egész reggelig, mint a gyermek s fehér hajával törölte könnyeit. Reggelfelé elaludt; s késő dél volt mire fölébredett. Legelső, mit megpillanta Adamante nyájosan mosolygó arcza, ki őt fölkelteni jött. A bájosan halovány nő leült az öreg ágya szélére, bársonypuha kezeit végig vonta homlokán, s azt kérdé tőle, hogy mit álmodott?

— Valami igen roszat kellett álmodnom, válaszola Rynn, nagyon roszat: és különös, hogy párnáim nedvesek a könyektől, miket álmomban kisírtam.

— Mondd el álmodat, szólt tréfásan a nő, én majd álommagyarázód leszek.

Holtak szavait hallám — felele a férj — denevér szárnycsapást, s halálmadár visítását....; egy élő madárral beszéltem, s ez oly szomoru történetet mondott, hogy könyeim fakadtak

utána. Álmomban azt hittem: vért sirok, pedig víz volt; jó hogy csak álom!

Adamante nyugodtan, meg nem hunyó szemmel, el nem piruló arczczal állta ki férje szilárd kemény tekintetét. „Ez azt jelenti, felele könynyü mosolylyal, hogy tegnap igen későn ebédeltél," s hizelgve csókolá az őszfürtös homlokot, s szemeibe mosolyga nyájosan.

Rynn majdnem elhivé, hogy álmodott. Semmi gyanura igazitó nyomot nem talált, mely az éjjel hallottakkal egybefüggésben lett volna. Egy párszor titokban Lórát is elővevé, beszélt a madár tarka dolgokat, de a tegnapiakról semmit, semmit; sipolt, gyalult, dugókat pattantott szájával, de csókot nem utánzott, s valahányszor Tamás e nevet sugá neki „Agathodaemon" a helyett, hogy utána mondta volna: szüntelen azt válaszolta rá „filou, filou!"

Délután eltávozott hazulról Tamás s csak késő éjjel jött meg, mikor már mindenki aludt a háznál. E nap látták öt ismerősei először szomorúnak. Arról gondolkodott: hogy mért nem tud az ember meghalni, ha egyszer megvénült? Mikor már senki sem szereti, mikor mindenkinek terhére van, mikor nincs tovább miért élnie. . . . . E gondolattól eltelve ért lakába, búsan, elsüggedten s a mint fáradtan karszékébe rogyott, ősz fejét tenyerébe temetve, nejének kedvencz madara e szókat kezdé többször elese-

vegni feje fölött: „Hát soha sem halnak már meg az öregek?“

Rémülten riadt fel ültéből Rynn. Mintha saját gondolatja hangját hallotta volna kimondatni. Ah, tehát másnak is eszébe jutott már: hogy ö oly soká él!

„Ha nem jö a halál, érte kell küldeni,“ monda nejének kedvencz madara.

Rynn szivében érzé elfagyni a vért.

„Tamás szereti a theát nagyon.“

Hát csakugyan ö!

„Szép volna egyszer zöldczukrot tenni theájába.“

— Irgalmas isten! sohajta iszonyut sejtve az öreg.

„Fehér elefánt csont! — csevegé Lóra — fehér szelencze, zöld czukor benne.“—Hahahaho! — „Agathodaemon, légy átkozott!“ Hahahaho! — „Jól el tedd, jól elzárd, éjjel tedd a fejed alá. . . . . Fehér elefántcsont szelencze, zöld czukor benne.“ Hahahaho! . . . „Agathodaemon te ördög vagy“ — „zöld czukor benne.“ . . . Ha az öreg nem akar alunni, három késhegyével ebből . . . . . majd nagyot aluszik . . . . . fölsem ébred többet. Hahahaho! „Három késhegyével. . . . .“

Rynn Tamás borzalomtól reszketve, fölmeredő fehér hajzatával, kiülö szemekkel, némán megnyilt ajkakkal hallá e szavakat, tapogatózva közelíte neje hálókamrája felé, lábai meg-

megrogytak alatta, lélekzete elfuladt. . . . Belépe. A nő aludt. Fehér vánkosai közé hajtá szép szőke fejét. Fehér karja feje fölé volt emelve, újjaival szőke fürteibe merülve, az újjak legszebbikén Tamás jegygyürüje. Oly nyugodtan aludt, mint ki angyalok felől álmodik. Ajka mosolygott, keblén piros szalaggal volt összekötve a finom patyolat. Vánkosain is piros szalagok voltak. — Tamás minden ízeiben remegett, csak azon keze nem reszketett, melylyel az alvó fehér vánkosai alá nyult, ovatosan járt alatta kezével, újjai már épen fejecskéje alatt voltak. Hirtelen egész teste összerázkodék, csak keze nem, mely egy sima hideg szelenczét tapinta meg. Elővonta azt csöndesen. Szép kis elefántcsont szelencze volt. Odalépett az éji lámpához, felnyitá a szelenczét, benne apróra tört zöld por volt látható, melynek szaga hasonlitott a keserü mandolaéhoz. Istenem, istenem! sohajta Rynn. A nő erre megfordult álmában, kinyujtá karját s ajkaihoz ölelve fehér vánkosát, megcsókolá azt, s e nevet suttogva: Agathodaemon! ismét tovább aludt.

Tamás kétségbeesve távozék el saját szobájába s reggelre halálkinok között találtatott ágyában, a neki szánt mérget mind bevevé, a szelenczét pedig elégette.

. . . . . De még sem halhatott meg, ügyes orvosok kiragadák öt jóltevő halála kezéből s

visszaadák életét. — O minő nyomorult életet adtak vissza neki.

Midőn legelsőbb felnyitá szemeit, fényes reggel volt, a nap besütött a zöld ablakfüggönyökön, a kertben énekeltek a madarak; ő felemelte fejét és kérdezé: „Hát soha sem lesz már reggel? meddig fog még ilyen sötét lenni? nyissátok ki az ablakot, vagy gyujtsatok lámpát, nem szeretem e sötétséget.

A boldogtalan a méreg hatásától örökre elveszté szemei világát! Nem halt meg, hanem megvakult. . . . .

IV.

Igy élt még egy hosszu hónapig. Minden este azon gondolattal hagyta magát ágyába vezettetni: hogy majd ez éjjel meg fogják ölni, várta fölébredését az örökéletre s minden reggel felébredt az örök éjszakára.

Sokan látogatták; — jóakaratu vigasztalók, kik nem győztek előtte dicséretekkel halmozni egy gyászba öltözött nőt, ki éjet és napot viraszta a beteg ágya mellett, s kinek hüs kezét gyakran megérzé homlokán a szenvedő.

Ez Adamante volt.

Gyakran hallá őt az álmatlan beteg hallgatag éjszakákon ágya mellett sírni, s térden imádkozni, gyakran érzé hideg csont kezein az életfris ajkak forró csókjait égni, s félt: hogy vak-

sága mellé még meg is őrül, mert nem bírta kigondolni: hogy miért nem hagyja őt most ez az asszony meghalni, midőn halála mindkettőjökre nézve oly jótétemény volna. Mit akarhat még vele?

Egy napon elkezde Adamante az öregnek mesét mondani. Azt mondá neki, hogy ő hallotta: mikép India belsejében van egy csodatévő szent forrás, melynek vize visszaadja a vakok szemvilágát, s bíztatta Tamást: hogy szánja el magát ez útra e forrást felkeresni, szemei ismét meggyógyulnak, ő ismét egészséges lesz, s mind ketten ismét igen igen boldogok.

„Bizonyosan azt hiszi: hogy a tengeri utba bele fogok halni — gondolá magában a vak — legyen úgy.“ Elfogadá a mesés tervajánlatot.

Eladá minden jószágát, fekvő vagyonait pénzzel és drágakövekkel cserélte be, s egy reggel 72-éves lakása helyéről neje kiséretében elutazott.

Cadixban egy hajót kifogadtak, a hajó neve volt Circe.

Ez volt őket Indiákra viendő.

És ez idő óta senki sem hallott Rynn Tamásról többé semmit.

V.

Egy este a cadixi kikötőben Indiákról jött hajósok regélték tengeri kalandjaikat. Csoport

népség állta öket körül, ki kaczagott, ki álmélkodott rajtok, némelyek estebédjöket költék a piros alkonyatvilágnál.

Egy a többek között merészen állitá: hogy találkozott a „röpülö hollandival.“ Meg is mert volna rá eskünni. Látta mint hajtá a szél magánosan a hajót, tengervirággal volt benöve minden oldala, csodás növények indái fonódtak árbocza körül, — a fedezeten rémes alakzatok feküdtek tarka öltözetben, kinyilott szemekkel, halvány halott arczczal s nem feleltek a megszólitásra. Senki sem mert a hajóhoz közelebb menni s még azon éjjel kiütött a hajósok között a sárga láz, mely a legénység egy harmadát elölte.

Igy jár, ki a röpülö hollandival találkozik.

A kikötö márvány lépcsözetének alján, épen a regemondó lábainál, egy kopasz vakkoldus ült, kit rendesen ott lehete látni esténként, s ki iránt a köznép ösztönszerü tartózkodásban némi fájdalmas részvétet látszott mutatni.

Szemein nem látszék hogy vak. A fekete hályog ilyen szokott lenni. A szem kivülröl még csillagot mutat, de a csillag fénye benn örökre kialudt.

Ha csöndes volt az idö, ö is hallgatott, szavát nem lehete venni; de ha vihar támadt, ha érzé arczán a tengerszél fuvását s a tengereket orditani hallá: kibotorkázott a tenger partra,

bele kiáltott a tomboló zivatarba s port és kavicsot hányt a zúgó habok közé.

Sokszor látták öt egész záporos éjszakákon a legmeredekebb tengeröbli sziklán térden állani. Kopasz homlokáról a víz csurgott alá, ökleivel a villámos égre fenyegetett, melynek lobbanásait világtalan szemei nem láthaták.

Ilyenkor senki sem mert hozzá közelíteni, mert átkait nem merte meghallani. Ki ez átok közöl egyet meghallott, el nem felejtette azt soha; az jutott eszébe, mikor imádkozni akart, s lélekgyötrelmül maradt meg szivében. . . . . Volt rá eset, hogy egy fiatal férfit, kit a kiváncsiság rá vitt: hogy utána lopózzék és kilesse, halálos bús komorság fogott el, elveszté mosolygását, álmatlan, csüggeteg lett, s elhalt a nélkül: hogy megmondta volna mi bántja? . . . .

. . . . . Ha a zivatar megszünt, ő is rögtön lecsillapodott, s ilyenkor lejárt a halászokhoz megkérdeni, hogy nem vetett-e ki a tenger holttesteket a partra? s ha igen, oda ment hozzájok, arczain némi sugarát lehete látni az örült reménységnek, összetapogatta arczaikat, kezeiket, újjaikon a gyürüket, s ismét csüggedten suttogá magában: még nem azok, még nem azok!—ha kérdék töle ilyenkor, hogy kit keres bennök? suttogva mondá: a feleségemet, ki tölem szeretöjével megszökött. . . . .

Köpenyébe burkoltan hallgatá a hajós meséjét a vak.

— Különös — monda meséje végén a hajós — a bomlott hajó árboczán egy tündéres zöld madár ült, ki éles, messzecsengő hangon szüntelen e nevet kiabálta: „Adamante, Adamante!“

— Oh isten! kiálta a koldus fölemelkedve, kezeit reszketve nyujtá az égre, szemeivel föltekintve, mintha látni akarna velök, — — egy hosszut sóhajta és holtan rogyott össze.

— Jól járt szegény; mondának a körülállók.

A nap épen utolsó sugárait veté a tengerre. S messze égöv alatt csendes oczeánon pusztult gályaromot hajt a kóbor szellő.

A MUNKÁCSI RAB.

I.

„Minden madár oda repül, a hová kedve tartja.

Az eszterág megtanitja fiait repülni hogy, ha majd hullani kezdenek az öszi levelek, tudjanak szállni a szabad felhökön keresztül s felkeresni azt a hazát, hol melegebben süt a nap, zöldebb a mező.

Csak én nem mehetek.

Nem mehetek, nem eresztenek ezek a láncok.

Kezemen, lábamon nehéz vasat zörgetek. — Csörg, csörg a láncz, oly szomoruan, mintha mindegyik gyürüjét egy-egy koporsószegből kovácsolták volna s végei egy durva köbe vannak megerösitve. Éjjel én fekszem e kövön, nappal e kő terhe fekszik keblemen. Hajh! e köbe vannak verve lánczaim.

Mióta viselhetem azokat, ur isten!?

Van-e még napvilág oda künn?

Piroslik-e még az égalja a hajnal költekor? Énekelnek-e még a madarak? Van-e még virág a mezökön? Van-e még élet oda künn?

Börtönömnek nincsen ablaka; — sötét van

benne; — ha laktársaim — a kigyók és patkányok szemei — nem világitanának, azt hinném, hogy megvakultam.

Nem tudom hogy, mikor van reggel, mikor este? — ha lelkem hasztalanúl eröködve kitörni börtönöm falán fáradtan elalél, — akkor elalszom; s mikor lánczaim csörrenése fölver, akkor fölébredek. Ha ivóvizem megpenészedik és kenyerem összeszárad, arról tudom meg, hogy egy hosszú hó lefolyt. Minden hónapban egyszer kapok kenyeret és vizet.

Csak egy akkora foltját láthatnám az égnek, mekkorát egy lánczszem bekeríthet! Csak egyetlen napsugár járna le hozzám keskeny nyiláson, egyetlen atomja annak a köz áldásnak, mely mindenre egyiránt kiömlik s én érzem, hogy mint a pinczébe elásott növény fel fognék azon nyilásig nöni s kinőnék börtönömből! — — —

Soha sem imádkoztam életemben. — Láttam a halált legijesztőbb fegyveröltözetében, láttam azt a vihartól korbácsolt tenger hullámai között, mikor a meghasadt ég lángot okádott alá a féregre, ki réműletében elfelejté hogy ő a természet királya s korlátlan zsarnoka mindennek a mi él, s térdre húllt és fogadásokat hazudott azon lénynek, kit boldog perczeiben megtagadott. Én ott sem imádkoztam. — Mikor mint az üldözött vad, futottam hegyeken és vizeken keresztül, mikor „hajrát!“ ordíta utánnam száz hóhér kiáltása s az utánam lött go-

lyók fülcim körül fütyültek; — én akkor sem imádkoztam. — S mikor vándor utamon három, négy falut találtam egymásután, melyekből minden élő kiholt; — az útfélen sövények alatt temetetlen holtak feküdtek szerteszét, s a templomok körül, a kálváriák alatt kétségbeesett haldoklók csoportjai nyavalyogtak, kik a dögvész elől futva iszonyúan eltorzult arczokkal kiáltának fel a kereszthez: „Isten, isten!! vedd el rólunk ostorodat!“ — én még ott sem tanultam meg imádkozni; — és most mégis imádkozom; itt lenn, a tömlöcz fenekén, az örökké sötét éjszakában, kétségbeesésem és nehéz láncaim között, nyomorúan, reménytelenül, — térdeimmel és arczommal a nedves földre borúlva ismerem meg, hogy van isten az égben!— — — Érzem sujtoló kezeinek látogatását. —

Imádság! kétségbeesett szív imádsága!—átmehetsz-e börtönöm vastag falain? Börtönöm falai — bocsássátok keresztül imádságomat! —

Isten! villámok és égi háborúk istene!—Vedd vissza tőlem a mit adtál, — vedd el tőlem ezt az életet, — s add annak életéhez, kit tőlem elvettél. Add neki mind azt az örömet, a mit nekem nem adtál; adj neki annyi áldást, a mennyi csapást éreztettél én velem; — vigadjon ő, valahányszor én szomorkodom. Úgy hulljanak rá malasztjaid, mint az én könyeim hullanak a porba. Tedd olly fényessé az ő életét, mint mily sötéten hagytad tömlöczömet. Nagy isten,

ismered angyalaid legszelidebbikét, kiért imádkozom, leányomat? Árva leányomat; és azt a hü barátot, ki nyomort és üldözést együtt állt ki velem. Hol, merre hányja őket a lét vihara? — Légy vezetőjök a vihar között, mindenható! — Engem pedig engedj meghalni, és ne adj másik életet a mostani helyett. Mindennek el szabad enyészni a világon: az idő, a hir, a csillagok el fognak múlni, miért volna csak a fájdalom az, mely örökkön örökké éljen? Oh tégy semmivé, tégy semmivé! amen, amen!"

II.

A horvát-bánsági védvidék határán, a kék vizü Unna közepén fekszik egy regényes kis sziget, sötét zöld fenyvessel benöve.

Csaknem átellenében van egy kisded város, melynek alacsony házikói kedves egyszerüségben fehérlenek elő a gyertyánfák zöldjéből! túl rajta egy magas kopasz vörös hegy, oldalairól kajla sombokrok, mint bolyhos bibircsók merednek elő; tetején egy düledezett puszta vár, melynek bástyáin és legmagasabb tornya tetején vadfák zöldellenek.

A folyamparton, egymástól két, háromszáz lépésnyi távolban gömbölyü, galambház alakú tanyák vannak felállitva, melyek eresze alatt fegyverére támaszkodva áll a végör, fejére le-

vont fekete csuklája alól tekintgetve ki az őrzött határszélre.

Apró lovakon egyenruhás harambasák járják a vártákat sorról sorra, öveikben nehéz fegyverek; komoly rövid szavakat váltanak mindegyik őrrel, míg a vigyázók fenn a lárma-tornyokban óra-negyedenként éles kürthangokat rivallnak le a hallgató vidékre.

Olykor elnyúlt kiáltás hallik a távoli erdős bérczek között, majd egyes lövések, miknek hangját a sziklák visszabögik; valaki szökni akart tán a határon át, s agyon lötték.

Különben nagyon csendes és szomorú e táj, mintha csak egy hosszú tömlöcz folyosóját látná az ember, őröket és vártákat, s néhol a folyamparton egy-egy akasztófát.

A fenyves sziget északi partján haragos zöld bórfenyő közül tünik elő egy magános, emeletes épület, veres téglafalai itt-ott megcsapkodva kövecsvakolattal; lapos, idomtalan ablakain kiülő vasrostélyok, kapuja veres fenyőből, sürü vasszegekkel és keresztbe rakott pántokkal beverve, előtte éjjel nappal két fegyveres szeressán jár fel s alá.

Ez a kosztaniczi v e s z t e g h á z.

Mindenkinek, ki a határon átköltözik, itt kell kitölteni a veszteglési időt, tiz, húsz. vagy legveszélyesebb időben, negyven napot.

Veszélyes idők azok, midőn a dögvész a szomszed török tartományokban csak három mért-

földnyire van a határ széltől. Jelenleg épen az Unna túlpartján fekvő Brozolian faluban dühöng; azaz: dühöngött, mig az utolsó lakót is ki nem ölte belöle, s parthosszant minden kunyhót és palotát sorra látogatott.

Túl a horvát és dalmát határokon hármas kordont huztak ellene, minden utazó gyapot kelméi lúgban és borszeszben mosattak ki; még az erszényben hordott pénz is összefüstöltetett, az utasok külön szobákba zárattak el, minden közlekedés teljesen megszüntetett a két part között, s mégis negyed napra azután, hogy a túlparton már nem talált tenni valót a halálvész, a vesztegintézetben ütött ki; — az nap meghaltak négyen, következő nap meghalt az intézeti orvos, két betegör, hat seressán és tizenegy utazó, — harmadik nap már nem maradt egyéb élve, mint három határör és néhány utas.

A megholtakat egy nagy verembe temették össze, mintegy hatvanan lehettek; ki győzött volna azoknak külön sírt ásni? A sír elébe egy durván összefaragott keresztet astak, melyre a szent isten symbolumán kivül csak e rövid epitaphium volt felvágva: „Itt nyugszanak hatvanketten.“ —

Már a negyedik nap csak egy igen kicsinyke sírt kelle ásni. —

Ötöd napra mekkorát sem. Akkor már teljesen megszünt a ragály, csak egy beteg volt a

veszteg-intézetben s vele együtt csak három élő. —

A többinek nem fájt többé az élet.

Véresen áldozott le a nap a folyam vizében, elbukó fényképe, mint égő tüzoszlop feküdt végig annak hullám tükrén, körüle az egész ég lángba és vérbe öltözött; a távol hegyormok, a fehér házfalak, a gyertyán erdők mind veresre voltak festve; a fellegek visszavert színétől csak közben a fenyvesek maradtak bánatos sötéten.

„Vihar lessz!“ dörmögi fázósan magában a végör s gubájába búvik s honn maradt családjára és meleg tüzhelyére gondol. S még nem hamvad el az ég haragverése, midőn a fenyvesek zúgni kezdenek, mindig erősebben-erősebben; a hideg Bóra, az éjszaknyugati szél orditva vágtat alá a hegyekről, folytonos, csillaptalan nyomással, mely a tornyokban a harangokat veri félre, az Unnában malmokat sülyeszt el, s kifacsarja a fenyőszálat köszirti tövéből.

A fellegek végig repülnek az égen, korbácsolva láthatlan erőtől, a mezőkön megdül a legsoványabb vetés, s az Unna hullámai túlcsapnak a parton az iszonyu nyomástól.

Az éj beáll, de nem a nyugalom. Képtelen erőszakban mutatja ki hatalmát a láthatlan elem,

mely nöttön nő, mintha a kapellai sziklákat akarná megdönteni. A föld virág, az ég csillag nélkül marad.

Milyen szomorú hely a fenyves szigeten a veszteghäz! ablakait beverte a szél, mely csukatlan kapuját szilajon vagdalja a falakhoz, s a magános kút elszabadult vedrét csikorogva lógázza a kút ostornál fogva; majd nekik vágtat a magas tégla kéményeknek, azokat ledönti, azután megbontja a háztetőt, néhány cserépzsindelt mint falevelet söpör le róla; a támadott nyiláson alája feszül, a léczezet szakadoz, a gerendák ropognak, a szélvitorla előre leröpül; még egy nyomás, a szarufák elszakadtak s a vihar lefútta a veszteghäz tetejét.

Ugyanekkor fútta ki lelkét az utolsó beteg az intézetben.

Egy aggnő volt; őszhaja kúszáltan lógott le arczába, melyet a mirigy-göresök éktelenül kivettek alakjából; szemei mélyen beestek, homlokán és arczain veres szederjes foltok kezdtek felsömörzeni. Ez iszonyu ragály kevés percz alatt szétbontja az egész életműszert. Alig hunyta le szemét, már szaga van, s a kezek megfeketülnek.

Az ágy mellett kis zsámolyon egy halavány kis lyány ül, alig 12—13 éves, szomorú, dalszerü sirással üll a halott mellett, s ennek kőhideg kezeit csókolja zokogva és fulladt, pihegő hangon beszél hozzá s várja annak feleletét s

zokogása mindig hangosabb lesz, a mint nem birja azt felkölteni. Meg-megöleli a halált alvót s arczát megczirógatja kicsinyke kezével, mondja neki: „anyám, édes anyám! kis lányod hí, a kis Gizella, ne alugyál oly sokat!“ — — A vihar a betört ablaktáblák üveg darabjait hajigálja be a szobába, a kis lyány sír, az agg nő aluszik.

„Ki él még itt?“ hangzik mogorván az ajtón kivül, melynek rostélyos ablakán egy bozontos veres arcz tekint be, szemei alig látszanak elő, homlokát elboritó hajcsimbókok alul, szájából dül a pálinka gőz.

„Segits! — rebegi felé fordulva a kis lyány, anyámnak baja van.

„Mi baja?“

„Nem akar szólni, és igen hideg!“

„Meghalt.“

„Ne — ne mond! — hiszen csak most beszélt még velem, s meg is csókolt.“

„Nem fog megcsókolni többet, kis lyány! — ne menj hozzá olyan közel, mert majd te is meghalsz.“

„Bár meghalnék, bár vele mehetnék én is, szólt siránkozva a lyányka és mellé fekütt a mirigyes halottnak, fejét lehajtá azon vánkosra, melyen a halott feje volt, és szemeit lehunyta, mint az.

„Hát apádnak kije maradna akkor?“

A gyermek hirtelen felrezzent, e szóra fel-

emelte fejét, reszketett, leszállt az ágyról, aggodalmason körültekinte. — „Ismered apámat? — kérdé titkosan súgva az ismeretlentől; — ki vagy te?“

„Én a vesztegintézeti betegör vagyok, s apádat nem ismerem, de csak ugy gyanitom, kell még valakinek lenni a világon, a ki téged szeret; nem igaz?“

„Istenem, ha meg találnék halni — rebegé a lyányka, s messze távozott a halottól; szegény apám, mint sirna, ha engem sem láthatna többet!“ — Az élet ösztöne hirtelen új erővel támadt fel benne e gondolatra, hogy még van valakije, a kinek örömére itt kell maradnia. — „Vigy ki innét, szólt nyugtalankodva a betegörnek; — ollyan nehéz itt a levegő, nyisd fel az ajtót; — nem akarok meghalni; — milyen hideg és fekete lesz az ember, ha meghal!“ — s kis kezeivel az ajtó rostélyába kapaszkodott.

„Nem nyithatom ki ajtódat, mert a kulcsok a felügyelőnél vannak.“

„Hivd ide öt.“

„De nem fog jöhetni, mert el van temetve.“

„Hát itt a benyilókba nem mehetnék. Még tegnap úgy zörögtek benne szomszédaink, — ma már csendesen vannak. Tán elutaztak.

„El ám — a más világra!“

„Hát ki van még élő e lakban?“

„Mi ketten.“

A lyányka ijedten néze szemébe a férfinak,

valami oly kimagyarázhatlan sejtelmes sötétség ült annak minden vonásiban, mely egyszerre taszit és vonz, biztat és ijeszt; nagyon szomorú volt.

Egy rögtöni lövés szólalt belé a vihar üvöltésibe a folyam partról, utána hajhászó lármahang és újra lövések, a szikláktól százszor visszaveretve. — Valakit üldöznek. „Megállj!“ — kiáltja száz hang, a szél együtt felsivit vele, azután meg az üldözött lihegését utánozva lelohad, paripák robogását és a vér-ebek dühös csahaját engedve hallani.

„Istenem, mi ez?“ — Kérdi hallgatózva a lyány.

„Mit se félj!“ szól a betegör — a szél hajigálja a kéményeket a ház tetőkre, azok zuhognak, vagy a dámvadat verték ki erdejéből s azt üldözik.“ —

„Lehet“ szól a kis lyány, de nem hitte a mit mondott; hanem remegve közelite az ablakhoz s annak szárnyait feltárva a zaj helyére kitekintett.

A férfi sem hitte a mit mondott; hanem a folyosó ablakához lépve, annak vasrostélyai közt kidugta éktelen fejét, s lenézett oly tekintettel, minővel a kalitkába zárt fenevad nézi martalékát.

Mintegy hatszáz lépésnyire a szigettől a dalmát parton egy lovas férfi nyargal, utána hat szelindek fut dühöseu ugatva s minden perez-

czel közelebb érnek hozzá; „utána, utána!“ or ditják üldözői, rekedten uszítva a vérebeket s utána lövöldözve, s igy rohannak parthosszant. Az üldözött kétségbeesetten, elszánt arczczal fordul vissza üldözői felé s tajtékzó lovát vérig sarkantyúzza, keze pisztolyain remeg, mintha egy elhatározó perczre tartogatná azokat. Egy lövés levitte fejéről fövegét és sürü fekete haja szét van szilálva! — a folyam parton egy csónak van kikötve, azt kell elérnie, hogy megszabaduljon. Lova ki van fáradva, egy jól irányzott lövés találja még az agyon nyargalt állatot, s az megroskadva előre bukik és lovagját fején keresztül ledobja. „Hajrá!“ kiáltják az üldözők, s a hat véreb rárohan az elesetre. Elnyomják. Kétségbeesett erővel küzködik ez velök. Vér foly mindenütt, nehezen birja magát e küzdésben a part felé vonszolni s üldözői már nem messze vannak. Az ebek dühösen ágaskodnak rá. Már épen a csónak mellett van. Lő. Egy eb elmarad. Elmarad a másik, a harmadikat dühösen rúgja el magától, s egy képtelen ugrással eléri a csónakot, beléugrik, a csáklyával egyet taszit rajta, a láncz elszakad, s a csónak belódul a habok közé.

„Utána!“

A határőrök másik csónakot hoznak. „Száz tallér annak, a ki visszahozza!“

Az üldözött ekkor oly közel volt a veszteg-

házhoz, hogy arczát annak ablakaiból teljesen ki lehete venni.

„Isten irgalmazz!“ sikolta a lyány s elfutott az ablakból.

A betegör bekémlelt ajtaja rostélyán s látá, hogy a lyány egy, a falra függesztett feszület elöt kezeit tördelve imádkozik, majd istent hivó tekintettel emeli fel könyes arczát az égre, s kulcsolt kezeiben reszketve szoritja ajkaihoz az olvasót.

„Ő az!“ kiálta fel tompa sohajszerű hangon az ember, és szemei villogtak; oda futott újjolag az ablakhoz, s letekintve az üldözöttre, kinek már ekkor nem lehete látni arczát.

Hat serezsán hajtotta a csónakot, mely a menekülöt üldözé, ki ereje végfogyatékával egyedül evezett elölök a lélekvesztő naszádon. Az Unna házmagas hullámokat hányt, mik a két ladikot, mint dióhéjat hajigálták hol fel, hol alá. Az üldözök szüntelen közelebb értek a menekülöhöz, s már nem lövöldöztek rá, alig lehettek töle két evezö nyomásnyira, bizonyos volt, hogy elfogják.

Vad kárörömmel nézte a férfi fenn a vesztegház ablakán, mint fogy a távolság a két csónak között, s fejét és karjait kidugva a vasrostélyzaton, borzasztó átkokat ordit le az üldözött fejére.

„Verjen meg az isten sulyos balkezével!“

E pillanatban érte el az üldözök csónaka a

futóét, egyik határ-vadász megkapta annak elszakadt lánczát s annálfogva két kezével rántá magához a csónakot.

Egy éktelenül magas hullám hömpölyge a két csónak felé. — „Vigyázzatok!“ kiálta le ablakából a betegör. Késő. A kiáltás még nem ért le hozzájok, midőn a habtorlat felkapta gerinczére a két naszádot s azokat egymáshoz vágva, keresztülcsapott rajtok, tajtékkal temetve be mind a kettőt. — — Egy siket jajkiáltás hallatszott, s a következő pillanatban csak az egyik naszád tört a túlpart felé, félig megtelve vizzel, míg a másikat felforditva vitte alá a rohanó hullám. — A hat serezsán belefúlt a vizbe, az üldözött pedig átvergödve a török partra, megmenekült.

A betegör kétségbeesve rogyott össze az ablaknál, örült bánattal susogva: „Nincsen sors!“

Az átok nem fogott. Nem lehetett foganatos. Ártatlan gyermek imádsága megrontá annak erejét. Az üldözött gyermeke az ártatlan gyermeklyány ott imádkozott a szoba szegletében, futó apjáért, s imádsága mindenható talizmánul védte meg öt.

Jaj neki, ha e talizmánt elvesziti! Jaj neki, ha lyánya nem lesz ártatlan többé!

III.

Ne félj, bizton alhatol a szabad ég alatt, vad fa árnyékában; járhatsz a mirigytől kipusztult falvak utczáin, szemébe nézhetsz a villám tekintetü zivatarnak, szemébe halálos ellenségednek, ki koldús botra jutott miattad; erdök fenevadai nem bánthatnak téged; dögmirigy nem ragadhat te rád, a felhök haragja téged kikerül, vizbe nem fúlsz, földön el nem esel, ellenséged meg nem ronthat téged, mert érted ártatlan gyermek imádkozik. —

Ez időtájban több belföldi hírlapok sajátszerü igaz történetet hirdettek; valahány, annyiféle változtatással és hozzáadással, melyből körülbelől ennyi volt igaz. Am . . . i királyi sóadó hivatalnál a főpénztár tetemes összegig meglopatott; a főpénztárnok ugyanis, bizonyos Murányi Ádám egy becsületes családos öreg ember, mintegy 60,000 forintot adott át bizományilag alpénztárnokának, ki régi lelki és testi barátja volt, s kinek azt a szomszéd városba kellett volna általvinni. Az ember igen jó barátja volt a vén Murányinak, s igy könnyen kimagyarázható, hogy ennyi pénzt érezvén kezében, érzékeny bucsút vön barátja kapufélfájától s a bizománnyal együtt hűségesen megszökött. Tömérdek körlevelet bocsátának

ki utána, minek következtében több rendbeli vándor férfiaknak lön megfogattatása, kiket a világ nagy méltatlanul csavargóknak nevez, s kik fülek, vagy körmök dolgában jó távolról találtak hasonlítani a körlevélben foglalt személyes leiráshoz; de mind összevéve sem értek 60,000 katona forintot. — Az ember minden nyom nélkül eltünt.

A szegény agg Murányi Ádám pedig vénségére jutott azon szép tapasztaláshoz, hogy kötve kell hinni a komának, s miután az ő rovására elveszett összeg kipótlására összes minden értéke sem lévén elégséges, büntetésül három esztendei börtönre itéltetett, egy éjjel tömlöcze ablakára magát nyakravalójánál fogva felakasztotta. — Csunya irónia volt a sorstól; — azon nyakkendőre, melyen megfúlt, szép czifrán volt felhimezve a hit, remény és szeretet; születése napjara himezte a kendöt számára egyetlen lyánya, ki igen szép lyány volt, imádott, ünnepelt királynéja a legelső köröknek messzeföldön és igen jó lyány; csupa szendeség, elmés és müvelt, remekül tudott zongorázni, himzeni és tánczolni; büszkesége volt minden rokonának, s gyönyörüsége mindenkinek, a ki ismeré; később pedig szobalyány lett egy éltes uri hölgynél s tányérokat mosogatott s fejér ruhákat mangorolt a konyhaszolgáló társaságában, szobákat söpört és az uri hölgyet segité reggelenként kifesteni.

Testvér bátyja Murányi Gábor épen akkor járt jegybe egy elökelő nagykereskedő kisasszonyával, midön atyja ily szerencsétlen megdicsöülést ére; az elökelő kisasszony oly szent és benső érzelemmel vonzódék az ifjúhoz, hogy midön ez boldogtalan esete után könyes szemekkel hozzája indult, nehéz fájdalmait kedvese szivével megosztandó, s lelki sebeit annak önzéstelen hü szerelme balzsamával enyhitendö, e szende szeretö becsapta orra elött az ajtót s inasaival vetteté ki a szemtelent, ki koldús létére elég vakmerö azon köttetésre emlékezni, mihez boldog korában jutott.

Egyébiránt a lyány atyja egy hírhedt nagykereskedö, elég jószivü volt a ci-devant flam urannak azon emberbaráti ajánlatot tenni, hogy miután lyánya tiszta vonzalmára magát elszegényülése által méltatlanná tette, boltsegédének szivesen befogadja.

„Köszönöm uram; isten fizesse meg jószándékát: de nem fogadhatom el, mert útra készülök.“

„Hová?“

„Magam sem tudom, de igen messze.“

„No hát — szerencsés utat kivánok. — Ha tetszik útiköltség .... nem mondom, hogy egy pár forinttal meg nem segitem.“

„Nagyon szép; de a hová én megyek, oda nem szokás útiköltséget vinni.“

S a fiatal ember kezde gondolkozni róla,

hogy melyik a legrövidebb országút, mely más világra vezet, s már épen bezörgetett az élet harminczadi hivatalánál; reményével, e minden hitelezők leguzsorásbikával, számot vetett, bánatát, fájdalmait, mint egyik életből a másikba át nem vihető dugárukat lerakta, útlevelet váltott magának egyik lőpor árusnál a sírok országába; midőn eszébe jutott, hogy tán illendő volna testvérétől is elbúcsúzni, tán annak is lesz valami izenni valója a megdicsőültek honába és elment testvérét fölkeresni. Azon asszonyságnál, kihez a lyány szolgálatba állott, már nem találta öt, az asszonyság kiadott rajta, mert fiatal férje volt. — A lyányt azután egy nötelen férfi fogta pártul, ki az időtől fogva igen czifra öltözetekben kezde járni s házkörül fökötöt hordott. A hogy testvére ráakadt, alig ismert rá; elfogult félénken húzódott töle, elpirult, szemeit lesütötte s nem tudta bátyjának becsületes tekintetét kiállani. — „Mi történt veled?“ — A lyány nem felelt semmit, hanem elkezde sírni. E sirás világosan megmondott az ifjunak mindent; megmondá, hogy a lyány szerencsétlen; szerencsétlen, mert saját lelkében sem találja azt az utolsó menedéket, melyre a halálig üldözött nyugodtan hajthatja le fejét, — a becsületet — s hiába takarja el piros szalagokkal a szégyen foltjait, miket az erény fehér ruhájából kimosni nem lehet. Csak egy irgalmat kért testvérétől a lyány, azt az egyet, hogy felejtse

el öt örökre. — Az ifju eltudta taszítani magától a szerencsétlent; de nem tudta kitaszítani szivéből annak emlékét, s e perez óta megszünt gondolkodni a halálról, de annál többet gondolt halálos ellenségére.

Elment atyja sírjához. — A temető árkába volt az eltemetve, szegény; fejénél egy szürke kődarab; valamely buzgó keresztény egy kosár szalma pernyét döntött rá megismertető jelül, s minthogy egy meglehetös esőszakadás egyik oldalát kimosta az ároknak, a halott ruhájának egyik csücse kimaradt a sírból. Az ifju lehasítá e ruha szegletet, nehogy az ebek majd annál fogva kihuzzák a sírból a halottat. Azt a rongydarabot pedig keblébe rejté, hogy ott feküdjék az szivén, nehezebben, mintha az egész emberiség büne feküunnék rajta. — Nem sirt, hisz a tüz hányó hegy oldalából nem fakadhat patak. Leült a sírra, meghinté tépett ruháit a rádöntött hamuval s gondolkodott a sors igazság kiszolgáltatásáról.

Keserü elmélkedései lehettek, nagyon keserüek. Nem ismert apjánál becsületesebb embert, ki teljes életében oly szilárd jellemü, oly tiszta lelkü volt volna mint ö; ki megöszült fejével a tömlöczben halt meg, csufosan, önkezei adta halállal, s a temető árkába ásatott el, még jó hogy nem az akasztófa alá. Eszébe jutott, hogy egy év előtt mily boldog vala, mindene volt; testvére, ki büszkesége volt, kedvese, ki által üd-

vözültnek hitte magát, szebbnél szebb reményekkel gazdag jövendője, és irigyei: most pedig semmije sincs, csak gyalázata és keserü emlékei a multnak, minek neve tapasztalás; üdv helyett átok, irigyek helyett szánakozók; a szív paradicsomából temető lett, belétemetve a lehunyt remények, nehéz keresztek ültetve belé, legszélébe egy öngyilkos halott, a szerelem, elátkozottal eltemetve. Ki hinné: mennyi kisértet lakhatik meg egy emberi agyban? Vagy egy örült gondolatjai nem egy polusi éj kisértetei-e? Örömre kevés egy ember szive, miért hogy fájdalomra mégis oly tág?!

Lefeküdt a temető árkába, de nem aludt, csak álmodott. Egy nagy vadon erdöt látott, kietlen, úttalan erdöt, hol rémarczú vadállatok nevezték testvérnek, barátnak, szeretönek egymást, s marták, üldözték a testvért, a barátot, a szeretöt. Itt találkozott egy ösz öreg emberrel, ki egy gödröt ásott, saját sírja gödrét. Ráismert. Régi hitelezője volt az neki, kitöl az életet kapta költsön — édes apja. Nyakába borult az öszneknek, kérte, hogy ne feküdjék a sírba, abba a hideg ágyba, a férgek közé. — „Elmegyek!“ felele az ösz, szomorúan ingatva sárral dobált fejét, haza kell mennem, mert meg vagyok ölve; nézd: nincsen szivem, egy ember, kit keblembe bebocsáték, kilopta onnan azt, s megszökött vele s most meg vagyok halva!“ s ezt mondva, jég-hideg kezét fia arczán végig húzta.

Ez fölébredt, az esővíz csurgott az árokba, az volt olyan hideg, de homloka égett. — Egy átkot kezdett mondani álmában. — Álmait el szokta feledni az ember, mikor fölébred; de ő nem felejté el, hogy mit fogadott az ősz embernek, annak az ősz embernek, a ki maga ásta meg mágának a sírt, s nyakán viselé azt a kendőt, melyre a hit, remény és szeretet voltak hímezve, s mik később oly kék foltot hagytak viselőjök nyakán, oly feketét szivében!

Fölkereste a legmagasabb sírt a temetőben, s arra fölállt, s két marokkal szórva a világ négy részeibe azt a hamut, melyet apja tetemeire döntöttek, megátkozá az örült kétségbeesés átkával ellenségét és minden áruló barátot és minden hütlen szeretőt, és mindent a mi él és lehelletével vesztegeti az isten levegőjét. Elátkozá magát és az isten menykövét, mely őt agyonüsse, ha valaha családja nyomorát el fogja felejteni és azt a földet, mely alatta megnyiljon és őt hamvaul kihányja, ha apja s rokonai kínszenvedéseit megtorlatlanul hagyná, és azt az eget, melynek felhői közt elkárhozott lelke bujdosó maradjon világ romlásaig; ha az, ki oka volt apja halálának, nem fogott ott meghalni azon tömlöczben, a hol az ő apja, ott rothadni meg abban a temető árokban, a hol az ő apja, szennyezett névvel enyészni el a földről, mint az ő családjából minden ivadék; ha annak gyermeke nem lesz földönfutó, mint az ő apjá-

nak gyermekei; ha a megcsalt szerelem kárhoztatja, s az a nyomor, mely a szétdúlt boldogság méhéből születik, oly mértékben nem fogják azt utolérni, mint az ő apjának gyermekeit. —

Riadva ébred fel a pásztor hamvadó örtüze mellett, a szél zúg, az eső csik, a szélzugási közt ugy tetszik neki, mintha a föld futó lépések alatt dobogna s a rohanó lég iszonyú átkok utó hangjait hordaná birkózva a felhök rémeivel és az eső ködében egy rémet lát rohanni a széllel szemközt, mely kúszált hajába és tépett öltönyébe markol. A kisértet a temetöből jön, a lápok bolygó tüzei röpkednek előtte, utána; üvölt, de nem emberi fülhöz szóló hangokat; el-elbukik és ismét fölkel és sárt és követ dobál az égre. — A pásztor eltakarja képét, hogy ne lásson, s gubájába húzza magát s gyermekkori imádság-töredékeket keresgél emlékében, miken megnyugodjék, s áldja magában az első kakas-szót, mely a kisértöt hazaküldé hideg kriptájába. Hátha még lelkét látta volna a rémnek, azt az örült, összegyilkolt lelket!

Murányi Gábor világgá ment, hogy egy férfit keressen, kinek arczát nem látta soha, kiről nem tudta, hogy merre van; csak annyit tudott róla, hogy neve Tóváry Dániel s hogy neje és leánya van, kiket a Herkules-fürdőkbe küldött el maga előtt Törökország határszéléhez közel.

IV.

Egész éjen át üvöltött az éjszaki szél, korán reggel volt, mikorra lecsillapodott. Iszonyú rombolást tett mindenfelé. A környék legvénebb lakói nem emlékeznek oly viharra, mint az elmult éjszakáé. Az Unna átszakasztotta gátjait, s az egész kosztaniczai sikot elöntötte; a hegyekről nagy szikladarabok szakadtak alá, utat törve magoknak a hegyoldali fák között. Az örházak sok helyen beszakadoztak, a háztetők fel voltak tépve s a templom tornyáról hiányzott a kereszt. — Egy repedt harang már korán reggeltől fogva kongott a városban szakadatlanul, szomorú, rezgő hangon. — Sok volt a halott, a vihar, a kiütött halálvész, az áradás, mennyi szolgája a halálnak. S még mindez nem volt elég. A hideg szél elálltával erös dér esett, mely leforrázott mindent a mi zöld, a mi viruló volt; minden levél lefagyott a fákról, minden vírág, minden gyümölcs, minden gabona le volt aratva, le volt szüretelve tavasz derekán.

S a nap mosolygva néze le a derült mennyországból.

Törödik is azzal a nap, ha a föld beteg.

Korán reggel zörgetett a betegör a kis Gizella ajtaján, s miután azt kinyitni nem tudta, befeszité. A kis lyány vérben volt, félelem és

hideg nem hagyták őt egész éjjen át alunni, és szemei ki voltak sírva.

„Alugyál szépen kis lyány! alugyál; hunyd be szemedet és fordulj a falfelé, alugyál csöndesen, anyádat viszem temetni, ne nézz ide!“

A kis lyány lázosan reszketve szállt le ágyáról s gyapjú shawljába burkolva gyöngéd kis termetét, szomorúan elszorúlt hangon kérdé a férfitól: „hól van a koporsó?“

„Hol bizony? és a koporsót beszentelő pópa, az éneklő diákok, a szemfedő, a viasz-gyertyák és a halotti kiséret? — — Mondtam, kis lyány, hogy eredj alunni.“

S ezzel a betegör átkötötte a halottat az ágy lepedővel, melyen feküdt, s annálfogva hátára vevé azt, ment vele kifelé, oly nyugodt apathiával, mintha csak egy köteg málhát vitt volna hátán; a holott lábai, kezei és hosszú őszhaja kétfelül lecsügtek a lepedőből, mig a kis lyány szepegve futott utána, anyja hideg kezét tartva kezei közt.

Künn egy gödör volt számára feltúrva, alig két lábnyi mély és igen keskeny, itt letette hátáról terhét a szolga, átfogta derékon és a gödörbe hosszan fekteté. A kis lyány rá akart még egyszer borulni, azt eltolta onnan, s egy kapát vön s a fagyos göröngyöket rákapálta a halottra. A lyányka sajnosan felsikoltott a mint az első hant érte anyja arczát, perez mulva el volt az egészen takarva, csak még az egyik

keze látszott elő, azután az is eltünt, a szolga dombot háritott fölé, azt saruival jól megtaposta s egy letört fenyőfa galyról letépve a lombokat, annak két átellenes ágát meghagyta s ez idomtalan keresztet sírjelül oda tüzte a domb fejéhez.

A lyányka ez alatt folyvást zokogott, anyját és a jó istent emlegetve, ki öt magához vette.

Szegényke, oly egyedül oly árván maradt el ez idegen helyen!

„Jó kis lyány, nem tudnál egy imádságot? szólt a férfi, a mint dolgát elvégezte a sír körül, ne hagyjuk ugy itt, mint a ki magát akasztotta fel, mondj egyet, majd en utánad mondóm; csak akármilyet, megérti azt az isten.“

A kis árva zokogva monda el egy miatyánkot síránk reszkető hangon, mit a bérszolga dörmögve monda utána, süvegét durva kezei közt tartva, azután keresztet vetett magára s munka közben levetett börködmönét felölté, s egykedvüen kérdé a kis lyánytól: „hová készülsz most menni kis árva?“

A lyány félve tekinte föl rá, a nélkül, hogy fejét fölemelné. „Azt nem szabad megmondanom.“

„Ugy — istenem van — itt maradsz!“ szólt vállvonitva a szolga s minden további értekezés nélkül ott hagyta a lyánykát. Ez egy marok földet kötve keszkenőjébe anyja sírjából, meg-

csókolá annak tördelt keresztjét, s azzal visszament a vesztegházba; ott néma és hallgatag volt minden, csak a halál-óra pók vert az ágydeszkák között. — A lányka egy kis ládikát keresett elö, mely anyja ágyfejénél volt a szalmába elrejtve s azt shawljába takarva lesietett az udvarra. Minden ajtó nyitva volt és minden kamra üres. Ekkor kezdé eszrevenni, mily egyedül maradt az egész szigeten. Kifutott a szíget szélére, sírt, kiáltozott, kezeit tördelé; .... az éjszaki parton emberek jártak fel s alá, kik el voltak saját magukkal foglalva s nem ügyeltek rá. Ismét visszafordult a szigetbe, szerte tévelygett a fenyves sorok között, meg-megbotlott egy alig fölhányt halomban s lelkendezve tért a sziget tulsó partjára, mert a betegört látta távozni.

Az Unna tulsó partjain egy gerendákból foltozott tutaj lebegett jól roszszul kormányozva egyetlen ferfi által a tulsó part felé. „Ne hagyj itt!“ sikolta utána a lányka végig szaladva a parton, s kétségbeesve nyujtá kezeit utána. — A férfi nem figyelt rá — „Istenem! édes anyám!“ rebegé a gyermek s arczát a deres fübe temetve sírt keservesen, azután kiült egy a vizfelé hajló fenyöderekára s ott egy ágra lehajtva fejét oly ékes szolló zokogással sírt a távozó után, hogy az útja közepéről nagy ügygyel-bajjal visszafordult s mogorva nyájassággal kiálta rá meszszirül: „no hát ne tréfálj, ha velem akarsz jöni;

mondtam, hogy megunod magadat itten, s a halottak nem adnak sem jó szót, sem enni valót, igy kapaszkodjál belém!" s karjaira emelé a lánykát, s visszagázolt vele tutajához, melyet csak az imádság tarta a viz szinén. „Most itt ülj meg s csendesen viseld magadat, különben megmerülünk."

A lányka félre vonta magát az úszó talp közepére, kis ládáját ölébe vette, s a kendőjébe kötött földet csókolgatta és lassúdan sirdogált. Az éjszaki partról gyakorta rájok kiáltva egyes éber szeressan, mire a férfi óvakodva hajtotta tutaját a déli part felé s hosszas vergődések után egészen átázva értek át a török-dalmát határra.

Itt a férfi kiemelte a lyánykát a partra, a rozzant talpat viznek ereszté s görcsös vándor botját kezébe véve, kérdé a gyermektől: „vannak itt talán rokonaid, ismeröid? hol laknak, merre akarsz menni?"

Vette-e észre a gyermek azt a sötét tekintetet, melylyel a férfi e kérdéseket intézte hozzá?

„Nem szabad róla beszélnem — szólt titkolózva. Kérlek jó ember, vezess el a legelső faluig, ott majd egy szekeret fogadok, mely odáig vigyen, a hol már valaki vár reám."

„Szivesen jó lyányka, adsza kezedet."

S a szolga vezette a gyermeket a parti ösvényen, mely mintha rég nem járt volna rajta senki, szomorúan be volt növe füvel. A levegőben kányák és karvalyok kovályogtak, mik messziről megérzik a holt test szagot s el lepték a mezöket

Olykor büzhödt posványokon kellett átgázolniok, mik tele voltak nadályokkal és vizi kigyókkal; ezeken a férfi vállain vitte át a gyermeket, ki lassanként kezde annak szomorúan sötét arczulatával megbarátkozni, s ilyenkor gyöngéden simogatta a vezető napbarnitotta arczát s izzadt haját félre törölte szemeiből s nyakát bizalmasan átkarolta.

Végre egy erdőszélben házak kezdtek előtünni. Egy téres falu. De a házak egyikén sem füstölt a kémény, utczáin nem járt senki, udvarain nem ugattak áz ebek. Ez keresztény falu volt, mintegy a faluvégén felállított feszület jeölé. E feszületnél kétfelé vált az út; itt elbocsátá a lyányka a férfi kezét, adott neki két maravedit fáradságaért s megköszönte szivességeit és elindult a faluba magának ott szekeret fogadni. — A férfi pedig a másik úton ballagott tovább a falu alatt, s miután a lyányt elveszté szemei elöl, egy gyalog bodza árnyába lefeküdt s vadúl mosolygó arczát durva tenyerébe fektetve, a távol maradt feszületre függeszté szemeit. Kis idö mulva ijedten futott vissza a lyány a faluból, kezeivel eltakarta arczát, szöke haja fel volt bomolva, futott árkon és töviseken keresztül a feszületig, ott térdre bukott s eszméletlenül elterült alatta.

A férfi oda ment hozzá, felemelte elalélt fejét, halavány arczába nézett sokáig és szomorúan susogta: „tavaly még az én testvérem is ilyen

szép volt.“ A lyányka föleszmélt s reszketve húzta magát a férfi ölébe, míg szemei exaltált félelemmel néztek a laktalan helység háztetőire. „Mit láttál?“ kérdé tőle a férfi; „halottakat“ felelé a lyány és szemeit féléuken hunyta el

Abban a faluban már egy lélek sem élt. A házak tele voltak temetetlen halottakkal, kik a milyen torzhelyzetben kimultak tüzhelyeik mellett, szobáik közepén, ajtajuk küszöbében, ott és ugy maradtak, nehéz halálszaggal vesztegetve meg a levegöt.

„Jerünk innét“ szólt a férfi a felocsudó lyányhoz; felejtsd el a mit láttál. Szomorú napok jártak e helyeken keresztül; egész Priedor-ig nem fogunk néplakta helységet találni: ha akarod, odáig elvezetlek.“

„Oh igen, épen odáig akarok menni“ — szólt mohón a lyány; — azután mintha megbánta volna, hogy oly nyiltan szólt, akadozva mondá: mindegy, akárhová.“

S ismét útnak indultak. Hét hosszú nap utaztak együtt napfényben és zivatarban, hegyeken és vizeken keresztül, éjjel nappal a szabad ég alatt, mert a falukból minden lakót kivert az isten haragja. A hegyes út kövecsei fölvérzék a kis gyermek lyányka lábait; vezetője ölben vitte öt tovább: ha rájok esteledett, az ö keblére hajtá le fejét, ott aludt el; ha zivatar érte öket utol, az ö kezei takarták be a zápor és a szélhidege ellen is; gyakran midön a lyányka

egy árnyékos fatövében elszenderült, mérföldeket járt be a köszivü seressan, hogy egy kosár friss szamóczával lephesse meg a felébredöt. A lyánka mind inkább kezdett vele megbarátkozni s hálaul imádkozni tanitá öt az úton. — Nyolczadnapra a mint egy völgytorkolatából ki értek, tünt föl elöttük Brieder város nyulánk minaretjeivel és kúptetejü ószerü török mecsetjeivel, mik mindenünnét sürü kertekkel voltak körülvéve; magát a várost meneteles bástyafal köriti, mellyen három kapu van, kettö keletnek, egy éjszaknak s jelenleg csukva mind a három. — A városon kivül egy tágas de szennyes földszinti négyszög épület, hol a külföldi kereskedök végzik foglalatosságaikat az ittenieekkel; a város és az épület közötti tér tele van mindennemü szarvasmarhák, juhok, tevék és bivalyok csordáival, mik innét hajtatnak fel részint Magyar Dalmatiába, részint Havasalföldre, — szerteszét halomra rakva egész határ málhák, gyapjús harák, jegyzett deszkaládák, szurkos ponyvákkal leterigetve, közbe piszkos ponyvasátrak, mik alatt örmények árulnak kimustrált szöveteket; csupa tetöből álló pajták, hol bánsági gabona van letöltögetve s a dugárusok domboldali pinczéi, miket a kitüzött zöld zászlóról lehet megismerni.

E minden országból összehalmozott tárgyak között még tarkább vegyületü népcsoport jár fel s alá: örmény, rácz, török egyptomi, oláh,

magyar, bojár, zagyván, vegyesen jön megy, alkuszik, vitatkozik, énekel, koldul és káromkodik; — vadismeretlen arczaik, — ismeretlen nyelvök, — szokásaik, — öltözetük s minden érezhető tárgyon a keleti indolens ronda hanyagság általános typusa.

Az utasok a néptömeg közé vegyültek, melly idegen létére dögvész idején a városba be nem bocsáttatva, kénytelen volt ide künn sátorozni. — A lyánka végig futott szemeivel a tarka népcsoporton, összejárta az egész sokadalmat, ki fáradt a keresésben és még sem találta azt, a kit keresett.

Lankadtan ült le egy köre megpihenni; kisérője oda ült lábaihoz.

„Áldjon meg az Isten, szólt neki a lyánka, már most hagyj el; tovább nincs miért mennem". —

„Most akarsz-e elhajtani magadtól? szólt sajnos hangon a férfi, s olly ragaszkodó fájdalommal tekinte a lyánka szemeibe, hogy könyei csordultak ki rája.

A lyánka kezdé észrevenni, hogy a férfi arczvonásai minden vadságukat levetközék és szemei nem forognak olly vadul, mint egy hét előtt; haja, melly akkor kúszált volt és bozontos, most tömött fürtökben feküdt vállaira s naptól barnult arcza tiszta caucasi vonásain bátorság és szenvedély ragyogtak keresztül, kegyelő szelidségtől enyhitve. — „Nem, nemenj

el hát soha — szólt érzékenyen s hálás vidámsággal ölelte magához a térdelő fejét — maradj velem, a mig te akarod".

‚Mig a halál akarja', szólt a férfi a gyermek térdeire hajtva le fejét.

Két napig vártak az utasok Priedornál, mialatt szüntelen figyeltek a fel- s aláhullámzó tömegre. Nem találták a kit a lyánka keresett; de kinek nevét szeszélye legbizalmasabb perczeiben sem árulta el védőjének, minthogy az sem kérdezé tőle azt egyenesen soha.

Midőn harmadnap ismét a tömeg között szerte jártak, hirtelen a népesoport közül egy törökösen öltözött férfi hosszú fekete barkós arczal rohant elő. — „Gizelám!" kiálta nem festhető örömszinével arczán.

„Atyám!" sikolta örömrepesve a lyány a férfihoz rohanva — s annak nyakát átfűzve karjaival s arczait számtalan csókkal halmozva el, — örült szeretettel ölelték át mind ketten egymást.

A rejtélyes seressan arcza is lángolt, erősen meg nézte a férfit s magában mondá! „Tehát te vagy az!"

A lyánka azonban kibontá magát az ölelő karok közül s a seressant kezén fogva apjához vezeté, örvendő hévvel ajánlván azt, mint kinek igen igen sokkal tartozik.

Az apa édes tekintettel, gyanúsan vizsgálta össze a szeressan arczát, — mozdulatlan, egy-

kedvü maradt az, némi szinezete a részvét szelid örömének derengett csak rajta.

„Légy üdvöz, szólt az apa — ha leányommal jót tettél, velem tetted azt kétszeresen, én itt lakom közel majoromban, nevem K a r á m Gy ö r g y, szivesen látott vendég lész nálam minden időben!

„Hazudsz — mondá magában a seressan — a te neved J ó v á r y D á n i e l s átkozott lesz az a nap, mellyen engem vendégednek fogadtál.“ — — „Köszönöm ajánlatodat, felelt a meghivónak, szivem és kezem mindenkor készen állanak szolgálatodra, az én nevem Szomor Lörincz; magyarhoni számüzött vagyok, ki szökve jöttem át a határon s két hétig lappangtam mint seressan és betegör a kósztaniczai vesztegházban, végeztem a legaljasabb szolgálatokat, mirigyes szöveteket mostam a válukban, ragályos betegeket ápoltam, holtakat temettem, eltemettem leányod anyját is, mig egyedül maradva átszökhettem; nyilt vagyok irántad, mert barátságodat ajánlottad s én viszont az enyémet, — a nép előtt azonban nevezz szolgádnak, igy majd nyomomat vesztik üldözöim; nevem: S z o m o r L ö r i n c z.“

Az apa szivéről köterhe esett le, mondhatta volna ö is, hogy: „hazudsz — néved M u r á n y i G á b o r“ de ö nem tudta azt, s apja vonásait nem ismerte meg az ifjuban s hagyta magát a veszélyes hálótól körül hurkoltatni.

V.

Négy esztendő temette el egymást.

Priedor városa mellett egy gazdag örmény lakott, kinek igen sok pénze, igen szép leánya és egy igen jó barátja volt.

Karámnak hitta ő magát; — a népség boldog embernek nevezte őt.

Gizela volt a szép leány neve, ki akkor 16 éves lehetett és igen szép, csupa szendeség, csupa kellem; — remekül játszott a mandalinon, mesterien himzett és tündérien tánczolt s gyönyörüsége volt mindenkinek, a ki ismeré — Maga a helytartó Kajmakán is sokszor megfordult kedveért az örmény házánál s a lyánka rózsa arczát megveregeté, vagy dohány füstöt fujt szeme közé, mi minden esetre feltünő gyöngédség lehete egy Kajmakántól.

A jóbarát, egy karcsu deli férfi, tüzszemeivel, fényes hajfürteivel s keletíen hajlott arczvonásaival a török macedon hölgyek Adonisa, férfiak ellenében bátor, kitartó, nök iránt hizelgő, engedékeny; szenvedélyeiben szilaj, érzelmeiben gyöngéd és nemes, s mi legfölebb ajánlá a helyzetek emberét, elszigetelt és elnyomott vallásában buzgó és rendületlen. — Ki hinné? ez ember négy év előtt seressan volt a dalmat partokon, próbaköve minden halálbe-

tegségnek, jóval előbb pedig egy akasztott ember fia, s egy becstelen leány testvére és egy kipusztult család koldus ivadéka; most pedig halálos ellensége egyetlen leányának szeretője. Övé volt a lyánka minden gondolatja, a szerető szív minden dobbanása ő róla beszélt; szemének egy intésével elcsalhatta volna őt magával a föld utolsó részébe.

Egy este az örmény himzett kabátjában, fején vörös süveggel, szájában füstölő csibukja, künn üldögélt majorja ajtajában a márvány padocskán s az alkonyodó ég piros felhőin s haza térő fejér nyájain legelteté szemeit, ujján egy nagy pecsétes gyürü volt, történetesen rátekinte s egy rugócskát nyomott meg azon, a kő felugrott, látta egy férfi arczképét engedve látni, ki bajusz és barkó nélkül, fodrozott hajjal, fehér inggallérral s magas frakban volt oda festve remek email munkában. Az örmény mosolygva nézte a hozzá semmiben sem hasonlitó képet, s mosolygva gondolá: „Ki tudja, hogy ez valaha én voltam?“

Nem képzelé, milly közel van az hozzá, a ki azt nagyon is jól tudja.

A házához vezető uton sebes vágtatva jött egy lovag, a kapunál lepattant tajtékzó ménje hátáról; ez beszaladt az udvarra, a lovag pedig lihegve sietett az örményhez, s fáradtan veté magát mellé a köpadra.

„Béke veled — szólt az örmény — nagyon elfáradtál!“

A lovag nagyot sóhajtott s hideg izzadságot törle le arczáról, „végem van!“ ugy mond, s forró homlokát két kezébe temetve keservesen sirt.

„Mi lelt?“

‚Oh!, — kétségbe kell esnem‘! — szólt a jóbarát vigasztalhatlan arczkifejezéssel — elvagyok veszve‘. —

„Kiakar bántani?“ kérdé az örmény, s mentül tovább nézte a férfi arczát, annál nehezebb sejtelmek száltak lelkére.

‚Tudod, hisz annyiszor elmondtam, hogy én magyarhonból szöktem, politikai vétségem miatt s négy év óta élek itt mint szökevény, mialatt számtalanszor megkisértették elleneim, hogy a magyarhatáron belől különféle kecsegtető ajánlatokkal visszacsalhassanak, de soha sem hittem cseleiknek.‘

„Azt velem is megpróbálták, gondolá magában az örmény, de én is vigyáztam magamra, s innen maradtam.“

‚Most egy nevezetes török status fogoly szökött el innét az austriai határra, kit midőn a porta visszakövetelt, cserébe a magyar kormányszék tőle bizonyos Tóváry Dánielt kért általadatni, ki ezelőtt négy évvel ide átszökött. Egy stamboli ferman azonnal ki küldé a keresőket, hogy a kivánt szökevényt országszerte

kutathassák, s a fürkészök engem találtak elő, s egy közülök, noha négy év alatt végtelenül elváltoztam, rám ismert, megtudták, hogy én vagyok Szomor Lőrinez s rögtön folyamodtak a consulhoz, kiadatásomért.'

Az örmény ereiben fagyni kezdett a vér, arczát kiverte a hideg veriték. „Tóváry Dániel?" mormogá meredezve.

‚Csak egy kétségbe esett módom van még a megmenekülhetésre, csak egy; de az fájdalmasabb a halálnál, azt nem teszem meg.'

„Micsoda mód?" kérdé elképedve az örmény — minden tagjait rázta a hideg — „micsoda mód?" sürgeté mohón a feleletet.

‚Musulmánná kell lennem.'

„Csak az? És ha ez elég. Hisz ezt meg kell tenni, most, most mindjárt, — haladéktalan."

‚Ember — értetted-e, hogy mit mondtam? — leányodat veszteném el e lépés által s nélküle koporsó nekem a világ.' —

„Ne — ne félj, ne aggódjál. Azon segitve lesz, te jóbarátom vagy, de én is jóbarátod vagyok, légy nyugodt, én is, leányom is Mahomed hitére térünk."

Az örményt a saját magairánti félelem tulságosan nagylelkűvé tette; megölelte a kétségbe esett barátot, összecsókolta s igért neki minden szépet és vigasztalá azt, mig maga majd meg fulladt félelmei alatt.

Egészen elhitte e mesét.

Olly valószinü volt. Ő nem tudhatta, hogy a jó barát öt és élete előbbi folyamát ismeri és mint ismeri, annak hüségéről négy év alatt erősen meggyőződött s rögtön sietett a helytartóhoz, bejelentendő, hogy hitét bizonyos okoknál fogva megakarja változtatni.

Török polgárt nem adnak ki más státusnak s ez csak musulman lehet.

Ekkor a leányhoz ment a jóbarát, annak ismét más mesét mondott. Megállt előtte szomorú, könyes arczczal s megfogta a lyány kezét és gyöngéden megcsókolá.

„Mi bajod? kérdé a lyány, s ő is el kezde sirni, bár nem tudta, hogy miért.

‚Elhagylak angyalom, örökre elhagylak.‘

„Oh ne tréfálj.“

‚Hiszed, hogy tréfából sirni is tudok?“

„De az nem lehet; te az én lelkem, az én életem vagy, nélküled meghalok.“

‚És én nélküled elkárhozom. Lásd — atyád nagyravágyó, én koldús vagyok. A helytartó szépnek talált téged, s ez atyádnak hizeleg.‘

„A helytartó? Az a rút ember, hiszen ő pogány?“

‚Azon könnyü segiteni.‘

„Kereszténnyé fog lenni!“

‚Oh nem, ti tértek át hitére,‘ —

„Istenem megörültem-e, vagy csak ezután fogok! — O Lőrincz, — mint szeretnék kételkedni szavaidban.“

‚Iszonyú való mind a mit mondtam. Rabneje leszesz egy durva, állati szenvedélyü pogánynak, s majd ha férjedet megzsinórozzák, tán a sultán hárem hölgye. — Milly fényes jövendő vár reád.‘

„Ne kinozz!“

‚Isten veled, szegény leány! adja az ég, hogy sokáig ne élhess, akkor majd meg látsz még oda fenn.‘

„Nem úgy Lőrincz, ha isten van az égben.“

‚Van, csak az kár, hogy a földet még emberek lakják; fogod tapasztalni még ez éjjel, hogy igazat beszéltem.‘

„Lőrincz, várj éjfél után, mikor feljön a hold, itt ablakom alatt, válassz ki két gyors paripát aklainkból, — ne félj, én a tiéd maradok.“

S a lány összeszedte becsesebb ékszereit s elhatározá magában, hogy apjától megszökik. A szerelem elvette eszét.

Késö éjjel jött haza az örmény, hosszasan beszélt vele s elmonda neki mindent, a mivel igazolni akarta kényszerült hittagadásaért, szép metaphisikai és philosophi okokkal támogatva, az igazi okokat azonban nagy bölcsen elhallgatta. A lányt ez még inkább meg győzte kedvese állitásának valóságáról. — Alig hagyá magára az örmény, midön csendesen felnyitá ablakát; — alant a jóbarát várta két felnyergelt lóval, az leemelte öt a párkányról, átölelé s forró ajkával leszitta a lyány első istenitő csók-

ját, — még egyszer kebléhez ölelé őt, — és még egyszer. —

Apa, ne aludjál,! — Fuss — rejtsd el magad a föld gyomrába! A talizmán elveszett. Ártatlan gyermek nem imádkozik érted többé! —

A jóbarát feltette az egyik lóra a lyányt, a másikra meghitt szolgáját ülteté, s útnak indítá őket Brozoliáni felé. Maga pedig bezörgetett az örmény halószobája ajtaján.

„Ébredj fel ember, ellopták leányodat.“

Őrült haraggal rohant elő az apa. ‚Kivolt az? utána! — orditá veszettül — lovat ide, utána a ki mozdúlni tud!‘ Hirtelen lóra kaptak, az örmény és barátja; a berber lovak versenyt futottak a széllel, vágtattak mindenütt a futók nyomába. Azon utat, mellyen egykor hét napig utazott a jóbarát, most 10 óra alatt hagyták hátra. Az Unnapartjára értek. Lovaik kidültek alóluk. A futók csónaka már akkor a folyam közepén evezett. Magánkivül rohant másik csónak után az örmény, evezőt ragadtak mind a ketten. Elfeledte az ember, hogy neki nem szabad a magyar határon belül magát mutatni; de bizott is benne, hogy senki elváltozott arczára nem ismerhet. Ha tudta volna, hogy előtte egy nappal a jóbarát értesité eljövetelérőt a harambasákat. — Evezett. Szemei vérben forogva függtek az előttök törő csónakon. Csak nem egyszerre ért mind a két ladik a parthoz. — „Rabló, megálj!“ orditá az apa s a jóbarát szolgáját tor-

kon radadta. Az erősebb volt nálánál s a megtámadót letiporta. A zajra előcsődültek a seressanok, és szétválaszták a birkozókat. „Holvan leányom?“ kérdé önmagát is elfeledve az apa. — Széttekinte, sem a jóbarátot, sem leányát, nem látta sehol. Egy harambasa lépett hozzá, vállára tette kezét: ‚Üdvözöllek a magyar parton, Tóváry Dániel, a király nevében foglyom vagy!‘

Murányi Gábor átka betelt. Az ember, ki miatt apja börtönre vettetett, ugyanazon börtönbe került, ugyanazon börtönben halt meg, mellyben a vén Murányi. Csak annyiban nem telt be az átok, hogy Tóváry leánya, Gizela, nem lett olly nyomorú, mint Gábor növére, hanem Gábor karjai közt mint boldog nő élte le napjait, s ez volt az a lyány és ez volt az a barát, kikért a boldogtalan fogoly Munkács földalatti börtönében élte utolsó perczéig buzgón imádkozott. Ha tudta volna, hogy ezek miatt jutott oda!

EGY HALÁLITÉLET.

Az Isten lát, az ember sejt; Isten olvas a szivből, ember a szóból.

Ki volna olly merész, hogy kivegye a halál urának kezéből a pallost, és azt mondja: én eljövök külön választani a jót a rosztól! és hangja ne reszkessen, midőn e szót kimondja „halál“ és keze ne reszkessen, midőn a pallost fölemeli.

Olvassátok el ez eseményt és gondolkozzatok felőle.

I.

Páris jelenlegi templomai között legnevezetesebb az, melly a Rue de Viviennel szemben, közel a vaudeville-szinházhoz épült. Legnevezetesebb különösen azért, mert nem a keresztények istenének van épitve, hanem egy földalatti istenségnek, ki előtt meghajól a királytól a koldusig minden ember; — kit imád, kit óhajtva keres, kiért áldozatul hozza napja fá-

radságát, éje nyugalmát, szerelmét, gyülöletét, lelkét, túlvilágát; — kiért él, kiért meghal, kiért elkárhozik... E kárhozatos istenség a pénz. A vivienne utczai templom az ő temploma, — a börze.

Harangszó nem hí ide senkit, mégis tele van az a reggeli óráktól a késő éjszakáig. Innen árad szét öröm és kétségbeesés családokra és országokra. Az ige, melly innen széthangzik az egyedül csalhatlan valóság, a többi ábránd, rajongás, képzelet.

Egy reggeli órában a szokottnál is élénkebb ki- s bejárást lehete tapasztalni a börze körül; a jövő menő üzérek arczain ünnepélyes megszeppenés nyomai voltak észrevehetők, az igaz Isten egy lehellete megrendíté a pénz bálvány oltárát; valahol háború ütött ki, s a papirok egy nap alatt húsz száztólival csökkentek alá.

A sok járókelő között, kik aggodalmas arczczal tudakozódtak jobbra balra, kérdezősködtek, futkostak ide amoda, legbotránkoztatóbb volt Monce ur arcza, ki az érkezett hiób-pósta után több mint egy óra óta állt egyik korinthi oszlopnak vetve vállát az elöcsarnokban s zsebébe dugott kézzel, egykedvüen dudorászta a „dans ce fossée cessony de vivre"t, s nem ügyelt az óranegyedenkint érkező telegrafi sürgönyökre.

Pedig mindenki tudta, hogy neki milliói

vannak vesztenivalók a hanyathomlok csökkenő papirokban.

A mint ott egykedvüen dudorászik, valaki hátulról vállára veregetve megszólitja.

— M. Monce! önt a legújabb tudósitások épen nem látszanak érdekelni.

Monce hátra fordult. — Ah, ön az, M. Taillard? ugy hiszem, nem igen.

— A course azon egy óra óta, hogy ön ezen oszlopot tartóztatja az összeroskadástól, nyolcz penttel szállt alább.

— Az mindegy, felele Monce vállat vonitva.

— Mindegy? ön úgy látszik, hogy igen tisztában van magával. . .

— Valóban ugy vagyok. Holnap reggelig ki kell mondanom bukásomat.

— S ön ezt igen tréfás dolognak tartja nem de.

— Oh igen, elannyira, hogy főbe fogom magamat löni.

— Ah azt ön nem teendi, ezt önnek nem szükséges tenni.

Monce egykedvüleg ránézett párbeszélő társára s hidegen szinte megvetőleg vállat vonitott, mintha azzal akarta volna tudtára adni; hogy a kinek fogalma van becsületről, átláthatja, hogy illy helyzetben nincs egyéb mit tenni.

— Jöjön velem szólt Táillard, karját Mon-

cée alá öltve, itt úgy sincs mit várni többé, és valami okossabbat fogok önnek mondani.

Monce hagyta magát vezettetni s egy halálra szánt ember sarkasticus mosolyával várta Taillard okoskodásait. Valami bibliai phrasisok fognak lenni, gondolá magában előre, essünk át rajtuk. Taillard ügyvéd volt. Ez esetben lehetetlen volt egyéb tanácsot várni tőle, mint valami paptól.

— Önnek e papirokbani veszteségei mellett, kezdé Taillard, még szép készpénz összegek maradnak kezei között.

— Értem uram, szólt közbe hidegen Monce, ön azt hiszi, hogy ha én most e pénzösszegekkel megszökném, még elég okot találhatnék rá, hogy nevessem a világot.

No, és remélem, hogy ön ebben nem lát egyebet egy neménél az üzletnek, a mit nem ön talált föl elöször.

— Igen, uram, velem is tettek igy két izben, hanem én azután figyelemmel kisértem azt a két hamis banqueroutirt s nem volna kedvem azon becstelenséget osztani, a mi őket folytonosan üldözé, városról városra. Aztán tudja ön uram, nálunk üzéreknél, kik gyermekkorunk óta e sphaerában nevelkedünk, legelső ambitio a hitel; magamforma ember túlélheti azt, ha gyilkosság sül ki rá, ha felesége megcsalja, ha hazája elpusztúl, ha az ujságirók hazaárulónak szidják, de azt a szégyent, hogy

nem tud fizetni, — soha, arra nincs egyéb felelet, mint meghalni.

— S a halállal aztán ki vannak elégítve a hitelezők.

— Ki a rágalmazók.

— Tehát önbecsülete meg volna mentve azon hir által, hogy ön magát főbe lötte?

— A mostani társadalmi fogalmak szerint tökéletesen.

— Akkor önnek csak e hirt kell megszerezni, a nélkül, hogy azt előbb halálával előzte meg.

— Ah uram az emberek látni akarnak, mi előtt meggyőződnének.

— Hát hisz ezt tehetik. Önnek, teszem föl, csak egy pár ressurections-mant kellene fölhajhászni, a mi nem nagy mesterség s megbízni, hogy az éjjel egy tegnap eltemetett halottat, ki termetre és hajára nézve önhöz körülbelől hasonlít, ássanak fel s hozzák önnek kereskedelmi bureaujába. Ön e hulla arczát két pisztoly lövéssel úgy el éktelenítheti, hogy abban senkire sem fognak rá ismerhetni többé; önmaga pedig pénzértékét magához véve, még azon éjjel meglehetősen elváltoztatott arczczal és álnév alatt a nantesi vagy bayonnei postával elutazik, ott hajóra ül s meg nem pihen, mig magát Philadelphiában nem találja. Az emberek azt hiendik, hogy ön magát lötte meg.

Monce meglepetve kezde Taillardra figyelni.

— Hát nöm? kérdé zavarodottan, eltévedve lelkében az idegen eszmék közt.

— Neki a valószinüség végett nem szabad erről egy ideig tudomásának lenni. Ismerheti ön ezt az üzérfajtát, képes az embernek az arczából olvasni. Kutatna, kérdezösködnék, miért nem siratja jobban az asszony megholt férjét? miért nem fogad el látogatókat, imádókat, férje holta után?

— Nos, és ha elfogadna?

— Akkor az én dolgom lenne öt tudósítani arról, hogy ön még él. E czélra ön irand egy levelet feleségéhez, melyet én csak akkor fogok neki kézbesiteni, ha a hitelezök figyelme s a napi mende monda más tárgyat keresett magának; e levélben megirandja ön neki azon helyet, a hova menni fog, leendö álnevét; legyen az például Tonners, azon időt, melyben ismét irni fog neki, még pedig az ö családi neve alatt, s mikor aztán minden elcsillapult, az asszony le fogja vetni a gyászt, itteni ismerőseinél elbeszélendi: hogy öt Philadelphiában, valami Tonners ur férjhez kéri, azok biztatni fogják, hogy menjen hozzá. Ö vonakodni fog, hogy az út nagyon hosszú; hogy az uj kérö nem szép ember, első férjének árnyéka sem lehet, aztán egy szót sem tud francziául, ö pedig angolúl nem, végtére sok biztatásra mégis rá hagyja magát venni, elmegy ön után s azontúl senkinek sem fog eszébe jutni, hogy önt keres-

se, miután a felesége is férjhez ment. Ön pedig megmenti életét, becsületét és vagyonát.

Ön gondolkodóba ejt. De hátha nem találva a pénzeket nálam, azt hinnék, hogy mások által gyílkoltattam meg s valakit a környezetemből vennének üldözőbe.

— Annak ugy lehet elejét venni, hogy ön egy levélben megirandja nyilatkozatát, miszerint önkezeivel vetend véget életének e tettre vezérlő indokaival együtt. E levelet nehogy elsikkadjon, hozzám intézendi ön, igy biztos kézben lesz s a legelső, ki zajt fog ütni vele, én leszek, mi ismert renoméemnél fogva az egész ügynek nagy tekintélyére fog válni.

Veszélyes pillanatokban az ember igen röviden szokott gondolkozni. Monce nehány pillanat mulva sajátjává tette az ügyvéd által ajánlott tervet, kivel régóta jó barátságban élt, a mennyiben egy üzér és ügyvéde között létező viszonyt barátságnak lehet nevezni, s a mennyiben általán véve létezhetik a világon barátság.

Taillard rögtön sietett az üzér számára megkivántató álruhákat s uti leveleket megszerezni, mig Monce kereskedelmi irodájába elzárkózva összeszedé készpénzét s becsesebb papirjait; éjszakára az irodai lakból, mely saját magán lakától egészen más utczába volt elkülönözve, minden segédeit eltávolitá; esti nyolcz órakor átadott két levelet Taillardnak, egyet

hozzá, másikat Duforet Angelikához czimezve, kilenczórakor elindult a resurrectionsran-ek tanyájához, kiknek itt is mint Londonban az a hivatásuk: hogy boncztudósok számára visszalopják a siroknak átadott holt testeket, s éjfél után egy órakor a Quincampois utcza egyik házában kettös pisztolylövést hallottak a szomszédok, s egypár késöi kóborló nem sokára azután egy asztrakán-prémes úti köpenybe burkolt férfit látott azon ház hátulsó kapuján kisurranni, ki onnan egy mellékutczába bekanyarodva egy háznál becsöngetett, s miután a kapusnak valamit átadott, az utczák tömkelegében eltünt.

II.

Duforet Angelika, az üzér neje ismert szépség volt azon idökben.

Arcza egyike volt azoknak, mik a belül lakó lélek képére vannak teremtve, vonásról vonásra hü mintanyomata jellemének, — nyilt tiszta és nemes. Ollyan arcz, melynek csak mutatnia kelle magát, csak szemeivel beszélnie, hogy minden gyanút, melly bármi alacsony vétekkel vádolhatná, megczáfoljon; kinek erényessége mellett a homlok nyugalma, az arcz változatlan alabastroma, a szemek határozott tekintete s a hallgató ajkak szenvedélytelen

hajlásai lépnek föl tanubizonyságul; — arcz, melyet a természet széppé, a lélek fönségessé teremtett.

Épen öltöző asztalánál ült, szokatlanul korán kelve. Szobaleánya hosszú földigérő selyem szőke haját fésülé. Előtte gömbölyű öltöző tükre állt, — szórakozott volt, — ha olykor a tükörbe tekinte, meg megdöbbent, mintha megijedt volna azon arcztól, mely onnan visszatekinte reá — halvány búbánatos képe önarczának.

Kivülről csöngetés hallatszott, Angelika kiküldé szobaleányát, hogy nézze meg ki jő. Az kevés idő mulva visszatére, egy mahagoni szekrénykét hozott magával, jelentve, hogy ezt az éjjel egy ismeretlen ember adta át a kapusnak, kit az soha sem látott azelőtt; az ember nagy asztrakánprémes úti köpenyt viselt, kerek vörös szakálla volt, szeműldei alig látszottak, s kék szemüveget viselt, s idegen kiejtésü hangon tudakozódva madame Monce után, e szekrénykét küldé neki.

— Ismeretlen személy előttem. Hihetőleg férjemmel van dolga.

De a szekrény lapjára világosan Madame Monce neve van irva.

— Nyisd fel, mi van benne.

— Oly nehéz, hogy szinte hajlandó vagyok azt hinni, a mit a kapus mondott, hogy tele kell lennie arannyal.

— Ah mire gondol?

— Az öreg Planchet esküdött, hogy ugy van, s igen büszke volt rá, hogy azon ur minden tétovázás nélkül rá mert annyi kincset bizni.

— De hát ki tudja azt? Mi oka lehetne valakinek nekem kincseket küldeni.

A szekrény nem volt lezárva, csak lepecsételve, a pecsét feltörése után, a mint tetejét felnyitá a szobaleány, örvendő sikoltással nyujtá azt úrnőjének. A szekrény tele volt aranynyal. —

Angelika zavarodottan tekinte a megfoghatatlan küldeményre. „Ez eltévedt, mondá, nem hozzám lesz intézve.“

De igen, ide egy kis czédula van szúrva a belsejére, melly ismét önnek szól.

Valóban egy kis összehajtott papirra lapidár betükkel Monce Angelica neve volt irva. Fölbontá a levelet. Benn fraktur irással e sorok voltak:

„A szükölködés napjaira. . . . Bátorság és bizalom.“ „T o n n e r s.“

Egyéb semmi. Még egy szó volt megkezdve, de ki is törülve, a porzó letörlése után ki lehete venni, hogy a kitörölt szó ez volt: „föltáma“.... Itt megvolt szakadva és kihuzva.

Angelika nyugtalanul kelt föl öltöző asztala mellől, s zavarodottan állt meg a mysteriosus szekrény s annak kaballistikus tartalmu

irata fölött. . . . Ki ez a Tonners? E nevet először hallá életében. Micsoda szükölködés napjai azok, a mikre figyelmeztetik általa? s mi oka lehet annak ő róla gondoskodni.

Mig igy töprenkedve fejtegeté magában a sors által oda vetett rejtélyt, künn ismét csöngetés hallatszék, s a visszatérő szobaleány jelenté, hogy Monce ur első segéde van itt, úrnőjével rögtön akar beszélni. Az ember arcza igen illetődöttnek látszik.

Moncené hirtelen magára adatá öltönyét, s inte, hogy bocsássák be a segédet, ki már az ajtó előtt csiszolta nyugtalanul talpait.

A belépő arcza zavart, nyugtalan volt, kezei reszkettek. Elfeledett köszönni, s midőn szavakat keresett, könyei jelentek meg helyette.

Moncené megijedt. „Az istenént mi történt?“ kiálta.

— Madame, zokogá a segéd, Monce ur meghalt.

Angelika hátra tántorult, széke karjára kelle támaszkodnia, hogy össze ne rogyjék. Azután hirtelen fölriadva kérdé: „hol van?“ s indulni akart.

A segéd visszatartóztatá.

— Nem Madame, önnek nem lehet öt meglátnia, arcza szörnyen el van éktelenitve, csaknem egész fejét összeszaggatá a lövés.

— Lövés! kiálta fel az asszony, tehát meg van gyilkolva.

— Maga lötte meg magát, asszonyom. A pisztolyok mik mellette hevernek, ugyanazok, miket az nap este velem töltetett meg, azon ürügy alatt, hogy rablóktól fél.

— Irgalmas Isten! mi oka lehetett?

— Az ok, fájdalom, hogy nagyon is világos; az iróasztalán felnyitva heverő számadási könyvek, miknek mérlegét önkezüleg fejezte be, világosan mutatják a legutóbbi börzeesemények által elöidézett bukását.

Angelika eltakarta arczát, melynek halálsápadtsága e perczben szégyenpirrá kezdett átváltozni.

— Tudják már a városban ez eseményt? kérdé halkhangon, visszanyerve önuralkodását a segédtől.

— Asszonyom, a halálhir hamar terjed.

— Nem ezt kérdeztem, ama másikat szólt Angelika, lesütve szemeit s nem birva szót adni azon eszmének, mely lelkét még a halálnál is jobban megijeszté.

— Még nem.

— Égesse ön el azon mérleget, tegye pénzzé hozományomat; itt e szekrényben talál ön egy jó összeg aranyat, vegye magához, elégitsen ki mindenkit, a ki követeléssel áll elő.

— Madame, kötelességemnek tartom önt figyelmeztetni azon leverő körülményre, misze-

rint Monce ur pénzviszonyai 'elannyira rongált állapotban vannak, hogyha ön azokat mind helyre akarja hozni, önnek jogszerű vagyonából semmije sem marad.

— Az nem tesz semmit. Élhet az ember gazdagság nélkül is, de becsület nélkül nem. A világ soha se tudja meg azt, hogy férjem azért halt meg, mert megbukott. Mondjon ön a kérdezősködőknek akármit. Hozza fel okul, hogy családi viszonyok késztették, ne kiméljen engem, mondja: hogy rosz, hütelen asszony voltam, mondjon akármit, csak férjem neve maradjon tisztán a világ előtt.

A segéd zokogva rogyott a padlat szőnyegére a nő lábaihoz, s egyik kezét megragadva, azt könyeivel áztatá, s a könyeket csókjaival száritá föl róla, és esküdött, hogy azt soha sem fogja róla mondani — soha!

Angelika maga sem tudta tovább tartóztatni érzelmei rohamát. Tántorogva, szédelegve lépett asztalához, égő szemeiből kicsordultak a könyek; fölvette a szekrényt, némán reszkető ajkakkal nyujtá a lábai előtt térdelő segédnek s alig hallhatólag rebegé.

— Vegye ön mr. Arnould, — hagyjon magamra, s azzal széke párkánjára hajtotta arczát és sirt hangosan, szabad útat engedve a kitörő fájdalomnak.

Arnould átvette a szekrényt s tiszteletteljesen megcsókolva Angelika kezet, visszanyuj-

tá neki a kis czédulát, mely a pénz közé volt téve.

— Ezt nem szükség elvennem asszonyom.

És Angelika ismét ott látta maga előtt a rejtelmes kaballistikus értelmü szavakat:

„A szükölködés napjaira. . . . Bátorság és bizalom. . . . Tonners.“

Gondolkozott, elmélyedt, a rejtelmes szavak magukkal vitték lelkét, ismeretlen, kalauztalan regiókba, eltévelyegtek vele, az eszmék csillagforgásai közé, s mentül tovább vitték, annál homályosabb, annál világtalanabb, annál örültebb lett körüle minden gondolat.

Ki volt az? — Mit akart? — És miért?

III.

Angelika elhagyva sz. honoré-utczai pompás lakását, valahol a Poissonniére külváros valamelyik szerény mansardlakában húzta meg magát.

Özvegység és nyomorúság egyszerre következtek el rá, de türte nyúgodtan, zúgolódástalanul; később a gyászt és nyomort még egy harmadik rettentő csapással tetézte a sors, oly csapással, minőt csak választottai számára szokott tartogatni, nagy rendkivüli lelkek számára, miket a mindennapi szenvedések meg nem görnyesztenek, mintha megakarná őket

büntetni azért, hogy erősebbek merészeltek lenni a többieknél.

Az emberek elmaradtak töle, csupán egy ember maradt, ki valahányszor munkaterhes idejéből egy üres órát elszakaszthatott, hozzá sietett, őt vigasztalá, beszélt vele az elmultakról s biztatá a jövendők felől. Ez ember volt Arnould, férjének régi hü segéde.

Egyedül az esteli órák voltak azok, mikben meglátogathatá egykori úrnőjét; annyival inkább meglepé Angelikát, midön egy napon, nem a szokott időben koczogtatást hallott ajtaján s a belépőben Arnould ismert szelid arcza, egyszerű viselete helyett egy elegans férfit pillanta meg, ki őt igen ismerős üdvözlettel köszönté.

Angelika, mig kezei napi munkáján dolgoztak, lelkével szerte járt a messze világban, azon nagy ürben, mi isten és ember között van s előbb összekelle szednie elszórt eszméit, mig a belépőt megismeré.

Taillard volt.

Angelika némán inte neki, hogy foglaljon helyet, s szemeit rá függesztve, várta, hogy mit fog az ügyvéd neki mondani?

Taillard készülve volt a beszédre s széket téve magának a hölgy mellé, a szokott bevezetési formulák után igy szóla:

— Remélem Madame, miszerint kegyed fájdalmai annyira tán már enyhülve vannak,

hogy minden kegyeletsértés nélkül lehetend kegyeddel beszélni, mely a könyeket épen nem veszi igénybe.

— A mi a lelkemé, az az enyém uram. Viszonzá a hölgy hidegen, senkinek sem vagyok vele terhére, fájdalmaimat nem hordom mutogatásul; beszélhet ön velem bármiről, bárminő fájdalmas emlékről, nem fogok semmit mutatni, mi önnek kellemetlen leend.

Taillard szétnézett a szobában; szegényes kis lak volt, avult, kopott bútorokkal, de tisztán tartva.

— Kegyed itt rendkivül szegény állapotban él.

— Meglehet, de az nem tesz semmit.

— Pedig kegyednek vannak jó barátai, kiknek módjukban volna kegyed sorsát jobbra változtatni.

— Hiszem: hinni szeretem, hogy vannak, de nekem semmi okom sincs rá, hogy terhükre legyek, s nekik semmi okuk, hogy nekem pirulást okozzanak.

— Kegyed még oly fiatal.

— S meglehet, hogy még sokáig élek; de türelmes vagyok bevárni a megvénülést.

— Kegyed még újra férjhez mehetne.

— Ettől úgy hiszem, eléggé meg óv az: hogy szegény vagyok.

— És ha mégis volna ember, ki lelkét, vagyonát, életét kegyed lábaihoz rakná, ezt

mondva: legyen ez mind a tied, és légy te az enyém; — ha volna ilyen ember?

— Csak ezt jött ön hozzám mondani?

— Óh még többet is. Önnek szemei arczomra vannak függesztve, lehetetlen, hogy ön előtt titok legyen az, mi bensőmben véghez megy, szeretem önt, és akár ébredek, akár álmodom, szüntelen e gondolat áll előttem, hogy birnom kell kegyedet. Én jó, szelid, emberekkel jóltevő ember voltam, mielőtt kegyedet ismerém, de érzem, hogyha kegyed eltaszít magától, megleszek átkozva oly dolgokat cselekedni, mikről legyen mit beszélni az utánam megmaradóknak.

— Uram, ön ajánlata engem megtisztel s ezt köszönöm. Tisztelettel fogok önről emlékezni érte. Sajnálom: hogy ön hajlamát hozzám e hideg indulatnál egyébbel nem viszonozhatom.

— Kegyed mást szeret?

— Ezen értelemben senkit. Ha azon halál, melylyel első férjem kimult, oly rettenetes nem lett volna, tán én sem lennék különböző a többi nőktől, kiket az idő feledni és remélni tanít; de én valahányszor boldog embereket látok, kik kar karban mosolygva, enyelegve járnak egymással, nekem mindannyiszor megjelen azon rettentő alak, melynek elundokitott arczán egy vonására sem ismertem többé annak, a kit úgy szerettem, s mintha mondaná olyankor: te is ilyen boldog voltál egykor, meglakoltál érte.

Nem — nem uram. Közöttem és a boldogság között oly iszonyú esemény emléke áll, melyet ha eltudnék feledni, azt kellene hinni magamról, hogy megtébolyodtam.

— Ne akarjon ön minden reménytől megfosztani. Tán később. . . .

— És én kérni fogom önt, hogy ez legyen utolsó látogatása nálam.

Taillard arcza kigyulladt; fölkelt helyéről.

— Asszonyom. . . Én kegyedet évek óta szeretem. Szerelmem olykor az őrjöngésig ragadott; a demoniakus őrjöngés egy ily pillanatában megesküvém: hogy kegyednek meg kell osztania velem vagy az életet vagy a halált, és verjen meg az Isten: ha ez esküvésemet valaha megbántam vagy elfeledém, vagy el fogom feledni. Ön együtt fog élni velem, vagy együtt fog meghalni.

Angelika egy tekintetet vetett Taillardra, minővel a tiszta lélek tekint alá jelleme csillag magasából a szenvedélyek fertőjében küzdő veszendő lélekre.

— Az elsőt nem hiszem, az utóbbitól nem félek: viszonzá nyugodtan, szoborhidegen.

— Emlékezzék ön reám. Fognak önre következni irtózatos napok, mik közt a multak emléke még pihenésnek nevezhető, mikor nem elhagyatva lesz ön, hanem üldöztetve mindenkitől, mikor e büszke lélek meg lesz alázva a porig és keresni fogja a kétségbeesést, mely

eszét elvegye, és egyik halált, hogy a másiktól megszabadúljon. Jussak eszébe akkor. Egy szó, egy intés hozzám, és én megszabaditom önt, mindent, mindent a mit elvesztett, visszaszerzek és a legboldogabbá teendem önt az asszonyok között; de ha e szó, ha ez intés elmarad, meghalunk asszonyom, a halál legirtózatosabb nemével, a minöre ön soha nem is gondolt, s a mit ha önnek megneveznék, megrendülne hajthatatlan lelke, de meghalunk asszonyom, megosztjuk a halált, ön látni fogja az enyimet és nem fogja túlélni.

— Megborzadna lelkem ön szavaitól, ha öntudatom nem védne ellenük. Nem tettem soha, nem is gondoltam semmit, a miért Isten vagy emberek üldözhetnének. A haláltól pedig nem irtózom, s nemeiben nem válogatok. Isten önnel.

Taillard kalapját vévé és távozott.

— Emlékezzék ön rám, ha nagyon fog szenvedni, mondá még egyszer visszafordulva s azzal elsietett.

Az özvegy nyugodtan folytatá kézi munkáját. „Lelkem tiszta .... istennel, emberekkel békében élek .... multam nem vádol .... jövömre vigyázni fogok .... nem leend fölöttem hatalma senkinek.

IV.

Egyszerre elkezdett valami különös hir terjengni az óriási városban.

Monce urat alig volt Párisban ember, a ki nem ismerte volna, haláláról sokáig és sok mindenfélét beszéltek, a sok monda közöl egyszerre egy különös megdöbbentö hir kezde magára figyelmet vonni.

Elöször csak mint határozatlan, összefüggéstelen szóbeszéd, de melynek összevissza bonyolult fonalai, mintegy valami titkos kéz által bontogatva, lassankint egy összevágó tény-bizonyitékúl fejlödtek elö; — az emberek határozottan kezdtek róla beszélni, hogy Monce nem maga ölte meg magát, hanem meggyilkoltatott.

Az orvosok, kik a holttestet megvizsgálták, azt állitták, hogy a két lövés közöl mind a kettö halálos volt, ha az elsöt megtette az öngyilkos, a másodikra már nem lehetett ideje.

Többen, kik azon éjjel Monce bureauja elött jártak, láttak egy embert a lövések utáni perczekben a hátulsó ajtón kisurranni, kinek személyleirása tökéletesen megegyezett azéval, kit ismét mások Moncené asszony lakásán a kapussal beszélni s annak valamit átadni láttak.

Az emberek azt kezdték beszélni .... igen

— azt mondták határozottan, hogy Moncené maga ölette meg férjét.

Valami titkos, demoni ellenség kimondta a vádat, az emberek kaptak a hiren; minél iszonyúbb valami vád, s minél tiszteltebb az, ki általa illetve van, a tömeg annál örömestebb elhiszi; senkit sem itél el oly hamar, mint kit sokáig kénytelen volt becsülni, arra akármit fognak, tombolva adja tovább; örvend, hahotáz, hogy lerántha magához a porba, hogy nem kénytelen öt többé magánál jobbnak, igazabbnak elismerni. A hir kevés nap alatt oly fenyegető alakú gyanúvá nőtte ki magát, hogy a hatóságok jónak látták felfogni a tárgyat s nyomozódásokat tenni benne.

A közvádló kivánatára Moncené rögtön őrizet alá tétetett, s az esküttek összehivattak.

A közvádló éleseszü captiosus ember volt, ki csodálatos müélvezettel szokta tekinteni a criminalis ügyeket, valódi szenvedélyt csinálva magának egy ügyesen bemutatott büntény furfangos napvilágra hozatalából, azon élethalálra menő sakkjátékból, hol a bünös átellenes kérdések által szögletbe szorítva kénytelen magát megadni. Duval ur hires volt arról, hogy az ily játékokat többnyire a vádlott szokta ellenében elveszteni.

Páris leghiresebb ügyvédei siettek rögtön szolgálataikat ajánlani a szép vádlott nőnek. Ő azonban megköszönte ajánlataikat s helyettük

egy egyszerü polgárt választa védőjének, mr. Arnouldot, férje kereskedősegédét.

Az emberek fejcsóválva hasonlíták össze a két ellenfélt. Duval és Arnould: egyik hirhedett éles eszü, hatalmas jogtudor, a másik törvényekben járatlan kereskedősegéd, elmésség, tudomány és routin nélkül. A harcz nagyon egyenlőtlennek látszék.

Voltak, kik sajnálták Moncenét, de Arnouldot mindenki előre legyőzöttnek hitte.

* * *

A tárgyalás napján roppant néptömeg foglalta el az esküttszék termét, nem csak a szokott hallgatósági helyek, a karzatok, előcsarnokok, maguk az utczák is el voltak foglalva bámulókkal, kiváncsiakkal; az üléseket árverezték, mint az operaházban valami hires táncznosné előadásakor.

Az esküttek elfoglalták székeiket. Legelsőbb megjelent a közvádló hivatalruhájában, praetensiv arczával, ismeröseit hideg, magasságát éreztető komolysággal üdvözölve s helyét foglalt a számára határozott padon. Egy másik padon ültek a tanúk, egymásra félelmesen tekintve, — egy elrekesztett üres pad állt a vádlott — egy másik védője számára.

Az ajtónál álló tömeg rögtöni hullámzása hirdeté, hogy a legfontosabb személy most ér-

kezik. A karzatok arczai, a lorgnettek, a kivánesiak szemei tolakodva fordultak oda, honnét az érkező váratott, s a mint a tömeg kétfelé nyilva útat engedett, lehete látni madame Monce alakját, a vádlottét.

Szerény, de méltóság teljes arczczal, bátran, bár minden dacz nélkül lépett a bámuló nép elé a mindig szép, érdekes, de most kétszerte szebb és érdekes asszony. Arcza a szokottnál halványabb volt, de e halványság nem a félelem vére hagyott sápadtsága volt rajta, hanem valami magas emberfölötti nyúgalom.

A biró megmutatta a helyet, a hova leüljön s ő szeliden foglalta el helyét, arczán sem kihivó dacz, sem kihivó gyöngeség nem mutatta magát. Mintha észre sem vette volna a körüle levő néptömeget.

Utána mr. Arnould jött, csekély jelentéktelen alakjával, ki midőn észrevevé a mindenünnen reá néző szemeket, fülig elpirúlt, ügyetlenül elkábultan lépett elő, úgy hogy midőn az elnök mutatta neki a széket, melyre leüljön, zavarban jött, nem tudta, hogy mit intett neki, úgy hogy a huissiernek kelle öt padjához vezetni. Ez ügyetlensége miatt kész volt ellene az elővélemény a közönség előtt.

Az esküttek meghiteltetésével inte az elnök a közvádlónak, az fölkelt, átvevé segédétől a szükséges irományokat s a birákhoz fordult.

— Uraim, eskütt birák, — én Duval Armand, hivatalomnál fogva közvádló, vádolom Moncc született Duforet Angelika asszonyt, hogy férjét Moncc Guidot orozva meggyilkoltatá.

Angelika lehunyta szemeit s hosszan sóhajtott.

— E mindnyájunk által ismert jóhitelü kereskedő, folytatá Duval, egy reggel kereskedelmi bureaujában meggyilkolva találtatott. — Azon éjszakán többen hallák a pisztolylövéseket az emlitett irodában s nem sokára láttak egy férfit onnan kijönni, ki sietve haladt végig az uteán s egyenesen Moncené asszony lakásához sietett, a hol egy aranynyal telt szekrényt adott a cselédségnek, egyenesen Moncené asszonyhoz utasitva. Másnap hire támadt, hogy a kereskedő meggyilkolta magát, irodája bezáratott, vagyonai a hitelezők közt felosztattak. — A kereskedő halála gyanús volt, semmi felvilágositó irást nem hagyott maga után, mely öngyilkosságát indokolhatá, vagyonai legjobb rendben voltak, hitele kifogyhatatlan, személye köztiszteletben álló, de annál erősebben szólt hirlelt öngyilkossága ellen azon körülmény, hogy irodájában semmi készpénz nem találtatott. Ezt mind összevéve méltán felötlő lehetett a vizsgáló orvosok azon bizonyitványa, miszerint a két halálos lövést maga a megholt nem ejthette magán, mert az elsőnél mindjárt

halva kellett összerogynia. Az eset borzasztó volt, de legborzasztóbb a vádlott magaviselete, ki a helyett, hogy férje gyilkosait nyomoztatná, iparkodott a dolgot mentől jobban eltitkolni; ismerőseit, kik férje halála okait tudakolák — hidegen visszautasitá, s végre egészen eltünt a világ elől, a Poissorier külváros legrejtettebb utczájában fogadva szállást. — A tanuvallomásaikból kitünik az, hogy Monce idegen kéz által gyilkoltatott meg, — hogy meggyilkoltatása után két perczczel irodájából egy férfi távozott el, ki onnan Moncené asszony lakására ment, s hogy azon ember Moncenénak egy szekrény aranyat külde át, és végre, hogy Moncené az egész eseményt nem csak hogy gondosan titkolá, sőt környezetét is felszólitotta mentől kevesebbet beszélni róla idegenek előtt s ő maga nem sokára eltünt ismerősei köréből.

— Kérem, szólt közbe az elnök: a tanúkat előbb megesketni.

Ekkor a vallomások egyenkint kihallgattattak, a hol Moncené asszony érintve volt, fölszólittaték, hogy nincs-e ellenészrevétele. Némán intett fejével, hogy mindent helybehagy.

M. Duval fölkérte az elnököt, hogy legyen szabad nehány kérdést intéznie a vádlotthoz. Angelika fölált, nyugodtan szemébe nézve a közvádlónak.

— Ismeri-e madame azon embert, ki amaz éjjel önnek egy aranynyal tölt szekrényt küldött?

— Nem ismerem.

— Nem is gyanitja hogy kilehet?

— Még eddig nem birtam rá jöni.

— Valóban csodálatos, szólt Duval a birákhoz fordúlva, hogy ezen ember a kit nem ismerünk, a kinek kilétéről fogalmunk sincs, s a kinek semmi köze hozzánk, bennünket minden invectivák mellőzésével egy szekrény aranynyal lepjen meg. Merném hihetlennek is nevezni ez esetet.

— Valót mondtam.

— Hát ezt ismeri-e Madame? szólt Duval, egy leplet föltakarva, mely alatt a zöld asztalra téve s gömbölyü üveg haranggal leboritva egy összeroncsolt halálfő feküdt. A Monce irodájába talált halott feje.

— Isten! mi az? kiálta föl visszaborzadva a nő, s azután méltatlankodva fordúlt a birákhoz: ah, uraim, ez kegyetlenség, egy gyönge nőt ily ijesztgetésekkel akarni gyanú alá hozni. Ez iszonyatos.

— Legyen nyugodt asszonyom, szólt közbe az elnök, e tárgy nem ön ijesztgetéseül van ide hozva, hanem egyedül, mint a per folyamához tartozó corpus delicti, s csak a közvádló által használt módor tevé azt önre nézve ijedelmessé, mit mi igen természetes és legkisebb beszámitás alá nem jövő benyomásnak találunk önre nézve. Kérjük visszatakartatni.

Duval diadalmas pillanattal takarta vissza

a leplet s azután hideg szigorú hangon mondá el a biráknak, hogy a vádlottra azon büntetést kéri, mely szabva van a férjgyilkosokra.

Vádló és vádlott visszaültek helyeikre, halotti csend foglalt helyet a teremben, Angelika némán hunyá be szemeit, érzé, hogy senki sincs ki védni tudja, de érzé azt is, hogy vele van az igazság.

Előttünk, kik az előzményeket ismerjük, különösnek fog tetszeni, hogy a vádlott iránt oly kevés részvét mutatkozott, de a közönség a szép nőben csak egy bünöst vélt látni, a nyugalmat arczán megátalkodottságnak hivé s az elborzadást az öntudat belső csapásának.

Az elnök inte Arnouldnak, hogy lépjen elö a vádlott védelmére. Az fölkelt, sápadt, kifejezéstelen arcza szánalmas gyöngeséget látszott elárúlni, hangja elfogúlt, elfojtott vala, midön beszédéhez kezde, inkább hasonlitott maga egy vádlotthoz, mint védelmezőhöz.

— Uraim, — esküttbirák, — kénytelen vagyok gyöngeségemet elismerni, azért elnézést kérek — — én jogtudós nem vagyok; szép elmés beszédet nem tudok tartani, én csak az igazságot tudom, azt fogom önöknek elmondani.

E perczben Angelikára tekinte s a mint annak nagy beszédes szemeivel találkozék, mintha ismeretlen szellem szállana agyába, bátran, öntudatosan föltekinte, bizalomteljes arczát vé-

gig hordozá a körülálló tömegen s erös, előbbi szavaitól egeszen elütő hangon igy kezde beszélni.

— Uraim, esküttbirák. Duforet Angelika a legiszonyatosabb bünnel vádoltatik, azon bünnel. hogy férjét megöleté; fölhívom önöket, itéljék meg, nem a külső szin, hanem a józan ész és érző sziv után: lehetséges-e az, hogy egy nő, kinek egész multjában egy foltot nem találni, ki jóltevője volt a legutolsónak, ki hozzá folyamodott, s nem ártott még ellenségének sem soha, kinek magas lelke még az apró emberi gyalóságokat sem osztá, — meggyilkoltassa férjét, kit szeretett, kiért élt s kiért örömest meghalt volna? Mi oka lehetett volna erre? Szerette férjét s szeretteték általa, özvegysége csak gyászt és nyomort hozott reá. De volt ellenkezőleg Monce urnak oka meghalni önkeze által s én ez okot elfogom mondani.

Angelika szorongva nyögött föl. Arnould oda fordult hozzá.

— Nem fogom kimélni a halottat, midön az élöt kell megmentenem. Monce ur azon pillanatban, midön magát meggyilkolá, nem volt azon kifogyhatlan hitelö üzér többé, mint azt közvádló urnak tetszett állítani, másnap bukását ki kelle mondania; ö sajátkezüleg készité el a mérleget, mely ezt csalhatlanul bebizonyitja. Ama szomorú napon, midön Moncené asszonynak e titkot fölfedém, ö kért, hogy hagyjam

ezt titokban, égessem el a mérleget, s saját hozományát s értékeit forditsam arra, hogy férje neve tisztán maradjon, s ha lesz, a ki kérdeni fogja halála okát, vádoljam öt vele, öt, Monce Angelikát. Ezt, istenemre nem tevém, hallgattam ha kérdeztek, és a kereskedői mérleget megtartottam magamnál, jól sejtettem, hogy szükség lehet reá; im vegyék önök vizsgálat alá. —

A birák kézbevették az átnyujtott iratot s helyeslő zúgással nyilatkoztatták annak valódiságát.

Arnould egészen megtérő önbizalommal folytatá.

— A vád alappontjai ezek: hogy Monce úr idegen kéz által gyilkoltatott meg, mert az orvosok nem engedik meg, hogy az öngyilkos két lövést tehetett volna magára, melyeknek mindegyike halálos, de elfeledtek arra megfelelni, hogy nem tehette-e mind a két lövést egyszerre, egy pillanatban?

A hallgatók kellemes zúgása biztatólag látszott fogadni ez ötletet.

— Hogy miért nem irta meg ez elhatározását? erre megfelel az átnyújtott mérleg áttekintése, s én nem találom rendkivülinek, hogy az ember azon eszmét, a mi elöl a halál karjaiba veti magát, a halálperczében irtózik leirni. Egyébiránt hány eset van arra, hogy öngyilkosok semmi tudósitást sem hagynak maguk

után. Emlékezzenek önök a fiatal Galonne esetére vissza, ki magát széngőzzel fojtotta meg, mennyi fáradságába került a hatóságoknak csak nevét kitudhatni. Pedig tagadhatlan volt az öngyilkolás. Aztán várhatni-e józan megfontolást valakitől azon pillanatban, midőn magát meggyilkolni készül, nem azt mondják-e, hogy az öngyilkos halála előtti perczeiben meg van tébolyodva. Jöhet-e hát kérdésbe, hogy egy tébolyodott miért nem tette ezt vagy amazt? Az átadott iratok kimagyarázandják azt is, miért nem találtatott Monce irodájában semmi készpénz, — a mérleg kimutatása szerint Monce ur az nap minden készpénzt kiadott.

Duval ur fejét csóválta s a körüle állókhoz oly fejmozgatásokkal látszott beszélni, mintha ellenfelét kezdené valamire becsülni. Hanem halljuk tovább.

A mi azon körülményt illeti, hogy a lövések után egy embert láttak Monce úr bureaujából eltávozni és ismét egyet Moncené asszony lakán becsengetni, ebből sehogy sem az tünik ki, hogy a két alak egy és ugyanazon ember lett légyen, miután arczát a kapuson kivül senki sem látta, az pedig nem látta öt az irodából kijöni. De feltéve, hogy e rejtélyes ember mind két helyen ugyanaz volt, nem valószinü-e, hogy ez Monce úr megbizottja lehete, kit ő külde a kérdéses pénzzel nejéhez? mit tán hitelezői elől akart elrejteni, de mit Moncené asszony azok-

nak visszaszolgáltatott, és nem csak azt, hanem minden vagyonát, hogy meg ne tudja senki, miszerint férje azért halt meg, mert megbukott. Igen uraim! Ezért hallgatott ő, ha férje halálának okait kérdezék, s azért vonult félre a külvárosba, mert holt férje becsületeért mindenét föláldozá, s önkezeivel kellett keresnie mindennapi kenyerét.

Arnould egy perczre elhallgatott, a közönség résztvevő tekintettel fordult védenczéhez, itt ott a hölgyek szemeiket törülték.

— És most uraim, vessenek önök egy pillanatot ez irtózatosan vádolt nőre, s kérdezzék meg sziveiket: lehet-e ily magasztos, ily nyugott arcza egy gonosztevőnek, ki birái előtt áll, ily szemeket adott-e az Isten a férjgyilkosnak mint ezek? ily arcz alá rejtette-e a legiszonyatosabb bünt. Annak, ki egész életében tiszta volt, embertársaihoz jó, férjéhez hü és az Istenhez szent, kell-e, szükséges-e más védelem, egy semmivel nem bizonyitott gyanu ellenében, mint e megdicsőült angyali tekintet?

A közönség, mely Arnould szavait mindinkább növekedő részvéttel hallgatá, a mint ennek nem várt lelkesültsége fokról fokra emelkedett, a szerint ragadtatva el általa, a végszavaknál nem tartóztathatta magát tovább, egyhangú helyeslésben tört ki. .. És valóban Angelika arcza azon perczben oly dicsőültnek látszék, mint egy menyből leszált angyalé.

— Uraim .... vessetek rá egy tekintetet ... s mondjatok itéletet.

E szavakkal végzé beszédét Arnould s a mint elvégzé azt, ismét oly ügyetlen alakot vett fel, mint beszéde előtt, a hussiernek kelle megmutatni, hogy hová üljön.

A közönség zajgása elcsillapultával az elnök a vád és védelem folytán kifejlett tényállást elmondá az esküttek előtt, hidegen állítva össze mind a kettőt, úgy a mind elmondva. Erre az esküttek félrevonultak a mellékterembe s fél órai tanácskozmány után azon határozattal jöttek vissza, hogy a vádlott, bizonyitványok elégtelensége miatt — fölmentetik.

A tömeg, a karzatok hallgatósága, az utczai gyülevész hangos tapsban tört ki. Éljeneztetve hangzék szájról szájra a fölmentett neve. ... A közvélemény is fölmentette öt. ...

Angelika arczán végig csordult a köny, szemeiben, mik föltekintének az égre, a legnemesebb lélek hálája volt olvasható.

Arnould nem tudott zavarában hova fordulni: hogy könyeit elrejtse. Az ülés eloszlásával oda lépett hozzá a közvádló, magas leereszkedéssel szoritva meg kezét.

— Valóban, ön kis barátom eltévesztené hivatását, ha ez új pályán meg nem maradna. Legelső föllépténél olyasmivel dicsekedhetik

ön, a mivel kollegái kevesen, hogy engemet legyőzött.

Arnould minden oldalról üdvözletekkel lön elhalmozva. Védenczét diadal közt kisérte ki a nép.

Csak egy maradt annyi nép között hidegen, elégületlenül, midőn a birák a vádlottal együtt sirtak s a közvádló maga legyőzöttnek mondá magát.

Ez ember az oszlopok egyike mellől hallgatá gúnyos arczczal a botorkázó ügyvédi beszédeket, mintha az volna eszében, hogy bármennyire erölködik mind a kettő igazat mondani, a valót egyik sem tudja.

Ez ember — Taillard.

V.

Két hónap múlt el az esemény után, midőn Moncené asszony egy napon ujra az esküttszék elé idéztetett. Itt-ott rebesgeték, hogy új bizonyitványok kerültek ellene kézhez.

Az esküttszék ismét együtt ült, a közönség ismét megjelent szinházi részvétével, a közvádló arrogans arczával, s Angelika ügyetlen külsejü védelmezőjével.

Csak ekkor lehete Angelika arczán némi jeleit a hideg neheztelésnek észrevenni.

Duval ur engedelmet kért rá, hogy tár-

gyalását a vádlotthoz intézett kérdésekkel kezdhesse.

Önnek családi neve asszonyon „Duforet Angelika?“

— Igen.

— Szokott ön e név alatt leveleket kapni?

— Mióta Monce ur nevét viselni van szerencsém soha sem.

— Van önnek valaki ismerőse Philadelphiában?

— Tudtomra senki sincs.

— Talán mégis ismerni fog ön ugyanott bizonyos — Tonners urat.

Angelika minden idegeiben összerázkódott, a meglepetést, mit Duval kérdése idézett nála elő, lehetetlen volt eltitkolnia.

— Nos asszonyom, most az egyszer tán nem mutattam önnek halálfőt, hogy igy összeborzad kérdésemre. Ismeri-e ön Tonners urat?

Angelika szándékosan hallgatott azon levelkéről, mit amaz ijedelmes napon kapott s minek tartalmát kivüle senki sem ismeré, ennek említése csak egy két értelmü bizonyiték lett volna ellene, s miután a kérdés csak az ismeretséget föltételezé, szilárd kemény hangon felele rá: „nem ismerem.“

— Lám ö ismeri kegyedet; ime egy levél, melyet említett Tonners ur ir Mme Duforet Angelikához. Tessék meghallgatni a levél foglalatját

„Kedves Angelikám.“

Moncené az iszonyat kifejezésivel arczán rázkódott össze e czimzet hallatára.

„Remélem: hogy Mr. T.... (itt a név nem vott kiirva) felvilágositása után csak nevetni fogod férjed öngyilkosságát... Gondolom, hogy könnyen elhitték, s még könnyebben elfelejtették... E tárgyban Mr. T.... nek rendkivül sokkal tartozunk, ő tanácsolt és segitett mindenekben.... Tán ideje lenne már elhiresztelned ismerőseid között, hogy másodszor férjhez akarsz menni. Én epedve várlak és számlálom a napokat; ird meg ha jösz; Liverpolba elődbe megyek. Isten veled, csókol ezerszer.

Tonners.“

Angelika a sértett szüziesség lángpirjával arczán, állt a mindenünnen rábámuló tömeg közepett, és szava s lélekzete elállt az irtózatos rejtély előtt.

— Kérem, még utóirat is van: Azon medaillonban, mit kebleden viselsz, megholt kis gyermekünk hajfürte van, küld el azt nekem; mig magad eljönnél, azt hadd csókoljam helyetted.

Sziszegő zúgás hallatszott mindenünnen.

Moncené iszonyatosan fölsikoltott s a kétségbeesés vonásaival fordult biráihoz.

— Ah uraim, az irtózatos, a mi itt velem történik, eszemet, lelkemet vesztem el belé és nem birok fölébredni ez iszonyú álomból. Vala-

mi pokoli ármány dolgozik ellenem, melyre hónapok óta figyelmeztetve voltam, de melynek kútfejére nem találok. Azon ember ki e levelet irta, valami pokolbeli lélek lehet, ki oda akar vinni, hogy megtagadjam az Istent.

— Oh épen nem pokolbeli lélek, szakasztá félbe Duval, a consulatus utján rögtön fölszólittatott a philadelphiai helytartóság, hogy e Tonners urat kerestesse föl s küldje át Franczia országba szembesités végett. Tonners urat csakugyan megtalálták, eleinte tiltakozott elfogatása ellen; de miután tudtára adták, hogy egy Duforet Angelikához czimzett levele fölfogatott, zavarba jött és azt kérdé: „Reménylem azon nönek nem történt semmi bántalma, egyedül én vagyok a vétkes.

— Jó, — szólt magához térve Angelika, tehát végre meg fogom öt látni, szemeibe nézhetek és megkérdhetem töle: miért üldöz engem ily irtózatosan.

— Sajnálom, asszonyom, de ez egy kivánsága alig teljesülend, mert Tonners ur az utközben kiséröit megvesztegetve elszökött s daczára minden keresésnek, mind eddig nem akadt kézre.

— Oh hisz ez összeesküvés a sorstól a becsületes emberek ellen. Ez a Tonners valaki lehet, ki tán irántam, vagy férjem vagy családom iránti bosszúból messzire tervezett ármányt kohol ellenem.

— Épen nem asszonyom. Ő esküvel állitá, hogy ön mindenben ártatlan s az ő vétkéről nem tud semmit. De állitá azt is, hogy ön szereti öt és csak egyedül öt ez életben, és ez az, mi önt gyanúba keveri.

Angelika agyában hirtelen egy új eszme villant keresztül.

— Minő külseje van azon embernek?

A személyleirás szerint, igen szőke kondor haj, kerek vörös szakáll, hunyorgó szemek.

— Nem ismerem .... Nem ismerem .... Oh Isten, légy tanúm, légy birám: hogy nem ismerem ez embert.... S reszketve, kezeit az égnek emelve, rogyott térdre az asszony, fájdalmas jelképe a kétségbeesésnek.

— Különös, hogy ez az ember mégis oly titkokat tud, minőket csak a férjnek lehet tudnia.

— Irgalmas Isten! kiálta fel a szerencsétlen asszony, eltakarva mindkét kezével meggyalázott arczát, és zokogva hanyatlott össze a padozatra. Odafutottak hozzá. Arnould karjai közt vivé öt székéhez: — miért mentett meg ön először a haláltól? nyögé Angelika, most meg volnék mentve az élettől.“

— Ujra megfogom önt mentení, szólt hozzá hiztatólag Arnould, s azzal bátran, merészen lépett a birák elé. Görnyedő alakja kiegyenesedett, keble tágúlt szemei rágyogtak.

— Uraim, esküttbirák, kezdé erős szilárd

hangon, a vád, melylyel védenczném terheltetik, most már nemcsak élete, hanem becsülete ellen is van intézve. A törvénynek meg van engedve, ott a hol gyanút lát, nemcsak a gyilkos vérfoltjait, hanem a házasságtörő csókjainak nyomát is fölkeresni; de az Istennek törvénye kötelességeket ir az emberek által szerzett törvények elé, mik a jogtudós helyett az emberhez szólanak. Én egyszerü polgár vagyok, én nem tudom: lehet-e, igazságos-e egy nő becsületét három tollvonással elvenni? elvenni a becsületet, mit visszaadni nem lehet, elvenni egy nő hirnevét, ki teljes életét e hirnév tisztán tartására szentelé; és elvenni azt egy ember pokoli rejtélyességü levele következtében a kit senki sem ismer, kinek arczára, alakjára senki itt Párisban nem emlékezik, a hol Monce Angelika gyermeksége óta lakott, s a ki midön szavainak magyarázatára szólittatik, elöbb két értelmüleg felel, azután megszökik? Ki áll jót arról, hogy ez ember mindazt, a mit mondott és irt, nem valami kaján bosszuvágyból tette-e? Látta-e öt valaki Moncené asszonynyal beszélni? És mi az, mi ott végül legsúlyosabb vádul van felhozva ellene? Egy hajfürt említése, mit Moncené asszony keblén rejtve visel. Nem lehet-e ily titkokat, mik természetöknél fogva semmi gondos rejtegetésben nem részesülnek, akár melyik nöcselédtől, ki azt meglát-hatta, kitudni? Nem beszélhetett-e róla Monce

úr, vagy maga Moncené asszony bizalmasabb barátnéja előtt, s ha bűntárs volna az, kihez e levél irva van, lehetne arról föltenni, hogy azt egy levél titoktartására bizza? S nem sokkal egyszerűbb, valószinűbb volna-e azoknak, kik titkaikat féltik, előre megegyezett álnevek alatt levelezni? — De mit folyamodom és szörszálhasogató mentegetésekhez, midőn büszkén kellene a vádlott multjára hivatkoznom, s azt kérdem: hol van a lefolyt életben azon folt, melyre a vádló ujra rámutasson? Uraim esküttbirák, én védenczemnek nem életét, becsületét kérem vissza, igazságot és nem irgalmat! nem itéletet, hanem elégtételt!

Az ember haragja dörgött a végszavakban. Utána általános csend lön, csak a vádlott zokogása hangzék közbe közbe.

Az elnök kevés szóval elismétlé a tárgyat az esküttszék előtt. A birák félrevonultak. Tovább felóránál künn maradtak a mellékteremben, a hallgató teremben ez alatt sirbolti csend tanyázott, mindenki feszült figyelemmel várta az irtózatos dráma kifejlődését.

Egyszer végre nyilt a terem, az esküttek visszatértek komolyan, lehajtott fővel, egyenkint foglalva el helyeiket, a határozat, melyet az elnök felolvasott ez volt:

„Az ügy ezuttal véghatározat alá nem jöhet, a vádlott további bizonyitványok érkeztéig őrizet alatt marad.“

A hallgatók csöndesen, zaj nélkül távoztak el, az egész teremen valami általános néma templomi sóhajtás futott végig. A közvádló ezúttal nem szólt ellenfeléhez, hallgatva ment odább.

Csak egy ember arcza mutatott örömöt, elégedettséget.

Ez ember — Taillard.

* * *

Egy estve megnyilt a börtön ajtaja s Angelika a belépőben Taillard urat ismerte meg. Hideg, megvető arczczal fogadá. Leküzdé szivében a feltörekvő félelmet, mit ez ember látása okoza benne, hogy megvetéssel fogadhassa.

— Asszonyom; kezdé Taillard megállva a nő előtt, ki arczát félre fordítá előle. Ön nem akar rám emlékezni. Pedig a megjövendölt irtózatos napok elkövetkeztek. Ön szenved, de én is szenvedek. Ön a rágalom, én a szerelem miatt. Önnek egyetlen szava visszaadhatná nyugalmát, boldogságomat nekem, s egyetlen szó fölmenthetné önt mind e fájdalomtól, a törvény vádjától, a tömeg rágalmaitól. Ön tartogatja e szót, mely engem boldoggá tehetne, és én esküszöm, hogy nem fogom azt előbb kimondani, mely önt megmentené.

— Uram, láthatja ön arczom nyugalmá-

ból, hogy sem biztatásai, sem fenyegetései nincsenek rám hatással. Ha igazat mond ön s valóban csak egy szavába kerülne lelkemet, becsületemet, életemet megmenteni, s a helyett, hogy sietett volna azt tenni, engedte, hogy szenvedjek, hogy üldöztessem, meggyaláztassam s hallgatni tud még most is midőn ennyire jutottam, akkor nem félek jobban börtönömtől, nem a vérpadtól, mint azon fekete szivtől, mely ily pokoli kegyetlenségre képes, s örömestebb meg tudok halni, mint ön iránt egyebet érezni a megvetésnél.

— Emlékezzék ön rá asszonyom, mit mondtam önnek előbbi találkozásunkkor. Ha kegyed nem akarja velem megosztani az életet, én találok rá módot önnel megoszthatni a halált és meghalunk asszonyom, meghalunk a halál legirtózatosabb nemével, a vérpad halálával.

Angelika egy perczre összeborzadt, de hirtelen elmult róla ez idegen gyöngeség, s egy oly nyugodt mosolylyal arczán, mely Taillardot kétségbe ejté, fordult hozzá.

— Nem félek uram, ártatlan vagyok; de ha meg kell lenni, lelkem eléggé elszokott már az élettől s hozzá szokott a halál eszméjéhez.

— De nem a gyalázatéhoz. Gondoljon ön azon becstelenségre, mely a vérpadi halálhoz van kötve.

— Nem leszek annyira meggyalázva álta-

la, mint meglennék gyalázva önmagam előtt, ha önnek átadnám magamat.

Taillard a kétségbeesés dühével távozott el a börtönből. Az ajtóban még egyszer visszafordult.

— Holnap találkozunk úgymond, — és holnap után meghalunk.

* * *

Másnap Angelika esküttszék elé hivatott.

Börtönöre, ki nagy részvéttel látszék iránta viseltetni, előre tudósitá, hogy új tanú jelentette magát.

— Hamis tanú, viszonzá rá Moncené.

A terembe belépve, azt ezúttal szokatlanul gyéren népesültnek találá. Az emberek elkezdték öt szánni, roszúl esett szenvedő arczával találkozniok.

A mint a tanúk padján végig tekinte, az új tanúban Mr. Taillardot ismeré meg.

Szemeik találkoztak. Moncené egy igen magas, igen hideg tekintetet vetett az emberre, mitől annak arcza lángvörösre gyuladt ki.

Az elnök szólitására fölkelt a tanú és meghitelesztetett.

Azután vallani kezde.

— Az én nevem Taillard Armin, ugyanazon név, mely mister Tonners levelében csak kezdő betüjével van emlitve. Ki Mr. Tonners-

nek Monce meggyilkolását tanácslá, én valék, én segitettem neki, az első lövést ő tevé, a másodikat én. Mr. Tonnerst Mme Monce régóta szereti. Oly közel állt hozzá, mint férjéhez, még most is hü hozzá s készebb meghalni, minthogy öt elárúlja.

Az ember szóról szóra igazat mondott. Ha tudta volna valaki: hogy ki az a Mr. Tonners?

— A lelkiismeret nem engede nyugodnom folytatá Taillard. Az élet gyötrelemmé vált előttem e büntitok miatt: ki kelle azt mondanom. Bünös vagyok, nyúgodtan várom az itéletet, nyúgodtan a halált.

— Van önnek mit mentségére felhozni? kérdé az elnök észrevehetőleg reszketeg hangon Angelikától.

— Semmi, viszonzá az.

— Elismeri a tanú állitását.

— Hazudott, de lelke rajta. Nem védem magamat tovább.

A birák félrevonultak, fél órai tanácskozás után visszajöttek. Nyolcz szóval négy ellen a vádlott „bünösnek" találtatott.

E szó kimondásakor Angelika mennyei magasztossággal tekinte végig a környező tömegen, valami túlvilági fenség ragyogott szép arczán, keble egy nehéz sóhajtól látszott menekülni.

Mindenki megvolt illetődve, Arnould ájultan rogyott össze.

Angelika oda futott hozzá, ápolta, éleszté, kérte a huissiereket: hogy siessenek orvosért, élesztő szerekért.

Az emberek körüle bámulattól voltak szótalanok.

Még azon perczben is, midőn az ő fejére mondták ki a halált, embertársa életét siet megmenteni! . . . .

VI.

A kivégeztetés napja elérkezett.

Midőn a menet megindúlt a vesztőhely felé, oly vihar, oly menydörgés támadt egyszerre, mintha az ég le akarna szakadni a földre; az irtózatos orkán letépte a házak tetőit s lehajigálta a bámulók fejére, s az elsötétült levegő csak akkor világosult meg néha, ha a villám végig czikázott benne.

És az égdörgés, a viharorditás közepett lehete hallani a tompa dobszót, mely a halálra menők indulóját verte, s a villám lobbanásnál látni lehete a hosszú fekete menetet, elöl, hátúl fegyveres katonaság, közepett birák, papok és két elitélt. Az egyik oly fehér. Előttük viszik kész koporsóikat.

A mint a vesztőhelyhez érnek, a két elitélt egymás mellé jut.

— Még van idő, szól suttogva Taillard

Angelikához. Még megmenthetlek. Egy óra múlva holt leszek, s akkor nincs Isten, a ki megszabaditson többé.

— Térj Istenhez magad nyomorú: viszonzá Moncené, védd lelkedet, ne az én életem.

Taillard oda fordúlt gyóntató papjához, — elvégezve gyónását, megcsókolá a feszületet, — s azután sebes léptekkel futott fel a vesztőhely lépcsőin s elkezde vetközni.

Ekkor Angelika kérte magához gyóntatóját s néhány szót súgott fülébe. A gyóntató rögtön sietett a végrehajtó bíróhoz.

Az ég menydörgött, a vihar zúgott, a felhők repedésein kilövellő láng fénye mellett lehete látni a vesztőhelyen Taillard alakját, a mint a nyaktiló előtt letérdepelt. Szemei szenvedélyittasan függtek a másik elitélten, ki halványan, fehéren állt a vérpad állványa mellett.

Most az ég egy irtózatosat harsant, a villám függőlegesen csapott le az ég magasságából a föld szinére, látni engedve a széthasitott felhőkárpitokon keresztül a világos kék eget.

A végrehajtó biró szava hallatszott.

— A második elitéltre nézve az itélet felfüggesztetik.

Taillard ott fenn a vesztőhelyen kétségbeesetten sikolta fel e szóra:

— Megá...! kiálta, a guillotin ketté vágta szavát, a többit a másvilágon mondhatta el.

A zápor sürü cseppekben kezde el zuhogni.

A gyászmenet a szomorú dobszó mellett az úton, melyen jött, újra visszament.

Még az nap egy esküt biróság alakittatott — h ö l g y e k b ö l. Tizenkét matrona, a város legtiszteltebb női közül alkotá e szokatlan törvényszéket, mely Angelika fölött volt itélendő.

A határozat, mit e törvényszék hozott, ez volt:

Moncené reményben van anyává leendni. Addig mig gyermeke meg nem születik, a halálitéletet rajta végrehajtani nem lehet.

* * *

Közel volt már az idő, mely Angelika gyermekének életet, ő neki magának halált volt adandó.

Egy napon meglátogatta a közvádló Moncené asszonyt s felszólitá, részint önlelkiismerete megnyugtatására, részint a törvények tekintélye végett, hogy miután sorsát úgy sem roszabbithatja általa, vallja meg önkényten vétkét, mely miatt el van itélve.

— Ártatlan vagyok, volt Angelika örökké hű válasza.

— Jó asszonyom. Meglátandjuk, meddig fogja ön e hideg nyugalmu tekintetet megtartani? Kövessen engem.

Moncené nyugodtan hagyta magát vezettetni szobájából, hol fogva tartatott; egy folyo-

sóra vezették, ott egy kis ajtó nyilt meg előtte, melyen a mint belépett, az esküttszék teremében lelte magát; a terem ismét zsúfolásig tömve volt, az általános hallgatás a belépőre látszott várni.

A huissierek a terem közepéig vezették öt, hol a közvádló egy intésére hirtelen egy addig rejtve tartott férfi állittatott vele szembe, a férfinak kerek vörös szakálla, kék szemüvege, szőke kondor haja volt.

A szembesitett férfi meglátva Angelikát, minden idegeiben meglátszott rendülni, csaknem összerogyott, mig Moncené legkisebb illetődés jele nélkül tekinte reá. Arcza hideg, fehér maradt, mint a márvány.

— Nem ismeri ön ez embert, kérdé a közvádló, szemeit le nem véve az asszony arczáról.

— Soha sem láttam, felele Moncené.

— Egy vonás sem változik meg arczán! suttogák itt amott a jelenlevők. Csodálatos lélekjelenlét.

Talán nevéről rá fog kegyed ismerni asszonyom, szólt szigorú hangon M. Duval. Ezen úr itt miszter — Tonners.

— Meglehet, viszonzá Angelika nyúgodtan. Most látom öt először.

— Kérem, szólt közbe egyike a huissiereknek, ezen ur álszakállt és vendéghajat visel.

— Ah — ah — hangzék minden oldalról.

„Le kell öt álarczozni“. Most csak rá ismerend a megátalkodott.

Az elnök intésére a huissierek leszedék az álarczot, álhajat és álszakállat s azon perczben Angelika ijedelmes sikoltással ismert reá az emberre és karjai közé rogyott.

De a birák és a vádló szinte rá ismertek mind, és szoborrá meredve bámultak rá az alakra, ki mintha a sirból támadott volna föl, hirdetni, hogy az emberi ész törpe.

— Ez ember Monce! .... szólt a félelmetes suttogás, mely szájról szájra kelt a megdöbbent tömeg között.

Mindenki szorulni érzé szivét.

Az Isten lát, az ember sejt. Isten olvas a szivből, ember a szóból.

A ki adja az életet, az adhatja a halált.

Az ember csalódik. Ne játszatok a halállal.

TARTALOM.

I. KÖTET.

Vándoroljatok ki 1

Adamante 83

Munkácsi rab 111

Egy halálitélet 152

NOVELLAE

JÓKAI MÓR

NOVELLÁI.

ÁRNYKÉPEK.

PEST,
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.
1856.

ÁRNYKÉPEK.

II. KÖTET.

PEST,
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.
1856

ARNVKEPEK.

VALAHÁNY HÁZ ANNYI SZOKÁS.

(Az ukrán pórhad.)

I.

Valahányház annyi szokás.

Nálunk, itt a jó Magyarországban szokás az, hogy gazdag gyermektelen asszonyságok felfogadják szegény emberek gyermekeit, elhagyott árva leánykákat örökbe, azokat fölnevelik, megtanitják mivelt magaviseletre, ügyelnek erkölcseikre, hozzá szoktatják takarékossághoz, emberbecsüléshez, Istenimádáshoz, hogy bárminő sorsra legyenek is hivatva, magasra vagy alacsonyra, magukat abban otthon találják, emezzel megelégedve legyenek, amannak diszére váljanak; és a midőn eljön az Istentől rendelt idő és alkalom, kiházasitják tisztességesen örökbe tartott leányaikat, választván számukra becsületes, szorgalmatos férjet, s ellátva őket mindenféle becses apróságokkal, a mi új gazdánknak annyira szükséges; és még azután

is gondoskodnak felőlük; és ha férjhez adtak egyet, keresve keresik, hogy hol kapjanak másikat, a kinek ismét hasonló sorsot készitsenek elő.

Nálunk ez a szokás.

Beszélik, hogy az oroszbirodalom fővárosában lakott egy úri asszonyság, előkelő születésü, a kinek palotáját a legdiszesebb urak látogatták, s tánczvigalmait egy Dolgorucki és egy Potemkin herczegnőé mellé merték helyezni pompa és pazarlás tekintetében. Sőt voltak vakmerők, kik még elsőbbséget mertek találni e mulatságokban a több főuri vigalmak fölött; ezen elsőbbség pedig abból állt, hogy mig a legnagyobb herczegnőknek sem áll hatalmukban, hogy mikor mulatságot adnak, abban minden jelenlevő hölgy szép és fiatal legyen, addig ** nő dáridóiban mind a legválogatottabb szépségek voltak jelen. A kellemes delnő maga is szerette a könnyelmű életet s iparkodott maga körül olyan társaságot gyüjteni, melyben mindenki hasonlóan kellemes és könnyelmü tudott lenni, mint ő.

Különösen kitüntek azonban e vigmulatságok alkalmával mind rendkivüli szépségük, mind pompás öltözékeik, elragadó tánczuk, szellemdús társalkodásuk által a delnő fogadott leányai. Rendesen volt neki öt hat. Ezek tán elszegényült rokonok leányai, hüséges gazdatisztek árvái, tán egy egy magasabb családbeli

hölgy eltitkolandó gyermeke; ilyesfélét lehetett róluk hallani, ha valaki érdekesnek találta, hogy felölük tudakozódjék.

Voltaképen pedig ezt vol a fogadott lányok eredete: — a nagyon tisztelt úrnőnek roppant kiterjedésű jószágán tizezer jobbágya lakott, kik neki az ország törvényei és szokásai szerint testükkel és lelkükkel tartozának.

Mert meg kell mindenek előtt tudni, hogy mit jelent orosz nyelven ez a szó: „mugik“ jobbágy.

Ez azt jelenti, hogy negyvennyolcz millió embernek ninesen saját sorsa születése órájától kezdve halálaig.

A mugik az ő gazdájának fundus instructusa, melyet szaporit, elad, elpusztit, elajándékoz, a hogy neki tetszik. A mugiknak ha van esze a kereskedéshez, vagy hajlandósága, hogy mesterember legyen, az ő urának megegyezésével lehet kereskedő, lehet mesterember; a mit pedig ezen az úton nyer, az mind a gazdájáé, és ha a leggazdagabb aranymüvest Szentpétervárott, vagy a legtiszteltebb nagykereskedőt egy órában megszólitja az ő földesura, hogy adja át rögtön minden íngó-bingóját, s maga feleségével és kisasszonyaival menjen haza a falujába kapálni, engedelmeskedni tartozik és semmi váltság, semmi védelem meg nem szabaditja öt, „mugik voltál és mugik maradsz.“

Ha a mugik feleséges ember, és nincsenek gyermekei, a földes úrnak érdekében áll, hogy öt elválassza feleségétől és neki más feleséget, feleségének más férjet adjon; mert a mugik az ő urának jószága, s kötelessége a szaporodás.

Ebből látni való, hogy a mugik állapota, a legnyugodalmasabb a világon, mert a földes úrnak érdekében áll, hogy jószágán sem épen ne haljanak, sem egymást agyon ne verjék, sem pedig nagy munka idején tömlöczbe ne kerüljenek; a mugik leányai, mind férjhez jutnak, s ha kis gyermekek maradnak utánok, nem kénytelenek aggódni, hogy mi lesz belőlük, ott van a gazda, a ki ügyel az apró bárányokra, bornyúkra ha az anyajuh és tehén bőrével talált is adózni, hogy el ne veszhessenek.

Ilyen mugikja volt tizezer darab a többször tisztelt úrnőnek.

Azt meg kell vallani róla, hogy ő igen gondos asszonyság volt s gyakorta meglátogatta jobbágyait, s a mint bizonyos, hogy tizezer emberközt mindig akad egykét kitünő szépséggel biró fiatal leányka, ő azokat rendesen kiválogatá még nyolcz tiz éves korukban s felviteté magához Szentpétervárra, diszes palotájába.

A jámbor mugik úgy örült, ha elgondolá, hogy a ő leánya már most palotában fog lakni és selyem viganót visel.

Ott nevelöket, énekmestert, hárfaoktatót

(zongorának még akkor nem volt divatja) nyelvtanitókat rendeltek a parasztlánykák mellé, megtaniták őket táncolni, idegen nyelveket fecsegni, időjártával elmélyök elevenséget, börük finomságot kapott, kezeik megfehérültek a keztyü viselésben, termetük hozzá szokott a vállfüzőhöz, a midőn bevezették őket az ürnő elfogadó termeibe, mint örökbe fogadott rokonokat, mint elhalt tisztviselők leányait, mint magas családok sarjait, kiknek titokteljes születésük nem engedi jogos neveiket viselni, és ezek a leányok voltak a vidám körök legragyogóbb ékességei és ezekért emelték ** nő társas köreit még Potemkin herczegnőé fölé is.

Történhetett azután akárhányszor, hogy egy egy fiatal orosz gavallér, vagy még többször valami élemedett öreg úr a milliomosok sorából belebolondúlt valamelyikébe e gyönyörü hajadonok közül. A szives delnő engedte az ilyen szenvedélyeket kifejlődni, engedte az öreg urakat bolondúlni, s mikor már egynémely annyira ment indulatában, hogy tán képes lett volna feleségül venni szerelme tárgyát, akkor félrehivta az illetőt egy szóra, elmondá neki, hogy az a leány, a kit olyan nagyon szeret, koránsem valamely tisztességes család ivadéka, hanem egy mugik leánya, testével lelkével neki adatott rab, a kivel úrnője azt teheti, a mit akar, férjhez adhatja az inasához, megkorbácsoltathatja s gázló malomba küldheti s elad-

hatja a kinek tetszik. Ha tehát valaki birni a karja a leányt, tegyen le érte tiz vagy tizenkét vagy tizenöt ezer rúbelt, a mennyit szépsége szerint megér, akkor elviheti a léányt, az ő jószága lesz az, — testestül lelkestül.

Ilyen módon évenkint vevőhöz juttatott a derék úrnő kettőt hármat örökbe fogadott leányai közül, a mit némelyek tán nem megvetendő jövedelemforrásnak fognak nevezni s azt mondhatják, hogy ez az eljárás nagyon különbözik attól a fentebb leirattól, melyben jámbor asszonyságok fogadott leányaik neveltetése és rendeltetése felől van szó, hanem hiszen épen azért kezdtem beszédemet azon, hogy „valahány ház, annyi szokás"; ottan ez a szokás; hátha ott épen ezt tartják a legillendőbbnek. — Mi fehérnek képzeljük az angyalt, a szerecsen feketének.

Volt egyszer a többször tisztelt úrnőnek egy különösen szép lyánykája, a kit Feodorának hittak. Soha oly hosszú, szőke, selyempuha hajat emberi képzelet nem alkotott, mint az övé; kék szemekben is ritkaság látni annyi tűzet; termetének egyéb részeiről nem is szólok, mert nem illik feleséges embernek olyan nagy elragadtatással beszélni idegen női kellemekről.

Egy jeles fiatal orosz gróf beleszeretett a gyönyörü lyánykába; az úrnő engedte szenvedélyét egész az örülésig fejlődni s mikor már annyira ment, hogy egészen eszét veszté a

lyánya miatt, akkor megismertette őt a valóval, tudniillik hogy megnyerheti a lyánykát, ha tetszik húsz ezer rúbelért; azon alúl nem használ semmi sóhajtás.

Gróf Csarekoff azonban bebizonyitá, hogy még sem vesztette el az eszét oly mértékben mint mások képzelék, mert a helyett, hogy a húszezer rúbelt leszámlálta volna a delnő asztalára, egy dáridó alkalmával, mig az úrnő maga a cotillont járta, a szép Feodorát leszökteté a lépcsőkön, felülteté ötlovas szánkójába s elvitte valamelyik ukraniai kastélyába — ingyen.

A fiatal gróf egy pár igen vidám évet töltött el Feodorával ukraniai jószágán; azalatt gyakran felment Szentpétervárra s elégszer találkozott a Delnővel, kitől a szép leánykát elszöktette, az eleget dúlt-fúlt, perlekedett, hanem a gróf maga is kedves ember levén az udvarnál, semmit sem nyerhetett ellene. Még ki is nevették a kiknek panaszkodott, s minthogy a gróf elhíresztelte minő üzletet tart a tisztelt asszonyság a mugik leányokkal, minden ember azt mondá, hogy nagyon jól tevé, a miért a legszebbiket elszöktette közülök s igen sokáig a finom társaságokban ezt az esetet beszélték a legsikerültebb tréfa gyanánt.

II.

Ha e sorok kegyes olvasói az itt elmondottak felett fejet találnak csóválni, csak annyit mondhatok rá; Valahány ház, annyi szokás. Bevett tréfa nálunk is, hogy kutyát és macskát ellopni nem vétek, sőt elmés mulatság; másutt azt a mulatságot egyéb jószágokra is kiterjesztik s ezen gondolaton nincs miért megűtközni.

Tehát a gróf sok ideig beszéltetett még magáról e jeles tréfája miatt, s hogy más részről a megkárosúlt delnő mennyire fellehetett ingerülve ő ellene, de méginkább a magát elszöktetni engedő leányka ellen? azt könnyü elképzelni.

Később, néhány év multával, midőn a gróf egyszer falui egyikében kocsikáznék, valami paraszt ház előtt egy szép barna, tüzszemü leánykát látott állani, ki nem hunyta le előtte nagy fekete szemeit, sőt ellenkezőleg igen bátran tekintett rá vissza.

A gróf megállitá szekerét s egy pohár vizet kért a leánykától.

Az bement és hozott neki egy pohár vizet.

Azután nevét kérdezte.

A leány azt is megmondta: Kozimának hitták.

Ezután egy csókot kért tőle.

A lány azt sem tagadta meg, elfogatta a csókot és vissza is adta fórrón és szenvedélyesen.

A grófnak tetszett ez a leány.

Mondta neki, hogy üljön föl mellé a hintóba.

A leány egy szóra felült és vissza sem nézett, midön a gróf elhajtatott vele.

Hanem annál inkább nézett Feodora, midön a gróf egy idegen leánynyal érkezett meg a kastélyba, a ki ott rögtön otthon látszott magát találni.

Feodorát egészen elkényezteté a gróf, tíz szoba állt rendelkezésére a kastélyban, külön szabója, piperekészitője volt, valamennyi szakács, inas, szobaleány mind az ő rendeletére állt és szaladt, s éjjel nappal két rendbeli hintó volt számára befogva, hogy a mely perczben eszébe jút, akkor kocsikázhasson ki.

Most tehát a gróf tudtára adá, hogy ezentúl öt szobában kell megférnie, a másik öt Kozimáé lesz, a szabó annak is fog dolgozni, az asztalnál ezután ketten fognak ülni, a szakács tanuljon meg buktát sütni, a mit Kozima nagyon szeret, a cselédség fele öt szolgálja s egyik hintó az ő számára álljon készen.

Feodora eleinte ájúldozni kezdett, éjjel nappal görcsei voltak, azután meg akarta mérgezni magát, bevett valami bolondságot, a mi-

vel azt nyerte, hogy csupa sömör lett tőle a a teste; a gróf ezért megneheztelt rá s minthogy Kozimával úgy sem tudtak összeférni, egész egyszerűséggel kirendelte őt a kastélyából, valami kerti lakba parancsolva, hogy onnan elő ne merjen jönni.

A szegény semmivé lett, testben lélekben összeroncsolt teremtés azonban minden módon iparkodott gazdája örömeit megkeseríteni; mikor az Kozimával az angolkertben sétált, akkor szemközt jött reájok, vagy leveleket irdogált neki, sőt egyszer midőn a gróf új választottjával kikocsikázott, kétségbe esetten a lovak elé veté magát, hogy agyon gázolják. — A lovaknak több nevelésük volt; inkább a hintót forditották föl; a grófnak betört az orra s Kozimának a testéről két helyen le ment a bör.

A gróf ezért nagyon megharagudott, s méltó boszújában rögtön szekérre pakoltatá Feodorát, s a hogy elhozta, ugyanabban a tánczvigalmi köntösbe visszaküldé őt egyenesen hajdani úrnőjéhez Szentpétervárra, a kitől elszöktette volt.

A leány addig nem is tudta hová viszik, a mig ott az ismerős udvaron le nem tették a delnő ácsorgó cselédei között.

Az úrhölgy eleinte nem birt rá ismerni a bánattól, betegségtől elnyomorodott leányra, s talán magának se hitte volna, ha mondja, hogy ő a hajdani szép Feodora, ha Csarekoff egy mu-

latságos levelet nem irt volna neki, melyben a legszivesebb hálálkodásokkal köszöni meg a visszaküldött leányt, s azzal fejezte be tréfás levelét, hogy a mit néhány év alatt rá költött a leányra, azt kéri magának az úrnő által megtérittetni.

Az úrnő dühe nem ismert határt. Annyi esztendős boszontás után végre hozzá jutott a keserüségeit okozó tárgyhoz, minél inkább haragudott a grófra, annál inkább tölthette boszúját a leányon.

Más ugyan szánalommal tekintett volna erre a könyörtelenül letépett virágra, ki oly korán elhervadt, elpusztult, de az úrhölgynek itt is csak az jutott eszébe, hogy ime egy gonosz szerelmes leány elpazarlá húszezer értékü szépségét, a mi nem is az ő szépsége volt, hanem az úrasszonyaé.

Sajnálnám az olvasók szivcit annak elmondásával keseriteni, a mi a martalékul esett leánynyal történt.

Olyan dolgok ezek, a mikről jobb nem tudni semmit.

Elég annyit tudnunk Feodoráról, a mennyit egy Sziberiát beutazott franczia említ, ki visszatértében egész sor szánnal találkozott, miken uraik ellen daczoló jobbágyokat vittek a fenyitő gyarmatokba, s kik között különösen feltünt elötte egy fiatal leányka, kinek magaviseletéről látható volt, hogy hajdan finomabb

társasághoz és nagy kényelemhez volt szokva. A hó sűrün omlott, a szél fújt szemeibe, a szegény elkényeztetett leány csak azon panaszkodott, hogy nincsen keztyüje, szép fehér kezei mind oda lesznek a fagyban. A zivatar, a hófuvás nemsokára elfedte őt is a többiekkel együtt szemei elől. Ki tudná, hogy mi lett azután belőle.

Cserekoff ur bizonyosan nem is álmodott róla többé ukrániai várában, mely ismét új örömök tanyája lett.

III.

Ha Feodora szelid, mivelt és érzékeny volt, az utána következő leány annál vadabb volt és szilajabb, valóságos nőstény farkas, kit ha megharagítanak, karmol és harap. Ez nem vágyott pompás hintók után, hanem felugrott a nyeregtelen lóra, úgy nyargalászott rajta, ebédnél sem válogatta a finom ételeket, hanem megette a pástétom külső boritékát, a mi nem emberi gyomornak való, s villával, kanállal nem is tudott bánni, zongorával, regényolvasással nem untatta magát, hanem versenyt ivott a férfiak dözs-asztalánál, s mikor valamennyien kótyagósak voltak, össze is verekedett velök, s Csarekoffnak nem egy csomó kitépett hajába került, mig azt a vadszülöttet le birta győzni;

a ki aztán, ha jól megkorbácsolták, hizelgve s mosolygva csúszott az ő urának lábaihoz s lecsókolta róluk a port.

Az ilyen teremtés tetszett Csarekoffnak. Hasonló leánynyal még soha sem találkozott életében. Ha kizárta az ajtón, ott hált a küszöbön a hideg márványon.

Csarekoff annyira bele volt bolondulva, hogy az egész telet jószágán töltötte s nem ment Szentpétervárra; hanem a helyett a környékbeli kurta nemességből otthon alakitott magának korhely társaságot, melynek körében minduntalan válogatott bohóságokon törték fejöket: különösen, ha a zivatarok beszoríták öket a medvevadászatról, farkashajtásról, olyankor volt szem nem látta, fül nem hallotta tivornya a várban, hogy minden jó lélek keresztet vetett magára, a ki közel járt hozzá.

Az ember olyan, hogy a jóból is megúnja a sokat; ezt a mondást ugyan nem a magunk forma szegény emberek találták föl, a kiknek csak a roszból jutott untig való; hanem mi csak úgy másokon, messziről tesszük ezt a tapasztalást; a mire azt szokás mondani: „nézd csak, hogy nem fér a börébe!“ „nézd csak, hogy nem tud hova lenni dicsöségében!“

Csarekoff úr udvarában soha sem találták szerit számát a gyönyörüségnek; a vendég nem is tuczat számra, de százával lakott nála, ott nem ittak, hanem úsztak a borban, ott nem ve-

rekedtek lakomázás közben, hanem csak agyon ütögették egymást, ott nem csak ölelgették a szép leányokat, hanem mulatság végével kihajigálták őket az ablakon, vagy meggyujtották rajtok az öltözetet, úgy hagyták elfutni, ott a ki leült kártyázni, egy ülő helyében elvesztette apai anyai jussát egész a rajta levő ingeig, egész a még ezután születendő legutolsó jobbágyaig s ha zivataros volt az idő, és nem lehetett medvékre vadászni, akkor kiültek a gavallérok az ablakokba s onnan a legkényelmesebb lesből lövöldöztek az azon járó-kelőkre.

Mindennap valami új, valami hallatlan tréfát kellett kitalálni, mely a vendégurak kedvét új pezsgésbe hozza; az ilyen hosszú tél idején az ember úgy sem tudja mivel tölteni a veszedelmes időt; a fővárosi tánczvigalmak, dáridók, az egyforma felpiperézett estélyek, sakjátékok, wisztasztalok és a legcsikorgóbb hidegben gyakorlott katonai parádék, mind nagyon elkoptatott mulatságok voltak már az ifju Oroszország inyének; ez úttal föltevé magában Csarekoff, hogy a falusi mulatságokkal jobban fogja azokat pótolni s naponkint igen eleven tanubizonyságait adta leleményességének.

Vadászatok, tüzijátékok, lakomák, párbajok mind csak mellékes dolgok voltak, apró fogadások, hogy kinek a feleségét lehetne elszöktetni a jelenlévők közül? — tartoztak a csekélységek közé, ha valaki megsokalta már

a tivornyát és megszökött, s a többiek aztán rajta mentek, rágyujtották a házat, ez is csak egyfügyü tréfa volt; hanem a legjobb mulatság, melyet Csarekoff úr vendégei számára tartogatott, csak ezután következett még; azzal legutoljára biztatta őket, az fogja bekoronázni a többit.

A farsangi hetek egyik szent vasárnapján az egész úri társaság meglátogatta a falusi templomot.

Talán valami szent ihlet ssállotta meg őket s eljöttek felszaporodott büneiket meggyónni?

Talán észrevették, hogy illendő a szent dolgokról megemlékezni, illő, hogy a kik az ördögnek emeltek egy nagy oltárt, az Istennek is gyújtsanak meg egy kicsiny szál gyertyát.

Vagy tán a rendes szokásnak kivántak eleget tenni, hogy a midőn majd Szentpétervárott a vallási rendet szigorúan tartó czár számon kéri eltöltött napjaikat, elmondhassák: „Istenesen éltünk, templomban is voltunk.

Épen semmi gondjuk sem volt nekik mindezekre: a vidám, jókedvü urak csupán azért látogatták meg a falusi templomot farsang utolsó vasárnapján, mert ilyenkor van együtt a hajadonok szépe, java; itt lehet felettük szemlét tartani, termeteiket, arczaikat birálgatni, szemérmes elpirulásaikban gyönyörködni, bájaikban válogatni.

S nem félnek ezek az emberek azoktól a komoly áhitatos szent arczoktól, a mik ihlett fenséggel néznek le rájuk mindenünnen? nem félnek tőle, hogy az a megváltó, ki egykor a jeruzsálemi főtemplom csarnokából kiüzte a kufárokat és zsibárusokat, újra megjelen előttük testben, s elhajtja szent hajléka alól azokat, kik vétkezni jöttek oda, a hová más vétkeitől menekülni siet.

Nem érezték ők Isten közellétét. Fenhangon beszéltek, láthatólag nevettek az ájtatos sóhajtások helyén, mintha övék volna a napok hosszú rende; pedig ki tudja, nem volna-e jó hallgatniok azt a szót: kyrie eleison! és melleiket mogütni, mondván, amen, amen! Ki tudja, van e mindazok számára, kik itt tréfálnak Istennel, csak egy új következő nap jegyezve a jövendők könyvében? ki tudja, nem a legközelebbi órák egyike lesz-e az, melynek ütésére meg kell jelenniök a minden uraknak ura előtt?

Ki gonoolt volna most erre? a szép orosz hajadonok viselete oly igéző; lefesteni is érdemes. Hajfürteik két széles tekercsbe vannak fonva, tarka selyem szalagokkal, mind a kettőt hátra engedik csüngni; magas gyöngyös párta fogja körül homlokaikat mintegy korona alakban, melyről kétfelől széles szironyok lebegnek, karcsu derekaikat feszes vállfüző szoritja, melyet keresztben, hosszában aranyos

pánthimzések ékesitnek, azon felül van a kaftánka, nyuszt vagy kék rókaprémmel, azt a tarka öv szoritja körül, tenyérnyi pálmavirágokkal, mely egész térdig csügg a sok ránczba szedett kurta viganóra. Az oroszok büszkesége az, hogy leányaik czifrán járjanak, a az orosz paraszt inkább a legszükségesebb marháját nélkülözi, mint az új szalagokat leánya hajában.

Ám a látványok szépe csak ezután kezdődött még.

A mint a pópák elénekelték melódiás rythmusaikat, jött tizenkét ifju pár az oltár elé; szép fiatal szüzek völegényeikkel, kiket ott az Isten szolgája szertartásos pompával összeadott, összekötve kezeiket az örök frigy szalagjával; hogy soha el ne szakitsa azt a halálon kivül semmi, beteritve a béke kárpitjával, hogy úgy legyenek mególtalmazva minden háborúság ellen; a násznagyok és nyoszolyóasszonyok búzát hintettek reájuk, hogy úgy hulljon fejeikre minden áldás.

A legszebb volt a szép ifju menyasszonyok között egy karcsu, sugártermetü hajadon, a tehetös patakmolnár leánya Malika; illett termetére a selyem és himvarrás, illett méltóságteljes arczához az a gyöngyös párta, melyet nem érdemetlenül viselt a környék legszebb leánya. A legszebb leány a legjobb leány is volt; ellene senki nem mondhatott semmi roszat, még az irigység is kénytelen volt öt dicsérni.

De ki is választá számára apja, a patakmolnár, a szerencsét; délczeg, derék termetü ifju legény járult a menyasszony mellett, kinek zsinóros dolmányáról még az idegen is megtudhatja, hogy ez a méltóságos ur belső inasa; az udvarból való ember. Nagy szerencse ám az egy leánynak.

Milyen jó dolga lesz már Malikának! mondogatják a nyoszolyó asszonyok; az ura mindennap hordhat neki haza a nagy dáridókból körömfaladékot,*) még majd bort is iszik s ha üresen megy valahová a hintó, még bele is ülhet. Szakácsok, kocsisok s más egyéb nagyurak fognak beszélgetni vele, s nem hajtják robotra, mikor ur dolga van. Cselédek nem ütik, kutyák meg nem ugatják az uri udvarban; söt még tán a méltóságos urnak is szemébe talál tünni, s még meg is szólitja.... Ilyen nagy szerencse nem mindenkinek jut.

Az Isten szolgája szépen megáldotta, örök frigyre összekötötte az oltár előtt álló párokat; a vidám úri társaságnak pedig az jutott eszébe, hogy milyen jeles tréfa volna az, ezt a frigyet még a foganatba vétele előtt elrontani, hiuvá tenni minden malasztot, a mi onnan felülről jö!

A templom ajtóban megállitá a földes úr a párokat.

---

*) Igy hiják sok helyen azokat a dirib-darab csemegéket, miket valaki a vendégség maradványaiból félre dug.

— Ma vendégeim lesztek, én tartom ki lakodalmatokat, kastélyomban minden kész a menyegzői mulatsághoz, lesz étel ital és zene. Ne mondjátok, hogy nem vagyok jó uratok.

A csödült népség örömkiáltással üdvözlé a kegyes ajánlatot: nincs több olyan kegyelmes úr, mint gróf Csarekoff a világon.

A násznépet felültették az úri szánokra, elöl ment, a ki fútta a balalajkát, az oroszok kedvencz furulyáját, melynek hangjára legörömestebb tánczolnak. A szegény orosz úgy tánczol, a hogy fujják neki.

IV.

Az udvarba érkezve, ott várta már őket a mindenféle jó süteményekkel és sültekkel rakott asztal, két végén csapra ütve volt két nagy hordó, egyikben ser, másikban erös pálinka. A kegyelmes úr leereszkedő nyájassággal inte a násznépnek, hogy foglaljon helyet á tornáczon és vigadjanak kedvök szerint, a kiknek nem is kellett kétszeri intés, ettek ittak, és vigadtak s nem törödtek mind azokkal, mik benn a kastélyban történnek.

A völegények és menyasszonyok azon kitüntetésben részesültek, hogy őket behitták a kastély belső teremeibe.

Mint rendesen, úgy most is Kozima jött a

vendégek elé öket elfogadni. Ruhája, öve, pártája ragyogott a drága kövektől; olyan volt a sok gyémánttól, mintha ezer meg ezer szeme volna, melylyel mindenfelé tud nézni.

Pedig azzal a két fekete szemével is száz megölő tekintetet tudott vetni, a mint az ifju leányokat megpillantá, kik egymás után jöttek be a teremajtón, völegényeik karjain. Csarekoff észrevevé Kozima haragját, de mit tartott ő egy leány haragjától, egy féregétől, kit ha tetszik, eltapodhat? Nehogy a vidám mulatságot elronthassa, megfogá a kezét, s kivezette a teremből a kastély legtávolabb eső szobájába, mely sem fütve, sem bútorozva nem volt; ott reggelig majd kihütheti haragját.

A leány nem könyörgött neki, hogy ne bánjon igy vele.

Csarekoff azután visszatért a vigalom teremébe, hol már akkor szólt a zene, került a pohár; sorban ültek a párok, mindegyik menyasszony egy völegény és egy úrfi között

Van az orosz vigalmakban egy vig társasági mulatság: a végtelen pohár. Egy gömbölyü pohár áll az asztalon, melyre ez van irva: „ha ki ittál, fektess le, ha fölállok tölts tele.“ A pohár feneke sokkal nehezebb mint az egész pohár, ilyen formán az akármely oldalra fektetik, megint talpra áll s tovább kell inni belőle.

Ez a pohár azután kézről kézre forog, a

legvadabb tivornyadal mellett s az a legjobb része a mulatságnak, hogy egy egy ivó majd előbb majd később kidül a sorból; a kinek esetén azután a többiek nagyot kaczagnak s az marad a társaság diadalmas hőse, ki legutoljára ülve marad az asztalnál, mikor a többiek már mind alatta henteregnek.

Ez a mulatság nem szegény paraszt ember fejének való, ő nem olyan gyakorlott az ivásban, mint a kinek egyéb dolga sem volt annál. A forduló pohár sok kárt tett a jámbor paraszt vőlegényekben, ámbár menyasszonyaiknak is szabad volt poharaikból keveset csippentgetni, nemsokára mégis úgy eláztak a jó fiúk, hogy egymásután dülöngéltek az asztal alá, a nemes urak nagy hahotájára.

Csak a hajdú birta a versenyt uraival.

Ő is tudott már úgy inni, a hogy azok, ha nem jobban. Az ő feje sem ingadozott a bortól; azt is megtanulta, hogy mikor az ember iszik, akkor legjobb hallgatnia, mert igy semmit sem vesznek rajta észre. Éjfél táján maga maradt egyedül talpon a tizenkét vőlegény közül.

A mint a vőlegények elhullottak, az urak közelebb húzták székeiket a menyasszonyokhoz s vigabban kezdtek velök enyelegni. Csak Malika vőlegénye volt még útban.

— Te Péter, szólt oda fordulva hozzá a gróf úr; te ma nagyon ostoba vagy. Máskor még a gondolatomat is kiszoktad találni, ma

pedig fajankó vagy. — Nem látod, hogy társaid már mind eldűltek és alusznak.

— Mert részegek, felelt a hajdú.

— Hát te nem tudsz részeg lenni?

A hajdú a szép Malikán felejté szemeit, s azt felelte, hogy nem! —

Csarekoff belső zsebéből kivett egy marék aranyat s azt a szolga kezébe nyomta.

— Tudsz-e részeg lenni Péter?

Péter egy ideig majd az aranyokra, majd menyasszonyára nézett, mintha összehasonlításokat tenne magában a kettő között, hogy melyik szebb? a menyasszony szelid susogása, az aranyok rekedt csördülése, emezeknek sárga fénye, amannak elpirulása? Végtére is az arany lett a szebbik. Péter feje elkezdett szédelegni, úgy tett, mint ki nagyon kivánkozik a földfelé, s bár a megijedt menyasszony két karjával akarta öt feltartani, ölében elpihentetni, a vőlegény csak mind lekivánkozott a földre, feldönté a széket maga alatt, kiejté a poharat kezéből, s mintha siket volna menyasszonya rimánkodásira, élettelen alakként zuhant le az asztal alá.

Mikor azután az utolsó vőlegény is elpihent, akkor azt mondá Csarekoff vidám társainak:

— Már most oltsátok ki a lámpákat.

A megcsalt menyasszonyok akkor kezdték csak átlátni, mily borzasztó tréfa áldozataivá

lönek s kétségbeesve rohantak ittas vőlegényeikhez óltalomért, segitségért kiabálva. Hasztalan, azok aludtak felkölthetetlenül; az ajtók zárva voltak, az ablakok táblákkal fedve, semmi kiáltás sem hallatszott többé.

— Péter ébredj! Péter ne hagyj! rimánkodék Malika a lábainál heverő vőlegényt erősen ölelve magához, az pedig a gyáva úgy tett, mintha holtrészegen feküdnék, és nem hallana, nem érezne semmit.

Alant az udvaron a násznép dalolt torkaszakadtából, s azt hitte, hogy az a sikoltás, a mi a tivornya dalán keresztül tör néha, csak a vidám jókedv kitörése.

— Isten segits! szent szüz ne hagyj! sikoltának a menyasszonyok, midőn a terem egészen elsötétült, — és abban a pillanatban felszakittatott a terem ajtaja s berohant rajta, fáklyával kezében Kozima.

Fényes öltözete össze volt tépve rajta, haja szétkúszálva, a gyöngyhimzet összetörve tagjain, teste véres volt és összekarczolt.

— Hogy jösz te ide? rivalt Csarekoff a némberre, ki megjelenése által örömét zavará.

— Az ablakon át: felelt a leány, kinek szilaj arczvonásait a fáklya veres fénye még vadabbá tette.

— Örült vagy-e? ablakod a medvék udvarára nyilik.

— Azokon keresztül jöttem ide, felelt Ko-

zima, s a karjain alá csorgó vér tanusitja, minő küzdelmei lehettek ottan.

— S hogy merészelsz parancsom ellen ide jöni most? kérdé dühösen Csarekoff.

— Csak azért, hogy boszantsalak, semmi másért: szólt Kozima s a fáklyát letüzte maga mellé, leült az asztalfő elé, a hol a háziasszonyok helye, a magas, emelvényes székre, mellyen máskor szokott ülni, midőn vig társaság volt jelen.

A gróf reszketett a haragtól.

— Te nyomorult! tudod-e hogy mezitláb hoztalak ide, egy alsó köntösben, egy himzetlen ingválban?

— Tudom, felelt Kozima. Mezitláb megyek el innen, egy alsó köntösben, egy himzetlen ingválban; — s ezt szólva, lerakta magáról selyem öltönyeit, gyémántos nyaklánczát, arany kösöntyüit, mindent, egészen a himzetlen ingválig, még pillangós czipöit is, még a szalagokat is kitépte hajából, s úgy állt meg ott, hosszú leeresztett fekete hajjal.

— Még volt valami a mit magammal hoztam, s magammal viszek, mondá sötét, fenyegető tekintetet vetve Csarekoffra.

A gróf felkaczagott.

— Pártádat, ugye bár?

— Azt nem vihetem el. De hoztam magammal egy kést. Azt elviszem. Emlékezzetek reá ti mind, hogy egy kést elvittem magammal.

És azzal egy hegyes kést keblébe rejtett.

A vendégurak Csarekoffal együtt hahotával kaczagtak fölötte.

Hahaha. Kozima meg akar mindnyájunkat gyilkolni. Jó éjszakát Kozima. Jó éjszakát szép kis leány!

A szilaj némber még egy sötét tekintetet vetett az egész dévaj társaságra, sötét szemeit végig jártatá a hahotázó tömegen, egyik kezében a kés, másikban a fáklya. Mindenki ő reá figyelt e pillanatban; és a midőn mindenki ő vele volt elfoglalva, akkor a menyasszonyok legszebbike, Malika, felszakitá hirtelen az ablakot s egy Jézus Mária kiáltással kiugrott rajta. Mire oda tekintettek, már kivül volt.

Kozima lassan aláforditá a fáklyát, és kioltotta azt, s midőn a vendégek szájában egyszerre szörnyüködésre vált a kaczaj, akkor ő kezdte rá a nevetést, hogy örült hahotája a velőket fagylalá meg.

És azután becsapta maga után az ajtót.

„Az úr és az ő angyalai vigyáznak az igazra, hogy lábait meg ne üsse". . A magas emelet ablakából alárohanó leány oly szerencsésen jutott a földre, hogy legkisebb baja sem történt. Az udvaron még akkor is ott vigadtak a násznépek, apák, anyák, testvérei a szerencsétlen menyasszonyoknak; azok elborzadva látták, mint hullott egyszerre közéjök a szép Malika,

épen a borozó asztal közepére, hogy minden pohár felugrott ijedtében.

A leány alig hogy meglátta apját, odarohant hozzá sikoltva: apám, fussunk innen. Gyilkolnak, ölnek a kastélyban. Mindnyájan itt fogunk veszni!

A félittas parasztok ijedten ugrottak fel e szavakra az asztalok mellől, s bomlottan futott ki minden ember a kastély udvaráról, a faluig meg sem álltak.

V.

Oda fenn pedig a kastély ura boszankodva látta az ablakból, mint menekül meg, csodálatos úton, kezei közt tartott martaléka.

— Péter! kiálta a földön fekvő hajdúhoz, ki fejét karjára hajtva horkolt a földön. Kelj fel! —

Az ember kötelességének tartá felkelni és nem aludni többé.

— Miért tántorogsz?

— Uram parancsára részeg vagyok.

— Légy józan és állj egyenesen.

Az ember egyenesen állt, és nem volt részeg többé.

— Menyasszonyod az ablakon kiugrott, s apjával és násznépével el merészelt menni udvaromból. Eredj utána rögtön, te férje vagy,

parancsolója, vezesd őt vissza. Meglásd, hogy engedelmes nőre találj, mert a milyen jó volt eddig nálam laknod, olyan jó lesz laknod az ólombányában, ha nélküle térsz vissza.

A hajdú megcsókolta ura kezét és eltávozott.

A falu végén utolérte a futó násznépet. Megállitá őket ismerös orditásával. Kezében volt az a szijkorbács, a mit olyan jól ismernek már az engedetlenkedők.

— Hol van feleségem? kiálta parancsoló hangon, széttekintve a csoport között.

Malika félve húzódott apja háta mögé és nem mert felelni,

A durva férfi észrevette őt s oda ment, és megragadta kezét.

— Jösz velem vissza a kastélyba!

Az öregek közbeveték magokat, hogy ne bánjék oly durván ifju arájával házassága első napján.

— Hát ti engedetlenségre akarjátok tanítani az asszonyokat? hogy pártját fogjátok egy szökevény némbernek, a ki az urát elhagyta? Nem ura és parancsolója vagyok-e én az én feleségemnek, a mint ti azok vagytok a tieitekneck, s nem ott van-e az asszony helye, a hol férje van? Uj világ lesz-e ezentúl, hogy az asszony lesz az úr a háznál, s a férj engedelmeskedik neki?

Ezek az okok hatni kezdettek az öregekre.

Elálltak Malika vedelmétől s biztatni kezdték, hogy bizony a nő engedelmeskedni tartozik férjének s a hol a férj jelen van, ott a nőnek nem szabad félni semmitől.

Hanem a leány leveté magát a földre s átölelve vőlegénye lábait úgy könyörgött neki szivszaggató hangon, hogy ne vigye őt vissza amaz irtozatos helyre. Inkább taszitsa ki a hideg éjszakába, inkább küldje el mezitláb a farkasok berkébe, inkább verje agyon, csak ne vigye vissza ama kastélyba.

A vőlegény dühösen rántá fel a rimánkodó leányt lábaitól, irgalom nélkül kiáltva rá.

— Jösz velem, a hova én megyek.

— Oda ugyan nem! kiálta akkor a háta mögött egy éles csattanó hang, s a nagy erős férfi azon pillanatban halálnak halálával rogyott össze, oly rögtön, oly szótalanul, hogy még a végső hörgését sem hallá senki. Felette pedig ott állt Kozima, fehér alsó ruhájában, mezitláb, szétszórt hajjal, kezében egy kés, vérbe mártva.

— Te elmentél a pokolra! szólt az egy döféssel legyilkolt hajdú fejére téve lábát s azzal villogó szemekkel fordult a bámuló néptömeghez. —

— Hát ti nyomorultak, mit bámultok reám? Nem tudjátok-e hogy mi történik a kastélyban? Nem pirultok-e a gyalázat miatt, a mi fejetekre száll le? Nem emlékeztek-e az ütle-

gekre, fogságra, sanyargattatásra, a mit anynyiszor szenvedtetek igaztalanul, nincsen-e késetek, fejszétek, fogatok, hogy azt megtoroljátok? Ha kutyák vagytok, hűséges kutyái a ti uraitoknak, nincs-e egy köztetek, a ki megdühödjön s megmarjon mindnyájatokat, hogy veszetten forduljatok ellenök?

Valóban ez az egy veszett fenevad ő maga volt. Ádáz szavai a viziszony titkos mérgeként hatották át a csendes emberek idegeit, hogy elkezdtek szemeik vérben forogni, kezeik késeiket keresni, és ajkaik szitokkal telni meg.

— Mire vártok még? Ez a vér többet kér. Vagy a mienket, vagy a többiekét. Rohanjatok haza! Ragadjatok kaszát, ásót, vasvillákat, reggelre hire hamva sem lesz gyilkosaitoknak. — Tüzbe, vérbe temessétek valamennyit.

A végszavakat általános vészorditás fojtotta el. A felbőszült tömeg kiáltozva rohant fegyvereiért, s félóra mulva egy egész zendülö tábor hullámzott a kastély felé, elöl a két leány ment: Kozima és Malika, a zendülés véres fáklyáival, véres késeivel. Nem két leány, két vészangyal volt az, kik elfelejtkezve leányi voltukról, maguk rohantak legelöl az ostromlott kastélyra.

Ott minden ittas volt ebben az órában már. A csatlósok, hajdúk a pitvarban hevertek torkig elázva, csak néhány diadalmas úr dalolta még tivornyadalait a kastély ivóteremében.

A nagy lármára ezek is felriadtak, s a mint megl[illegible]tták a fenyegető veszélyt, hirtelen puskára, kardra kaptak; s azzal véres verekedés támadt a palota csarnokaiban. A parasztok kaszái, eséphadarói nem sokat értek a kard és pisztoly ellenében; a felriadó cselédek, vadászok mindinkább kiszoríták a zendülő pórokat, mig a tornácz elején sikerült egy vasrostélyt lebocsátaniok, melly egészen kizárta a támadókat.

Háromszor rohant Kozima maga a vasrostélynak a parasztokkal, hogy azt sarkaiból kivesse. A zár nyelve meghajlott a nyomás alatt, de nem tört el: a leány mellett álló pórokat mind levöldözték, csak öt nem érte a golyó.

Ekkor egy pokoli terv fogamzott a leány fejében. Visszahivta a zendülőket a kastély udvaráról, hol az ablakokból boszúlatlanul lövöldözték le őket. A kapuk előtt megállitá a tömeget.

— Hordjatok ide köveket és gerendákat, temessetek be velök minden bejárást. Ne lehessen egy ajtót is kinyitni.

A mint ez megtörtént, akkor hosszú szurokfenyő póznákat hozatott elő, azoknak végét meggyújtá fáklya gyanánt.

— Most kinek lesz bátorsága ezeket a pinczeablakon lenyújtani.

A megriadt népség hallgatott.

— Jerünk mi ketten Malika.

És a két leány felvett két hosszú égő fáklyát s a pinczeablakhoz futott vele.

A terem ablakaiból tiz húsz lövés fogadta őket. Egy sikoltás hallatszott, Malika kiszenvedett.

De Kozima elérte a pinczét.

Az a pineze az egész kastély alatt végig vonult és tele volt nagy hordókkal a mikben égett bor volt eltéve.

Kozima lenyújtá a kanóczot s feltaszitá vele a legközelebb álló hordó dugaszát.

Azzal bevolt végezve az egész munka. A leány visszafordult, s hátra sem tekintve csendes léptekkel tért vissza társai tömegéhez.

A pinczében egyszerre lángra kapott a borszesz; az első hordót a mint szétveté az égő borlél ereje, a kék folyóláng szétterjedt az egész pinczében; néhány óra mulva egyes hangos durranás jelenté, hogy ismét egy hordó pattant szét; nemsokára minden pinczeablakon világitott elő az a kékes, zöldes láng fénye, mely olyan halottszint adott a körülállók arczainak.

A zendülőknek csak körül kellett állniok a kastélyt a golyók járásán kivül, és bámulni azt a pokoli látványt, a mi előttük kifejlödött.

A mint az alulról jövő láng lassankint átmelegité az épület boltozatait, elkezde a kastély termeiben rémes orditozás támadni; a bennlevők érzék a nöttön növekedő höséget s a be-

rakott ajtókon nem menekülhettek ki. Eleinte emeletről emeletre, végre a padlásra szorultak fel, s midőn a kék lángok lassankint veresre váltak s a palota ablakain kezdtek kilövellni, egy eget verő orditás hangzott az éjszakában, melyre az ostromlók vérszomjas kaczagása felelt.

Csak egy embernek volt bátorsága megkisérteni a merész ugrást a háztetőről az ostromlók közé, az Csarekoff volt.

Estében kitörte lábát, de azért oroszláni erővel védte magát, mig a sokaság le nem verte. A legelső kés, a mit szivében megforgattak, Kozimáé volt.

És ettől az éjszakától számitott husz nap alatt hatvanhét nemesi kastélyt égetett fel a fellázadt pórság, s a zendülés elterjedt Ukrania határaig, leirhatlan borzalmakkal fertőztetve be minden darab földet, melyen átvonult.

A leghunyászabb nép a legirtózatosb, ha egyszer kitör: sehol sem oly irtózatos a lázadás mint az északi szláv és a chinai fajoknál.

Végre sikerült a kormánynak elfojtani azt.

A vezetőket, a legkitünőbb harczosokat elfogták, a boszúvágyó nemesség példás büntetést követelt fejökre.

A büntetés megadatott. A hirhedett lázadók küldessenek a kaukázi hadsereghez, s ha Isten úgy akarja, hogy büneik miatt meghaljanak, haljanak meg hazájokért küzdve.

A főnemességnek pedig tudtul adatott, hogy ha még egyszer jobbágyaik fellázadnak, a nagy tanács a jobbágyok örök váltságát fogja inditványba hozni; mert vagy tudjanak a földesurak jobbágyaikkal kegyesen bánni, vagy tudjanak velök birni.

Az orosz jobbágyok örökváltsága még most sem jött létre. Sorsuk most is az, mi régente volt.

Adjatok hálát az Istennek ti, kik boldog határainkon belül laktok.

A SZÖKEVÉNY.

I.

1808-dik az év. Martius 18-dika van. A franczia hóditó sereg elfoglalta már Spanyolországot, a király már Mexicóba készül futni, midön a Spanyol nép Aranjuezben kitüzi a harczi zászlót, s elhatározza, hogy megmenti Spanyolországot és a királyt, VII. Hernandót a frank uralom alól.

A hir befutja az országot; a főváros örömünnepet ül, Madrid egy éji délibáb, hol a rengő fénytengerben magas, csillámló paloták árnyképei tünnek elő az elborult ég homályából, körülszegve fényes tüzes vonalokkal, miket ezernyi lámpák sorai képeznek. A Manzanaresparti paloták homlokzatára tüzbetükkel van felirva e szó: „la libertad", s távolabb a halászkunyhók lakója is kitette gyertyáit ablakába, s szomszédaival a Cortes összehivásáról beszél.

A Manzanares fekete tükrén egy tüzcsoda tünik elő, egy horgonyra kötött bárka; lámpa ragyogvánnyal szegélyezve; mécsekkel kira-

kott kerek ablakai, mint egy tengeri szörny tüzkarika szemei rémlenek a messzeségbe.

A pompás köhid oszlopairól tarka röppentyük szállnak fel az elborult égre, mintha erővel csillagokat akarnának rá felrakni, a felküldött meteor elpattan a magasban, kék, zöld és rózsaszin csillagokat szórva széllyel, mik halk hullással szállnak vissza a viz szinére.

S a kivilágitott utczákon forr és tolong a néptömeg, csupa vidám, csupa lelkesült arczok; senki sem tudja, mi történt vele, minden sziv kinyilt, minden fő felmagasult, minden ajk megtanult beszélni szépről, csodásról, nemesről. —

Néhol „viva"!-rivalgás közt egy nyilt kocsi halad végig, a benne ülő, mintha mindenkinek közel barátja volna, mosolygva köszönget jobbra balra; s utczáról utczára tovább tovább halad a vivakiáltás, az ablakokból integetnek a fehér kendők, az erkelyekről hull a virág. a fölemelt kalapok hintálnak a légben, a diadalivek zászlóit lobogtatja a szél, a Buen-Retiroi várfokról dörögnek az ágyúk üdvlövései. — Ez üdvözölt férfi Infantado herczeg, Hernando pártvezére.

És az egész tündéri tünemény fölött egy bübájos jelenet tünik ki magasra. Az éj sötétében, az ég magasában egy roppant tűzkorona. A Buen retiroi erősség köröskörül kivilágitott alakja az, melly a távolban és magasban úgy

látszik, mint egy óriási égő korona, mely a fekete éjben, hol ég és hegy összefoly, mintha a puszta légben függne.

A buen retiroi paloták közt egy nagyobb erkélyes épület első emelete van fényesebben kivilágitva, mellette mingyárt egy ódon sötét épület következik, melynek szük ablakai közül csak egyetlen egyben van két szál gyertya kitéve.

Azon sötét épület . . . a börtön. Lakóinak nagy része az év elején az átalános kegyelem utján megszabadult, csupán egy maradt benn, egy élethosszú fogságra itélt bünös, ki ellenét szerelmi boszúból ölte meg. Ez börtönében maradt az adott amnestia után is, az ő bünét ember nem bocsáthatá meg.

A fogoly hallá az örömrivalgást a városból, látta a kivilágitott épületek sorait, olvasá a homlokzataikra irt szót: „la libertad", s két gyertyát ki tett ablakába — a szabadság emlékére.

A külmozgalmak zaja felhatott börtönéig; a nélkül, hogy tudná mi az? Látta hogy az emberek örülnek, ujjongnak, boldogok; a nélkül, hogy tudná miért? Négy év óta volt már börtönében, s ismeretlen volt előtte minden, a mi azonkivül történt.

Kikönyökölt szük vasrostélyos ablakába, elbámult a kivilágitott nagy város, a diszelgő menetek, a hullámzó tömegek, az alig halad-

ható hintók sorai felett. Egy egy szót iparkodott élolvashatni az átelleni transparentek égő soraiból. E szó mindig ez volt: „la libertad.“ Egy hangot tudott kivenni a nép zavart kiáltozásiból, e hang volt: „la libertad.“

A tömlöczével szomszéd emeletes ház ablakai is körül voltak rakva sokszinü lámpákkal, az elsöemeleti teremekben vidám zene hangzott, a tánczolók tünékeny alakjai futó árnyékokat vetettek az ablakfüggönyökre. Olykor neki hevült ifjak s lenge hölgyek jöttek ki a zászlókkal rakott erkélyre, utánadúdolva a belül hangzó fandangó tüzhangjait, az uteán karöltve vonult végig egy egy örömittas férficsoport, lengő tollakkal kalapjaikon, miket lobogtatva emeltek meg az erkély alatt, lelkesülten hangoztatva: „El rei Hernando“!

„Viva“! hangzott alá az erkélyről, „fogadj isten“-képen, s a vig zene hangjai elnyelék a lassu beszélgetést.

„Mi történhetett itt? Hogy annyian örülnek. Tömlöczből szabadult-e ki annyi ezer ember, hogy úgy vigad? Börtön volt-e mind ez a sok nagy épület, hogy úgy ki van most világitva? Mint tánczolnak ide át! Minden ember olyan boldog.“ . . . A fogoly elmélázva nézte ablakából az örvendő világot. Csak ő volt rab, csak ő nem érté azon lelkesülés hangját, mely börtöne magányáig felhatott. Egy hónap előtt még fogolytársait hallotta zörögni, énekelni,

neszezni a mellette levő szobákban, most azok is úgy elnémultak. Mind kiszabadult valamenynyi, csak ő maradt hátra, egyedül a nagy szomorú épületben. Egy napon rivallgó néptömeg jelent meg az épület előtt. A négyszögü udvaron valami kegyelmezést olvastak fel; hallá, mint nyiltak meg a szomszédszobák ajtai, egyenkint mint találkoztak egymással és rokonaikkal, ismerőseikkel a kiszabadulók, hogy sirtak! hogy nevettek! mind ott mentek el ajtaja előtt, az eltávozók töredékszavaiban hallható volt a megtébolyitó öröm kifejezése. Minden szoba kiürült. Estè felé csöndes, viszhangos lett a nagy épület, sohonnan sem jött egy sóhajtás, egy lánczcsörrenés. Csak ő maradt ott egyedül; — jobbról, balról, alulról, felülről eltávoztak a szomorú szomszédok, mindegyikért eljöttek az örülő barátok, a búcsuzó börtönőr, csak ő érte nem jött senki.

Négy év óta hozzászoktatta magát azon gondolathoz: hogy börtönéből csak a siron keresztül van szabadulás. Megszokta az egykedvü sétát az ajtótól az ablakig, s ismét vissza. Megismerkedett a nagy pókokkal, mik évről évre ugyanazon szögletben üték föl magányos tanyáikat, megosztva vele börtöne unalmas magányát. Midőn estenden fuvoláját elővéve, ábrándos dalt játszott rajta, előjöttek a pókok rejtekeikből, kiugráltak hálóik széleire, elébb to-

vább tánczoltak a falon, megállva s ismét közelebb közelebb futosva hozzá.

Négy év alatt saját életrendszert alkotott magának, minőt szoktak rendesen a rabok, kik megtudtak nyugodni a rájuk mért sorsban. Ének, fuvola, rajzolás, viaszalakidomitás, magányos séták, és a kedvenczpókok időjósló mozdulataira figyelés foglalták el a rámért napokat. Oly időtöltések, mik a foglyot megóvják a gondolkozástól, s a mire az vezetni szokott, a megörüléstől. S ha mégis előjöttek olykor a rettegett, az álomijesztő eszmék, iszonyú képek a mult emlékeiből, s a jövendő sötétéből, azon semmivé tevő gondolat; hogy a mult visszahozhatlan, a jövendő örökkévaló és a jelen egy felosztható lan perecz négy börtönfal közé szoritva; akkor kiült ablakába, elkezdé az alant látszó házak tetőin egyenként sorban számlálni a cserepeket, mig e gondolatölő munkában agyonfáradva zsibbadt el a lélek.

Nyáron kenyérmorzsákat hintett ablakába. A kis madarkák odaszoktak rá, felültek vasrostélya pálczáira s enyelegtek, énekeltek, czivakodtak. Télen kis vaskemenczéje mellett ült, melyet belülről lehete füteni, elmélázott az izzó parázson. A tüz látása oly jó arra: hogy a lelket elvonja önmagától. A láng tánczol jobbra balra, a szikrák futnak fölfelé, valami úgy pattog, ropog a tüzben, a parázs sötét vöröse mindig fénylöbb fehérbe megy által, azután ismét

fekete hamufátyol támad körüle. Egyik hasáb a másik után kialszik, az utolsó parázs is elhamvad. A lélek fáradtan tér meg alunni, maga sem tudja, merre járt azalatt?

Ez egész börtöni életrendszeréta rabnak ez egy nap semmivé tette. Izgatottan, kábult fővel hagyta oda ablakát, levetette magát hideg ágyára, lecsukta szemeit. Nem tudott aludni. A külzaj, a szomszédház zenehangjai fölverték fektéből. Fölkelt s nyugtalanul járta végig tömlöczét. Nagysokára elcsendesült az utczák moraja. Azt hivé: hogy most már nyugodtan fog alhatni. Lefeküdt. De az utczák zaja még most is füleiben zúgott. Lelkében viszhangzott a minden oldalról jövő kiáltások hangja; szivének érverése nem hagyta pihenni, a vér lázasan tódult hevülő agyába. Millio, millió hangot képzelt hallani.

Lázasan ült fel ágyában. Kezével végig simitá homlokát. Oly forró volt feje, és keze oly hideg. Az ablakban végig leégtek a gyertyák. Hallgatózott, nem hallik-e kivülről valami emberi hang, mely szétriassza lelke kisérteteit? Csöndes volt minden. A szögletben egy légy fogta meg magát valamelyik pók hálójában, a pók körüskörül futkosta, összébb vonva körüle fonalait. A légy oly szánalmasan döngött a halálos tusa közt. Az embernek oly roszul esik e haldokló rovar e hangját hallani.

— Hah, te is? te is börtönőr vagy? ki-

álta felugrva fektéből a fogoly, s odarohanva a pókhoz, kiszabaditá a faggatott bogarát, s valami könnyebbült érzéssel nézett utána, a mint az e megmenekülés örömében vigan dongva repkedte körül a szobát.

A pók eltünt a szögletben. Hová lehetett? gondolá a fogoly magában, a mint visszatért lelkébe az az undoritó borzadály, mely e sötét állatok iránt az emberrel vele születik.

— Hová lettél te leskelödö állatgyilkos? kezde a fogoly a pókhoz beszélni, különös boszszúálló gyülölettel áthatva. — Azért jöttél börtönömbe lakni, hogy látogatóimat fojtogasd? Kipusztitalak innen néma méregkeverő; nem fogsz itt e kedves, eleven, napban repkedö, aranyszemü állatkákra leskelödni többé! — s ezzel fölvett a szögletből egy seprőt, s kereste vele a pókot, az elfutott szétdúlt hálójából, s végig szaladva a falon, a vaskemencze csöve mellett, hol az a falba volt róva, ismét eltünt szemei elöl.

A fogoly felállt egy székre, gyermekes dühvel, mi lélekállapotának volt természetes kifolyása, üldözve laktársát.

Az egészen eltünt elöle.

Kereste és sehol nem találta. . . . . Végre észrevevé a hasadékot, mely a fal és a kürtöcsö mellett támadt, a pók azon menekült ki.

A fogoly lelkében egy gondolat támadt.

— Ha te kimehettél itt, miért ne mehetnék én is itt ki!

E gondolat gyökeret vert lelkében. Megszabadulni! kimenni innen, lenni szabadnak, mint más, ujjongva rohanni végig az utczákon. mint annyian.

Lefeküdt ágyába, a gyertyák elaludtak, sötétben maradt.

„Megszabadulni"! lebegett álmatlan lelke előtt.

II.

A szomszédházban vigan szólt a zene.

E palota donna Serena de Reynos tulajdona volt, kinek termeiben ez estve népes társaság volt összegyülekezve; a vidámabb, könnyebb lelkületü hölgyek és lovagok a tánczteremben mulattak, kedélyes, könnyelmü beszélgetés, önfeledő tánczok között. A mimosa bosquetek megett, mik a szögletekbe voltak rendezve, egyes susogó párokat lehete látni, titkos szóváltásban, s ismét tova röppenni, ha egy észrevevő szem pillanta feléjök. Néhány öreg grand járt ide amoda, a fáradt lihegő sylpheket elfoglalni hizelgő coquetteriával, mig ismét tova szálltak.

A zongorateremben ez alatt a komolyabb, patheticusabb lelkületü vendégek települtek le, politizáló férfiak, critizáló dámák, kik egyene-

sen nem tartának igényt a tánczolhatásra, de azon esetre, ha mégis valakinek eszébe jutna, közel akartak lenni, a nélkül, hogy várakozni látszatnának; tánczszünetek közt néha egy éltesebb divathölgy foglalt helyet a zongoránál, a legmüvésziebb darabokat verve le rajta, s az obligát csodálók bámulatára olykor batist kendőjét az elefántcsont lemezekre vetve, s úgy játszva az eltakart láthatlan billentyükön.

A mellékteremben éltes dámák ültek wist-asztalaik mellett, hadvezéri komolysággal foglalkozva robbereikkel, mig a kis elegans boudoirban, hol egy asztalon lapok, könyvek, és aczélmetszetek voltak izletes rendetlenségben szétrakva, egyes egyedül ült valami mogorva vendég, a képeskönyvekben lapozva.

A háziasszony ez alatt teremről teremre járt, vendégei mulatságát füszerezve, gazdagitva, nemesitve, kellemes ötleteivel.

— A tánczolók a nélkül is jól mulattak, hanem a zongorateremben mingyárt akadt egy magas kopaszhomlokú férfira, kinek máskor oly jókedvü arczán most oly hontalan roszkedv, vagy szórakozottság, vagy unalom látszott helyet foglalni.

Odasimult hozzá, kezét vállára tevé: „Ön roszul mulat? önnek nincs kivel vitatkozni"?

A megszólitott elnevette magát. „Valóban szép úrnöm, semmim sem hiányzik egyéb; ezek

a gyerekek itt mindent ráhagynak, a mit mondok. Nincs kivel disputálnom.“

— Lesz mingyárt. Rögtön hozok egyet, szólt tréfásan mosolyogva a grófnő, s szétekinte vizsga pillanatával, s ekkor meglátta a zongoránál ülő divathölgyet, ki ismét bámulatot követelő arczczal játszott a zongorára teritett zsebkendőjén keresztül. Akadt is egy pár meghasonlott kedély, a ki ott állongott a csodájára.

— Ah, minő szemfényvesztés ez megint, jó tia! szólt odaszökelve donna Serena, hisz ez nem müvészet, csak mesterség, játsza ön e helyett inkább a „la hija del campo“-t; ah azt ön pompásan szokta játszani; meglássa több hatást fog vele elérni.

A jó dáma megfogadta az intést, s az ismert induló legelső accordjaira felhangzó taps és éljenzaj a szomszédteremből bizonyitá: hogy donna Serena nem csalódott.

Donna Serena ez alatt a szomszédterembe suhant, hol éltesebb hölgyek ültek kártyaasztalaiknál; egy whisztező dáma mellett félig elrejtve ült egy ifju szőke asszony, nem látszott részt venni semmi mulatságban, egészen félrevonult.

Ez egy bájos angol nő volt, kit egy év előtt fiatal spanyol caballero vett nőül. Egy szelid, halavány teremtés, nagy, mély kék szemekkel, hosszú fürtös selyemhajjal, szende, komoly, gondolkozó arczkifejezéssel. Egyszerű fehér

creppruha volt rajta, melybe gyöngéd szinezetü selyem virágfüzérek voltak szöve.

Donna Serena odahajolt a szende gondolkozó hölgyhöz, s e szókat súgta fülébe:

— Férjed megérkezett.

A hölgy arczán könnyü rózsaszin hajnallott végig, szemei egében futó csillagok villantak le. „Csak maradj, biztatá öt Serena, ide fog jöni". Az angol hölgy visszaült helyére, jóval izgatottabb, mosolygóbb arczczal, mint azelött.

Serena sehol sem lelte, a kit keresett. Végre betekintett boudoirjába.

— Ah ön ide rejté magát! kiálta rátalálva a könyvek és ujságok közt turkáló férfira. A hajlam elárulja magát; ön nem tudja megtagadni a tudóst, a hol könyveket lát. De igy elbüni! Nem szokott ön tánczolni?

— Arra vén ember vagyok úrnöm. Felele a megzavarodott férfi, ki minthogy tudósnak hallá magát gyanusitatni, jogot érzett magában bétiseket mondani.

— Tehát jöjjön velem, monda a házi nő, karját a makacsúl ülve maradó democratáéba öltve. Valakivel megakarom önt ismerkedtetni.

— Valjon? kérdé a férfi, még mindig ülve maradva.

— Don Aquiles de Mendoza.

— Ah, a derék férfiu, kit don Godoy jobb kezének neveznek, bár inkább nevezhetnék

balkezének, mert szüntelen ügyetlenségeket követ el! kiálta föl kaczagva a férfi. Ez érdekes találkozás lesz! S azzal hagyta magát a grófnő által keresztül vezettetni a teremeken, s a magos, kopaszhomlokú úrral, ki disputáló társat keresett szembesitetni, donna Serena azzal magukra hagyta őket, s mire a terem tulsó oldalához ért, egy hamiska pillantást vetve vissza, elégülten látta a két férfit neki hevült arczczal vitatkozni. Tűzben, lángban állt mind a kettő.

A jó tiant ez alatt kidült a physicai fáradság miatt a zongora mellől. Soha nagyobb hatást még nem aratott müvészeténél fogva, a dicsőség és fáradság miatt csak alig lihegett.

— Ön felyülmulta ma önmagát. Szólt Serena nagynénjéhez oly hangon, melyet szabad volt komolynak is, tréfának is venni.

— A fiatalság el van ragadtatva, kedves öcsém; ha még hallhatnám tőled „a maurok búcsudalát Cordovától“, ez est örömei semmi kivánni valót sem hagynának számomra hátra.

Serena észrevevé az ajánlatból: hogy a jó tante halálig kifáradt kedvencz müvészetében, s igy lehetetlen volt azt el nem fogadnia. Leült tehát maga a zongora mellé, s elkezdé játszani „a maurok búcsudalát“.

A legelső accordokra elcsendesült a szomszédteremek zajos mulatsága, a vigadók hal-

kan, ihletten gyülekeztek a zongorázó hölgy körül, minden szem rá volt függesztve.

Mintegy harminczéves lehetett a szép háziasszony; azon korban, midőn az europai nők legszebbek szoktak lenni. Nemes vonalmú arczán valami fönséges lemondás szenvedése volt megdicsőülve. Mondják: hogy több év előtt nagy szerencsétlenség történt vele. Senki sem beszélt róla örömest.

A mint ujjai végig futostak a zongora elefántcsontjain, e fehér csaknem átlátszó alabastrom kezek, azon dalt költve hangra, melynek szerzője, öndalától lelkesülve, midőn azt bevégzé, főbe lötte magát; karcsú, delí öztermete felmagasult ilyenkor, szemeiből valami földfeletti fény sugárzott elő, fehér homlokán úgy reszkettek az ébenfekete fürtök. Szótlan ajkairól beleszólt a sóhaj a bús, a lelkesitő zengeménybe. Minden hanglejtés, minden érzelemcsendület, mely a húrok alól kiszabadúlt, meglátszott élveteg arczán, melynek vonalain szép lelke látszott honolni. A szelid örjöngést, mely e dalban szerte ömlik, s annak szenvedélyes változatait, a búskomor ábrándokat, a fájdalom óriási nyomását, mely alatt az erős lélek sir, a gyönge megörül, együtt kisérte szép lelke; arcza fehér volt, mint a liliomlevél; ajkai rebegtek; szemei egén mintha felhők vonultak volna végig csöndes repüléssel; habkeblén reszketett az odatüzött halavány kék jáczint. . . . .

És mikor azután jöttek a végkitörés kétségbeejtő haraglobbanásai, a szomorú dicsőség sötét piros reménye, vad, volcanhevü hangok viharos zenéje, akkor arcza kigyulladt, a belső égés lángja viszfényt vetett reá, szemeiből brilliantvillámok lövelltek szét, s félig nyilt rózsapiros ajkain egy dicsőült, elragadó mosoly hasadt meg, melyért éltét vetné oda akárki. Azután ismét alászállt a dal, ellassult, haldokolva, sírva, sóhajtva elenyészett, mint a hattyú végső szárnycsapása. A szép hölgy arcza fehér lett ismét, mint a vadrózsa levél, lehajló pilláin egy könycsepp gyémántja ragyogott.

Minden arcz felé volt fordulvá, minden lélek lelke után repült. Nem egy ifju kebléből szakadt fel titkos, önkénytelen sóhaj. Senki sem érzé magát elég magasnak arra: hogy őt elérhesse. Nem volt méltó senki arra: hogy őt birja. E magasztos alak előtt hódolattá, imádássá változott a szerelem. Örömet nem adott ő senkinek, de a fájdalom, mely töle jött, sokszor édesebb volt minden kéjnél, a mit asszony adhat. Ugy kellett neki virúlnia, mint az egyetlen virágnak, melyből nincs több, hogy mindenki örüljön neki, és senki le ne szakitsa, melynek birását irigyelné az ember saját magától is.

Mindenki el volt ragadtatva, még a két vitatkozó politicus is annyira elfeledkezett ma-

gáról, hogy egymás karjába füzödve merengett a lelkesült hölgy arczán.

E pillanatban egy ujonérkezett férfi tolakodott keresztül a méla vendégcsoporton, piquant arczával keresztültekintve az előtte állók fejei fölött. Hegyes spanyol szakálla, sovány, satyricus arcza, nagy szellemi erőt elárulo homloka, villogó szemei, miknek egyike elé egy négyszögü szemüveg volt szegletbe szoritva; sajátságos föltünést adtak külsejének, mely egyike volt azoknak, a miknek gúnyora a társadalmi körök ostora szokott lenni.

A mint Serena észrevette az érkezőt, hirtelen mosolygó arczczal szökött fel zongorája mellől, s vendége elé sietve, azt kézen fogta, s bemutatá a társaságnak:

— Don Jacinto unokabátyám!

A kör rögtön széttágúlt az érkezett előtt, helyet adva neki, mig az fixirozó tekintettel nézett szét a vendégseregen, mintha senkit sem meg az ismerne közülök.

Legelébb egy fiatal örnagy ugrott elé, egy szép pörge bajuszú lancier, s katonásan rázta érkezett jobbját.

— Kicsoda ez az ember? kérdé a gróf félretekintve, comicus vértagadási mináyal. S azzal tetőtül talpig mustrálva megköszöntőjét. Te volnál az én sógorom travestált árnyéka, a ki hét hónap előtt az egyetembe volt temetve?

A társaság felkaczagott.

— Óh még többen is vannak itt idegenek, a kiket két havi távollét után nem fogsz megismerni, szólt féltréfásan Serena, s a csoportozat közé nyúlva, a szép nyúlánk angol hölgyet vezeté a férfi elé kézen fogva, ki örömtől derült arczczal nyujtá felé kisded szépidomú kezét, s édes csengésü hangon, és a legtisztább castellan kiejtéssel mondá spanyolul: „hozott az ég, kedves férjem".

Donna Serena örömében gyermekiesen tapsolt kis kezeibe, maga a gróf is elfeledé egy pillanatra magát, s mig arczán a gúnyoros kifejezést a legédesebb meglepetés öröme váltá fel, odahajolt szép neje kezéhez, s azt szenvedélyesen, indulatosan megcsókolá. Midőn arczát fölemelte, az előbbi kötelözködési szenv kaczaj közt tért vissza arra.

— Ah! kiálta nevetve Serenához, te az én nőmből, mig oda voltam, valóságos kedves kis . . . papagályt csináltál.

— Azt hiszi ön?

A két nő jelentékeny pillantást váltott egymással.

— Azonban, hogy annyi ismeretlen után egy pár ismerősre is találjon ön nálam, szólt Serena a grófhoz, — ime forduljon ide, s azzal a két politizáló férfi elé állitá őt.

A gróf ajkán egy comicus „Hah"! lebbent ki, mint egy rögtön elfojtott kaczaj kezdete, melyet egy még mulatságosabb néma főhajtás

követett, miközben a gróf mómusi arczkifejezéssel igen észrevehetőleg keresztet vetett magára.

A democrata észrevette, s nevetve szólt:

— Ugy-e, édes gróf, nem jó az ördögöt a falra festeni!

— Plane kettesével. Ha látná don Manuel Godoy saját jobb kezét don Escoiquiz karjába füzve!

A két férfi csak ekkor vette észre, hogy karöltve áll, s egyszerre kiemelte karját, mig a gróf nevetve tolta magát közéjük, mindkettőt karjára füzve.

— Legyek én önök közt az összetartó kapocs.

E perczben megnyiták a szolgák az étterem szárnyajtait s a spanyol etiquette ellenére a vendégek egymás kinálgatása nélkül siettek az asztalokhoz.

Itt lehete együtt látni az egész vendégsereget, mely eddig a többi teremekbe szét volt oszolva, s ekkor tünt fel legszembeszökőbben: mily sajátságos alkatrészekből volt e társaság rendezve.

Az akkori napok minden szinezetü és véleményü celebritásai, büszke Grandok, még büszkébb republicanusok, egy egy elhirhedett költő, majd ismét egy vénebb katonatiszt, amott egy falhoz támaszkodó újságiró, fiatal sötétarczú népszónok, vén mosolygó Hidalgok, s mind

e különnemű, fajú és érzelmű tömeg, a közte elömlő hölgyvilág által, mint egy virágkoszorúval egymáshoz kötve, egybeolvasztva.

— A szándék szép, monda Jacinto Serena karját magáéba fűzve, te közel akartál bennünket egymáshoz vezetni, most jer tekints szélyel és számitsd fel a hatást, melyet eszközöltél. — S azzal körülvezette szép rokonát a teremben.

— Nézd e becsületes embereket, szólt Serenához, mi alatt úgy tett, mintha egy süteményről levett czukor figuráról beszélne neki, melyet kezében tartott; mint külön vonják most is magukat. Egyik szögletben egy csoport, másikban a másik. Csak akkor szólnak egymáshoz, a mikor összevesznek. Nézd, amott a béke főnök egy párthive jött össze don Infantadó egyik emberével; don Manuel emberének arcza savanyú, az Infantadoé mosolyog. Most meglátják egymást. Nem kerülhetik ki. Egyszerre a manuelita kezd el mosolyogni, s az Infantadoé ölt komoly képet. Szólnak egymáshoz egy pár szót, s azzal elfordulnak. Most ismét a béke emberének képe lesz hosszú, míg amaz szakállába nevet. Lehetetlen ezeket amalgamázni édes madame Rolandom.

A grófnő kivonta karját Jacintoéból, a gróf ezzel elhagyott democratájához sietett, kivel don Godoy jobb keze ismét nagy vitában volt, egyik újját annak gomblyukába akasztva.

— Mondjatok egy toasztot, szólt don Jacinto szétválasztva a két szellemi gladiatort.

Don Aquilez rögtön fölemelkedett s egykét elmés és ragyogó mondatban felköszönte mindent, a mi az összegyültek előtt becses volt: Spanyolországot, don Hernandót, de la Romanat, és a győzedelmet.

A poharak zajosan csörrentek össze.

A toaszt a democratának szállt. Ő állt elébe. Röviden, mint szoká, virágos szók nélkül de tiszta gondolattal mondott egy felköszöntést a szép úrnőre. Tulajdonkép ez is Spanyolországnak volt intézve, de az volt benne a jó kivánság tartalma: hogy adjon az Isten neki sok ily nemes, ily magaslelkü hölgyet, mint ö.

A felköszöntés don Jacintónak szállott. Ő is fölemelé poharát, egy pillanatot vetett az aranyló nedvben felfutó gyöngyökre, mik fehér tajtékká pezsdültek a pohár koronáján s röviden igy szólt:

— Áldja meg az Isten azokat, a kik a jövö esztendőt megérik.

A kinyújtott pohár megállt az emberek kezében. A bor megfagyott az ajkak előtt e szavakra. Senki sem tudta, hogy saját magát nem feledi-e ki ezúttal azok közül, a kiket éltet. Többen kedvetlenül hátat forditottak a grófnak. A hidalgo fölkelt a kis kerek asztaltól, melyhez letelepedett s a democrata tenyerébe könyökölve mondá félig magában.

— Meglehet, hogy azok nem mi leszünk.

A csüggesztő hatást, mit a gróf toasztja előidézett, nem lehetett észre nem venni. Egy pillanat alatt felkeserült mindenkiben a politicai pártszenvedély. Az emberek gúnyosan, keserü arczokkal fordultak szomszédaikhoz de senki sem szólt.

E pillanatban a meghasonlott társaság közepére lépett Serena grófnö. Karján vezette az ifjú angol nöt, Don Jacinto gróf nejét.

— Egy pillanatnyi csendet kérek. Szólt az egybegyült férfiakhoz; azok helyet nyitottak neki.

Az angol hölgy halványon állt meg a közepén. Nagy sötétkék szemei merengö nyugalommal néztek fölfelé, hosszú fürtös selyem haját hátra simitva, egy lépést tön elöre, megszoritá Serena kezét s azzal magasztos, ünnepélyes arczczal, s bájos, édes rokonhangon Camoensnek egyik halhatatlan költeményét: „Granada ostromát“, mely csak kéziratban forgott, de melyet minden spanyol ismert, kezdé elszavalni.

Mint egy galvanicus villanyszikra ütött végig a társaság lelkén ez ismert dal szava, egy idegen hon leányától elmondva, ki még egy év előtt Spanyolhonnak sem földét sem nyelvét nem ismeré. A szent hangok melegitö borzalommal lepték meg a sziveket. A lélek kilopta magát a szemekbe, mik a bübájos idegen

ajkáról lesék le a honszerelem ismert, de elfelejtett paranesszavát. Mindenki közelitni érzé magát azokhoz, a kik körüle álltak.

Mint lángoltak az arczok e pillanatban körüskörül, mint feszültek a karok izmai, mint szikráztak a szemek.

Mint tágult a kebel, mint keresték a szemek az eget.

Midön végére járt a dal, nem lehetett tovább kiállani. A gróf szemeiből kicsordult a könyö, oda rohant neje lábaihoz. Kezét megragadta, csókjaival elhalmozá. S nem szégyenlé senkitől: hogy szeméből a könyö pörög, mert hiszen sirt minden ember.

Az összezördült pártfelek egymás kezét szorongatva, törülték le könyeiket. A testvérek egymásra ismertek erről, hogy midön közös anyjukat hallák emliteni, mindenik szeméből kicsordult a könyü.

— Győztél nö! monda a gróf Serenához fordulva. Ajándékba adtál bennünket egymásnak; s azzal szép nejét karjára füzve eltávozott.

A többiek is követték egymás után. Ily ünnepélyes jelenet után frivol mulatság nem töltheté be a kebleket.

Mindenki jobbnak érzé magát, mint volt az elött. Mindenki tett magában valami szent, nagy, megmásolhatlan fogadást. Mindenki boldogabb volt, mint egy órával elébb.

Három nap mulva százny olczvan ezer harczos állt készen a spanyol földről elüzni az ellenséget.

. . . . . .

Serena egyedül maradt. Vendégei mind eltávoztak. Maga hálószobájába vonult.

Az utczák zaja elhallgatott már. Néha zördült még meg a távolban valami késői hazatérő hintaja.

Kiknek lelke nem fél a magánytól, ismerik azon jóltevő érzületet, mely elszokta fogni az embert, midőn népes zajos társaság közt eltöltött lármás éj után végre egy éjfélutáni órára egyedül marad. A teremek csilárfényét fölváltja az éji lámpa fátyolozott pisla mécsvilága; az egymásba nyiló nagy teremek helyett kis szük alvószoba fogadja el a fáradt lelket, hol az ismerős, nyugalomra hivó tárgyak mind oly közel vannak egymáshoz, A zenerobaj, az emberhangok zavart töredéki még viszhangzanak az izgatott lélekben, pedig köröskörül már minden oly csöndes, csak a falióra ingája osztja perczekre a nagy hallgatást, halk kettyegésivel.

Az ember levetközi feszes, gátoló öltönyeit, s gyakran még feszesebb, erőszakolóbb arczvonalmait, s mig élv- és izgatottságtól kimerült tagjait nyugalomra hivja a megszokott fekhely, lelkének oly jól esik: hogy végre

egyedül maradt, s nem kénytelen idegen szeszélyek röpteit kisérni.

Elöjönek aztán azok a titkos, ábrándos gondolatok, miknek naphosszant megjelenniök nem szabad. Egy egy örökké tartó emlék, egy egy elévült vágy, mely messze messze ered, távol a legközelebb elmult vigalomtól, s melynek csak olyankor szabad visszatérni, mikor a lélek alunni megy, az álom s ébrenlét közti mélázás fátyolozott perczeiben, s melynek utóhangjaiból aztán az álomlátások képei szövödnek odább.

Midön a grófnö utólsó nöcselédjét is kibocsátá magától, alcovenje hátterébe lépett, ott egy fekete damasztal letakart festményröl, félrevonta a rejtö függönyt, s kezeit bánatosan összetéve, az elött megállt.

Egy szép halvány férfi arczképe volt az, oly mosolygó arcz, szemei szinte élni látszottak, tartása nemes volt és büszke, homloka komoly, méltóságra mutató. Azon férfiak közül, kik most elhagyák termeit, egy sem hasonlita e képhez.

A hölgy egy hosszú, hosszú pillanatot vetett reá; felfohászkodott, s midön ismét visszaereszté rá a függönyt, még egyszer visszatekintett rá. Azután leült éji lámpájához, naplóját elövevé, s a mult nap eseményeit néhány sorral följegyezte abba. A naplóhoz egy másik kis feketén szegélyzett emlékkönyv volt kap-

csolva, táblájáu ugyanazon férfi arczképe miniatur festésben, ott is fekete papirral letakarva.

E könyvet is felnyitá Serena. Néhány sort irt bele, néhány szomorú gondolatot, melylyel legvígabb napját befejezte:

„Ma is boldogtalan voltam. Ma is eszembe jutottál. Ma is sírtam azért, a mit szenvedsz miattam és miattad. Ma is megbocsátottam azért, a mit vétettél ellenem és magad ellen. Könyörüljön rajtad a halál, és rajtam is, mind a kettőnkön",

Azután visszatevé emlékkönyveit, — a honnan elővevé — a lefátyolozott kép alá; az alabastrom fényernyőt a lámpa elé állitá, s alcovenja hímzett vapeur függönyei mögött eltünt. —

Pillanatok mulva csendes vólt minden.

Az igazak nyugodtan alszanak.

III.

A kapus szobájában voltak még ébren.

Az ablakok vastáblái be voltak téve. A kapus egyedül beszélgetett feleségével, egy vén vörösorrú kobold egy vén piszeorrú gnómmal.

— Megszámláltad a kimenöket? kérdé a kapus.

— Mind egy lábig, felele a Jezabel, szegre akasztva a nagy vastag kulcsot.

— Egy sem maradt hátra?

— Épen annyi ment ki, mint a mennyi bejött.

A kapus boszús arczfintorgatással tömött egy marék burnótot orrába, úgy rázva és taszigálva azt a nagy, megtermett hústömeget, mintha valami idegen vad állattal birkóznék.

— Hijjába várunk, hijjába szemfüleskedünk, ez az asszony nem is asszony, hanem ördög, a hogy nem kellenek neki a férfiak.

— Én meg azt hiszem: hogy ki tud bennünket játszani. Mig mi idebenn vigyázzuk, ezalatt ő ki tudja hol éli világát?

— Nem lehet neki, szólt a kapus, ravaszul alákonyitva mozgékony pulykaorrát. Minden kocsisa, minden inasa szövetségünkben van; a legelsö lépését elárulnák.

E perczben valaki halkan zörgetett a kapuspáholy ajtaján, s vékony női hang sipegé: „én vagyok, eresszenek be.

Kis kusza szobaleányi alak surrant be a felnyitott ajtón titkolózó kéz- és arczmozdulatokkal.

— Nos Dinita? valami jó hir? kérdé sátáni mosolygással a kapus.

— Valami jó ujság? valami titok? sipegé felesége, a varangy, a szobaczicczus kezét hizelgöen simogatva.

— Csitt. Legyenek csendesen. Végre kitudtam valamit!

— Nos? nos? kérdé a két szárazföldi fóka, lesve a lyány szájából a szót.

— A hogy asszonyom elbocsátott, szólt az félénken szétnézve. — De nem hallja-e meg valaki?

— Nincs itt senki.

— Az ablakon keresztül?

— Be vannak téve a vastáblák, betettük, hogy ki ne kelljen világitani az ablakokat.

— Tehát hallják. A mint asszonyom magára maradt, én ott maradtam az ajtóban, az üvegajtó szőnyegén rég készitettem előre egy kis hasadást, melyen keresztül a szoba minden részébe belátni. A hogy asszonyom egyedül vélte magát, az alcovenjébe ment, ott félrehúzta egy rámáról a fekete függönyt, melyet soha sem vettem ott észre, s ime egy szép — szép fiatal ur képe tünt elő, s arra aztán olyan szerelmesen kacsingatott.

— Ez az egész?

— Úgy hiszem elég kezdetnek.

— Nemde egy barna bajuszú, magashomlokú úr van azon a képen festve, sötét palástban, lehajtott inggallérral?

— No igen.

— Nem ér semmit. Monda lehangoltan a kapus. Nem ér semmit.

— De hát mit tudom én, hogy mi ér va-

lamit? szólt kifakadva a szobaleány, s boszújában szinte sirt. Maguk azt bizzák rám: hogy lessem ki, nem szerelmes-e úrnöm valakibe? Hát én azt hiszem, hogy ő abba, a ki oda van lefestve, szerelmes; mit tudom én, hogy mi kell maguknak egyéb?

— Értse meg a dolgot, jó Dinita. A mit mondok, úgy hiszem titokban marad, mert a maga szerencséje is kérdésben forog. Asszonyunk nagyapjának három külön fiától három unokája maradt. Az ősi vagyon kevés volt, hanem az öreg szerzeménye iszonyú. Végrendeletében egyenlően osztotta fel azt mind a három unokája között. Asszonyunkat azonban soha sem szerette, don Jacintót még kevésbé, de annál inkább don Eustaquiot, a ki igen derék, istenfélő méltóságos úr. Asszonyunk tizennyolcz éves korától fogva igen szabadgondolkozású volt; gouvernanteot, gardedameot, duennát soha sem türt maga mellett. Az öreg gróf mindig azt mondta róla: hogy donna Serena fogja családja becsületét beszennyezni. Érti Dinita, hogy mikép? A grófnőrül azonban az irigység sem tudott semmi roszat beszélni. Szép volt, ostromlója volt elég, de senki meg nem hóditotta, senki egy kegyével sem diesekedhetett. Az öreg don Desiderio nem győzte végit várni jóslatának, hanem végrendeletet tön és meghalt. A végrendeletben az van irva: hogyha donna Serena valaha valami szégyent találna

ejteni családja nevén, veszitse el minden vagyonát, s csak az ősi negyedből maradjon kegyosztaléka, az elvesztett vagyon pedig szálljon — ne don Jacintóra, a ki igen szeles és tékozló, hanem usia don sennor Eustaquióra, a ki igen derék méltóságos úr. Érti már most?

— Annyit értek: hogy don Eustaquio e szerint jónak látja mind nekem, mind önöknek, mind úrnönk többi cselédjeinek külön bért fizetni, hogy valami hasznára való titkot megtudhasson, hanem tovább még nem látok. Hogyha úrnönk valakibe szerelmes lesz, nem tudnám: hogy miért kellene abból valami gyalázatnak következni? Férhez megy hozzá s azzal punctum.

— Mit beszél Dinita! kiálta közbe a kapusné, régóta húzogatva pisze orrát, boszújában hogy szóhoz nem juthatott. Hiszen van már férje.

— Hallgass bolond! kiálta rá felétartott órral a kapus.

— Lehetetlen! kiálta fel a szobaleány, elálmékodva. De hát hol van?

A kapus feleségére nézett: ne hogy szólni találjon; s kitérő feleletet adott a kérdésre.

— Épen annak a képe az, a kit maga az alcovenben látott.

A szobaleány düledezett a bámulat miatt.

— De hát ha szereti az asszonyunk, mért nem élnek együtt?

— Ne kérdezzen lelkem Dinita, ne kérdezzen olyanokat.

— Vagy ha nem szeretik egymást, miért nem válnak el?

— Hagyja ezt galambom. Ez magára nem tartozik. Maga csak arra vigyázzon, hogy ha valaki úrnönkhöz közelitni talál, akárki, a ki azon képhez nem hasonlit, azt jelentse meg nekünk. De a mig asszonyunk azon kép előtt sóhajtozik, addig nagyon messze vagyunk a dicsöségtöl.

— De én megkérdem valakitöl, hogy hol van az asszonyunk férje? mert engem megöl a titok.

— Hijjába kérdezi lelkem. A háznál senki sem tudja. S ha asszonyunk észreveszi, hogy maga ilyesmi után kutat, bizonyos lehet róla: hogy rögtön elbocsátja. Buenas noches szép Dinita, el ne felejtse, hogy una mano lava la otra aj ambas la cara. (Egyik kéz a másikat mossa, s mindkettö az orczát).

A szobalyány csengetést hallott, s elhagyta a kapus páholyt. A két monstrum alunni ment. Künn az utczán koronkint egy pár pajkos azon járó mérges nagyokat ütött a kivilágitatlan ablak vastábláira, s visitozva ment odább.

— Pukkadj meg! mormogá a kapus, mindannyiszor felijedve álmából, s inkább nem a-

ludt egész éjjel, minthogy kivilágitotta volna ablakait.

Madrid utczáin vig zene mellett járt a toborzó. A hordott zászló körül tánczoltak az ujonczok. Napok mulva álgyuk előtt kelle állaniok.

Egy egy szomorú legény kedvese vállára borulva ment a zászló előtt, fejében volt már a tollas barét. Megölelte szeretőjét. Hihetőleg utoljára.

A víg toborzó menet elvonul a tömlöcz előtt. A szük ablak vasrostélya közül sápadt arcz tekint le reá. Iparkodik elolvasni a zászlóra festett betüket.

Ismét „la libertad".

Tehát már küzdenek is érte. . . .

A fogoly utána nézett a menetnek, a mig rostélyától láthatá; azután hallgatá zenéjét, mig el nem hangzott; azután is úgy rémlett neki, mintha még mindig hallaná; azzal lefeküdt ágyára és várta, mig éjszaka lesz.

A porkoláb bejött hozzá; észrevevé milyen sápadt.

— Tán beteg? kérdezé tőle.

— Semmi bajom.

— Az éjjel nyögni hallották önt.

— Mit hallottak? kérdé a fogoly ijedelmét alig tudva elrejteni. Ki hallott valamit?

— Az ör, ki itt az ajtó előtt jár, mondta: hogy úgy tetszett neki, mintha valaki nyögne, vagy csiszolna valamit a szobában.

— Igen, igen. . . . Rosz álmom volt. . . . Fel is keltem.

— Ne küldjek be önhöz valakit az éjjel?

— Köszönöm; ma már jobban vagyok.

A porkoláb szétnézett a szobában, megvizsgálta gyertyájával a falakszögleteit, az ágy melléket, az ablakrámákat.

— Ninesenek önnek alkalmatlan látogatói? kérdé a fogolytól, azt mutatva, mintha némi szobalakó rovarok után fürkésznc.

— Nem tapasztaltam. Felele amaz.

Miután gondosan körülnézte a szobát, eltávozott a porkoláb.

A fogoly izgatott arczczal ugrott fel fekhelyéről. . . . . „Sietnem kell. Vigyáznak rám, valamit vettek észre.“

A léptek kongása elhangzott a hosszú folyosón.

E közben éj lett, kétszerte sötétebb a börtönben, mint kivül.

A fogoly eloltá gyertyáját. Vánkosát melyen hálni szokott, felfejté nagy sietve, s abból egy több ölnyi hosszúságú kötelet húzott elö, mely finom czérnából a legnagyobb fáradsággal volt összefonva, s melyhez úgy jutott a rab, hogy czérnát kért magának azon ürügy alatt, mintha harisnyákat kötne belöle unalomból.

Felét azonban mindig kötélnek fonta fel. A kötél alig volt újnyi vastagságú, hossza körülbelől elégnek látszott arra: hogy a második emeletből, egy merész szökéssel megtoldva, lesegithessen valakit.

A fogoly négy hónap alatt roppant munkát vitt véghez. . . . . Keresztül bontotta börtöne falát.

Ott hol a kályhacső a falba volt róva, kezdé meg munkáját, gyanitva: hogy e csőnek valahol egy kéménybe kell kimenni. Fuvolájának egy réz billentyüjét ketté törte, s ennek élesebb végével apránkint kikapargatá a kövek mellől az összetartó vakolatot.

Azon a helyen a füst megkapta a falat, úgy, hogy e munkája rögtön el lett volna árulva a bevájt fehér rovátkok által. Ezen akkép segitett: hogy reggelenkint, mert csak éjjel dolgozott, a vájt hasadékokat beragasztotta kenyérpéppel, azt behintette köporral, s gyertyája füstjével mindig befeketité.

A kivájt köport pedig éjjel rendesen fuvoláján keresztül kifúvta a utczára, nappal semmi nyoma sem volt látható éjjeli munkájának.

Az egymásután kiszedett köveket és téglákat reggelre rendesen visszarakta helyeikre s nyilásaikat oly ügyesen el tudá rejteni, hogy a legvizsgább szem sem akadhatott volna rájuk.

Negyedik hónapra érzé a fal kongásáról:

hogy a tulsó szobától már csak egy tégla vastagságú réteg választja el s a porkoláb gyanús fürkészése sietteté terve végkivitelére.

A mint minden nesz elcsendesült, a folyosón járó ör kopogását kivéve, fölállt székére, a kötelet dereka körül övezte, kiszedte egyenkint a téglákat, miknek helyén egy akkora nyilás volt látható, minön egy ember keresztül bújhat.

— Vagy hatot, vagy vakot! mondá most magában elhatározottan, s a még ellenálló tégla réteget megtaszitva öklével, az túlnan zajosan omla be.

Ha valaki van azon teremben, úgy terve meghiúsult, ha senki sincs, sikerült. —

Az ör a folyosó túlsó végin járt akkor, de még is meghallá a zajt s oda jött a fogoly ajtajához hallgatózni.

A fogoly észrevette azt s székét zajosan tevé ágyához, és nagyot ásitott, mintha fekünni menne s ezzel támasztana zörejt.

Az ör gyanútalanul tovább ment, a fogoly ismét a kályhához tette székét, hogy a magasan levö nyiláshoz felkapaszkodhassék róla.

Lassan, erőszakos vonaglással, mint a hogy az óriás kigyó torkába szokott lecsúszni az elkapott madár, sajtolá keresztül magát a fogoly a szük falnyiláson s fejtetöre lebocsátkozék a szomszéd terembe.

A mint sejté, az egy elhagyott konyhaféle

szoba volt, egy kandallós terem, melyben télen át az örök szoktak fütözni. A kémény és tüzhely most elhagyatva állt.

A fogoly hirtelen föltalálta magát, egy ott heverő tökét fölállitott a tüzhelyre s arra felállva, szétfeszitett könyökkel és térdekkel kezde felkapaszkodni a kürtő szük torkába.

Néhány ölnyi magasra jutott már fáradságos küzdelemmel, midőn fejével egy keresztülálló vasba ütődött, melly a kémény nyilását merőben elzárta. . . . Nem lehetett mellette elcsúszni. . . . Ki kelle bontania a vasat. . . . Zsebébe nyúlt, a széttört réz billentyüt keresve... Nem volt ott, azt börtönében feledte.... Néhány pillanatig gondolkozott, hogy mit tegyen? Nem volt egyéb hátra; visszakellett mennie börtönébe azon darabka rézért. . . . Ugyanazon úton, melyen jött, ismét visszacsúszott, bemászott a faltörésen, megkereste az ágya fenekén a keresett segédeszközt s újra kezdé fáradságos törekvését.

Ismét följutva a kéményt elzáró vasrúdhoz, annak egyik végét a rézdarab segélyével kivájta a falból, s kivette a vasrudat. . . . Az egész munka tovább tartott félóránál, de a kivett vas darab most igen hasznos eszközzé vált kezében; a mint a kémény legtetejéhez ért, ott kettős keresztvas állt ismét útjában, melyet csak az elhozott vaspálczával lehetett képes kifeszíteni. . . . Már látta a világosságot, mely a

szük nyiláson a csillagos égről lesütött hozzá... Ekkor hirtelen egy új kétségbeejtő gondolat rázta végig lelkét; „hát a kötél hol maradt"? . . . . Eszméletét kezdé veszteni. . . . Újra visszamenjen-e oda, honnan megszökött? . . . Most harmadszor megkisértse az útat visszafelé? . . . Lelke elveszté bátorságát.... Inkább lefog ugrani fejtetőre a házhéjáról, mintsem még egyszer visszatérjen . . . A kétségbeesés e pillanatában jutott eszébe: hogy hisz a kötél, a mit keres, vele van, ruhái alatt derekára kötve.... Megkönnyebbülten sóhajta fel s néhány pillanat mulva kitörve a kémény tetején, a házhéj cserepein egyik szelelő ablakig kúszott alá s leoldá derekáról a kötelet.

Nagyon megcsalta magát! A kötél tán elég leendett a második emeletből leereszkedni rajta, de kifeledte számításából azt, hogy ő legalább négy ölnyivel van most börtönénél magasabban s a kötélen túl még legalább hat ölnyi mélység vár reá.

Szétnézett. . . . Hogy segithessen magán? . . . Bemászott a padlásablakon, ott hosszú léczeket talált a gerendákra felrakva. Egyet kihozott. Lemászott vele a házhéj csatornájaig. Átpróbálta nyújtani az átellenben levő háztetőre. Odáig nem ért. Hanem túlnan volt egy szük sikátor, mely egy palotaszerü épületet választott el a börtönépülettől. Annak csatornája egy messze kinyúló rézdelphinben végződött.

Úgy látszék, hogy a lécz átérhet odáig. Örömmel tapasztalá, hogy nem csalódott.

Attól függött minden, hogy a lécz megbirja-e terhét?

Újra visszament a padlásra. Négy léczet a kötéllel összekötött. E keskeny hidat keresztül tette a két ház csatornája között s a végsőre elszántan, rálépett a lélekvesztő hídra.

Alant hajborzasztó mélységben a néptelen utcza kövezete látszék. Egy szédülés, és ő agyonzúzza magát. A hajlékony léczköteg úgy ingott minden lépte alatt, szerencséjére nem nézett le a földre, hanem csak az égre föl, s lábaival tapogatózott a következő lépés után.

Alig volt még a veszélyes útnak felén, midőn hirtelen úgy tetszék neki, mintha az utcza túlsó végén az alguazilok szabályos lépteit hallaná közelíteni, sietni kellett. A nyavalyatörés borzalmával tekinte maga alá s pár tántorgó lépéssel a tulsó háztetőre vetve magát, ott lerogyott, annak érczcsatornáját kétségbe esett erővel ragadta meg s ott feküdt, mig az őrjárat léptei újra elhangzottak. Ekkor föltekinte ismét. Bátorsága kétszeresen tért vissza a kiállt veszély után. Börtönén kivül volt már. —

Áthúzta magához a veszélyes hidat, melyen átjött, leoldá róla a kötelet, a léczeket beeresztette a házhéj ablakán s a kötél egy végét derekára kötve, a másikat a csatorna egy

kiálló vaspántjára hurkolta s leereszkedett a második emeleti erkélyre.

Alig volt attól egy lábnyomnyira, midőn a vékony czárnakötél középen ketté szakadt. Ha egyenesen a földre ereszkedett volna, most agyonzúzza magát. Igy azonban az elszakadt kötél épen elég volt neki arra, hogy annál fogva az első emelet erkélyéig lebocsátkozhassék.

De most hova?

Az utczára nem szökhetett le, mert lábai épségét koczkáztatá, mi további menekülését gátolta volna meg; azonkivül az ott járó ör is észrevehette volna.

Utoljára is arra határozta magát, hogy be fog menni a házba az erkély ajtón keresztül, s iparkodni fog onnan aztán valahogy kijuthatni; ha máskép nem, a legelsöt a kivel találkozni fog, megragadja s fenyegetéseivel réveszi, hogy nyissa fel a kaput. Akkor aztán lefut a bástyalépcsön; ha utána lönek és találják, jó; ha nem találják, bele veti magát a Manzanaresbe s keresztül úszik rajta, onnan aztán el a hegyek közé vagy akárhová. . . .

E határozott szándékkal benyúlt az erkélyablak nyitott redönyein s a kulcsot a zárban találva, azt elfordítá. Az ajtó kinyilt. A szökevény egy nagy teremben találta magát. Jobbra is balra is nagy szárnyas ajtók nyiltak bele.

Néhány pillanatig ott állt határozatlanul, nem tudva magát tájékozni, hogy jobbra vagy balra induljon-e neki?

Végre is vaktában benyitotta az egyik ajtót s azon keresztül egy sötét szobába jutott.

Tapogatózva körülment, s az átelleni falon ismét egy ajtóra talált, de az bevolt zárva. Koczkáztatá, hogy a legkissebb zörejre elárulja magát. . . . Visszaakart fordulni, hogy a tulsó szárnyon próbáljon szerencsét; ekkor, a mint tapogatózik, egy szönyegajtó kilincse akad kezébe. Megnyomja, az ajtó kinyilik. Valami szük sötét folyosó feketéllett elötte, minök szoktak régi úri házaknál lenni, egyedül az uraság magánhasználatára elkülönitve. Belépett. Mindegy volt neki, akárhova fog az vezetni; egy lépéssel odább jutand. A folyosó padlata puha pokróczokkal volt beteritve, lépteinek semmi hangja nem hallatszott. Végre ismét egy szönyeg ajtóra bukkant, mely a folyosó tulsó felét zárta. Az is nyitva volt. Benézett. A szobában nöcselédek aludtak, egy falra akasztott lámpa vetett körül világot. Senki sem volt ébren. A szobából ismét két szönyegajtó nyilt két ellenkező oldalra. Nem sok ideje volt válogatni, melyiket nyissa fel? a melyikhez közelebb volt, benyitott.

Ismét egy másik hálószobában lelte magát. A szönyeg ajtó az alcovenre nyilt. A háló-

terem halavány tejüveggel leboritott éji lámpától volt homályosan átderengve. A tárgyak alig tüntek elö a félsötétben.

Az alcoven fenekén egy mennyezetes ágy volt, melynek virágos selyem függönyei földig le voltak eresztve. A halk álompihegés hangja tánusitá, hogy ott alszik valaki.

E szobából nem volt többé kijárás.

A szökevénynek hirtelen egy eszméje támadt; az ágy mellett egy nagy képrámát látott fekete damaszttal lefüggönyözve; a függönynek hosszú vastag selyem zsinege eszébe juttatá, hogy ezen könnyü volna neki az erkélyröl lebocsátkoznia s akkor csak az volna még a kérdés, hogy az ör golyója eltalálja-e vagy sem?

Rögtön hozzá fogott e zsinórt lebontani a rámáról s midön készen volt vele, a függönyök lehullottak a képröl.

A szökevény ijedten tántorodott vissza. A kép, mely elötte állt, örült iszonyattal töltötte el lelkét. Merev szemmel, elképedve bámult reá. Egy élö emberreli találkozás nem ijesztette volna meg, de e kép elsápasztá arczát, a vér fagyott meg ereiben.

A nagy kép alatt egy kis fekete könyv hevert, annak tábláján ismét ugyan azon képet látta. Odanyúlt. Vonagló reszketéssel nyitá fel a könyvet, beletekinte és e sorokat olvasá benne:

„Ma is boldogtalan voltam, ma is eszembe jutottál. Ma is megsirattalak, ma is megbocsátottam“. . . .

— Én Istenem! hol vagyok? Kiálta a szökevény hangosan, — magáról elfeledkezve, — s kiejté reszkető kezeiből a könyvet.

A támadott zajra megmozdúltak az ágy függönyei. Egy hófehér kar félretakarta azokat s egy halvány női arcz tekinte elő közülök.

A nő hirtelen, tompa elfojtott sikoltással veté magát vissza ágyába, a mint ez alakot meglátta maga előtt. A szökevény rabruhája össze volt tépve és fenve a szökés viszontagságaitól s vérehagyott arczára, merev szemeire s elsápadt ajkaira iszonyú volt tekinteni e csöndes éjféli órában.

Egy szót nem tudott szólani, egy mozdulatnak nem volt ura. Lábai a földbe gyökereztek.

Percz mulva ismét előtünt az úrnő párnái közül. Most már éber lélekjelenléttel fordult az éjféli ijesztőhöz.

— Ne tartson tőlem, mondá neki, nem fogok zajt ütni. Itt kulcsaim. Fogja. Amott a szekrényben állnak ezüstneműim. Iróasztalom nyitva van, ott találand ön pénzt. — Vagy attól tart ön, hogy cselédeimet találom hivni? Megálljon. Magam fogok önnel menni. Forduljon el kissé.

S e közben az öntudat teljes nyugalmával kapta magára könnyü selyem éji burkonyát s szeméremörző vigyázattal lépett ki ágya függönyei közül, rózsás lábacskáival himzett papucsait keresve.

Olyan szép volt. . . .

Hosszú fekete haja rendezetlen fürtökben hullott alá liliomos vállaira, sötétével halvány arczát még fehérebbé varázsolva, kezével összetartá keblén a tapadó éji burkonyt, melyen keresztül még a sziv sebesebb ütései is láthatók voltak. Egész arczán, magatartásában valami fönséges volt az a nyugalom, mely a segélytelen veszély pillanatában föntartotta lelkét.

— Jöjjön ön, mondá halkan a vad iszonyatos alakhoz fordulva, a nélkül, hogy ajkai vagy kezei reszketnének. Jöjjön. Magam fogok átadni mindent.

A megszólított minden hangnál jobban jobban reszketett. Szemei azon vadállati ijedelemmel voltak a hölgyre függesztve, melylyel a farkas szokott nézni az emberre, kivel véletlenül találkozott, midön nem tudja, hogy elfusson-e vagy rárohanjon?

— Istenem, hát mit akar ön? kérdé a nő megdöbbenve, midön látta, hogy az ember nem akar megmozdulni, s szemeibe egy könyü lopózott, tanujeléül annak, hogy lélek ereje fogyni kezd.

E pillanatban az ijesztő alak összerogyott lábai előtt s két kezét arczára tapasztva, elkezde keservesen, fuldokolva sirni.

— Szentséges Isten! kicsoda ön? kiálta el a hölgy, amaz erőszakos asthmaticus hangon, mely a suttogó beszédben az indulatot fejezi ki.

A szökevény erőszakosan fojtá el sirását s föltekinte, de még mindig térdenállva maradt. Arczára a könyek után nemesebb, emberibb vonások tértek vissza. A képre mutatott.

— Egykor, valaha, — úgy mond halkan — e k é p e r e d e t i j e voltam, most szökevény vagyok.

A nő egy nyugtalan sikoltással kapott szivéhez. Öröm, fájdalom, őrült ijedség s tébolyitó meglepetés vonaglott egy pillanatban keresztül lelkén. A másik pillanatban önfeledő szenvedélylyel rohant a férfi felé.

— Diaz!

Az elforditott arczczal, karját visszatartólag terjeszté ki a nő elé.

— Igaz. Igaz, mondá a nő, szemeit lesütve s megállt előtte búsan, mint egy szobor. A férfi még mindig térdelt.

— Az én kezem nem nyúlhat te hozzád, monda Diaz szomorúan. Üdvömet elvesztém örökre. De mi nekem a túlvilági üdv ahhoz képest, a mit benned elvesztek! Oh mennyit szenvedtem s mennyit fogok még szenvedni.

— Én is. — Én is. Rebegé a hölgy, karszékébe rogyva s zokogó arczát kezeire hajtá.

— Ismered vétkem nagyságát, lehetetlen hogy szeress. Ismered szerelmemet iránttad, lehetetlen hogy gyülölj. Úgy-e jó lesz mind kettönkre nézve, ha meghalok?

— Ha meghalunk. Igazitá ki a hölgy.

— A börtönben nem lehet meghalni. Olyan soká él ott az ember; s a halál is rút ott, mint az élet. Ki kelle törnöm onnan. Nem élni, hanem meghalni. Hijába is maradtam volna tovább, nem javultam semmit. Lelkem most is olyan vad, mint volt akkor, midön megtudtam, hogy téged bántott valaki, s a mint megöltem akkor, megölném most.

— Oh ne szólj igy!

— Vétkemért megtudok halni. Ezzel tartozom neked, tartozom megbántott Istenemnek. Megteendem. Még egy utólsó szót, tudtad: hogy én e börtönben vagyok?

— Azért jöttem ide lakni, hogy közel legyek hozzád.

— Te voltál azon ismeretlen hölgy, ki börtönömben naprúl napra gondoskodtál rólam. —

A hölgy némán inte.

Diaz mélyen felsóhajta.

— Gyanitám. Légy áldva érte. Jusson eszedbe, hogy e gondolat boldoggá tesz halálom órájában.

Ezzel fölkelt a férfi s indult kifelé.

A hölgy odalebbent mellé, megragadta kezét s annyi nőiség, annyi gyöngéd érzelem volt szavaiban, midőn ezt suttogá: „én megbocsátottam neked“.

— Köszönöm. Köszönöm. Serena! Óh mi rég volt, midőn e nevet kimondtam. De ha te megbocsátasz is; ha megbocsát maga az Isten; az emberek nem fognak megbocsátani soha.

— Megállj. Van még egy út, mely bünbocsánatra vezet. Van egy gondolat, mely megtisztít. Van egy mód, mely visszaád az életnek, az emberiségnek, a becsületnek és nekem. . . . Ez a csatatér. A zászlók ki vannak tüzve, eredj oda. Ha elesel, úgy sirod meg van áldva, emléked meg van siratva. Ha visszatérsz, az egész hon egy bünbocsátó kezet nyújtand feléd, nöd egy szerelemtől reszketőt.

A férfi imára kulcsolá kezeit. „Isten, Isten! te angyalodat küldöd hozzám, hogy felemeljen! te a dicsőségen keresztül nyújtod felém irgalmad olajágát. Elmegyek érte a halálba és elhozom azt, vagy ott maradok, a hol az terem.

Szólt és csókokkal halmozá el a kezet, mely megmutatta neki az égbevezető utat.

— De igy nem lehet eltávoznod, szólt Serena, Diego öltözetére mutatva. Mindenütt fölötlenél vele. Jer velem. Öltönyeidet, miket egykor viseltél, mind ereklyeül tartogattam

meg, most vedd hasznukat — S ezzel egy ruhás szekrényt nyitott fel, melynek öltönydarabjait a mint férje egyenkint magára szedte, akkint tünt mind inkább ki a hasonlatosság közte és az arczkép között.

Serena még is annyira megváltozottnak találta öt.

— Hogy meghalványultál; milyen beesettek arczaid. . . .

— Megnött szakállam teszi azzá. . . . Te nem változtál semmit.

— Senki sem fog így rád ismerni: Burkolózzál e köpenybe; vedd e pénzt, mind. Én tudok magamnak holnap ismét teremteni. Neked szükséged lesz rá. Rögtön, még ez órában fogadj gyorsszekeret, eredj Toledoba. Ott jelentsd magadat Cuesta Coronelnél, ő mint önkéntest be fog sorozni s elküld Arragoniába. Igy nyomodat vesztik, mig egykor magad fogod nevedet büszkén bevallhatni ismét. Akkor — újra találkozunk.

— Mához egy évre kivivom magamnak vagy az életet vagy a halált.

— Most siess e házból kíjuthatni. Még éjjel van, mindenki alszik. Fogd e kulcsot, az udvar hátulsó részében van egy kis szögletajtó, azon észrevétlenül kimehetsz a mellékutczába. Odáig vezetni foglak, hogy el ne tévedj.

Ezzel Serena gyertyát gyújtva egy kis kézi gyertyatartóban, megfogta férje kezét s

néhány szobán keresztülvezetve, egy rejtekajtóhoz vivé, melytől keskeny csigalépcső vezetett le az udvarra; ott elbucsózott töle, megszoritá kezét s maga az ajtóban maradva, ott várt mig férje az udvarra leért.

Hallá, mint kopog végig a kövezeten.

— Lassabban, szólt aggodalmasan susogva. Azt hivé, hogy az hallani fogja e hangot.

Már hallá, hogy az ajtóhoz ért s a kulcsot a zárban megforditá, midön a sötétben hirtelen fölkiálta egy hang: „t o l v a j“! s utána több lárma hang keletkezett minden oldalról: zajosan kiáltozva: „tolvaj, fogjátok el“! s egyszerre több lámpa fénye világitá meg az udvart.

Diniia, a grófnö cselédje észrevevé, hogy úrnője hálószobájában valami férfi beszél, s rögtön sietett azt hirül adni a kapusnak; ez felkölté a cselédeket s midön Diego az ajtóhoz ért, három, négy férfi rohánt egyszerre minden szegletből reá; tolvajt kiáltozva.

Serena szédülni érzé agyát.

Diego azonban e megtámadásra hirtelen visszafordult, megragadott kettőt üldözői közül s egy pillanat alatt jobbra balra dönté öket, mig azoknak, kiknek lámpás volt kezeikben, egy pár ökölcsapással kiverte azokat kezeikből, a midön aztán a sötétben nem lehete egyebet hallani, mint egy zajos tülekedést, melyből olykor egy egy hangosabb puffanás s az azt követő jaj hallatszott elö.

Diegonak már sikerült az egész háznépet agyba föbe verni s e közben félig kinyitni az ajtót, midön egy hang, melyben a kapuséra lehetett ismerni, elkiáltá: „fussatok az alguazilokért“!

Serena összeborzadt. Ha férjét itt kapják, veszve van. Hirtelen elfeledve mindent, csak Diego veszélyét látva, felszakitá az ablakot, melyen keresztül a jelenetet nézte s a magasból alávilágitva, lekiálta.

— Bocsássatok öt szabadon.

A cselédek szemtelen arczczal fordultak a hölgy felé, minden arcz gúnyosan mosolygott rá.

Diego haragos vörössé vált a düh miatt, a mint ezt észrevette.

— Mit akar az asszony! kiálta fel magánkivül. Nekem semmi közöm önhöz. Én tolvaj vagyok, lopni jöttem.

— Úgy le kell löni. Rikácsolá a kapus.

— Megálljatok! kiálta Serena kétségbeesve. Félre onnan. Senki se merje bántani. Bocsássátok szabadon. Én parancsolom.

— De hát kí ez az úr? dünnyögé a kapus.

— Azt én tudom. Senkinek semmi köze hozzá.

— Ha úgy van, felelé a kapus szemtelen meghunyászkodással, úgy gyerünk alunni, szólt vállatvonitva, s mig gúnyolódó bókkal hajtá meg magát Diego előtt, Serenára egy mond-

hatlanul sértő vigyorgást vetett, különféle kifejezésteli arcz- és kézmozdulásokkal kisérve.

— Nevess gazember! kiállta Diego észrevéve a szemtelen vigyorgást, s úgy csapta pofon a vén faunust, hogy az kiesett az udvar közepére, s azzal még nekiállt egyet rugni rajta.

— Siess! az Istenért siess! sikolta Serena a kétségbeeséstől környékezve.

Diego gyorsan felszakitá az ajtót, s eltünt szem elől.

IV.

Egy év lefolyt. Langy májusi éjszaka van. A francziák elhagyták Madridot, csak a Buen-Retiro erősség van általuk megszállva.

Madrid utczái sötétek. Egyetlen lámpa sincs meggyújtva, az ablakokban nincsen gyertyafény. Minden néma. A lakosság kiköltözött a városból. A családok az erdőben ütöttek tanyát. Benn a városban hallgatás van az üres utczákon és sötétség.

De távolabb, a Tajo partjain, ott fény van és élet. Száz meg száz örtüz világit az erdőben, mintha a csillagok mind egy mezőre szálltak volna le pihenni.

Egyike körül ez örtüzeknek fiatal katonatisztek ültek, punchot készitve tréfás beszéd között, egy pár a fűben hevert ábrándozva, egy

közülök, kinek vállrózsája törzstisztet enged sejteni, rhumot égetett egy cseréptálban.

Ha jól megnézzük, ismerősünkre találunk benne, ő azon democrata, kivel Serena grófnő estélyén találkozánk. Akkor még nem volt katona, hanem egy év sokat változtat az emberen. —

— Jó estét bajtársak! szólt egy újon érkező tiszt, szürke köpenybe burkoltan; csak félszeme látszott, a másik selyem kötelékkel volt fedve.

— Adjon Isten! felelének a körben ülők, senki sem látszott őt ismerni, hanem azért a katona világban mindenki pajtás.

— Ugy látszik: már te sem ismersz? szólt az érkező a democrata vállára ütve, s annak arczába tekintve.

— Ah! Lehetetlen! kiálta fel az csodálkozással, a mint jobban megnézte a jövevényt, te vagy Jacinto?

— Szép vagyok igy félszemmel, úgy-e?

— Ah, ah?

— Kiütötték biz azt Ciudad Rodrigo ostrománál ablakostul együtt.

— No de hozott Isten. Maradt még másik.

— Csak is azért jöttem ide, ha valahogy még ezt a másikat is kitudnám üttetni.

— Ez fölséges találkozás. Poharat fiuk ennek a vitéz bajtársnak. Méltó, hogy közöttünk üljön. Minő véletlen összejövetel.

— Még csak don Aquiles hiányzik közülünk, hogy együttlegyünk. Csoda dolgokat beszélnek az öreg legényről. Mindig sir ri a sok vérontás felett, s mégis mindig ő nyargal elől a csatában. Mondtam én, hogy „vas a feje“.

— Dejszen ha vas lett volna a feje, akkor ő vitte volna el a golyót, nem az ötet, viszonzá Jacinto, kedélyesen letelepülve a fübe, a többiek mellé.

— Ah, mit mondasz? szólt emez, a tréfából szánalomra sülyedő hangon.

— Leütötte biz annak a fejét egy franczia álgyú, úgy hogy maga sem vette észre; még azután is rajta ült a lovon, fej nélkül kergette az ellenséget.

E hir kissé lehangolta a democrata kedélyét.

— Tehát csakugyan azért jöttél fel Madridba, hogy Buen-Retiro ostromában részt vehess? kérdé Jacintótól.

— Első voltam a Ciudad Rodrigoi sánczokon, itt is az akarok lenni, szólt ez, szivarát meggyujtva a tüznél

— De már abban megelőzlek pajtás. Szóllalt meg akkor egy hang a beszélők háta mögött. Az egy fiatal ezredes volt a füben elheveredve.

— Kicsoda? kérdé don Jacinto felpattanva.

— Én.

Don Jacinto hátranézett a megszóllalóra, tréfás büszkeséggel.

— Mennykö fiú az, bizonyitá a democrata. Közkatonából lett ezredessé.

— Magam sem generálisból lettem azzá.

— Akár miből lettél, de oda nem mégy előttem; állitá a füben heverö.

— Hinni vagy fogadni és nem feleselni; szólt Jacinto kezét nyujtva elé.

— Akármibe. Egy országba! viszonzá ez amannak tenyerébe csapva.

— Te, — én élelmezési biztos nem vagyok, hogy olyan sokba fogadjak, hanem áll száz arany.

— Azt megisszuk áldomásra.

Don Jacinto élesen tekintett a fogadótárs arczába. Diego volt az.

— Nekem úgy tetszik, mintha én láttalak volna tégedet már valahol.

— Az meglehet, hanem én nem láttalak téged sehol.

— Hasonlitasz valakihez, a kiről nem örömest beszélek..... Egyébiránt magam is úgy érzem, mintha elfognám veszteni a fogadást. Soha sem jutott csata előtt eszembe az a gondolat, hogy hátha megfogok halni? és most nem tudom kiverni a fejemből. Már most csak azért is neki megyek. Megjárom, ha ott hagyom a fogamat: don Eustaquio bátyámnak megint nevenapja lesz.

Diego szivén egy ijesztő gondolat villant e szóra „megint“ keresztül.

— Ki az a te don Eustaquio bátyád? kérdé Jacintotól közönyösen, pedig jól ismeré azt az embert, hanem az eseményt akarta megtudni.

— Örülj, ha nem tudsz róla semmit, szólt don Jacinto, szivarát a tüzbe vágva; egyébiránt kész vagyok öt elötted leirni, ha megigéred, hogy megszerzed a fülét a muzeum számára, hogy legalább legyen belöle valami az országban.

— Csak azért kérdezem, hogy miféle ember lehet az, a kinek kétszer is van Eustaquio napja egy esztendőben?

— Az csak úgy volt pajtás, hogy az öregapámnak egy valóságos angol végrendeleténél fogva ez a derék ember tavaly Serena hugomtól minden vagyonát elperelte: a miért egy éjjel szegény asszonynál ott kaptak valami becsületes embert. — Nevetséges dolog. — Szegény asszony; hisz ő is ember.

Diegonak félre kelle vonulnia a tüztől, hogy ne lássék arczán az indulatok csatája, mely e pillanatban egész lényét fölháboritá.

Nem kérdezösködhetett tovább, a nélkül, hogy neje tiszta nevét frivol tréfáknak ki ne tegye, vagy magát el ne árulja.

Egész éjjel nem tudott aludni, lement a vár bástyái alá, oly közel, hogy az örök rálö-

völdöztek. Reszketett a vágytól minél elébb benn lehetni, s megtudhatni: mi történt feleségével?

Annyit tudott, hogy a nő még többet szenved, mint azelőtt, és mindazt ismét ő miatta.

V.

Másnap megkezdődött a Buen Retiro ostroma, az elkeserülés dühével az egyik részről, a kétségbeesés heroismusával a másikról. Rengett a föld, vöröslött az ég, menydörgött a levegő. Az emberek szétfutottak Madridból a csatazaj elől, odahagyták házaikat; az izzó tüzgombolyagok hullottak a paloták tetőire, s az égnek lövellő lángok vad ijesztő rém világot vetettek a sötét égre. . . .

És ott, hol legnagyobb volt a veszély, hol legvadabbúl lobogtak a lángok, ott csoportosult össze legtöbb ember, nem oltani: szitani a tüzet, nem egymást menteni, hanem egymást legyilkolni.

Az égő paloták világánál elkeseredett harcz folyott, mig a tört rés előtt férfi férfi ellen, vezér vezér ellen küzdött, azalatt a toledoi kapu felől hágcsókat támasztottak az ostromlók a falaknak, azokon másztak fölfelé.

A bombák, granátok pattogtak fejeik fölött, a bástyákon álló lövések minden golyója

talált. Az ostromlók golyózápor között támasztták hágcsóikat a falnak.

Két egymás mellé állitott hágcsó előtt két ifju tiszt szorit e pillanatban kezet: Jacinto és Diaz.

Don Diego, mielőtt a hágcsóra lépne, odafordult bajtársához, s halk, de indulatteljes hangon e szókat súgja fülébe:

— Azon ember, kit Serena testvérednél találtak amaz éjjel, én voltam. Ismersz-e most?

Don Jacinto elértőleg szoritá meg Diaz kezét, most már jól ismert rokonáét, s valamit szólt hozzá, de hangját elnyelé egy irtózatos roppanás, mely érföldekre megrendité az álló földet, s az ostromlókat sürü lőporfüst és hulló kövek, gerendák darabjaival boritá el egy pillanat alatt. A várkapu alá fúrt tüzakna repült a levegébe.

— Előre! kiálták ekkor mindnyájan. A harczi düh lángolt minden arczon, még a haldokló is azt kiáltá: „előre"! s odavonczolta magát a hágcsók közelébe.

Legelől látszott azokon a két ifju tiszt. Sebesen haladtak fölfelé. Egyik sem birta elhagyni a másikat. Mosolygó arczczal valami tréfás párbeszédet folytattak egymással. Don Jacinto egyes szemüvegét még meglevő szeme elé dugta, s úgy nézett föl elleneire. Don Diego rákiálta: „a másik elé dugd, emezzel úgy is látsz". Jacinto elnevette magát.

E pillanatban, midőn csak néhány hágcsófoknyira voltak már a bástyaoromtól, mindkettő erőfeszitéssel törekedve szomszédját megelőzni, a védők tömegéből egy irtó sortüzelés ropogott le az ostromlók seregére, egy pillanatra fehér füstfellegbe burkolva a legközelebb levőket. A mint a füstöt a másik perczben elkapta a szél, Diego már a bástyaormot fogta meg kezével, s visszatekinte társára, kit nem látott többé maga mellett.

Don Jacinto ott állt néhány hágcsófokkal alább. Egy kezét mellére szoritá, feje hátrahajlott.

— Megnyerted a fogadást, bajtárs, kiálta Diego után, elhaló szóval; egyet mosolygott, összerázkódék, keze lecsuklott a hágcsó fokáról, s holtan hullott le az utána jövők vállaira.

Egy óra mulva a vár be volt véve.

Don Diego sietve futotta végig az utczákat, itt ott löttek még rá, másutt éljenezték, nem látott, nem hallott.

Néhány perez alatt a börtönelőtti ház előtt állt. Rútul meg volt az rongálva: egy teke keresztül kasul járt rajta, s a hogy a bomba kiütötte az egyik oldalát, meglátszott a szobában az összezúzott zongora, melyen Serena szokott játszani.

Bezörgetett a kapun.

Sokáig nem jött senki azt kinyitni.

— Nyisd ki héj, orditá Diaz, vagy az ablakodon megyek be!

A rivallgásra előcsoszogott nagy alázatosan a kapus, s reszketve nyitá fel az ajtót. Még belöl elkezdett szabódni: hogy azért nem jöhetett hamarább, mert a pinczéből kellett előkászolódnia.

— Ismersz-e ficzkó? kérdé töle Diego, a mint a kapun belépett.

— Kérem alássan, rimánkodék a nagy vörösképü ember, s elkezde sirni. Én nem csináltam semmit, én egy puskát sem lőttem ki.

Don Diego nem birta magát a kaczagástól visszatartani.

— Azt elhiszem, hanem arra felelj: hogy emlékezel-e rám?

A kapus látva, hogy nem eszik meg, magához tért ijedtéből, s megnézve a hivatlan vendéget, szomorúan felele: „Igen is, arról a pofléről, a mit tavaly ilyenkor volt szerencsém kapni nagyságától".

— Háládatlan rhinoceros! hát arról nem emlékszel rám, hogy kenyeremen hiztál meg?

A kapus hátratántorodott ijedtében. „Valgame Dios! Don Diego"!

— Hol a feleségem?

A kapus reszketett, mint a nyárfa levél.

— Elment innen lakni — Sacedonba.

— Abba a rongyos faluba! kiálta Albin méltatlankodva.

— Falura kivánkozott.

— Befogod a szád vén spion! Nem don Eustaquio gróf vette el mindenét?

A kapus szemei zavarodtak, forogni érzé a világot.

— Gyere csak velem ide a szobádba, mindent tudok. — Az ember hagyta magát vinni bundája gallérjánál fogva. Tudsz-e irni?

— Igen is. Igen szépen.

— No hát ülj le, és irj szépen egy bizonyitványt, melyben elismered: hogy az a férfi, a ki most egy éve Serena grófnönél találtatott én voltam, a grófnö férje.

— Kérem alássan, hebegé a kapus.

— Ne szólj közbe, ficzkó! Ordita rá mérgesen Diego; azután elmosolyodott az ember ijedelmén. — Te! az orrod most is görbe attól a poflétöl, a mit tavaly kaptál, vigyázz, hogy helyre ne igazitsam az idén.

A megszeppent ember mindent irt, a mit don Diego tolla alá mondott. A documentumban úgy összevissza gazemberezte saját maga magát, a mint csak illett.

— Van itt még valaki? kérdé don Diego, széttekintve.

— Igen is. A feleségem, felelt a kapus egy a szögletben reszketö tömegre mutatva,

melyet is don Diego rögtön nyakon csípett, s odaczipelt az irathoz. „Te is ird alá“.

— Nem látom pápaszem nélkül az irást, sápitott a némber.

— Vidd hozzá közelebb az orrodat, förmedt ellene don Diego, s hogy segitsen rajta, bele is ütötte az órrát a vonakodónak.

Az asszony is aláirta. Azzal don Diego eltevé az iratot.

— Már most üssön belétek a menykö;

A házaspár megköszönte alázatosan, hogy nem ő maga vette magának ezt a fáradságot.

— Don Eustaquionak azonban mondjátok meg, hogy tisztelem. A fülét odaigértem már a Muzeumnak; hát csak iparkodjék velem találkozni.

Néhány pillanat mulva don Diego a disztéren állt, hol Wellington herczeg önkezüleg tüzte fel mellére a vitézség érdemrendét. Egy jutalmat kért csupán, néhány napi távollétre engedelmet. . . .

Még azon órában lehete látni, a mint nyargalva vágtatott alá az országúton.

VI.

„Közelitek! közelitek“, mondogatá magában a vágtató lovag. Nemsokára látni foglak, s azután — boldogok leszünk. . . .

Szenvedtél miattam sokat És is sokat kiállottam. Türtem nyomort, büntetést, s a mi több volt mindezeknél: a te távollétedet. De most vége minden fájdalomnak, ezután — boldogok leszünk. . . .

Egyszer vétettem halálosan, azért százszor kerestem föl a halált, dicsöséget találtam föl helyette. Nevemet, mely a tied is, melyet kimondani átok volt, és viselni gyalázat, diadalkiáltás közt hallottam kimondatni. Kezemről a bün vérfoltját saját vérem mosta le a csatatéren. . . . Ezentúl boldogok leszünk. . . .

Megbocsátott Isten, ember; megbocsátottál te is. Multam, mint egy szörnyü álom, átadva a feledésnek, nevem tiszta, lelkem nyugodt, hazám dicsö. Egy egészen új élet kezdödik velünk, a melyben . . . boldogok leszünk.

Öt év óta mindennapos bánatom voltál, ezentúl mindennapos örömem fogsz lenni. Gyalázatod voltam eddig, büszkeséged leszek ezentúl.

. . . . . .

Az ég derült volt, a mezökön nyilt a virág, a falukon kiálltak az utczákra a vén emberek és a kis gyermekek, s „viva“-t kiáltoztak az elrobogó után. A vizért járó pórleányok ajkairól hangzott a nemzeti dal, a kunyhókon lebegtek a zászlók. A vágtató lovag csak saját lelke napfényes gondolatjait látta mindezekben.

„Jövök, jövök“.

A mén repült; hegyek, volgyek, falvak egymásután maradoztak el nyomában, szemközt jövő parasztszekeresek kalaplevéve köszöntgettek az érdemrendes lovag felé. Egy csoport galamb repült vele sok ideig egy irányban, le leszállva előtte az úton, s ismét fölreppenve, ha odaért, a nap oly hévvel ragyogott le a tiszta kék égről. A lovag szivében szerelem volt és dicsőség.

Délután a láthatáron sötét felhők kezdtek felhúzódni, s a megszorult nap heve égetően sütött alá.

Don Diego egész napi lovaglás után egészen át volt izzadva, s a mint a levegő mindinkább át kezde fülni, eltikkadtan leszórt magáról minden ruhát, s alig várta, hogy valami emberi hajlékhoz érjen. A legelső parasztházhoz beköszönte. Egy ital vizet kért égető szomja ellen.

A ház lakója, egy jó vén anyóka, kihozott neki egy zöld mázos korsót. Diaz az utólsó cseppig kiitta, a mi benne volt. A távolból már lehete hallani a közelgő zivatar morduló fenyegetödzését. A sötét, fekete felhők már a fél eget elfoglalták; olykor egy egy villámtól megszakitva. A távolban zúgtak a fák.

— Itéletidö lesz, vitéz uram, monda a jó öreg asszony jámbor hangon. Maradjon itt, mig átmegy a fejünk felett, ne menjen ma tovább.

— Köszönöm áldott asszony, szólt a lo-

vag, sietős utam van, s azzal sarkantyúba kapta lovát és tovarobogott.

Fél óra mulva utolérte a zivatar. Az izzasztó hőség után porkavaró hideg vihar támadt s jéggel elegy zápor vágta egész a messze erdőig. Csak itten jutott eszébe köpenyét kibontani és magára venni. Egész addig sokkal derültebb gondolatokkal volt lelke belöl elfoglalva, mint hogy a zivatar között magára tudott volna gondolni.

A zápor és mennydörgés elvonulta után nem tisztult fel az ég, hanem egészen beborult s lassú országos eső kezdett folyvást esni.

Mire Diaz a legközelebbi faluhoz ért, facsaróvá ázott minden öltözete. Egészen áthűtötte magát, a vizes öltönyök testéhez voltak tapadva. Valami nyugtalanitó zsibbadás kezdett el uralkodni érzékein. Kezei reszkettek néha.

A mint a legközelebbi falut elérte, egy szemközt találkozótúl azt kédezé: messze van-e még Sacedon?

— Egy jó félóra járás még. — Milyen halaványy az Isten adta, mondá magában az ember.

Don Diego szinte lebukott a lórul, oly gyöngének érzé magát. Lehajlott lova nyakára, lélekzete oly forró volt, a paripa minden mozdulatánál lüktettek fejében az erek. „Csak előre, csak előre"! mondogatá magában a lovag. Szemei előtt összefolyt a világ, arcza és feje

lángolt, mig kezei hidegek voltak. Az eső verte folyvást. Csak előre, csak előre. . . .

Minden lépése a lónak egy század volt reá nézve, minden lépésével nőttek fájdalmai, a test emésztő láza.

— Csak egy pillanatig még. Nyögé a vágtató lovag, erőszakosan szedve össze hanyatló erejét, „csak egy pillanatig még, azután — boldogok leszünk". S nem sokára megpillantá az eső fátyolán keresztül Sacedon kisded tornyát s a vén kastély tetejét, melyben élte kincse rejlik. E tekintet némileg megenyhité szenvedését.

— Jövök, jövök, édes angyal. Rebegé megtörő hangon. A paripa már az első házakhoz ért. Don Diego a pillanatokat számlálta, a mik még hátra vannak. Elérte a templomot. Még egy percz. Most a kastély udvarán van. Le akar szökni lováról s eszméletlenül esik le róla. —

. . . . . .

Ott volt már, a hova vágyott. Midőn fölnyitá szemeit, feje szép hitvese ölében feküdt. Valami enyhitő balzsamot érze forró homlokára hullani. Az ő csókjai voltak azok.

— Diaz! én kedvesem! szólt a nő, öröm és kétségbeesés hangján.

— Eljöttem hozzád, rebegé a férj, tompa, szintelen hangon. Eljutottam a hova kellett. Nevemet visszavivtam, Isten és törvény meg-

bocsátott. Te szeretsz. Azt hittem boldogok leszünk.

Elhallgatott. Érzé, hogy meg fog halni.

— Azok leszünk, szólt hévvel Serena átkarolva szenvedő férjét. Éltem minden pillanata a te boldogságodnak lesz szentelve. Az Isten azért szabaditott meg téged, hogy ismét boldog lehess és az enyim.

— Az Isten igaz, mondá a szenvedő, mély bánatos hangon. Megengedé, hogy éltem hibáját küzdéssel, szenvedéssel helyrehozzam, megengedé, hogy a gyalázatot, mit rád tetéztem, letisztitsam; megengedé, hogy ismét lássalak; azt hogy boldogul éljen egy bünös, az Isten nem nézheti el. Elég, ha boldogul enged meghalni.

— Te nem halhatsz meg Diaz! zokogott szenvedélyesen a hölgy. Most lettél csak az enyim, nem veszthetlek el most.

— Néhány óra előtt százan hullottak el mellettem, — engemet kikerült a halál, a golyózápor közt megálltam. . . . Most már czélnál vagyok, — láttalak, — öleltél. — Most a szélnek egy lehellete elvisz.

A nő indulatos sirással veté magát a haldokló keblére.

Diego mindig töredezőbb hangon mondá:

— Itt — keblemen — az érdemrend. — Alatta egy irat, — mely téged illet. — Mutasd

fel mindkettőt a világnak, — legyen kiengesztelve irántunk.

E pillanatban érkezett az orvos. Megtapintá a beteg üterét, — valami cseppeket adott be neki.

Serena összekulcsolt kezekkel rimánkodék előtte, hogy szabaditsa meg férjét. Az orvos némán vizsgálta gyógyszere hatását a beteg arczán. — Az lassankint enyhébb, nyugodtabb kezde lenni. Serena megtapintá gyöngyöző homlokát. Forrósága elmúlt, láza lecsillapodott.

— Hogy érzed magad, én lelkem, kérdezé tőle édes, idvezitő hangon.

— Szeretlek . . . boldog vagyok . . . rebegé az.

És meghalt.

Azon időben nagyon könnyen haltak az emberek.

A REMETE HAGYOMÁNYA.

1846.

Mintegy két éve lehet, midőn megtanultam, hogy az életben több a fájdalom mint az öröm.

Megtanitott rá a világ. — Oh a világ igen keserü iskola.

Akkor még fiatal voltam, most már nem vagyok az. Hála istennek, megvénültem; úgy hiszem, hogy annak, ki többé semmit nem fél, semmit nem remél, nem hisz és nem szeret; kinek semmi nem fáj, kit semminem gyötör, joga van elmondani, hogy megvénült.

Nem az a legvénebb, ki legtávolabb van a bölcsötöl, hanem az, ki legközelebb van a sirhoz.

Mennyi elveszteni való reményem volt még akkor! A reménység szép természettünemény, szép mint a szivárvány, és el nem érhető, mint az. Napsúgár teremti a szivárványt, meleg sziv a reményt. Ragyogó semmi mind a kettő. Gyermekköröm.

Különös lélekállapot az, hogy mikor az

ember boldog, úgy keresi, kutatja a fájdalmat, mintha büszkeséget akarna belőle magának szerezni, mintha szégyenlené azt, hogy boldog, s büszkélkedni akarna azon sivatag érzésben, melynek neve világfájdalom. S ez nem érdekessé lenni vágyás, ez természetes túlömlése minden érzőbb ifjúi kebelnek. — Még ekkor nincsen semmi joga azon sötét arczhoz, melyet visel, semmi joga az embert gyülölni, s lelke borújában keresni a magányt, mely oly sivár legyen, mint gondolatai; semmi oka kitagadni magát a világból; oh, mikorra a keresett fájdalom napjai megjönek, mikor a keserű ital, mit a szenvedések pohara nyújt, a lelket átjárja, nem mutatja többé az arcz a sziv fellegeit, nem ád hangot szenvedéseinek, hanem megtanul örömöt hazudni; mert tudja, hogy bánataért még ki is nevetik.

Most a legvigabb fiú vagyok azok közt, kik kalapjaikat valaha félreviselték; ott vagyok, hol legtöbb zajjal jár a világ. Csókot, ölelést, szép szót és ütleget kapok és osztok. Számtalan emberrel jövök naponként össze, egyik barátomnak, másik ellenségemnek nevezi magát; a mi nekem mindegy.

Ez előtt két évvel a beszkidi fenyves erdőben laktam.

Egy rokonomnak, kit ott szép birtokkal áldott meg az isten, volt a hegyek közt csinos majorsága, nem messze tőle kallómalom, melyben rezet zúztak, s benn az erdők között né-

hány mészkemencze. Ezeknek lakóiból állott környezetem; nem mondhatnám, mintha valami nagy conversatióm lett volna az emberekkel, beszélni nem tudtam velök, mert nem szóltak emberi hangon; tetőtül talpig idegen az egész vidék. Most ha két napig ott kellene tanyáznom, megenne az unalom, akkor két hónapig laktam ott, s e két hónap volt legszebb része életemnek.

Akkor bennem volt a világ, magammal hordtam azt, most kivülem van és ő ragad magával.

Csalatkoztunk: én is a világ is. Én benne. Ő bennem. Hanem azért egyikünk sem akasztotta fel magát, s most igen szépen megférünk egymással.

Minő gondolataim voltak akkor! Ha hosszú fáradsággal szirtről szirtre kapaszkodva végre a legmagasb bérczletőre jutottam, honnét megjelenő arczom a köszáli sast ijeszté zúgó repülésre, s végig tekinték az alattam terülő, embert nem mutató vidékre, a hüs hegyi szellő izzadt homlokomat verte. . . . . Lenn a völgyben már alkonyat volt, távol harangszó hitta estimára az elsötétült vidékek lakóit, mig fenn a bérczletőről még látható volt a leáldozó nap sülyedő fényképe, a mint bíborszin fellegei közül utósugáráit az ég aranytengeréből szétlövellé. Úgy tetszék ilyenkor, mintha nekem előbb jöne fel a nap, s utóbb áldoznék le, mint

másnak. Opticai csalódás volt az egész. Gyakran ott talált a feljövő éj csillagképeivel, mélázva, merengve, a mint végig dültem a gyopárfödte bérczen, s az éj egyhangú sötétéből jövendőt olvastam. Gyakran ott lepett a bérczei mögül feljövő holdvilág, szomorú halott fényt vetve a világra. Oh ily távol emberi szivektől, az éghez ily közel, mily magas sejtések születtek lángoló fejemben. Megtudtam volna az egész világot javitani! De szerencsémre, e mütét nem volt rám bizva. Legalább is lábbal állitottam volna az ég felé a szép mindenséget, hogy a nap ne süsse fejét.

Terv tervet üzött zaklatott agyamban. Eszméim egymásra nőttek: oly buján, mint tán a föld virágai sarjazhattak, midőn a lefutott özönviz után legelőször sütött az Isten napja a töltámadt természetre. E virágok közül egy sem hozott gyümölcsöt. A telek, mely őket megtermé, most fonnyadt kórómaradványaikkal van tele s bánja, hogy helyettök nem csicsókát termett. vagy más hasznos konyhanövényt.

Hála Istennek, ez eszmék nem bántanak többé, még emlékeiktől is megszabadultam.

Ha most visszamennék azon tájra, tán újra eszembe jutnának. Ha látnám azon havasokat, mikről alánéztem, látnám a vén fenyöt, mely alatt a vad madár kiáltásait hallgattam, és a havasi rózsabokrot, mely indás ágaival a bérczhasadékból fejem fölé hajolt, halavány virág-

szirmait egyenkint hullatva el; — ha újra hallanám a titokszerű hangot, mely a csendes rengetegben olykor megszólamlik: panaszos kiáltás, madárszó, vagy kóbor lélek hangja; — ha érzeném a vaderdők lélekemelő illatát, vegyülve a virágos pázsit fris demutszagával; — ha feküdném a halkan zúgó bérczi csermely mellett, bámulva a belehajló ágat, mely lombjait a hüs kristályvizben föröszti, s hallanám a közel madárzenét s az éreztörök távol zuhogását, s a pásztorkürt tévedő hangjait; tán mindazon eszme föltámadna bennem, mi ez emlékekhez hiven csatolva van: mindazon ragyogó ifju gondolat, miknek szivárványegysége, mint egy nyári délután képekben gazdag álma, le nem irható, de el sem felejthető.

De nem, az emberéletben nincsen kétszer tavasz. A mely virága ennek elnyilik, nincs napsúgár, mely azt újra virágzásba hozza.

Ily lélekállapotban olykor naphosszant elbolyongtam az úttalan fenyves rengetegben. Életmódom egyszerüsége mellett könnyen tehettem ezt. Órákig elbirtam nézni a pókot, a mint mesterséges hálóját megszövé, melynek egyes szálai szivárványszint játszottak a verőfényben. Néztem a pókot, melynek alakja oly utálatos, s gondolkozám az emberről, kinek alakja oly dicső. Elkisértem a patakot, mely hüs bérez alól eredt, tisztán mint a kristály, partjain virágokkal csókolózott, a hol csönde-

sen folyt, az ég látszott benne. Akartam tudni, hogy hol végződik, mentem vele vad szirtmosásokon, lapályos mezőkön keresztül; mig egy posványhoz vezetett, hol szétterülve, a bürkök töveit áztatni megállt, fekete poshadt vizében tekergve úszott a barna vizi kigyó.

Egy ily bolyongásom alkalmával a zivatar véletlen utolért. A hirtelen támadt szélvész tördelte a fákat a zúgó erdőben, a záporeső egyhangúan vágott alá a vidékre, olykor a villám nyilalt át az elsötétült égen.

Emberi hajléknak hire sem volt sem távol sem közel, s megázni mégis csak prózai dolog.

Siettem egy közel talált völgyet jókor elérhetni, hol egy aláhajló sziklahomlok alatt száraz bőrrel hittem végig nézhetni a természetmulatságot.

A völgy sötét volt, mint az éjszaka. Egymásra boruló bórfenyők fogták el róla az eget, s a sürüre fajzott gyalogfenyőbokrok tülevelü galyaikkal szinte hozzáférhetlenné tevék az asylumot, ha a fergeteg nyakamon nincs, nem hiszem, hogy rávettem volna magamat az áthatolásra. Azonban a zápor nagy cseppekben kezdett átszivárogni a lombokon, s ez siettetett. Kezdék lefelé bocsátkozni. Olykor egy kő gördült meg lábaim alatt s ugrálva futott le a meneteles uton, s ezt okosan tevé: hogy előttem futott és nem utánam. A völgy igen mély volt. Mire a kiálló szikla alá juték, oly sötét lett, hogy

saját orromat sem láttam, a mit ugyan fényes nappal is csak imigy amúgy látok. Itt vevém csak észre, hogy jó helyre jöttem: fejemről ugyan elfogta a sziklaerkély az esőszakadást, de az alárohanó záporzuhatagnak tökéletesen útjába álltam, s ez roszul biztatott.

Szerettem ugyan mindig a zivatart, örömest hallgattam a hegyektől visszavert mennydörgést s a szakadó zápor süvöltését, de a belőle származó sárral sehogy sem tudtam kibékülni, s ezuttal úgy vevém észre: hogy módom lesz benne nyakig fürödhetni. Mentül előbbre mentem, annál mélyebbre jutottam, végre csak kezeimmel tapogatva a nyirkos sziklát, haladhattam bátortalan léptekkel, az ázott mohos föld csúszott lábaim alatt s már hallám a mögöttem zuhogni kezdő vizomlást.

E vigasztalan perezben úgy tetszék, mintha világosulni látnám környezetemet, s néhány pillanat mulva kétesen vöröslő félderü kezde elterülni a völgyben, a villám hihetőleg fenyőbe ütött le, ennek lobogó vérvilága terjeszte idáig némi reszketeg fényt.

Széttekinték nála. Körülem sürün összenött fák, — oldalt meredek sziklafal, csüggő borostyánindákkal, mögöttem — — — megdöbbenve rázkódtam össze, mögöttem, a sziklához ragasztva, a legsürübb csalit közt rejtetten, egy magányos emberi lak.

Nem akartam szemeimnek hinni; e helyen,

— ily elhagyatva; ki lakhatik itt? Egyetlen ajtó volt a házon, az ajtón kis ablak; az alacsony kunyhó küszöbe előtt nagyot nött a tövis, a küszöb és ajtó között felmagzott a perje, s az ajtó ragasztó hasadékaiban sárgultak a gombák. Ösvény nem vezetett hozzá sehonnét.

Ki választhatta magának tanyául e helyet? A ház, mintha csak holtteteme, kisértete lett volna egy igazi háznak, melyből a lélek elszállt, a nélkül, hogy valami ijesztő lett volna rajta, oly különös, oly titkos, bántó hatással volt reám, hogy szinte remegtem tőle; e zárt ajtó, e tövises küszöb, a fűvel benőtt födél, s körül sehol ösvény, sehol emberi láb nyoma.

Tekintetem nem birtam levenni róla, szemeim rá voltak büvölve. Féltem és mégis vonzódtam bemenni e házba, s mig keblem vitt, lábaim a földbe érzém gyökerezni.

A zápor határozott, az omló zuhatag egy lesodort sziklával úgy térden ütött, hogy szinte vele mentem. Az ütés fölrázott. Nem láttam többé a rejtélyes kunyhóban egyebet száraz menhelynél, s térdem az ajtónak feszitve, azt benyomtam és beléptem. Az ajtót készakartva nyitvahagytam, azért-e, hogy szükség úgy hozván magával, szabadon futhassak, vagy hogy a növekedő lángfényt behagyva sütni, láthassak nála? nem birom meghatározni.

Beléptemmel úgy vevém észre, hogy a kunyhó czak előszobája egy mélyen a sziklába

vájt tágas teremnek, melyben több egyszerű bútoron kivül egy fonott karosszék is volt látható, a szék előtt a földbe vert asztal, s magában a székben egy férfi, ki, mint a félhomályban kivehetém, kezeit keblére rakva, fejét félre hajtá és nem mozdult.

Egész tisztelettel kivántam neki jó napot, de nem fogadta el. Elmondám neki, hogy minek tulajdonitsa e szerencsét, hogy házánál tisztelhet; hagyott beszélni, de látszott, hogy fel sem vesz, meg sem mozdult.

Én szépen meghúzám magam egy lócza végén, fél szemmel az ajtót, másikkal a hallgató embert kémlelve, kinek nesztelen némasága százszorta félelmesebben hatott rám, mint a fejem fölött mennydörgő vihar. Örömest szöktem volna, de féltem, hogy les, s ha észreveszi, hogy félek, utánam esik és megragad.

Félóráig ültem ott, s maig is csodálom, hogy e fél óra alatt meg nem őszültem. A zápor kioltá a besütő tüzvilágot, s a mint fogyott a fény, úgy nött iszonyatom. Minden perczben azt hittem, hogy fel fog kelni az ember s mellém ül, megszólit vagy megcsókol. Szerencsémre nagy okai voltak ilyesmit nem tenni, s fél óra mulva a fellegek eloszoltak, s én könyebbült lélekkel láttam a fák tetején ragyogni az alkonyati napsugárt, mely e lak belsejét is türhetőleg megvilágitá.

Ki ne érzette volna azt a vigaszt, mit fé-

lelmes éj után a viradó nap fénye nyújt? Egészen megújulva érzém magamat tőle. Künn a madarak elkezdtek énekelni, a fris esőszag becsapott az ajtón s elverte a dohos penészszagot, mely idebenn úgy fojtá a lélekzetet. Érzém, hogy még nappal van, s e gondolat visszaadta könnyelműségem minden bátorságát.

Házi gazdám még mindig ott ült és hallgatott. Gondolám: aluszik, s még sem akartam minden szónélkül búcsút venni tőle, s oda léptem hozzá, s miután a menedéket szépen megköszöntem neki, megfogtam keblére tett kezét s megakartam azt rázni.

Az alak azon perczben, melyben hozzáértem, összeomlott, — hamuvá lett.

Évtizedek óta kellett ez ismeretlen rejtektanyán meghalóloznia, azóta a szabad légen semmitől nem érintve lassankint elhamvadt, egykori alakját azon perczig megtartva, mig porráomló teteme nem érinteték.

E combinatiot csak később értem rá tenni. Ijedten rohantam el onnét ez eset után. s midőn lélekvesztve a majorba értem, a forróláz rögtön kitört, s csak tiz nap mulva jöttem ismét eszméletemhez. Ez egy körülmény nem tartozik ama két hónapi boldogság tényezői közé.

Alig hogy fellábadoztam, első gondom volt á rejtett erdei tanyát felkeresni. Higgadtabb ésszel igen természetesnek találtam minden körülményt, s félelmem nem vala tőle.

Kérdezösködtem a környékben az ember felöl, de egyebet sem birtam kikutatni, minthogy valaha itt egy vad ember élt, ki senkitöl sem kért semmit, senkinek nem adott semmit, ki senkihez nem szóllt, senkinek nem felelt, s kiröl senkisem tudja: hol vette magát és hová lett? —

Hogy ráakadtam e helyre, tapasztalám, hogy azok, kiknek az esetet elmondtam, megelőztek. A kunyhót szépen kitakaritották, a mi elvihető volt, elvitték belöle, csupán egy csomag megsárgult, megfoltosult irott papirt hagytak ott egy szegletbe vetve, mit én gondosan felszedtem s mohón elolvasék. Ez iratok minden szavát szivembe oltottam akkor. Mint pokoli balzsam, úgy esett keservéhes lelkemnek. Ez lett embergyülöletem catechismusa. Később eszem megtérvén, az egészet a tüzbe dobtam. Most sajnálom. Sok ábrándos bohóság volt benne. A mennyire emlékemben maradt, megpróbálok néhányat közülök curiosum gyanánt ide feljegyezni.

I.

Fehér arcz, sötét sziv.

Milyen fehér az ember arcza, milyen fekete az ember szive.

Az ember a természet mostoha gyermeke. Minden állatnak megadja a föld, mire

szüksége van; az embert mezetlenül szüli a világra, mintha mondaná: menj. rabolj, ölj, hazudj! ha élni akarsz, mi gondom rád.

Te féregóriás! Ki lelked minden jobb érzésinek börtöne vagy, s mindennek, a mi szenynyes indulat, rabszolgája.

Kellettél ide, hogy a náladnál kisebb férgeket eltaposd s a föld virágait letépd.

Mit adtál te a természetnek, hogy mindent el végy tőle?

Királya vagy te a világnak? Az volnál ha annak, ki mindeneket üldöz, király volna a neve!

Fehér arcz. Sötét szív.

S te lész-e az, ki ha a csillagok lehullanak, még élni fogsz?

Kevélység daemona! Hiszed, hogy e csillagos mindenség csupán a te gyönyörödre világol, s hogy e ragyogó világegyetem, melyen csupán te vagy a sötét folt, csak azért van megalkotva, hogy téged, kinek élete egy buborék élete, mulattasson? . . .

Minek hordod oly fennen arczodat?

Végy egy marok port és gondolj rá: hogy e por, melyet most lábaddal tapodsz, s mely most olyan sötét, ember volt egykor, olyan mint te vagy, s ember lesz egykor olyan, mint te vagy, s gázolni fog rajtad, mint most te gázolsz rajta, büszkén fogja arczát az égnek emelni; királyok lesznek majdan belőle, költők,

hadvezérek, kiket a nép félistenekül fog bámúlni, s kiket a forduló év nem találand többé. . . . .

Minek hordod oly fennen arczodat?

II.

Úr és szolga. — Az egész világ egymásnak ura és szolgája. S nincs úr, kinek ura, nincs szolga, kinek szolgája ne volna.

A koldus ebet tart: hogy legyen kinek parancsolnia, a fejdelmek hizelgőket tartanak; — a jobbágyok fölött uralkodik a föld ura, és minden földesúr meghajtja fejét a király előtt, — és minden király meghajtja fejét a halál előtt....

Ez a beteg, halvány fényü égi test, a hold rabszolgája a földnek, éjeit világitja, meglánczolva forog körüle és tűri, hogy ez idomtalan tömeg el elfogja előle a napvilágot. — A föld rabja a napnak. A nap az Altairnak, ez a Siriusnak, s igy a világ végtelen közepéig kereng és engedelmeskedik egyik hatalom a másiknak.

III.

Ha tudhatná az ember: mikor fog meghalni?

Ha tudhatná azt a sötét időt, midőn sze-

mét lehunyja és föl nem nyitja többet, hanem lefekszik örökké tartó álmokat alunni, lelke pedig elbujdosik, mezitelen, vezértelen a hüvös éjszakába, a véghetetlen égbe..... Miért nem tudja: hol s mikor? Mint kerülné azt a helyet, hová mégis mennie s hol meghalnia kell! Mint számlálná az éveket, később a napokat, a mik még hátra vannak, s mint esnék kétségbe, mikor már csak perczeket kellene számlálnia...

Több jót, kevesebb roszat tenne-e akkor? Használná-e jobban a rövidremért időt? vagy még tán kevésbé félné a hosszúra mért istenitéletét? . . .

IV.

Mennyi keserü van az ember éltében.

Ha mind azt fölakarná jegyezni, gyermekkorában kezdhetne hozzá s megöszülne, még sem érné végét.

Pedig édessége csak négy van a létnek.

Az anya teje, a szerető csókja, a bor lángja és az ellenség vére.

Jut-e még eszedbe az a virágos kert, melynek kóróit is rég szétfútta a szél? Az a nyájas, bús, könyező nőarcz, mely betegágyadnál éjeket virasztott át, a megnyugtató kebel, az érzékeny ölelés, a hizelgő hangok? oh minő messze, minő messze vitte e képeket az idő! ha jutnak eszedbe, tartogasd meg őket féltett

ereklyeként, mert vissza nem jönnek sem ez életben, sem a másvilágon. Még egyszer fogsz anyai kebleln pihenni, — a föld kebelében, mikor sirba tesznek. Ki fog akkor édes hizelgéssel reggelenkint felkölteni.

Anyacsók, anyaölelés. . . .

Hová lesz a szivárvány, ha a nap eltünik, hová lesz a virág, ha a tavasz elfogy, hová lesz a csillag, ha egéről lefut? Hát a szerelem hová lesz, ha a szív kiégett? . . . Mit adhatsz nekem mindenható sors a kinokért, miket fejemre mértél? Egy percet adj vissza, egy pillanatot azon időkből, midön megtudtam: hogy a paradicsom a szivben van, nem a mennyországban. Kiüztél e paradicsomból, ajtajára állitottad hideg angyalodat. Adj vissza egy érzést azon szenvedélyből, mely egykor kéj miatt örültté birt tenni, adj vissza egy csókot azon reszkető ajkakról, miknek érintése velömet gyújtá meg, ha csak álmomban is.

Első szerelem, első és utolsó szerelem.

Mi édesebb a szerelemnél? A bornak pohara. Kábult gyönyörei a mámor höseinek. Hosszú önfeledség álma. Szabad járás a tündér országban. Gyönyör, melyhez nem férhet fájdalom. Örültséggel határos örömök. Kergető láz. Büvkorona, mely minden vágyadat azon perczben, melyben megkivántad betölti. Akarsz felejteni? elfelejtesz mindent; akarsz gazdag lenni? tied lesz a világ kereksége; akarsz ki-

rály lenni? király leszesz? Oh az én lelkemen a bor daemonának nincs többé ereje; nincs többé ereje, mióta a vért megkóstoltam s megrészegültem tőle. . . .

Oh a vérszomj irtózatos érzet; de a vérmámor gyönyöre még irtózatosabb.

Mi édesebb a bor kelyhénél? A boszú pohara. Pohár gőzölgő ellenségvérrel megtöltve, mit a tajtékzó ajk szilaj átkok kiáltása közt, halál hörgések hangjánál iszik meg s elolt a szívben egy évtizeden át lobogott gyehennát vele. Hah!...

Nincsen tehát számomra az életnek semmi édessége hátra? . . Van, van még egy.

Egy utolsó kép, ez utólsó édesség — a halál percze.

V.

Volt egykor egy férfi, ki egy lyányt őrülten szeretett.

Elhagyta érte családját, a fénykört, melyben született, s melyet megszokott; elhagyta rangját, leszállt hozzá, hogy vele egyenlő legyen, megosztá vele falatját, s éjt napot átfáradott: hogy legyen vele mit megosztania. — Viselte a gyalázat pirját homlokán miatta, hordozta a sors balkezét miatta, hordozta az apa átkának és az anya könyhullatásinak terhét miatta s kiállta érte mind azt, a mi az életben és a halálban keserű.

A férfi, ki ily örülten szeretett, én voltam.

Kéz kézben esküvénk egymásnak hüséget; egy fájdalom, egy élet, egy halál volt eskünk jelszava. Minden csillag fenn ragyogott az égen, láthatta jól, hallgatott az egész mindenség, hallhatta jól ez esküt.

„Ha lesz egy másvilág, mely egy új hazát igér, s ennek ajtaja, a koporsófödél számodra megnyilik, oda is veled megyek, ott sem hagylak el.

Ezt mondtam én a lyánynak.

„Ha lesz egy más világ, mely szebb hazát, szebb világot igér a sír után, onnét is eljövök, hogy tied lehessek.

Ezt mondta a lyány nekem.

Van-e hát, van-e élet a síron túl? Elment a lyány oda, s én nem mentem vele. Elment és engemet látogatni nem jár.

Mi nyomot hágy a légben az elbocsátott hang? a villámdörgése s a szenvedő sóhaja, átok és áldás s Istent hivó eskü.

Üres hang az eskü. A lég sem tartja meg, hát még az emberi szív?

VI.

Midőn legelsőbb megsugám szerelmem a leánynak, végig borzadt, elhalaványult. Olyan lett, mint a szobor, mit sírkövekre, kezében tört fáklyával, faragnak.

Pedig milyen vidám volt különben. Ha hajnalt akartam szivemben és szivemen kivül látni, csak az ő arczát kelle néznem és láttam azt.

Mint elsápadt ez arcz, mint elveszté pirját, midőn első csókom szempillájára nyomtam. . . . Megérzette-e előre? . . .

A második csók ismét visszahozta arcza rózsáit. A lyány szebb lett, mint azelőtt vala, s önkénytelen remegését kinevetve, enyelgő mesét mondott e titkos borzadásról; és vállamra hajolt és átölelt:

Hű lyánya előtt
Térdelve borúl a szerelmes,
És esküszik annak
Oly tiszta szerelmet,
Melynek heve s lángjai el nem apadnak,
S csókolja a lyányt,
És vissza a lyányka a térdepelőt. . .
Mért borzadozol
Szép Emma, mi bánt? . . .
Künn a hideg éjben
A szél szava szól. . . .
S rémes szekerében,
Mit vonnak aranyszemü éjmadarak,
A böjti boszorka lihegve halad. . .
S mint végig utaz
Az éj viharában,
Mormogva magában
Igy szól: nem igaz, nem igaz, nem igaz. . .
Szép Emma mi bánt?
Mért borzadozol? . . . .

Alkonyat volt. Hallám; a lyány mint nevetett e mese után, de érezém, tagjai mint reszkettek ölemben.

Érzette, hogy egykor. . . . .? Irgalmas Isten! . . .

VII.

Emberszeretet, — embergyülölet.

Mennyire tele van e két szóval a világ. Az ember azt hinné: e földön minden lény a más bajával törödik, a más örömeinek örül.

Pedig ez nem igaz.

Egy neve van e két szónak. E név önszeretet. Túl rajta semmi.

Ki a világot szeretni akarod, nem szereted-e benne legjobban azt, ki hozzád legközelebb van, tenmagadat? Ki a világot gyülölöd, tudod-e gyülölni azt, ki arra legméltóbb, tenmagadat?

Mi jogotok nektek az embert másutt gyülölni, mint tenarczotokban? Egyik sem jobb a másiknál, ki mit szenved, magáért szenvedi. Utáld meg magadat s nyugodjál meg szenvedéseidben; ez becsületedre válik. Minden gyümölcsnek meg van saját férge, minden embernek saját fájdalma, saját bünhödése.

S ti a sorsot meritek káromolni? Tudtok emlékezni azon kézre, mely most benneteket ver, s nem emlékeztek azon kézre, melylyel ti

vertetek mást. Emlékeztetek a kézre, mely tőletek mindent visszavesz, s nem arra, mely mindent adott. A tövis magjából tövis terem. Ki bűnt vetett, fájdalmat kell aratnia.

Ha embert akarsz gyülölni, gyülöld magadat, megérdemelted. Ha emberek üldöznek, ha Isten karja ver, ha nyomorúvá lettél s mindenki megvetett, gyülöld meg magadat, megérdemelted. Ha te nem, — vétkeztek apáid, s mint most te vezeklesz értök, úgy fognak majd te érted fiaid lakolni. Az adósságokat fizeti az örökös.

Én is megtanultam gyülölni. Gyülölök mindent, a mi él. Gyülölöm, ki hozzám legközelebb van, barát, atyafi, rokon, azután az ismeretlen népek, az élet, a halál, — de központja gyülöletem örökéletének én magam maradok.

Oh, mennyit vétettem önmagam ellen!

Nincsen semmim a földön, nincs semmim az égben, minden világi birtokom a temető. Egy mohos siremlék s néhány száradt sirvirág. És ezt is én tevém. Magam vettem el magamtól mindent.

Szivem egyetlen seb, de legfájósabb ott, hol enkezeim pusztitának rajta. Ki semmit nem hisz, szmmit nem remél és senkitől sem szerettetik. . . . E nyomorú én vagyok.

Én vagyok az, ki kedvesét, a hütlent feledni akarta, s miután nem tudta öt elfeledni,

megölte öt s azután még kevésbbé tudta elfeledni. . . .

Emlékezet! Átkos emlékezet. Semmi állatnak, semmi fünek nincs meg e fájdalma. Csak az ember szive viseli fúlánkod. . . .

. . . . Ha a vidékre köd száll alá, elvesznek szem elöl a távol remények partjai, s a távol hajótörések bérczei. Miért nem tud az ember emlékei fölé is ily köd vonulni? . . .

VIII.

Futottam a világból. Szeretömet és csábitóját megöltem.

Épen egymást tarták átkarolva, ajk ajkat ért, boldogok voltak! midön egy döféssel keresztül döftem mind a kettöt. Lelkeiket egymásba sóhajták, vérük összeömlött s egymást átölelve meghaltak mind a ketten. A leány még egyszer felnyitá szemeit, azokat a nagy sötétkék szemeket, s rám tekinte velök. . . . Hajh e tekintet mint szivembe égeté magát! még most is ha elsötétül, olykor elömbe áll, mint egy világló kép és jövendöt mond fejemre. — Véréből egy csepp kezemre fecsesent, siettem az erdöbe, hogy azt a legelsö patakban lemossam kezemröl, de nem ment le. Mostam, vérig mostam kezemet, hiába, a vérfolt ott maradt, mint egy örökké élö emlék. És azóta is sokszor mo-

som kezemet és soha le nem megy róla. Ott lesz az rajt, mikor majd azt az itéletnapkor fel kell tartani az örökbiró eleibe. Legyen ott, vétkeztem, bünhödni fogok, de nem emberek kezétől. Az örökigazság pallosa nem enged el, ne is engedjen el semmit. Az emberek itéletét megvetem.

IX.

Most itt lakom e kietlen vadonban. Embert alig látok, kinek ember alakja van is itt, vesztegetve van belé a lélek. Nyomorú, tengődő nép, még az emberméltóság is lekopott arcáról, s csak abban különbözik a többi vadállatoktól, hogy mindig részegen találni: gyermekei is borszeszen nevelkednek föl, azt szijják anyatej helyett. Mennyivel szebb fiai a természetnek a fák, ezek a délczeg óriások, mindenik megfelel a czélnak, melyre alkotva van, zöldül, árnyékot tart, gyümölcsöt vagy virágot hoz, menedéket ad a madár fészkinek s védi azt a viharok ellen, mig az ember, ez a világ mészárosa, ez a mindent evő sáska, csak pusztitani tud. Miért nem teremté öt az Isten az első napon? hadd halt volna meg éhen a hatodikra. . . .

S tán csak az embernek van lelke ennyi állatok közt? Egy idöben istenkáromlásnak vették, ha valaki azt mondá: nem a világ fo-

rog e porszemnyi átom körül, melynek neve föld, hanem e parányceseppet csóválja maga körül a nap. Még rájövünk, hogy elfogjuk ismerni, hogy minden lénynek van lelke a világon .... nézd: e virág mily kellemmel tudja megnyitni kelyhét, szinte látszik rajta, hogy mosolyog, vagy kaczérkodik. — Azt hiszed, hogy ez csak azért nött ki a földből; hogy legyen mit leszakasztanod? s tán ez nem fáj neki? Hiszen minden letört virág vért hullat, fehéret az egyik, másik aranyszinüt, vagy világos zöldet. Azt hiszed, hogy csak a piros vérnek van élete? vagy tán az illat nem lelke-e a virágnak? S ki ne ismerné meg a méregnövényen azt a baljóslatú sötét tekintetet? ki ne látná az egyszerü gyógynövény alakján az életvisszaadás áldását? ki ne látná a virágok legpompásabbjain, hogy semmi haszonra nincsenek? Egy görög bölcs hajdanában megtanult a madarakkal beszélni, kár, hogy a mai tudósok nem görögök és nem bölcsek, megtanulhatnának beszélni a virágokkal.

X.

Templomban voltam egykor. Régen volt, igen régen. De nem tudtam imádkozni. A templomajtó elött kicsukva rongyos emberek ültek. Piszkos öltönyük volt, igy nem jelenhettek meg

az Isten előtt, s csak künn az ajtó küszöbben kiáltozák énekeiket; azokat is csak azért kiáltozák, hogy a jövő menőket alamizsnavetésre boszantsák. Hm! ha mindazokat kicsuknák innét, kiknek lelke piszkos, elrongyolt öltözetet visel, beh üres maradna e ház! . . .

A szegletben három kalmár alkudott, hátat forditotak az oltárnak, úgy alkudtak. Kezeik és szemeik jártak. Forintokról beszéltek és szarvasmarhákról. Jó sötét helyre vették magukat, alkalmasb helyet nem is választhattak volna az alkuvásra. . . .

Két hölgy haladt el egymás mellett. Suhogott mindkettőn a selyemöltöny, ragyogott mindkettőn arany és drágakö, arczaikon vastag volt a kevélység. A koldus fillért rimánykodott tőlök; nem hallották, — hanem végig nézték egymást, ajkat pittyesztének, gúnymosolyra vonták arczukat, s büszkén, dölyfösen leültek egymással szembe. — Az Isten szolgája alázatosságról beszélt, — nem hallák; hanem nyakláncaikat igazgaták, és rezgeték tollaikat fejükön és hátratekingettek.

Egy férfi és egy lyány léptek az oltárhoz. A férfi szép volt, fiatal és szegény, a leány éktelen, idejemult és gazdag. Kezöket egymás kezébe tették az oltár előtt, és Isten szent nevére esküdtek, hogy egymást szeretni fogják.....

Ha én oltárképet festenék, nem úgy festeném a megváltót, a mint ti szoktátok, nem a

halál árnyékában, nem a keresztre feszitve, vérehullóan, elhagyva, elárulva: — úgy festeném öt, mint mikor a Cabbalistákat és a Farizeusokat korbácscsal kezében verte ki a templom csarnokából!

Kijöttem az istenházából, nem tudtam imádkozni benne. Mulatni, kaczagni, az ördögnek áldozni sokaság kell. Ha sirsz, vagy imádkozol, vonulj magadba. Nincs földiebb tárgy, mint egy emberi arcz. . . . . .

Jaj a botránkozónak, de százszor jaj a botránkoztatónak!

XI.

Egy embert láttam egykor kivégeztetni. Lopott, rabolt, gyújtogatott, megérdemelte a halált. — Pedig mindnyájan meghalunk, és igy mindnyájan megérdemeltük azt; — csakhogy nekünk még egy nagy darab élet is van adva ráadásul e büntetéshez.

Felhagyta az ember magát vinni a vérpadra, alig állt lábain, eszmélete nem volt többé, végig tekintett a bámuló néptömeg felett, mely ellepte a mezöt, és nézett és tátotta száját, — mennyi fej! és e sok fej közül egyedül az övé az, melyet nem lesz szabad hordozni többé.

Közel a vérpadhoz egy ösz öreg ember feküdt, nem sirt, csak nyögött, szemei véresek

voltak, ösz haját homokkal hinté tele, s a mint ott fetrenge, a népség összerugdalta öt. Hisz ez volt a kivégzendönek apja. . . .

Mint nézett a halálra itélt, mint nézett a távolba, nem jön-e a fehér zászló, a kegyelemparancs. De nem látott semmi fehéret. Le kelle térdelnie, kezeit hátra köték, haját lenyirták. Még mindig nézett a távolba, még mindig remélt, végre beköték szemeit, és nem láta többé semmit. Kétségbeesetten feszité akkor kezein a kötelet, szétakarta azt szaggatni, de nem engedett az. Erösebben rántotta, még erösebben, — végre elszakadt — e perczben gördült le feje lábaihoz. A vér magasra fölszökelt, a hóhért fönn és az ösz embert alól összefecskendezé, az elszabadúlt test fejetlenül ugrált a téren föl s alá hánykódva, két kezével a vérpad szélibe fogódzott, mig a levágott fö kinyilt szemekkel bámúlt a bakóra.

És a néptömeg? A néptömeg tombolt örömében. . . .

Másszor egy várost láttam égni. — Kiknek házaik égtek, örülten futottak alá fel s imádkozának az emberekhez és káromolták az Istent. Hát ha majd az egész világ fog égni, hogy fognak ezek jajgatni és orditani akkor! kiknek pedig semmijök sem égett, azok összecsoportosultak, összedugták kezeiket, s gyönyörködtek a fölséges látmányban.

S a látvány mindig nagyobbszerü kezde

lenni. Tornyok gyuladtak ki s lángoltak föl az égre, mily nagyszerü szép volt.

Emeletes házban csecsemösirás hallatszott, ajtók és ablakok s fenn a gerendázat tüzlángban lobogtak. Ekkor egy bátor férfiú elszántan betört a zsarátnokzáporon keresztül a házba, a népség kiálta: minö nagylelkü férfi! visszajött, a csecsemöt ugyan nem hozta ki, de megtömte oda benn zsebeit esüst és arany szerekkel s odább állt velök, mily nagylelküség!

Pompás temetést láttam. Fáklyavilág kisérte a bársonynyal bevont, aranyszegekkel kivert koporsót, harsonák éneke siratta a kimultat, gyertyákat osztogattak és halotti czimereket és fátyolt minden kisérönek. Meghordozák a halottat minden piaczon keresztül, s mikor a temetöbe értek, a megholt özvegye ráborult a koporsóra, leszállt a sirboltba vele, le akarta magát annyi nép elött oly szép drága ruhában a földre vetni és hivni a halált.

Szegény asszony.

Később valakinek eszébe jutott azt mondani, hogy az ember halála nem volt természetes s a holtat ismét felvevék sirjából s úgy találták, hogy méreggel végeztetett ki a világból.

Az özvegyasszony ez alatt eltünt. Ki sem tudta hová?

Szegény asszony! . . .

Egyszer zivataros éjszakán a felháborodott tenger egy hajót temetett gyomrába, egyetlen férfi úszott a villámfénynél a haragos habokban. A férfi sirva kérte életét a tengertől, mondá neki: hogy honn siró családja, apró árvái vannak, kiknek kivüle nincs senkijök. — A tenger hideg lény, sem szive, sem lelke, de megtudta szánni a siralom fiát, parancsolt szörnyeinek, hogy azt ne bánthassák s kiveté öt sértetlen a partra. A parton kunyhók voltak fölállitva; e kunyhókban emberek laktak, mely emberek a hozzájok folyamodó hajótöröttet — megették.

XII.

Irtóztatókat szokott lelkem álmodni. Kétségbeejtő, gyötrő képeket, miket az ébrenlét sem töröl ki emlékemből, de mik ott ragadnak szivemben, ujabb, sötétebb képekkel olvadva össze.

Egy óriási hegyet láttam egykor, melynek végtelen látása agyon fárasztá a gondolatot. Roppant fekete tömeg, alak és idom nélkül láthatártalan ocean közepében. Semmi élet, semmi hang nem élt rajta; oldalain sem fü, sem bokor nem zöldült, csak a vihar vert oldalához veszni tért hajókat, s hosszú tengerútja felén a vándorfecske szállt meg vendégnemszerető

kopár ormain. Éjenkint a viharok látogattak el hozzá.

És láttam, mint raktak e hegytetőre zsarnok vérurak vastag sziklavárat, nagy nehéz falakat, sziklábavájt börtönt, nehéz rostélyokat a keskeny ablakokra. Rabszolgahad, ki embervérrel élt, lakott e várban, s kinzó ördögök, kik bor helyett emberkönyüket ittak, s Isten nevében átkokat követtek el. — — És elvesznek mind. — — Mert élő volt a hegy. Gyomrában élő lángok laktak, s mikor nem türheté. melylyel elhalmozák, megrázkódék, kirombola, tüzével leszórta a rabszolgaság tanyáját fejéről, s haragja megolvadt éreztüzével urat és szolgákat mélyen eltemetett

Még azután századok lefolyásaig hányt önvállaira lángokat, s a tengert maga körül tüzpatakokkal forralá fel, s nagy égő köveket dobált fel az égre, mely egykor mennykövekkel sújtolá. — Aztán kihült, lecsillapult dühe, kiégtek égre támadt lángjai, s most ottan áll a tengersivatag közepén, magányosan, testvértelenül, kopaszon. Olykor nehéz füst üli ormait, mit a vihar kanyargva kapkod szét a légbe, s magános éjeiben meg — megrázkódik, megmozdul, mélyen dörg — s elcsendesül.

Másszor azt álmodám: hogy megöltem magamat,

Megátkozám az életet és a halált, a napot és éjszakát, a bölcsőt melyben ringattak, s a temetőárkot melybe majd ledobnak, mindent, a mi él és mozog, azon kebeltől, mely fölnevelt, a sir férgeig, a mely meg fog rágni, s szivembe döftem az éles kést. Omolt a vér, a mint kihúztam belőle. A föld megitta véremet, s mikor a végső csepp vér kifolyt, a sziv megállt, tárt ajtó rajta a seb, reszketve jött elő a lélek mezitelenül, remegve, halaványan. S megállt a sebnek néma piros száján, s mint a madár, a kit anyja elhagyott, bágyadtan, erőtlenül maradt ott ülve, várva a halál bús angyalát, a ki majd elvezesse azon sötétlő ország ajtajáig, mit élő szem még nem látott meg soha.

Várt, várt, a nemtő nem jött érte.

Alatta olykor meg megrángatózott a sebhelyes tetem, megnyiltak fájdalmasan a halvány ajkak és a pirosló seb. — A nemtő nem jött, ki őt elvezesse és megmutassa neki leendő lakkelyét, azon helyet, hol ezután élni fog.

Megindult végre kalauztalan, nem tudva, hova szálljon le a széles, végtelen világban? Hideg volt, merre ment; ismeretlen vad árnyakkal volt találkozása, kik holt szemeikkel merőn bámultak rá és nem szóliták meg. Sorra járta a csillagokat, egy sem volt hazája — minden élethagyott testet fölkeresett, — egy sem fogadta be, egy sem volt az övé. Kereste a

mennyet, kereste a poklot, de nem talált rájok. Örök bujdosásra volt elkárhoztatva.

És vándorolt. Nem volt rá nézve többé idő: a földön túl nincsenek évek és napok, csak a rettenetes örökkévalóság.

Ment ment. Hideg szél szárnya vitte. Sötét föllegek kisérték, vakitó napok ragyogtak elé idegen, nem melegitő világgal, ismeretlen holdak, ismeretlen földek kerengték körül — Megölelte a hulló csillagot, hogy vele együtt semmivé lehessen, — a csillag meghalt, de ő élve maradt. Versenyt futott az égő üstökössel, kit átkos útja kivül kergetett a világ határán. Századokig, ezredekig járták meg ez utat, mire visszatértek, az örökkévalóságból még egy perez sem mult el.

Kiáltani akart az Istenhez, és nem voltak szavai! . . . .

. . . . Oh örökélet, legrettentőbb eszméje az emberi szivnek, te kezdet és végnélküli iszonyú lény, mily kinzó még álomnak is a te képed!

Egykor pedig azt álmodám, hogy a föld megfagyott.

Megvolt rá érve. Megvénült, kiégett. Rég elfelejté a napot, melyen született; el a népeket, miket egykor szült és ismét benyelt, a pyramidokat rég eltemette a homok, maguk a

mumiák is elrohadtak. Nem lehetett a kerekföldön sirt ásni, melyben már egykor halott ne lett volna, nem egy követ letenni, hol egykor már város ne lett volna.

És kietlen, puszta volt a föld minden határa. Az ember mindent kiirtott róla, a mi él. Erdők, virágok és az állatok ezer nemei nem léteztek többé, csak az ember és annak kevélysége.

Dicsekvés lett a vétek, az erény szégyen és bünhödés tárgya, jutalmat kapott a gyilkos, kigyófulánkot a jóltevő, s mentül törpébb lett az emberi nem, annál magasabbra emelte arczát és tagadta teremtőjét, az Istent.

Nem álltak templomok sehol; nem imádkozott senki, felvilágosultnak nevezte magát a kerek föld népe,

Csak egyetlen ember élt még, kinek lelkében Isten neve lakott, ez egy emberért élt még a világ, ez egyért kimélte meg a földet az Isten

De reáakadtak embertársai.

Kinpadra vonták, töviskoszorút nyomtak fejébe, szegeket vertek körmei alá, hogy mondja velök együtt: nincsen Isten.

És az ember erős hittel mondá: „van Isten“ és meghalt a hóhér kezében.

Ekkor máglyára hurczolták őt, hogy megégessék, midőn az élő föld, teremtője „ne legyen“ szavára fölszinétől magva közepéig ke-

resztül fagyott, és minden tüz kialudt rajta, a két pólus jege közepén összecért.

Ugyan ekkor két roppant hajóhad csatázott a tengeren. Két leghatalmasabb királya a földnek harczolt a fölött: hogy melyiket illeti közülök az isteni név, midön a tenger hirtelen fenékig jéggé merevült.

Fehér, sápadt lett a föld körösközül. A nap nem csalt ki több meleget belőle, mély, süket hallgatás lett úr körül rajta, e síri hallgatásban, e jéghegyek közt, e halott világban bujdostam én egy országból a másikba, egyik kietlen hangtalan vidékből a másikba, mint utolsó, egyedül maradott lakója a földnek, mely élethagyottan, holdsápadtan függött a fekete égen, holt csillaga a kerek mindenségnek.

Egy apa fiát átkozta meg.

Tele volt csillaggal az ég, tele volt hóval a föld. A vén ösz ember fehér haját lobogtatta a szél.

Kilenczven év fehérité meg e hajakat.

És becsületben öszültek meg azok.

Egyetlen fia volt az ösz apának, ki e becsületben megöszült fürtökre gyalázatot hozott. . . . Hazáját árulta el.

És az apa kirohant a hideg, fagyos éjszakába, s égre emelt kézzel kiálta gyilkos átko-

kat egyetlen fiára. Szava túldörgé a vihar orditását. A csillagok szemei kápráztak.

— Légy elátkozott! — kiálta vért sirva két szemeiből.

És az ég millio csillagai közül egy megindult e szó után helyéről s sziporkázva szaladt végig az égen és aláhullt.

Az ember leátkozta helyéről fia örcsillagát.

Ilyen látások kisértenek meg álmaimban. De az ébrenlét semmivel sem jobb.

Óh, hányszor látogat meg ez a fekete kép, e néma száj, e beszédes arcz, e titkos sejtelem, melynek emberi ajk még nem mondta ki nevét.

Olykor éjnek éjén fölver álmaimból, hogy megmutassa az égen ama vérfoltokat, miket kivülem senki nem lát, dúlt arczokat, kik engemet ismernek, de kiket én nem ismerek, — mély örvénynyilásokat a földben, miknek ingó szélén állok.

Egy tengerszem van az erdök mélyében, sötétzöld, ki nem apadó, fenéktelen tó, mely mindig sima, soha hulláma nincs. Ha olykor a sziklapartról e tóba letekintek, iszonyú arcz tekint rám vissza onnétijesztő rémtekintettel, kuszáltak hajai, de arcza vonásai még kuszáltabbak, szemei, mint a lóleklátóé. Naponkint elmegyek ez arczot megnézni, s mikor meglát-

tam azt, rohanva futok el onnan ismét, hogy utól ne érjen. . . . . Saját arczom viszfénye az.

Néha úgy érzem, mintha látatlan ajk lehelne legszorosb közelről hideg sóhajtást arczomra, oly hideget, hogy szivem megáll bele, vagy el nem vonható titkos ujj mutat rám, felém fordúlva, bár hova kerüljek, s kisérve, mint a mágnes az éjszakot, hogy lelkem rángatódzik bele, mint a kigyó levágott farka, mely naplementig életben marad.

Majd mintha repülnék. Rohanok egyedül határtalan síkon, sötétlő fellegek között, hol már csillag sem jár, hol a világnak vége van, s kezdődik az örökkétartó semmi. Onnét ismét a földre hullok . . .

Vad, gyötrő sejtelem, mit látogatsz meg annyiszor?

XIII.

Halál, halál. . . . . .

Egy idő óta szüntelen a halál eszméi bántanak.

Tán érezi lelkem közeledtét e szomorú angyalnak.

Olykor önkénytelen megborzadok, azt mondják: hogy ilyenkor a halál ugorja át az embert, a mint számittja föről före a tizenharmadikat. Ha tudnám, mily sorban vagyunk nála föl írva?

Egykor egy szép leányt láttam halottan fekünni. Milyen mosolygó volt rajt a halál képe. A halál képe. A halál képe nyájas kép.

Ki félné arczodat oh megnyugtató angyala az emberiségnek? — A kit te megölelsz, nem sir többé. Örökre megpihen. Védője vagy te az üldözöttnek, te rajtad túl nem üldöz ember embert. Rövid fájdalom elöz meg, ez a fájdalom is az életé. Határidon belöl nincs szenvedés, csak boldog álmak, — hosszú csöndes álmak. . . . .

S mi volna abban rosz?

Oly szép hazában lakni, mint az ég? Angyalok énekét hallani s azt, kit lelkünk szeret, ölelni elválástalanul, örökké. Kéz kézben körülrepdesni a csillagokat, s jótetteknek édes emlékire nyugtatni le gond nem ismerö fejünket. És azt a kéjt, mit érez az emberi lélek, midön az elsö csókban lelkének másik felét magához szija, örökké édesen élvezni ott. És hinni és meg nem csalatni. Nem vonzatni a föld felé semmi fájdalom súlyától.

Mi volna abban rosz?

Szomoru ország a halottaké.

Kik ide sorba temetve vannak, mily gaz-

dagok lehettek egykor! Hogy ragyogott rajtok arany és drágakö és a büszkeség arcza! Mily nagyra lehettek zsellérhatalmukkal s kölcsönvett lelki erejükben milyen elbizottak. Koldusok most, egyik oly hideg, mint a másik.

Éjféleken bús szél keletkezik, mely fölveri a holtak álmait, magukra teritik halotti lepedöjöket, s mennek búval bánattal bejárni a világot, melyböl kivannak zárva. Bezörgetnek a házak ablakain, melyekben egykor laktanak; az ágyat, melyben feküdtek, fölkeresik; az asztalról, melynél életökben ültek, fölszedik a rajt feledt morzsákat, s kik porrá omlának, azoknak hamvait a szél ragadja fel, s mint nehéz sirbolti leheletet, végig fújja az alvó termeken. . . .

Ember vigadj! ki tudja meddig élsz. A halál után nincsen vigalom! . . .

Ezek voltak a misantrop utólsó sorai. Könyvnélkül tanultam meg azokat, bár most felejteni tudnám.

Az embert önkeze teszi legszerencsétlenebbé, s ki valaha e gondolatra rá jött, hogy minden szenvedést emberi kéz, emberi fő teremte, e fájdalmából ki nem gyógyul soha.

AZ ERDŐK LEÁNYA.

I.

Három ifju lovag ült együtt a kastély erkelyén. Kettő közülök közönséges alak, kikre nincs miért figyelmet forditani, a harmadik a kastély ura. Darvai Ernő szép szőke fiatal ember, ki az alatt, mig társai koczkáznak, mesélnek és kaczagnak, az erkélyen kihajolva, a távol kéklő erdőkre bámul.

Az erdők felöl egy lovag közelit, csatlósával a kastély felé, ez ifju tátovaszemei csak akkor veszik észre, mikor a hallható lódobogás figyelmezteté rá, kezével mosolyogva int neki, azután csodálkozva csapja össze kezét, s a mint a jövevény nagy sietve vágtat be a kapu alá, társaihoz fordúl kaczagva:

— Tamás megjött, de nem csak hogy medvét nem hozott, hanem még a kutyákat is mind ott hagyta.

Erre megnyilik a terem ajtaja, s a sáron-

san, csatakosan belépött egyszerre háromszorosan üdvözli azon kaczaj közt tett kérdés, hogy hol maradtak az ebek?

Hagyjatok békét, kiált mérgesen az érkező, levágva magát egy karszékre, s hevesen szórja le magáról kalapot, keztyüt és vadászkürtöt. Medvére mentem és ördögre akadtam, minden kutyámat agyon verte.

— Kicsoda? Micsoda? kérdezék összevissza.

— Mit én tudom! Valami emberi medve, vagy erdei manó, vagy görög istenasszony. Fogalmam nincs róla, hogy micsoda?

— Beszélj okosabban.

— Jó volna, ha tudnék. A mint a zuhatag alját elkezdtem hajtani, hirtelen egy gyönyörü medve szökik föl kopóim előtt, oly nagy, a minőt még életemben soha sem láttam. Szőre nem vols oly molyette, gubanczos, mint más medvéké szokott lenni, a kik teli heverik magukat bojtorjánnal, hanem szép fényes fekete, mintha mindennap fésülnék. „Hajrá!“ kiáltok megörülve kopóimnak, azok elkezdik sarkalni, a medve nem áll velök csatába, hanem fut sebesen fölfelé a vizesési sziklának, a hova lehetetlen lóval utána menni. Én leszállva lovamról, veszem fegyveremet, s rohanok utána, s tüskén, bozóton üldözöm, mig végre a medve barlangjához érve, oda éktelen orditással beszökik. E pillanatban valami csoda lép elő a

barlangból, csodának nevezem, mert más nevet nem tudok neki adni, egy leány alak, egy embernek maszkirozott fenevad, egy pokolbeli daemon a legszebb angyalarczczal, egy holtnak hirdetett félisten, egy elveszett gyermek, kit medvék neveltek, magas, idegzetes, karcú, szemekkel, mint a villámló éjszaka s kezében egy akkora husánggal, hogy nekem két kézre is adna mit czepelni. Rögtöni meglepetésemet még ebeim is oszták, elhallgatva egy perczre a nem várt királyi vad előtt, abban a pillanatban a csodás bestia vadállati orditással rohant rájok, s buzogányával, mit úgy forgatott kezében, mint hölgyeink a legyezőt, három percz alatt mind egy lábig agyon verte. A medve ez alatt egyre orditott a barlangban, de nem jött elő, hanem hagyta egyedül végezni a harczot ennek az ördögök leanyának. E pillanatban azon eszme vett erőt agyamon, hogy ez alak nem ember, hanem vadállat s tán ijedsegnek sem szégyenlem nevezni azon érzést, mely ekkor elfogott, fegyveremet ragadtam, czéloztam és rálöttem. Reszkető kezem nem talált, de a ráintézett lövésre felsikoltott a leány, s ijedten hátra tántorodék. De már e sikoltás emberi hang volt, s az ijedség egészen emberi vonalmakat adott arczának, úgy hogy én megborzadva ejtém ki kezemből a fegyvert, érezve, hogy ez nem vadászat többé, hanem gyilkosság. Ő visszafutott előlem barlangjába, én pedig az egész

úton azon törtem a fejemet, hogy álmodtam-e vagy ébren láttam ez alakot.

— Valami elveszett gyermek lehet, mondá egyike a lovagoknak, kit a medvék megtaláltak, s a helyett hogy megették volna, felnevelték. Ha szoptatós vad talál meg kis gyermeket, rendesen nem szokta bántani, hanem haza viszi kölykei közé, s magáénak fogadja.

— Hajtó vadászatot kellene rá tartani, szólt a másik, s valahogy hálóval elfogni, mindenesetre emancipálni kellene a medvék társaságából.

Legutoljára szólt bele Darvai.

— Szép-e? kérdezé kaczérúl.

— Csoda szép! magasztalá a vadász, a minő neméhez a női szépségnek még nem vagyunk szokva. Termet, idomzatok, arczvonalok minden tökéletes rajta.

— Jó, ne rontsd el leirásoddal a való hatását.

— Tán magad akarod látni?

— Látni és legyözni, mondá Ernő büszkén és önhitten.

— Vigyázz magadra, e lény a vadállatok közé tartozik, kik fogaikat és körmeiket használni tudják.

— Ha nö, ismerem ellene a fegyvereket, s ha vadállat is, himje láttára meg kell szelidülnie.

— Az ördögbe, mormogá a vadász, himje volnék én is, s elkergetett.

— Ah barátom, a nőfarkas is válogató, te csak medvéket ijeszteni vagy már jó, nem nőket szelidíteni. Annál inkább minthogy rá is löttél. Ha rá akadok, tizet tészek egyre, hogy el is hozom.

— Ne felejtsd el, viszonzá csipösen a vadász, hogy medvéje is van, a ki tán medvének épen olyan szép, mint te grófnak, s lehet, hogy a medve szerelemféltő.

— Akkor megölöm a medvét s elhozom a leányt, úgy is sok ember szeretőjét csábitottam már el, még csak medveét nem Ki tartja a fogadást?

II.

Még sötét van mindenütt, — a csillagok égnek, emberek alszanak, s már a Tátra legmagasabb csúcsán piroslik a hajnal fénye, mikor maga a nap még a tengerek alatt jár.

A magas csúcs hófedett alakja rózsaszinüen jelen meg a múló éjszakában, a feketekék csillagzatos éggel csodás ellentétben.

De lent a völgyben még ködös éjszaka van, még ott tán egy óra múlva lesz reggel.

Mélyen, mélyen, sziklák lábainál, beárnyékozva kietlen fenyő rengetegtől, van egy tó, egy fekete vizmedencze, bele düledező vén

fenyőfák usztatják benne örök lombjaikat. A sziklák meredeken, magosan emelkednek föl körüle, még alulról is széditö rájok föltekínteni. —

A tóból egy folyam ered, — távolabb útat tör magának a sziklák között, s száz ölnyi mélységbe mennydörögve rohan alá, fehér köddé, fehér habbá törve, mire leér. A sötétben csak a küzdö tomboló zúgás hallik, a mint a dühös vizroham ostromolja a sziklákat, minden században le letörve egyet; maga a folyam a völgyi ködben és az éjszakában elenyészik.

A havasi csucs mindig világosabb, majd bibor, majd aranyszinü, az éj árnyékai lejebb húzódnak a völgybe, és úgy tetszik, mintha ott összejönének s még sötétebbé tennék annak éjszakáját.

A tájak az alakok körrajzai már látszanak de még minden feketén. A sziklák, az erdök fái, mind feketék, éjszinüek, és a tó, mely alakjaikat visszaadja, olyan mint az a fekete tükör, melyből a büvész a jövendöket nézi.

Csak alant, a szakadékban látszik valami fehér köd, valami kigyózó fehér habsugár, mely örök zúgással rohan le a völgybe, nem hagyva soha egészen elnyugodni, elfeketülni az éjszakát.

Hirtelen, mint egy ébredö istenség, kivillanik a nap az útját elálló ormok mögül, az éj-

szaka elvész, elenyészik, a tüzisten egy tekintetére a fekete tárgyak ezer szint öltenek. A fekete fák ös zöld lombjaikkal tünnek ismét elő, kék és liliomszin a gránitos szikla, néhol, a mint a kén kiverte magát rajta, vagy hol a czinóber zegzúgos erei látszanak, vagy a hol a moha fogamzott meg, a hasadékokban sárga, piros és zöld foltokkal terhelve.

A fekete tóban a napsúgár ragyog, s honnan a földalatti viz fölveti magát, kilenez helyen a bugyogó forrás smaragdszint játszik benne.

Virág nyilik minden nyomon. Kékellő csengetyük, piros havasi rózsák rengnek a folyam medre felett, s hullatják a vizbe illatos leveleiket, s a habbá tört folyam hófehér ködéből, a mint a nap teremtő sugára, bübájos szivárvány emelkedik elő tündöklő hét szinével s diadalivként hajol a vizzuhatag egyik partjától a másikig.

Ilyen lehetett a perez, midőn az alvó mindenség felett először hangzott a szó: „legyen világosság".

A táj megnépesült illatos virággal, zengő madarakkal, minden, minden gyönyörre látszik teremtve lenni; — ilyen lehetett a perez, midőn elhatározá az úr: hogy e mindenségnek legyen királya, legyen ember!

... És ime — mi alak jelenik meg a vadrózsák ölelkező fenyőbokrok közül?

Egy nő? . . . Egy tündér? vagy elvadult leányzó, kit anyja kidobott a vadaknak, s azok fölnevelték, — szépnek, erősnek, vadállatnak? —

Körültekint, a vad, ragyogó szemekkel; mozdulatai vadak, délczegek, mint leopárdé; a nap, ég, virágok, minden mosolyogni látszik reá; hirtelen elsimul arczáról a szilaj kifejezés, valami szelidebb tekintet, hasonlatos a mosolyhoz vagy a hála kifejezésihez, derül föl rajta, keblén összeteszi két kezét, s a mint végig tekint a diesö mindenségen, s szemeivel végre a napba néz bele, el nem vakulva fényétöl, kebléről fohász szakad fel, elküldve az ismeretlen szellem oltárára.

Megérté-e azt a vasázsbeszédet, mivel a természet szól teremtett lényeihez, mit az erdei madár s minden magasabb lélek, ki nem tagadta meg jobb érzéseit, megért? Mig testét vadállatok böre ruházza, mig nyelve azok egyszerü kiáltásait beszéli, a sziv ember szive, és a lélek isten lehellete maradt e belül!

Ott megáll a zuhatag elött. Leveti egyszerü lepleit, miket vad zerge viselt ő elötte. Gazdag haját, mely borostyánindával volt csomóba felkötve, lebontja, az végig hull térdig érő gazdag hullámzatban idomzatos testén, melynek minden tagja oly tökéletes, a mint ez az isten kezéből legelöször kijött.

Azután a habzó permeteg alá lép, egész-

séges testét a porrátört viz jéghideg harmatába fürösztve, s a mint ott áll a hófehér köd közepében, alakja könnyü rózsapirral belehelve, égő arczával s felemelt kezeivel, vágyva, ismeretlen kéjjel fogva a ráömlő habcseppeket, az égő szivárvány közepett, mely glóriaként fogja öt körül; — a völgyfenék sziklás torkolatából, a sötét fenyvesek közül egy férfi alakja tünik elő.

A vadász egy perczre mozdulatlanná varázsolva állott meg a tünemény előtt, nem igy a vad.

A mint megpillantá üldözőjét, a vadmadáréhoz hasonló kiáltással szökött ki a vizmederéből, s mintha valami állatontúli ösztön sugallta volna neki: hogy nem az élet, hanem az életnél becsesebb tulajdon az, mit most védenie kell; mielőtt elfutott volna, előbb egyszerü öltözetét kapta hirtelen magára s azután vadszilaj tekintetet vetve háta mögé, rohánt az erdőnek.

A vadász utána. Felhevülten, elbüvölve üldözé a tündéri tüneményt. Rohant sziklákon, bokrokon keresztül eszeveszetten, nem látva a veszélyt, csak a bübájos alakot, mely bele vezeti. —

Az pedig futott elöle, sebesen mint az őz. Futó lábai alatt alig hajlott meg a fü. Szikláról sziklára szökelt. Minden izma aczélból látszott alkotva lenni. A vadász messze maradt el töle. A leány nemsokára a berkek sürüjébe érve, ott

a bokrok között eltünt a vadász szemei elől, ki őt még mindig nem szünt meg üldözni.

Azonban épen a sürü berek, mi annyiszor volt menhelye, lön ez egyszer árulójává, hosszú leeresztett haja, mit meglepetésében elmulaszta újra tekercsbe kötni, mindenütt fennakadt a gátló cserje között, ha egy helyütt kibontá, másutt érzé magát megfogva, s mentől inkább sietett szabadúlni, annál inkább bebonyolitá magát sürü, hosszú hajfürtjeivel.

Már hallá a futva közelgő vadász lihegését, ki észrevevé vadja vergődését, kétszeres erővel sietett azt ott lephetni, mielőtt újra kiszabadithatná magát, s mint a madár, melynek csak tollát fogta meg a tör, elvadúlt méreggel tépte vissza haját a nyügző tövisek közől, s azt kezével keblén összefogva, oldalvást kingrott a berekből s keresztben futott el a vadász előtt, visszatartva a zuhatag felé, mely itt két egyenlő magasságú sziklafal között rohanva végig, egy szakadékot képezett, a mely messziről elég keskenynek látszott arra, hogy egy kétségbeesett szökéssel át lehessen egyik partjáról a másikra ugrani

Azonban, a mint a sziklapárkányra ért, hirtelen visszahökkent a leány. A két szikla legalább hat ölnyire volt egymástól. Közöttök örven ölnyi mélységben zúgva rohant a bérczi folyam s alant egy szélesebb medenczében megtolva tajtékzó tavat képezett, melyből egy kes-

keny szakadékon át azután megint oly dühvel, oly erőszakkal rohant alább alább szikláról sziklára.

Kétségbeesve fordúlt innen is vissza, végig futott a sziklapárkányon, valami rést keresve, melyen lefuthasson rajta. Mindenütt meredek volt az, mint a fal, a fehér követ simára köszörülte a rohanó zuhatag, mely ezredek óta váj magának medret a kemény szilárd köben, hol csak itt ott kapaszkodott meg egy egy csenevészett tamarik vagy gyalogfenyő bokor.

A vadász már közelgett a menekülni nem tudó vadja felé. Ez lihegve jártatá villogó szemeit köröskörül. Látta, hogy nincs menekülés. Letekinte az alatta mélyedő örvénybe, a folyam tajtékot hányva rohant le a tóba, a kiálló sziklákat el eltemette a feltorló hullám, úgy ordított, úgy csatázott oda lenn ez az örökké élő szörnyeteg. Az élet ösztöne visszarántá őt az örvény széléről. Égő szemekkel közelge a vadász, kitárt karjai elzártak minden menekülést az üldözött elől. Reszketni látszott a kéjtől az örömtől.

Mint a fészkén lepett sas fordult ekkor felé kétségbeesetten a bájoló fenevad. Félig hátra hajolva, ellenére szegzett hiúzi szemekkel, szökésre készen várta azt, behorgasztott ujjait a csatára készülő keselyü körmeihez hasonlón a közelgő arczának irányozva.

De ez nem gondolt a leány kezével, nem

védte magát ellene, hanem a mint hozzá ért, hirtelen átölelte annak karcsu derekát, s hevesen magához ragadva, azon pillanatban vérpiros ajkára egy égő csókot nyomott.

A leány, kinek arcza egy perez előtt lángba volt borulva, hirtelen elhalaványult, fölemelt karjai lankadtan estek le üldözője vállaira, de a következő pillanatban még egyszer oly vad hőség futotta el arczát, és minden tagjait vad, leopárdi vonaglással feszité ki magát az őt ölelve tartó karok közől, s üldözőjét egy dühös taszitással elhajitva magától, vakon, eszeveszetten a mélységbe leugrott.

Üldözője, a szöke ifjú, rémült kiáltással kapott utána; — késő volt. Megdermetten állt meg a sziklapárkányon elveszett zsákmánya után tekintve.

A sziklaoldalból néhány tamarikbokor nött ki, a szédelgő mélység fölött tengődve. Ezeknek egyikében fennakadt az eső leány, s szédült bukásában öntudatlanul ragadta meg annak egyik ágát, mely egy pillanatra meggátolta további esését. E pillanat elég volt arra, hogy eszméletét visszanyerje. Hirtelen széttekintett. Alatta közvetlenül a kiálló hegyes sziklák, miken szét kell zúzatnia ha leesik, néhány lépéssel odább a zuhatag által képezett meder, melynek tajtékzó habjai tombolva csapkodnak fel a sziklákra. A tamarikfa gyökerei alig voltak belenöve a sziklahasadékba, s a fergeteg ál-

tal oda vert porhanyó föld a lázástól kezdett alá hullani,

Ernő, — az ifju üldöző, — már látta oda fenn mint válnak el a bokor gyökerei sziklás tartalékjoktól, a bokor mindig alább hajlik, az ágak recsegnek.

— Isten segits! kiálta kétségbeesetten térdre hullva.

A leány föltekintett e sikoltásra. Nem érté a szót, de látta az eleven kétségbeesést üldözője alakján, ki őrült bánattal nézett le rája, a könyet szemében, a sápadtságot arczán s szeliden tekinte föl rá újolag, mintegy biztatólag, azután hirtelen összehúzta magát, egy villanó pillanatot vetett fel a bokorra, s azon perczben midőn az már szakadni készült terhével együtt a mélységbe, mindkét lábával egy elasticus lökést adott testének, s bámulatos ügyességgel pattant le a szikla oldaláról, ivet képezve szökésével az alatta meredő csúcsok felett a hullámzó tó medréig, melynek tajtékos kék vizei összecsapkodtak felette.

Ernő lélekzetfojtottan nézett utána a sziklapárkányról. Néhány pillanat mulva ismét megjelent a leány a viz felett, küzdve a haragos hullámmal, mely hol fölveté, hol elmerité újra. Nem sokára kiért a tulsó partra a tomboló örvény vészei közül, ott leült egy terebélyes fa alá, hosszú haját kiterité a forrón sütő napra s ott maradt eldűlve a virágos füben, gyakran

föltekintett a tulsó parton álló ijjúra, kitől nem félhetett többé, a köztük elrohanó vizesés nem hagyta öt átjönni, és a kitől még sem futott odább, hanem ott maradt öt nézve, soha nem ismert kiváncsisággal, s játszadott hosszú sürü hajával, melyet a napsugárban száritgatott.

Amaz pedig ott túl örjöngött, öt ekként látva és hozzá nem juthatva.

III.

A holdnak nagy udvara volt az égen, egy nagy széles fényes gyürü, mit a bübájos égi vándor maga körül vont az égen. E fényes körön belöl ezüstkéknek látszott az ég, a csillagok kifénylettek belöle rezgö pillogásaikkal, túl a fényövön alaktalan köd borongott, s gomolygó szürke göz körülhullámzotta a bübájos ragyogó kört, seholsem törhetve át rajta; a halavány csillag varázsudvara köréből sápadt kisérteti fénynyel tekinte alá a kietlen tájékon.

Szakadékos bazalthegyek oldalában egy leégett erdö helye látszik, mit az itteni gazdálkodási mód szerint felszoktak gyújtani s a hamu által termékennyé lett földet elsö évben bevetik tatárkával, másodikban zabbal, a harmadikban már nem teremne semmit, akkor ismét elhagyják, mig ujra megnö rajta fa és bokor.

A fekete égett törzsökök körül szerte hajtásnak indult a zöldülő bokor, s a földet belepő kékes hamu körül tövises gubancsos növények magzottak föl.

Messze és közel nem látni egyebet, mint az egymásba fonódott mahola és iszalag indáit, a törpe nyirfát ezüst leveleivel, itt ott mered csak elő az embermagos bozótból egy egy fekete fatörzs, mely csak félig égett le s melynek derekára most a vadszeder fütött köröskörül.

A hegyekről alárohanó szél ijedelmesen fut végig a tájon, nem találva tárgyat sehol, mely vele megküzdjön, a rémes szélfuvásban mintha távoli gyermeksikoltás és vadállatok bömbölése hallatnék.

Mint valami kisértetes tünemény, három alak fut egymás után a csalitos, harasztos avarban, Elől egy gyermek, ki a kétségbeesés ijedelmével rohan a sürü bokrokon keresztül, sikoltása végig hangzik a határtalan kietlenen, utána egy nagy fekete fenevad, egy fényes lomposszörü medve, ügető, hánykódó futással, s futása közben morogva, duzzogva, bömbölve, — és leghátul egy magas dálczeg női alak, kit, mintha szárnyak vinnének, oly sebesen vágtat a két előbbi alak után, a szél elmarad mögötte, olykor hosszas füttyentése hallik, a vadmadáréhoz hasonló.

Az embertelen csöndes éjben elhangzik si-

koltás, bömbölés és fütyölés, a szélzúgás összemossa mind a hármat.

A futók közti tér mindinkább rövidül, az üldözött gyermek elesik a földre, két ugrással a vadállat utolérte, s egyik iszonyú talpát nyakára téve, elkezdé körül szaglászni. A gyermek behunyta szemét, lélekzetét elfojtá, megmerevedett; a medve orrát szájához tartá: leste, hogy fog-e lélekzeni? E perczben ott termett a magas, csodás női alak, kinek a medve ismerő, örvendő nyihogással adott helyet, ki azonban szilaj erővel ragadta meg mind két kezével a medve nyakán a bört, s azt elrántva onnan, a bozótos tüskebokrok közé taszitotta s azzal oda ugrott a gyermekhez, azt felkapta ölébe, és kebléhez szoritá.

A medve azonban éhes boszúval rohant a leánynak, félretéve minden korábbi ismeretséget, felállt két lábra, s vérengző torkát feltátva, bögve rohant zsákmánya elrablására. A leány büszke daczczal tett egy lépést felé, s mig egy kezével a gyermeket tartá ölében, ideges jobbját a vadállat torkába taszitá, s egy futó pillanat alatt, megragadva annak nyelvét, lába elé vágta a földre, s vad, bátor mozdulattal hágott fejére, s valami szemrehányó állati hangot szólt hozzá, mire a fenevad, nyöszörgve, meghunyászkodva simult elé, a fejére taposott lábat nyalogatva, mint egy eb.

A leány lehajolt hozzá, megsimogatta fe-

jét, azután az ölébe vett gyermeket ölelgeté összevissza, ki még mindig aléltan feküdt karai között, s szólt hozzá ismeretlen biztató hangokat.

A medve körülnyalta száját, s azután magát megadta, dömmögve-czammogott a leány után, ki az ölébe vett gyermeket hizelgve, csókolgatva élesztgeté s vitte magával, ismeretlen állati gyöngédséggel nyögdécselve hozzá, hangokon, minő a galambturbékolás, vagy mint a vad papagály nyögése, minő a gerliczenevetés, s az a döngés, melyel az özek hivogatják egymást, mig az utána kullogó vadállat, nagyokat, hangosakat ásitva tekingete föl a gyermekre, egészen másnemű gyöngédségek kifejezésivel szemeiben.

A gyermek a mint vitetni érzé magát, lassan, félig felnyitá szempilláit, s a mint meglátta az ismeretlen, csodás teremtést, kinek karjai könnyedén vitték tova, a mint annak állati gyönyörtől ittas arczába, szokatlan tüzzel világló szemeibe látott, megrázkódék a borzalomtól, újra lehunyta szemeit s azt hitte, hogy valami soha nem látott vad viszi haza kölykeinek eledelül.

A leány érzé, hogy a gyermek tagjai lázasan reszketnek ölében, s leoldá nyakáról az odavetett fényes vidrabört, beletakargatta a fiút, s arczát ajkához szoritva, lehelletével melegité öt tel.

A gyermek kezdé észrevenni védelmezője biztatásait, s bár mennyire ijesztő volt is előtte annak szokatlan kinézése, közelebb bújt hozzá, karjait nyakakörül fűzte, s félve rántotta föl mezitelen lábacskáit, a mint a vad kisérő a havasi medve, gonosz tréfával kapkodott fel hozzájok.

Mintegy hat éves pórfiú lehetett. Anyja sokszor fenyegette az erdei leánynyal, ha rosz volt. Most az eszébe jutott, összetette kezeit s szepegve könyörgött az erdei leánynak, hogy eressze haza anyjához, soha sem lesz rosz többet. —

Elment anyja szava ellen málnát szedni az erdőre, már tele szedte szilkéjét, midőn észrevette, hogy a szomszéd bokor mellett meg egy nagy fekete medve szedi szinte a földre hullott málnát. Ijedten futott el onnan, kosarkáját is ott hagyva, a medve először kifalta kosarából az epret, s azután kergette meg a fiút, megette volna öt is, ha a vadleány el nem kapja előle. Most ő belőle is vadfiú lesz, gondolá magában a gyermek.

A leány pedig vitte öt egyenesen erdőn, bokrokon keresztül, tán valami sejtő ösztön vezérlé vala merre. A medve megérté az irányt, mert sokszor lefeküdt a leány utjában, mintha el akarná zárni előtte a tovább mehetést, s nyugtalanul hentergőzött, idomtalanokat vetve esetlen alakján. A leány nem ügyelt rá, csak a

pyermekkel volt elfoglalva, azt tagargatta, melengette s beszélt neki ismeretlen szavakat, minőkkel az állatok beszélnek egymás között.

Lassankint tisztulni kezde előttük a környék, a közelből kutyaugatás szólalt meg, a ritkáson át néha egy egy ablak gyertyafénye villant keresztül. Egy faluhoz értek. Kisded házak fehérlettek élő a hegyoldalban elszórva.

Itt a medve aggodalmasan leült két hátulsó lábára, s füleit hátrahúzta, lihegő nyelvel tekingete szélyel, mintha semmi kedvet sem mutatna a tovább menetelre. A leány tovament, nem ügyelve az állat intő nyöszörgéseire. —

A gyermek hallva a kutyaugatást felvidulva tekinte szét, s a mint a falut meglátta, repesve mutatott arra, szaggatott szavakban rebegé: „a mi házunk“! — „édes anyám“!

A leány megérté a gyermek örömét s el kezde vele szaladni, a gyermek örült, kaczagott, a leány nem hallott emberi kaczagást még soha, megtetszett neki a hang, eltanulta, s aztán kaczagva vitte a fiút a mutatott ház küszöbéig, ott letette, megölelte, a gyermek megcsókolta arczát s egyszerű kedveskedéssel szólt hozzája.

— Köszönöm jó vad leány, hogy haza hoztál anyámhoz, ha apám kimegy az erdőre, megmondom, hogy vigyen neked is valamit.

A leány valami könyet érzett szemébe to-

lulni, lassan, andalogva mene az erdőbe vissza, valami nagy fehér kutya utána futott a faluból, csak akkor vette már észre, midőn egy ugrásra volt hozzá, akkor elkezdett szaladni, futott az erdő széleig, az eb mindig nyomban üldözé, ott sebesen, mint egy vadmacska, felkapaszkodott egy fára, s annak egy nagy vastag ágát iparkodott letörni védszerül.

Az eb néhány pillanatig dühösen üvöltött fel a fára, midőn hirtelen az erdőből egy nálánál hatalmasabb állat ugrott elé, — a medve. Az eb futni akart, a medve vad orditással szökött rá, s nyakánál fogva megkapva, felvetette a hátára, s azutan futott a vadleánynyal együtt zsákmányát czepelve hátán ismét be a rengetegbe.

IV.

Ez idő óta a vadleány gyakran kijárt erdejéből a kisded faluhoz, mikor a lakosok mind elmentek munkára s csak a gyermekeket hagyták otthon. Ilyenkor addig kiáltozott, mig a pórfiú meghallá s elébe ment az erdő széleig, ott eljátszogatott vele a leány, hozott neki tarka madarakat, piros erdei gyümölcsöt s csudálatos csigahéjat, mit a tengerszem mélyén keresett föl, fölvette karjára, s órákig elhordozta erdőkön, völgyeken, s azután ismét

visszavitte az erdő szélére, s onnan haza bocsátá.

Esténkint körül körül járta a falut, behallgatózott kiváncsi figyelemmel a kis kalyibák ablakain, keblében ismeretlen vágyakat érze, midön tüzhelyeik körül látta ülni a magához hasonló lényeket, az anyát, kit gyermekei körülcsevegtek, az ifjú legényt, ki suttogva beszélt titkos kedvesével, az ismeretlen tárgyakat, mik az embereket körülvévék, s gyakran sirva, jajgatva ment vissza az erdőbe, maga sem tudta hogy miért?

Éjről éjre beljebb mert menni a kis helységbe, csak azt várta, hogy az esti harangszót elhúzzák, akkor tudta, hogy minden lélek alunni megy, akkor végig lopódzott a nesztelen utczákon, bement félve, tétovázva egész a templomig, ott visszarettent a nagy tornyos épülettől, visszafordult, s ismét másik utczára került.

Egy éjjel túl mert haladni a templomon. E nagy ódon épület valami visszataszitó hatást látszott iránta gyakorolni, még mikor túl volt rajta, akkor is oktalan borzadálylyal tekingetett rá vissza, s félve kerülte ki annak a holdvilágban vetett árnyékát, s azután sietett a falu tulsó részébe, melyet még soha sem látott. —

Csöndes volt körül az éjjel. Elnyugodott szél és madár. Egyedül járt végig a néptelen

utczán a vadleány, mintha azon órában, midőn a testnélküli lelkek feljönek a földre, ő, a léleknélküli test a szellemet keresné, mit a természet elfeledett bele teremteni.

A mint a falu tulsó feléhez közelge, valami énekhang ütötte meg füleit, húrok pengése és emberi nyelv danája..... Előtte ismeretlen hangok..... Ismeretlenek, de elbüvölök. Hallgatózott.... Félénken, tétovázva ment közelebb, ismét közelebb. A tiszta csengő férfihang érzelgő ömledező dala vonta öt közelebb — közelebb ellenállhatlanul..... Egy nagy kert rácsozatához ért, a kerten túl diszes úri kastély látszott elő, a kastély erkelyén, a holdas félhomályban egy ifjú férfit látott meg, megismerte benne minapi üldözőjét, ki elől a nyilt halálon futott keresztül, s kitől azután nem tudott megválni. Közelebb járult az éneket hallgatni, s mentül tovább hallgatá, annál inkább elbüvölve érzé magát, ereiben forrongott a vér, arcza kigyuladt, ajkai reszkettek. Már egészen az erkély alá ért. Oly nesztelenül lopódzott odáig, hogy az ott ülő észre nem vevé jelenlétét. Az erkély oszlopaira felfutó növények indái tegergöztek fel, ezeknek egyikére felkapaszkodott, először csak félig, azután egészen átölelve az oszlopot, fejét a lombok közé hajtá, úgy leste az énekest, mint a tigris, mely prédáját keriti.

Az ifju elvégzé dalát, ujjai még egyszer

végig futottak a guitarre húrjain, s az utolsó accord után bágyadtan ereszté le kezét az erkély rostélyzatán. E perczben megragadva érzé azon kezet s egy forró arczhoz szoritva, s egy forró ajk csókjaival elhalmozva. Meglepetve tekinte alá, s az édes bámulat kiáltása tört ki ajkán, midön üldözött tündérét, az erdők leányát látta maga előtt, égő arczczal és szemekkel, és ajkain s minden arczvonásán a kéj, a névtelen öröm kifejezésivel, a minő lehet egy nőnek arcza, ki a szerelmet előbb tanulta érzeni, mint annak nevét kimondani.

Az ifjú oda hajolt hozzá, átölelte lenyujtott karjával karcsu derekát, fölemelte magához, s a gyönyörgazdag pillatban keblére omoltan feküdt a leány, nyögve, sirva, kaczagva, mint a vadgalamb búgása, mint a gerlicze nevetése, az erdők fenevadjának ős örömhangja, midön párját fölleli.

V.

Egy estve jókedvü czimborák gyültek Darvaihoz, köztük a medvevadász is.

— Elvesztéd fogadásodat czimbora, szólt hozzá a legelső üdvözlet után a házi úr. Az erdei leány nálam van.

— Tartok töle, viszonzá ez gúnyosan, hogy a vad helyett valami nagyon is szelidet helyet-

tesitél, egyébiránt rajtam áll elismerni: ha valóban ő-e az vagy sem?

— Hogy kétséged annál kisebb legyen, tehát nem csak a leányt fogod meglátni, hanem medvéjét is.

A csodálkozás hangjai szólalnak meg mindenfelől.

— Hogy a leány nem tért as erdőbe vissza, nyomán szaglálva utána jött, egy reggel ott találtam feje alatt fekve. Most vánkosul szolgál számára.

— S nem vagy féltékeny iránta? kérdé egy kötekedő hangon.

— Nem, mert a fenevad fogadott anyja a leánynak. Ő nevelte fel.

A vendégek csak kaczagtak, azután még kivánesiabbak voltak látni a csodát s unszolák Darvait, hogy a leányt mutassa meg nekik.

— Jertek utánam, mondá az ifjú házi úr, s egy karos gyertyatartót kezeibe véve, végig vezeté vendégeit a folyosón az épület tulsó szárnyába, ott egy keskeny csigalépcső vezetett le egy mélyen fekvő sötétes szobába, melynek tetején volt egyetlen gömbölyü ablaka, az egész terem sötét virágú sárga selyemmel volt behúzva, a szoba mélyén hasonló szinü nehéz függönyök födének el egy tágas alcovent, földig lebocsátva.

Darvai letette egy középen álló asztalra a gyertyatartót, s mig vendégei vigyorgó ki-

váncsisággal gyülekeztek az alcoven körül, maga egy hosszú selyem sinort megránta, a függönyöket kétfelé gördité.

A kiváncsiságot önkénytes bámulat váltá fel az arczokon.

Egy gyönyörü nő alak volt elöttük, kinek phantasticus nyuszt és hermelinprémes öltözéke alig rejté el bájait, kar és vállak mintha tajtékból volnának faragva, minden mozdulatánál lehete látni az életerős izmok alakulásait, a örörösbársony nyugágyon hosszan hullámzottak végig gazdág hajfürtei. De a mi mindennél megragadóbb volt, az a szenvedélyteljes arcz, mely egy futó pillanat alatt százféle indulatváltozaton ment keresztül; az álmadó epedés, midön meglepeték, azután a bámuló ijedtség az idegen arczok láttára, majd az indulatos szerelem, midön azok közt kedvesét meglátta, düh és szikrázó harag, a megbántó szemek tekintete miatt, s a rákövetkező szégyen és kétségbeesés, midön kedvese arczát is hasonlónak találta a többihez. Keservesen zokogva borult le nyugágya vánkosára, csodás arczát kezeibe temetve. A vendégek ijedve vették észre, hogy e nyugvánkos él, s a mint a leány sirását meghallá, fölemeli fejét s villogó szemeit fenyegető mozdulással hordozza végig a jelenlevőkön.

— Nem fog bántani senkit, biztatá vendégeit Darvai, s visszaereszté a függönyt. Azt véli, hogy a leány sir, pedig csak azért rejté el

arczát, mert szemei nincsenek szokva az éji gyertyafényhez.

— Valóban ő az. Mormogá boszúsan a medvevadász, letéve a fogadási dijt, kétszer annyit adnék érte, ha az enyim volna.

A vendégek odahagyták a szobát, fölmentek az ivóterembe, ott sokáig tivornyáztak, ittak a vadászért és a vadért. Egyszer a vendégek egyike ezt a kérdést intézi Darvaihoz:

— Nem vetted észre mennyire hasonlit valakihez ez a leány?

— Valóban. Régóta gyötör magamat is az a gondolat; valakihez kell neki hasonlitania, a kinek neve nem tud eszembe jutni.

A czimbora felkaczagott.

— Semmi csoda hogy elfeledted, — mert első feleségedhez hasonlit.

Darvái arcza egy perczre zavarodottnak látszék, a vendégek mind helyeslék: hogy a hasonlat egyszer kitalálva, csakugyan meglepő. —

— Úgy igazán nem csoda, hogy nem emlékezem rá, viszonzá Darvai, visszanyerve hideg, tréfás arczkifejezését, szegény asszonyt úgy kitaláltam vetni fejemből, mintha soha sem láttam láttam volna, és már most e leánytól is el ment minden kedvem. Nem nézhetnék rá többet, a mióta tudom, hogy volt nőmhöz hasonlit.

— Még pedig feltünőleg.

— Melyitek is mondta csak az elébb, hogy szeretné ha az övé lenne.

Mindnyájan egyhangulag kiáltának fel, mindegyik azt állitá, hogy ő volt.

— Kérem, protestált a medvevadász. Én szóltam, pénzt is igértem érte, le is teszem szivesen.

— Elsőbbséged van, viszonzá Darvai. Pénzedet elengedem, elviheted. Nőmnek semmiféle arczképét sem akarom magamnál tartogatni, legkevesbé egy elevenet.

A medvevadász oda ugrott hozzá. „Kezet rá, mig szavad meg nem másolod".

— Nem másolom meg, söt lekötelezesz vele.

— De ha megtalálod bánni.

— Akkor fizetek kétszáz aranyat bánatpénzül.

A társaság ez alku után még egyszer oly vig lett, mint az előtt. Legvigabb volt Darvai, de látni lehete rajta, hogy erőlteti a jókedvet, néha, mikor nem vette észre magát, elmélyedt, elkomorodott, s ha aztán újra föleszmélt, úgy danolt úgy kaczagott, hogy szinte látszott rajta, mennyire jobb szeretne sirni s a poharakat vendégei fejéhez vagdalni.

Egyszer egyik inasa belép hozzá és jelenti, hogy egy vén pórasszony akar vele okvetlen beszélni.

Máskor kiverette volna házából az ily óra-

ban alkalmatlankodót, de most szinte kapott az alkalmon, hogy a társaságot elhagyni ürügyhöz jutott, biztatva társait, hogy rögtön visszajö, fölkelt s elhagyta a termet. Voltak kivánesiak, kik megakartak győződni felöle, hogy csakugyan vénasszony-e a kiért kimegy? Percz mulva visszajöttek azzal a megnyugtató válaszszal: hogy vén biz az és rút, mint az éjszaka.

Az ott maradtak elfoglalták üresen maradt helyét, s jól mulattak nála nélkül, s nem vették észre, hogy két hosszú óra mult el, mióta Darvai ki ment a növel beszélni, a medvevadász felugrott az asztalra, ott táneczolt a poharak között, s mikor épen a huszadik áldomás poharat itta ki új vadja örömére, belép Darvai, a szokottnál komolyabb arczczal s illetödött reszketeg hangon szólva hozzá, átnyújt kezébe egy csomó aranyat: „itt bánat pénzed, úgymond, a leány itt marad. . . . Mulassatok czimborák. . . . Én roszul vagyok, lefekszem". Azzal elment.

— Tudtam! orditá, poharát és pénzét a falhoz vágva a medvevadász.

A czimborák tovább ittak és danoltak.

VI.

Darvai az idö óta nem látta többé a leányt. —

Másnap rögtön elhagyta kastélyát, oda volt több hónapig, hirt sem hallatva magáról.

A leány ez alatt ott maradt bezárva azon rejtett szobában, melynek csak egyetlen ablaka volt a legtetején, azon bocsátottak le az ő és medvéje számára eledelt.

E szobát a kastély valamelyik előbbi tulajdonosa, ki szenvedélyes festő volt, alakittatta igy festőműhellyé, a pratfond magas ablakához szinte lehetetlen volt a hozzájuthatás.

A leány naphosszant nyugton el volt rejtekében, legkisebb neszét nem lehete hallani, de ha eljött az éj, ha a kastély lakói bezárták kapuikat s alunni mentek, mikor már élesen halló füleiben az utólsó éjszakai zörej is elcsendesült, fölkelt fekhelyéről, leoldá ágya függönyeiről a vastag selyem sinórt, felveté nehéz aranyos bojtjánál fogva az ablak keresztvasára s csodás ügyességgel felkapaszkodva a zsinóron, a két vas közti szük nyiláson keresztül bújt, nesztelenül, csöndesen végig ment a corridor tetején, s az odáig felfutó venyige fonadékon sebesen alázuhant. Soha rem vette öt észre senki.

Ez éji vándorlásainak czélja rendesen azon kis házikó volt, hol a kis pórfiú lakott, kit egykor megszabadita.

A gyermek édes anyja és nagyanyja laktak ott egyedül. Az öreg asszony különös előszeretettel látszott lenni a vadleány iránt. Egész

éjeket fenntöltött vele; s ha hála volt az érzet benne, mivel unokája életét fizette vissza, úgy az gazdagon lön visszaadva. Ő a leánynak lelket adott, — beszélni tanitá.

A leány bámulatos előhaladást tett. Néhány hó alatt értette és beszélte az emberi hangokat, lelke szemei felnyiltak, az állati vad ösztönök helyét érző indulatok foglalták el szivében, a gondolkozás gyémánt köszörüje megnemesité arcza vonalmait, szemeiben élő lélek tükrözé vissza magát. Megtanulta ismerni mindazt, mit eddig csak titkon sejte, az Istent, kit eddig a kelő napsugárban együtt vön észre az erdei madárral, s a szerelmet, melynek önkénytelen vágyait a csalogányhangokból leste el, s a néma sóhajtás helyett megtanulta a keresztyének imáját, s a gerliczeturbékolás helyett az édes szót: „szeretlek“.

S tudott gondolni rá, mily öröm lesz az azon ifjúnak, ki, mielőtt lelkének gondolatai születtek volna már birta azokat, ha e szót váratlanul, véletlenül kimondatni hallja!

. . . . . .

Egy napon Darvai egész váratlanul megérkezett. A leány hallá a kocsizörgést, megismeré kedvese szavát. Szive dobogott, reszketett, midőn közelitni hallá léptcit szobája ajtajához, függönyei közé elrejtőzve várta őt, onnan lesve rá örömtől pihegő kebellel, midőn

az ajtó feltárultával kedvetlenül vevé észre, hogy Darvai, másod magával jő szobajába.

Egy úri hölgy 35—40 év között, arczán hajdani szépség nyomaival, miknek helyét lassankint az erősebb indulatok vonásai kezdték elfoglalni, büszkeség, megvetés, gyülölet. Ez jött Darvaival.

Darvai udvariasan kinálta a hölgyet, hogy üljön le, mig többi szobáit elrendezik. Az úri hölgy büszkén támaszkodott az elébe tolt egyik szék karjára s nem fogadta el a kinálást.

— Köszönöm, lesz még időm rá. Nagyon rövid leend a mit önnek mondani akarok.

— Annál hosszabb leend, a mit én szándékozom kegyednek mondani.

— Megengedem. Úgy is utoljára beszélünk egymással. — Leányom a kolostorban meghalt.

— Tudom asszonyom. Láthatja hogy cselédeim gyász livreet viselnek.

— Úgy hiszem csak a szót vesztegetném, ha most ön előtt mindazt elmondanám, a mit a szerencsétlen gyermek ön miatt szenvedett. Nem élt önnel egy boldog napot, önnek az üldözései elől menekült a kolostorba.

— Természeteink nem egyeztek.

— Jól van. — Nekem nincsenek szemrehányásaim. Ez eset bennem egészen más gondolatokat költ, — igen száraz, prózai gondolatotokat, legkisebb érzelgési szinezet nélkül.

Úgy hiszem, ön elég tapintattal bir azokat kitalálni.

— Óh igen. E gondolatok tárgya nem egyéb, mint hogy nőm halálával gazdag hozományát adjam kegyednek vissza.

— Reménylem, hogy ez ellen nincs ellenvetése.

— Dehogy nincs. Azt tudhatja kegyed, hogy a mit én magam örököltem, azt réges régen eltékozoltam mind.

— Ez önnek okot adhat arra, hogy neje birtokát bitorolja, de jogot nem.

— Fogok keresni jogokat hozzá.

— S reméli ön, hogy hazánkban oly rosz lábon áll az igazságszolgáltatás, miszerint egy ember neje vagyonát bitorolhatja, egy ember, ki nejét halálra üldözé, ki vele három napig együtt nem lakott, ki szembeszököleg mindent, mi nejére emlékeztetné, eltávolita magától, mindent, nejének utolsó arczképeig.

— Roszul van értesülve asszonyom, sőt nőmnek igen is hiven talált arczképét tartom magamnál, kegyedet épen azért vezetém ezen szobába, mert épen itt van az, lássa s győződjék meg felőle.

S hirtelen felrántá az alcoven függönyeit, melynek sötétében térden állva, reszketve, sápadtan látszott meg a leány; vonásait hónapok óta ébredező lélek annyira átalakitá, hogy maga Darvai is megdöbbentnek látszék

azoknak hasonlatossága miatt, mig az úrhölgy rémülten tántorodott vissza a látvány elől és zavarodottan kérdé: „ki ez a nő“?

— Úgy-e hiven van találva asszonyom? Vonásról vonásra, arcz, alak, maga az a mód, a mint szemeit az emberre szokta vetni, mikor elégületlenkedik, söt az a kis emlékezetes szeplö arczán sem hiányzik. Mit gondol ön, ki ez a leány?

— Gonosz lélek .... hebegé az úrhölgy, merevül nézve a szivét reszkettetö alakot.

— Ez a leány, szólt Darvai, leülve a székre, melyhez napa támaszkodott, egy szerencsétlen szerelemgyermek, kit anyja gyalázattal hozott e világra, s hogy gyalázatát eltemesse, eltemette gyermekét is.

— Nem igaz — vágott közbe a hölgy.

— No no, — kegyed nem tudja hogy mit akarok mondani. Az úrhölgy, ki a leánynak lételt adott, épen akkor jegyben járt egy gazdag elökelö úrral; képzelheti ön, mennyire érdekében állhatott botlását a legmélyebben eltitkolni. A gyermek egy szegény pórnőnek adatott át, hogy nevelje mint tulajdonát. A pórnö egyszer, midön fáért az erdöre járt, kivitte magával a kis gyermeket, letette a földre, hogy munkájában ne akadályozza, s midön vissza tért, nem találta többé ott, a kosárka, melyben kihozta, üres volt.

Az úrhölgy arcza kékült.

— Soha sem akadt rá többet, bár menynyire járt utána. Az elveszett leányt valami vad állat elragadta, haza vitte kölykeinek, a medvekölykek nem bántották, megszerették, a vén medve megszánta, fölnevelte fiaival együtt, s évek mulva beszélni kezdtek róla, hogy a vadleány itt ott megjelenve ijesztgeti az embereket, kis gyermekeket ragadoz, s a vadászok ebeit agyon verdesi.

Az úrnő reszketve hanyatlott egy pamlagra, s arczát elfödé kezeivel.

— Látja ön asszonyom, folytatá Darvai hidegen, kegyetlenül, a leány szépen megnött, arcza elragadó, termete bájos, csak lelke nincsen; egy vadállat emberi alakban. Ki fog ennek elveszett lelkéről számolni valaha?

— Hallgasson ön, hallgasson ön, rebegé az ijesztgetett nő.

— Mit gondol ön? ha egy napon e leány megjelenne a világ előtt, mind azok, kik önnek leányát ismerék, nem egyhangúlag kiáltanának-e fel: hogy a halottak feltámadtak a sirból, hogy az önnek szülötte gyermeke.

— Az istenért, mit cselekszik ön? sikolta fel a nő, kezeivel mintegy el akarja fogni a hangokat, mit veje mondott, hogy a leányhoz ne jussanak.

— Mitől se tartson ön. E leány sem hallani sem beszélni nem tud emberi hangokon.

A hölgyet lázas borzadás futotta át, a

belső szemrehányás küzdelme volt az, az ébredező dacz ellen, a lélek harcza önmagával. . . . A dacz győzött.

— S mit akar ön uram a leánynyal? szólt visszatérő hideg nyugalommal, föltéve, hogy ön be tudná bizonyitani, hogy a leány az enyim, mit nyerne vele? meggyalázna a világ előtt. Ez önre nézve nem haszon. A körülmények, mik e titkot rám nézve veszélyessé tevék, elmultak, férjem rég meghalt, senki sincsen, a ki magányviszonyaim miatt kérdőre vonhatna.

— És ha én e leányt, miután bebizonyitám, hogy az öné, nőül venném?

— Képes volna ön azt tenni? kiálta fel elszörnyedve az asszony.

A leány arcza kigyuladt e szókra. Nem vette észre senki.

— Nemde különös volna az, folytatá Darvai, ha egy szép estén, midőn önnél legvigabban folyik a mulatság, a népes társaság közt önnek kitagadott veje megjelenne, egy hölggyel karján, kinek láttára mindenki bámulva kiáltana fel, ez ő! ez ikertestvére a megholtnak, ki midőn beszélnének hozzá, akarnák mulattatni, leülne a földre, vagy az asztal alá, szilaj, erdőben eltanult hangokat mormogva felelletül, s az elkapott ölebecskéket fojtogatva rakásra.

A nő reszketve nyujtá felé karjait, szólni akart, de a hang elfagyott ajkain.

A leány indulatosan veté le magát vánkosára.

E neszre a vánkos alatt nyugvó fenevad fölemelte fejét, tompa fenyegető mordulással szólva bele az emberi beszédbe.

Az asszony ijedve szökött fel helyéről s a fenyegető vadállat szilaj szemeivel találkozva önkénytelen másik ellensége felé hátrált, ki ijedelmén mosolygott.

— Ne féljen töle asszonyom. Ez a vadállat ön leányának anyja volt. Midőn kegyed elveté öt magától, ez volt ki felfogadta, felnevelte, azóta is mindig vele járt, elkisérte börtönébe is és őrzi éjjel nappal, mintha édes anyja volna . . . nem olyan roszak a vadállatok asszonyom, mint a minőknek őket az emberek rágalmazzák.

— Mit akar ön — mit akar ön?

— Mindenek előtt a kezem alatt levő javaknak birtokában maradni.

— De a leánynyal mit akar ön tenni? arra feleljen.

— Ha ön asszonyom, leánya hozományaért sürget, akkor föllépek vele és nőül veszem; ha békében hagy, akkor ön megegyezésével fogok számára egy kolostort keresni, hol embert neveljenek belőle Isten számára, és halottat a világra nézve.

Az úrnő éledni látszott, keble terheitől szabadulni.

A leány vad, tüztekintetet lövelt fekvő helyzetében a két alkuvóra, gyilkos, emberesztő gondolatokkal teljes pillantásokat.

— Megegyezünk — szólt lassabban az úrnő, reszkető kezét vejének nyujtva, mit az gúnyos mosolygással vont ajkaihoz, hidegen megcsókolva.

— De csitt, szólt az úrnő, attól a fenevadtól hogy fogunk megmenekülni? ha nem engedend a leányhoz nyúlni. Itt erőszakot használni bajos.

— Elvégzem én, nyugtatá Darvai. Én szoktam a medvének néha pástétom falatokat osztani, majd legközelebb só helyett egérkővel fogom neki megfüszerezni s néhány óra mulva végrendeletet tehet a böréről.

Az ifjú megnevette ötletét s aztán gúnyos diadallal nyújtá kezét a megalázott nőnek s a nélkül hogy az elhagyott leányra egy tekintetet vetne, eltávozott.

VII.

A leány egyedül maradt.

Mintha a láz gyötörné, reszkettek tagjai, rázkódott, remegett, a hideg veriték gyöngyözött homlokán.

Miért tanult emberi hangokat érteni? Miért kellett emberi sziv mélyébe lánia? Miért

hagyta el erdejét, fenevad társait? Örülhetett volna tovább is a napsugárnak ott, lehetett volna nyugalmas állat, melynek nem fáj a lélek. Miért kellett lelkét föltalálnia? Most a lélek meg fogja öt emészteni.

A tudás nem boldogit, . . .

Reszketve borult fenevad társára, ki nevelő anyja lön, midön édes anyja elveté magától, átölelte nyakát, összecsókolgatá fejét, sirt, töredezett emberi szavakat beszélt hozzá.

— Elmegyünk... Visszamegyünk erdönkbe . . . ne félj. — Elmegyünk a barlangba, a zúgó viz mellé, leszünk fenevadak ismét... Kikerüljük az emberarczot, elfutunk az emberszó elöl, nem jövünk lakásaik felé soha . . A puha mohar, az éneklő madarat, a vad méhet, a kék virágot — ott találjuk újra. . . . A kék eget, a zúgó patakot, a szelid fákat. . . Mind oly szelidek oly ismerösek, úgy köszöntgetnek zöld lombjaikkal, mikor a szél fú. Mint hizelegnek hulló sárga leveleikkel, mint vigyáznak az alvóra, ki árnyékukba lefeküdt. . . Elmegyünk, — vissza oda, vissza. Fölkeressük a magas sziklákat, hol a piros gyümölcs érik. Meglátogatjuk a testvéreket, a vadakat, a szél zúgást, és a hold világot, elmegyünk a leégett erdöbe, hova ember nem mer jöni, futni, nyargalni fogunk rajta végig, egymást kergetni a holdvilágnál, kaltozva örülve. . . Elmegyünk, elmegyünk. . . . Ha a testvérek látni fogják néha,

hogy félremegyek sirni a bokrokba s elveszek előlük, ne mond el nekik mi bajom? . . itt fáj valami, valami olyan nagyon, valami féreg emészt — belől, szivemben, úgy kinoz, úgy öldököl.

A vad nyöszörgve, vihogva bújt hozzá közelebb, czirógató kezeit nyalogatva, s nyugtalan, fájdalmas tekintettel nézve föl rá, mintha mondani akarná neki: hogy ö e nyelvet nem érti, beszéljen vele a régi, ismert hangon.

Rövid idő mulva ismét léptek hangzottak a lépcsön, az ajtő kinyilt, Darvai lépett be rajta,

Az ajtónál egy szolgától kis porczellan kosarkát vett el, mely pástétomdarabokkal volt tetézve s azzal a nyugágy felé közelitett.

Oda simult hizelgőleg a leányhoz, de a mint annak szemeibe tekinte, megrendült, visszahökkent, oly elevenen volt azokban kifejezve a gyülölet, az irtózat, a kétségbeesés.

Eszébe jutott a mit valaha állati ösztönről hallott beszélni, arra gondolt, hogy tán e titkos sejtelem megsúgta a leánynak, hogy most ellensége van hozzá közel, s mig erre gondolt s mig a leány szemébe nézett, el elállt szive verése az iszonyattól.

Érzé, hogy itt teljes lélekjelenlétére van szükség, hogy most roszkor lépett az oroszlán kalitkájába, s azon nyugodt tekintetet feszitve merően a leány arczára, mely az ugrásra kész tigrist megszokta kötni, mely a vadállatokat

megigézi, egy lépést tön felé, hideg nyugalmát egy perczig sem vesztve el.

Még egy lépést tön közelebb. A kezében tartott étkes kosarat halkan, kimért nyugalommal nyujtá a medve elé, midön, mint a villám ugrott fel helyéből a leány s tiszta, érthető hangon kiálta rá:

— Mit akarsz?

Az embert az ijedtség megdermeszté. Mint az Isten haragja üté meg füleit a nem várt emberi szózat. Halálitélete hangzék abban.

A fenevad orditva kelt föl fektéből, megértve társnéja arczán a hangot, az ember rémséges sikoltással veté magát a leány keblére, nyomorultul esdve a védelemért, a leány dühösen tépte le magáról ölelő karjait s embertelen erővel taszitá el magától s azzal futott ki az ajtón, mig az elhagyott szobában rémes sikoltozás s vadállati bögés viszhangzott iszonyú tusában.

A leány végig futott a folyosón, elhányva útjából, kik eleibe álltak, az ismert venyigéken lekúszott a falról, s vijjongva, sikoltozva rohant az erdönek, rettentő álomkép azoknak, kik utána néztek.

Percz mulva valamelyik ablakon nagy fekete állat ugrott ki a házból, szája és körmei véresek voltak, orditva futott az is a leány után.

Az úrnö még azon éjjel eltávozott az iszonyú esemény helyéről. Útja az erdön vitt ke-

resztül. A merre járt mindenütt csordástul járó fenevadak üldözék kocsiját, medvék és farkasok; mintha mind összebeszéltek volna, s néhol majd itt, majd amott meglátta a szilaj fenyegető női alakot, és hallá, vagy csak vélte hallani, annak irtózatos kiáltását: „anyám! — anyám"!

. . . . . .

Még maig is, ha a farkasok szokatlanul üvöltenek a kárpáti erdőkben, ha szélcsendes éjszakában a zuhatag tombolása messze elhangzik, ha a vihar tördeli a fákat s bedúdol az ablakon, mintha valaki ijesztgetve fenekednék ott künn, a pórnő azzal ijesztgeti fiát: „jó légy, hallod ott künn a vadleányt, ha rosz leszesz, eljön érted és elragad."

Vége a II. kötetnek.

TARTALOM.

II. KÖTET.

Valahány ház, annyi szokás 1

A szökevény 34

A remete hagyománya 99

Az erdők leánya 136

Pest, 1856. Emich Gusztáv könyvnyomdája.

100/1964

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PH
3261
A76
1856

Jókai, Mór
Árnyképek